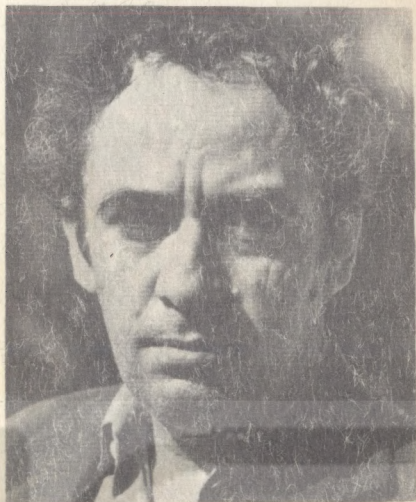

marin preda

970

marin preda
marele singuratic

marin preda

Vol. I-II, Lei 9

editura minerva

«Marele singuratic... se cere raportat la romanele anterioare, nu doar fiindcă personajul principal e chemat spre ele de fabulația strict epică a vieții lui, începută și desfășurată altundeva decît în cartea care îi e integrant dedicată. Dar și pentru că atitudini esențiale ale lui, care aici își ating faza de maxim a interogației și soluționării, au apărut înainte mai pretutinderi în opera lui Marin Preda... *Moromeții* I și II sînt desigur piese principale ale acestui dosar, dar și *Risipitorii* și *Intrusul*!»

MAGDALENA POPESCU

Ilustrația copertei : *Lucreția Feodorov*

marin preda

---

marele singuratic

ROMAN

EDIȚIE REVĂZUTĂ

PREFAȚĂ DE MAGDALENA POPESCU

TABEL CRONOLOGIC DE MIHAI UNGHEANU

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1978

EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

PREFAȚĂ

Marin Preda are darul de a se așeza mereu într-o relație de aparentă contradicție nu numai față de literatura de ambianță a unui moment, dar și față de propria sa operă. În fond, care e principiul ce ordonează apariția *Risipitorilor* după *Moromeții I*, a *Moromeților II* după *Risipitorii*, a *Intrusului* după *Moromeții II*, a *Marelui singuratic* după *Intrusul*? Explicații de ansamblu există, pe unele le-a oferit prozatorul însuși. El intenționează acoperirea literară completă a unei suprafețe istorice și a unei mentalități sociale ce a suferit mari modificări în ultimele decenii. Așadar o voință de epuizare, în succesiune pur cronologică, a datelor și faptelor caracterizînd cel mai mobil și mai agitat timp din istoria românească. Pe de altă parte — tentativa scriitorului de a-și depăși vocația imediată și performanța de succes sigur, prin cucerirea acelei voci auctoriale, care crede a avea de spus lucruri mult mai importante decît cele dictate de memorizarea perfectă a timpului de fericită coincidență cu sine și cu lumea pierdută a copilăriei.

La autorii care nu ascultă decît de comandamentul interior al voinței de creație, e totdeauna interesant să aflăm ce anume determină scrisul. Ce sentiment al vieții și ce dorință de elucidare a unor interogații majore îi solicită? Dincolo de declarații, trebuie

să decelăm imboldul intim care îl împinge pe romancier să se azyrle spre subiecte aparent brutal contrapuse celor pe care abia le-a epuizat.

Marin Preda scria *Risipitorii* după *Moromeții* și era evidentă acolo tentativa de a investiga un nou spațiu social și moral, văzut în contrareplică la ruralitate : normalitate tradițională / anomalie reformatoare, celule sociale comunicînd în virtutea unui fond comun / celule sociale manevrate doar de relația concurenței, autonomia morală a individului, fie ea numai aparentă / raporturile de dependență strictă față de un sistem și față de ceilalți. *Risipitorii* reprezentau așadar realitatea de opoziție față de *Moromeții*, relativizînd prin afirmații autoritare esența primei lumi.

Adevărata replică la *Moromeții I* o vor da însă *Moromeții II*, unde scriitorul nu mai propune un spațiu exterior de comparație negativă, ci, pur și simplu, dinamitează din interior iluzia aparențelor fericite pe care literatura lui le acreditase odinioară. Nu doar istoria dizlocuie aici o clasă și o mentalitate, dar autorul însuși se distanțează de modelul patern și de ipostaza contemplației. El așază în loc o umanitate violent surprinzătoare prin actualizarea propriilor ei latente și un reformator dogmatic (Niculae Moromete), care vrînd să modifice lumea, nu s-o privească, eșuează deocamdată ca individ, fără a infirma însă astfel legitimitatea cursului mare al istoriei.

Complementar, *Intrusul* se arată tot ca un demers de modificare a lumii, întreprins de un îns al excepției, pe care, de data aceasta, nu satul ci orașul îl respinge.

Așadar două realități văzute în esența lor complexă și neasemănătoare (*Moromeții I* și *Risipitorii*), două tentative personale de ameliorare a lor, în care eroul reformator eșuează (*Moromeții II* și *Intrusul*).

Marin Preda vrea să vadă și să experimenteze prin proba totală a scrisului relația dintre individ și realitate, prezentînd mai întîi realitățile în sine și apoi coliziunea dintre acestea și personalitatea excepțională. Nu ordinea cronologică a tratării unor subiecte contigue în timp, și nici aceea a unei dorințe de exhaustivitate panoramică sînt de văzut aici în primul rînd, ci supunerea

la încercări liminare a unei idei care vrea de fiecare dată să observe în concret comportamentul individului (structural același), așezat în ambianțe și determinări istorice diferite. După ce a investigat cele două realități în complexitatea lor de adâncime, autorul își obligă eroul să intre, prin programul reformativ, în conflict și contradicție cu ele, pentru a concluziona deocamdată ostracizarea insului ce se vrea, mai mult sau mai puțin conștient, aducător al unei morale și credințe noi.

Acest experiment pe etape este, probabil, răspunzător de dinamica internă a scrierii romanelor și în funcție de el trebuie văzut și *Marele singuratic*. Adunînd rezultatele sumă ale eșecului intervenției de bunăcredință, romanul acesta propune o treaptă inedită a evoluției personajului reprezentativ, care înlocuiește pentru o vreme implicarea prin abstragere. Mereu nou față de sine, dar ascultînd de imperativele secrete și constante care îl determină să varieze la maximum situațiile pentru a-și supune la probe esențiale personajul, Marin Preda scrie *Marele singuratic* într-o manieră neobișnuită și tocmai de la formulă. Romanul trebuie luat drept ceea ce este și ceea ce vrea să fie. Să-i discutăm așadar ideile, care, ele, ies aici în prim plan. Rămase, printr-o relativă insuficiență a concretului epic, simple și direct expuse, ele sînt aici mai subliniate ca oriunde, nu doar formulînd o ideologie coerentă, dar dezvăluind surprinzători noduli tensionali, care altădată fuseseră estompați de materialitatea triumfătoare a desăvîrșitului literar.

★

Critica — s-a spus — nu există decît în starea de comparație : doar apropiînd realități disparate și sinonime totuși, poți deduce indicele de specificitate al fiecăreia dintre ele.

Dar Marin Preda trebuie comparat în primul rînd cu sine însuși : caracteristicile literaturii sale devin pregnante numai prin apropierea comparativă dintre diferitele faze ale evoluției scriitorului. Distanța dintre ele le identifică pe fiecare în parte mult mai eficace decît ar putea-o face fie contemplarea intensivă a

segmentului luat în unicitatea lui, fie alăturarea de alți prozatori, mai mult sau mai puțin apropiați, prin țeme sau procedee.

Pentru a distinge așadar specificul *Marelui singuratic*, să apelăm, nu întâmplător, la o scenă din *Morometii* II. Acolo, Niculae Moromete, activist de partid trimis în satul lui pentru a organiza recoltarea în bune condiții, trebuie să intervină și în conflictele interne ale propriei familii. Mama fugise de acasă la fiica ei mai mare, Alboaica, și Niculae, care primește temporar din partea alor săi o investitură de autoritate, își convinge tatăl să meargă la Catrina pentru a lămuri lucrurile. Relațiile dintre cei doi sînt permanent încordate : intransigent și imperativ, Niculae nu poate uita încă „vinovățiile” tatălui — de la vechea greșeală de a nu-l fi ținut la carte, pentru a le da fiilor mai mari prilejul și satisfacția de a se întoarce acasă, într-o gospodărie unificată și ispititoare prin prosperitatea ei, pînă la incapacitatea bătrînului de a înțelege mersul nou al evenimentelor sau la egoismul dur de a-și nedreptăți nevasta prin preferința manifestă pe care altădată le-o arătase copiilor din prima căsnicie.

În drumul pînă la Alboaica, intervine însă momentul de excepție, pauza luminoasă care face să luccască o clipă uitată atmosferă a copilăriei. Tatăl și fiul întîlnesc un consătean, unul Stan, și bătrînul Moromete se retrage pentru o vreme din dialogul răspicat cu Niculae, pentru a se lansa într-o curioasă conversație cu celălalt.

„— ...Noroc, bă Stane, răspunse el unuia care se apropiase și trecuse pe lingă ei cu niște pași atît de regulați că ai fi zis că drumul de unde vine și se duce el nu are nici început nici sfîrșit și n-are deci rost, mergînd pe el, nici-să mergi iute nici să te precipiți. Arași alea patru pogoane care îți ieșiră prost cu porumbul pe ele ? mai întrebă Moromete.

— Le arai, zise celălalt (și răspunsul lui nu veni imediat).

— Și ce puseși în loc ? mai zise Moromete.

Între timp celălalt, cu mersul lui nesgîlțit, se îndepărtase mult și i se vedea turul pantalonilor mișcîndu-se în ritmul ador-mitor al pașilor. Era prea departe ca să mai răspundă și timpul se scurgea în urma lui în valuri de așteptare pe care nu le turbura

nimeni. Iar în urma lui rămînea o enigmă : într-adevăr, ce pusese el pe cele patru pogoane ale lui pe care le întorsese ?

— ...pe mă-ta cu spinarea aia a ta lătă cît o uşă, după ce că eşti surd, eşti şi mare ! mai zise Moromete fără să-şi micşoreze cine ştie ce glasul, încît te apuca frica să nu fi auzit ăla şi să se întîmple ceva cu totul neplăcut.

— Tot porumb, răspunse atunci celălalt foarte distinct, dar fără să fi ridicat glaşul.

— Fiindcă îmi spuse al lui Niculae al Pinţilor că ai pus otavă, zise Moromete strigînd. E bine că l-ai pus tot porumb, fiindcă acum a o să se facă, atunci cînd veni şi araşi tu în primăvară căzuşi pe seceta aia ! şi de-aia nu-ţi cresc.

— Deşteptu de fi-meu ! se mai auzi în dosul spinării celui-lalt, tot aşa, fără să fi întors o clipă capul sau să-şi fi schimbat o secundă ritmul paşilor.

După care nu se mai auzi nimic şi Moromete, care între timp se întorsese cu trup cu tot spre cel cu care schimbase aceste cuvinte, reveni cu faţa spre fi-său.

Sînt reactualizate aici din nou importante caracteristici ale atmosferei moromeţiene : cuvîntul care semnifică simultan realităţi concomitente şi disparate, timpul lung, care reînvie pentru o secundă, îngăduind gratuităţi şi convenţionalisme de protocol, eschiva inteligentă a omului ce vrea să iasă temporar din imperativul imediat şi obligatoriu al conflictului manifest, dedicîndu-se cu seriozitate aparentă unei îndeletniciri exterioare. Dar expresivă aici nu e atît aptitudinea personajului principal, de a trăi concomitent pe atîtea planuri, cît capacitatea celui-lalt, a fiului, de a înregistra această concomitenţă. Martor şi narator, Niculae dovedeşte însuşirea ieşită din comun de a-şi anula el însuşi interesul vital urgent pentru a observa comportamentul tatălui, memorîndu-l fidel şi bucurîndu-se chiar de această dispersiune vicleană.

Pentru că în fond, moromeţianismul, concept atît de des invocat, analizat şi speculat, nu rezultă direct din relaţiile instituite între membrii unei colectivităţi, care cultivă iluzia timpului răbdător, ierarhiei ineluctabile în ordinea spiritului, importanţei majore a structurii propriiei grupări. Ilie Moromete, Cocoşilă, Ion

al lui Miai, Țugurlan nici nu percepe asemenea realități ca atare ; ei trăiesc un sentiment al esențialului și inevitabilului, chiar dacă deviază lupta și concurența pentru existență pe tărîmul competiției de cuvinte și supremației de spirit. Combativitatea și încordarea n-au fost eliminate, ci doar sublimată în forme noi, mai puțin agresive și amenințătoare pentru individ, dar la fel de ferme în a impune ierarhii, cu supremațiile și subordonările de rigoare. Moromețianismul, ca bucurie contemplativă, e un raport derivat așadar nu din relațiile imanente ale moromețienilor, ci din relația efemeră și subtilă, instaurată între privitorul și actorii lumii moromețiene.

Toate interpretările care au vrut să distingă raporturile specifice, schemele de devenire, relațiile de interdeterminare ale lumii moromețiene sînt desigur binevenite și legitime. Dar ele lasă o statornică impresie de a nu-și fi putut epuiza obiectul, pentru că ignoră tocmai legătura dominantă caracteristică. Moromețianismul nu e o lume obiectivă, ci reflectarea subiectivă a unei lumi în imaginația unui privitor de excepție. Din această lume, el s-a abstras deocamdată. O poate cunoaște și domina prin înțelegere, tocmai pentru că o privește ca pe o realitate intermediară și provizorie. Imaginea ei se constituie ca atare într-un răstimp cînd fostul țaran, cunoscător de acum al altor adevăruri și realități (ale cărților, ale orașului), se întoarce pentru o clipă între familiarii săi, privindu-i cu bucuria și detașarea pe care numai universurile înțelese, dar neobligatorii, ți le mai pot acorda. Cheia moromețianismului o oferă *Marele singuratic*. Amintindu-și momentele de revelație ale adolescenței, Niculae Moromete descrie într-una din confesiunile sale impactul euforic dintre propria subiectivitate liberă și specificitatea lumii țărănești. După ziua grea de muncă, tatăl se înfurie că nu poate dezlega un cal încurcat în lanț : „Miinile puternice și dibace ale tatei renunțară, nu mai știa ce să facă. Și le duse în șold scos din pepeni, dar și uluit că trebuia să recurgă la o soluție extremă : «Acuma nu ne mai rămîne, a zis el, decît să tăiem gîtul calului și să-i scoatem lanțul». Nu-i ardea de glumă, deși risul meu nestăpinit, în ciuda celui -tu ce rîzi, mă, acolo ?» cu care mi se adresa supărat, îi dovedeau că gîndirea lui nu era

atît de obișnuită, cum îl făceau, poate, grijile și necazurile să creadă : unul din băieții lui se bucura, rîdea că el există, că e tatăl lui, deși îmi făcuse un rău atît de mare prin rătăcirea care-l îndemnase să se ducă cu toți banii la băieții lui fugiți să-i aducă înapoi, sacrificîndu-mă pe mine...”

Estompa esențialului vital prin anularea interesului imediat apare în primul rînd la acest privitor de excepție care e fiul moromeților, în vreme ce aceia își trăiesc lumea și realitățile lor fără urmă de grafitate sau bucurie.

În *Risipitorii*, *Moromeții II*, *Intrusul*, dar mai ales în *Marele singuratic*, lumea aceasta se schimbă desigur. Modificat însă cu precădere apare raportul dintre lume și privitorul ei. Lumea nu-i mai îngăduie acestuia răgazuri, ea nu se mai lasă, într-un cuvînt, privită. Dimpotrivă, îl agresionează, implicîndu-l și solicitîndu-i participarea, atitudinea, delimitarea.

Contactul cu lumea, chiar și cu aceea țărănească, e de la început brutal în *Marele singuratic*. Sătenii adunați la „Carul cu bere” relatează detașat întîmplări cel puțin penibile : batjocura, mefiența, hazul fără haz, competiția spirituală de altădată degenerată acum în relatări discreditante, au alterat se pare pînă și spațiul ruralității, guvernat odinioară de legile tradiției și ierarhia meritului personal. Introducerea romanului are rostul de a deschide premonitoriu spațiile unei realități noi, în care disonanța, aberația, distorsiunea și dizarmonia sălășluiesc deocamdată implacabil.

Personajele principale, Niculae și Simina, au trăit eșecuri repetate : în dragoste sau în profesiunea care pentru ei reprezintă sensul vieții. Întîlnindu-se, ei își confruntă soluțiile de refugiu și resemnare, timp în care viețile lor își așteaptă vindecarea.

Pentru Niculae Moromete, lumea „grădinii” pare la început provizorie, deci lipsită de importanță și de obligativitatea participării. Așa să fie oare ? El are un trecut, și martorii sau companionii acelei epoci nu-l lasă să uite și să devină o pură suprafață de reflectare a unui univers la care nu mai aderă. Consătenii, foștii prieteni îl urmăresc în noua lui viață, aducîndu-i aminte că nici unul dintre gesturile sale nu a rămas liber de semnificații și consecințe. Pentru că i-a sfidat odinioară, unii așteaptă de la

el dovada definitivei renunțări și înfringeri. Ceilalți, mai puțin numeroși și nu totdeauna bine intenționați, îi solicită reintegrarea, poate numai pentru a constata că omul nu are nici puterea și nici dorința de a-și relua experiențele de la capăt. Pe de altă parte, iubirea vagă și întâmplătoare față de Marioara lui Fintină l-a legat pe Niculae de o femeie și un copil, prin sarcini și datorii pe care nu și le simte organic ale lui. Trecutul nu-i așadar inocent, el își trimite emisari în viața noastră de zi cu zi, dovedindu-ne că tentativa de a-l anula e iluzorie, oricâte sacrificii de împlinire sau eforturi de uitare am face.

Prezentul va fi oare mai inofensiv? Așa s-ar părea din moment ce personajul, blindat cu învățămintele extrase din experiențe și eșecuri, nu mai vrea să cadă în capcana participării prin activism sau sentimentalitate. Oamenii de care se vede înconjurat în grădina unde la început e un simplu salahor, apoi o autoritate, îi apar ca niște exemplare curios exotice ale unei varietăți de specie. Unul, dominat de un complex erotic, își bănuie nevasta de toate infamiile: taie liliacul îndărătul căruia s-ar fi putut ascunde un presupus rival, e oripilat de închipuile relații liber-libertine dintre adolescenții întâlنيți în drum, suspectează în fine pe toți bărbații de ispite necurate și dorințe nelegitime față de soția lui. Un altul, dotat cu o forță fizică ieșită din comun, dar mai ales cu o neobișnuită aplecare de a-și manifesta această forță umilindu-i pe ceilalți, oscilează între supunerea desăvârșită față de Niculae, în timpul orelor de muncă, și dezlănțuirea atavică a impulsivității, în celălalt timp, al petrecerii și libertății, când nimic nu-i mai poate reprima tendința corozivă de înjosire a semenilor. În fine, un al treilea, terorizat de un complex al insignifianței și micimii, se va arăta pînă la urmă cel mai primejdios dintre toți, capabil să recurgă la crimă pentru a răzbuna repetatele ofense ale destinului și ale oamenilor.

I-am numit astfel pe domnul Anghel, pe Damian Gheorghe și Ion Pecingine, personaje ce par de fundal și decor, adică ilustrative doar, dacă n-ar căpăta pe parcurs funcții direct demonstratoare într-o largă ecuație deschisă asupra sensului existenței.

Dacă acesta e testul antropologic pe care Niculae îl aduce în fața Siminei pentru a-l comenta și conspecta didactic, Simina îl invită în schimb să ia contact cu lumea ei, prin definiție alta și altfel constituită decât elementarul univers uman, dispers și accidentat, în care trăiește Niculae. Lumea „de la castel” e a creatorilor întru spirit și s-ar cădea ca alte legi și specificități de domeniu să guverneze aici. Niculae, adus la castel, va fi izbit mai întâi de disonanța dintre aparență și esență (insignifianții, umilii, urâții sînt adevărații mari creatori, falnicii, impetuoșii reprezentînd doar elementele de recuzită ale unei ambianțe pitorești) sau de distanța dintre firesc și convenție (protocolul, limbajul metaforic; gongorismul atașat anecdotelor de duzină țin aici locul unei comunicări naturale). Dar dacă printr-o răsturnare a definițiilor, asemenea aspecte ar putea fi încă reținute drept caracteristici inevitabile ale unei lumi de excepție, unde excepționalul e regulă, alte manifestări nu mai pot fi receptate doar cu o filozofică și desemnată înțelegere.

Lumea de la castel — scriitori, pictori, cîncești — ocupă într-adevăr un loc dominant în carte. I s-a reproșat autorului unghiul exterior din care investighează faptele, caracterul lor de suprafață, așadar indirect caracterizant pentru evenimentele comentate. Parțialitatea comentariului e însă de la început afirmată : Simina spune la un moment dat că esențială pentru toți acești oameni rămîne în fond creația, restul reprezintă manifestări periferice ale pauzelor sterile dintre momentele creatoare. Dar interesul și curiozitatea stau în întrebarea : de ce aceste manifestări, așa ex-centric și nedeterminante pentru actul creației cum sînt ele, au totuși loc ? De ce un mare talent cedează șantajelor extorcatore ale unei clientele de paraziți, iar, în momentele de luciditate, își maltratează soția, singurul martor bine intenționat al eșecurilor lui ? De ce un altul, pentru a compensa o jumătate de succes și pentru a recolta aplauzele confrăților, aruncă pe piața cancanului public istorisirea delicată a unei iubiri neîmplinite, pe care, abia prin această exhibare publică a secretelor, o ratează definitiv ? De ce un al treilea, autoritate oficială și oficializată, repudiată însă în secret de toți confrății, culege și pretinde chiar tot timpul dovezile pe jumătate ironice, prompte și conformiste, ale

supunerii colegilor de breaslă? De ce un al patrulea, cel mai patetic și sincer, om talentat de altfel, nu poate suporta boicotul continuu al lipsei de simpatie și se dedă la oribile înscenări, în care pretinde sau imploră, convulsionat și umilit, o fărîmă de atenție care l-ar putea constitui ca individualitate în proprii ochi?

Iată așadar o lume a spiritului prin definiție, care se manifestă practic prin forță brută și brutală. Omul de succes pare un exterminator, pretinzînd supunerea nelimitată a tuturor celorlalți. Pentru a obține succesul, toate mijloacele le crede binevenite și dezvăluirea intimităților celor mai ascunse intră în ritualul cîștigării publicului. În același timp, succesul, atît de greu dobîndit, e aici efemer, ierarhiile par incerte ca fumul și ceața, clipa supremă a victoriei trebuie trăită și speculată în toată intensitatea ei, pentru că nimic nu rămîne stabil și definitiv. Configurația sistematicii acestei reduse grupări, care reprezintă totuși elita spirituală a unei epoci, e nestatornică și evanescentă. Toți asaltează locul prim, știind că nu-l vor putea menține decît puțină vreme; dar cîtă vreme îl au, vor aplica masei de confrăți subordonați regimul lipsit de menajamente la care fuseseră ei înșiși supuși atunci cînd se bucuraseră, ca să spunem astfel, de un anonim total.

În lumea grădinii, ca și în cea a castelului, asenienea relații, la început abia bizare, pitorești sau amuzante, ajung în cele din urmă, printr-o evoluție insidioasă, la forme de-a dreptul violente: scandaluri, încăierări, scene publice de aservire și umilintă, o crimă chiar. În comparație cu alte proze, care au investigat aceleași domenii, lucrîndu-le în forță și aglomerînd o factologie feroce, textul lui Marin Preda pare mai puțin dens în epicități extremiste. Contribuie la această impresie și perspectiva naratorului, care înregistrează din exterior evenimentele, ca pe niște exemplificări sau confirmări ale unor concluzii anticipate și asumate.

Și totuși, caracterul de șoc al faptelor e aici mai intens decît în literatura care își face un program din pitorescul brutalității și excesul monoton al violenței. Deloc inedite în litera lor, faptele își păstrează un coeficient de surpriză și tensiune a inexplicabilului, tocmai din cauza distanței care rămîne mereu subliniată între

evenimentul propriu-zis și conștiința ce nu vrea să-l asimileze prin obișnuință sau saturație.

Există aici o tentativă uneori amenințată de eșec, de a cuprinde în literatură, atât existența în concretul ei imediat, cât și explicația ei teoretică, liniștitoare, încercînd să motiveze și să clasifice aberațiile înconjurătorului. Cuvîntul pare însă mereu neputincios ! Mai întîi pentru că el e voit neîncăpător, parțial sau de-a dreptul insuficient, neadecvat. În lumea Moromeților, un simplu gest — o intonație anume, grimasa cu care unul își îndeasă pălăria pînă peste ochi sau aerul absent cu care altul ronțăie oasele unui pui fript — spunea totul și despre oamenii respectivi, și despre relațiile lor de la un moment dat cu semenii, și despre universul întreg care dicta forma și semnificația aceluia gest. Aici, în *Marele singuratic*, discrepanța dintre lumea reală și imaginea ei scrisă se întinde ca un teritoriu al nimănui, graniță instabilă și rea dintre logicile neconcomitente ale faptelor și cuvintelor. Imaginile copilăriei moromețiene au tentat comentariul critic la repetate evaluări ale tuturor semnificațiilor cuprinse în segmentul de text, lăsînd totuși impresia constantă că, oricîte supoziții s-ar face, literatura aceea rămîne inanalizabilă și triumfătoare prin preaplinul ei. Aici, dimpotrivă, caracterul declarat al parțialității solicită completări din partea comentariului critic, pentru a complini oarecum din exterior tentativa de explicație a scriiturului. Dincolo, un univers care se conține pe el însuși, cu toate implicațiile sale, în mod miraculos cuprinse, exprimate sau sugerate de cuvîntul literar ; dincoace, un univers expresiv prin excrescențele sale de violență, discontinuitate sau aberații, îndărătul cărora cuvîntul literar încearcă perseverent să găsească semnificații unitare, fără a reuși pînă la capăt. De aceea și este comentariul teoretic al autorului mult mai întins aici decît oriunde în altă parte. Dar explicînd, cum face Niculae, toate aceste evenimente prin diverse complexe individuale, în care s-ar putea găsi în cele din urmă o dominantă a voinței de putere, e încă insuficient. O parte a vieții rămîne exterioară atât faptului în sine, cât și comentariului său literar. Lăsînd lucrurile în această nuditate a propriei lor aberații, proza lui Marin Preda dă impresia unei violențe

mai accentuate decât a altora, tocmai pentru că semnificațiile acestor fapte nu au putut fi integral detectate.

Mai există însă o motivare a acestei situații. Prezintă faptele, și alături de ele teoretizarea explicativă a cauzalităților, literatura nu anulează și nu neutralizează existența, prin înglobarea și reprezentarea ei în cuvânt. Simpla eventualitate că un personaj-martor a calificat gesturile unui alt personaj, introducându-le în marile clase ale complexului erotic, complexului de insignifianță sau complexului de putere, nu a stopat cursul evenimentului însuși. Niculae Moromete, cu o fals liniștitoare superioritate, explică Siminei de ce unii sînt așa sau altfel. Dar dincolo și în urma explicațiilor lui, faptele continuă să se producă și să se consume, ajungînd la încheieri uneori monstruoase. Lumea aceasta nu mai poate fi dominată prin privire și spusere, prin abstragerea amuzat contemplativă. Și nu numai pentru că ea e mai haotică decât cea a satului, din care venea Niculae. Ci și pentru că Niculae nu mai e acum — deși iluzia lui vrea să rămînă o vreme alta — un simplu privitor în vacanță. Pentru activistul demis și retras în grădina castelului, aceste enclave de existență agresivă, oricît ar vrea el să mențină distanța, reprezintă singurele lumi în care îi este și îi va fi dat să trăiască. Schimbînd locurile, el nu poate schimba și esența acestor lumi, care e substanțial aceeași. Ba mai mult, o nouă retragere într-un univers ce ar părea nou și de aceea poate mai bun, n-ar presupune decât readaptarea extenuantă la adversități și pretenții similare. „Instinctul nu ne poate totuși salva să cădem victima aparențelor, cînd stăm atît de aproape de lumea care le dă naștere. Or, din această lume nu putem fugi, și Niculae nici nu voia să fugă, chiar dacă ar fi putut. Cînd stai într-un loc mai mult de cîtiva ani, plecarea devine o smulgere care, asemeni unei plante, îți poate fi fatală : cine îți garantează că vei putea prinde rădăcini mai adînci în altă parte, și mai ales cine te poate asigura că nu vei da de aceeași lume, poate mai rea ?“

Satul se constituise ca un univers mirific, în care violența părea a nu-și găsi locul, neaflîndu-și sensul, doar în clipa cînd acel univers devenise o realitate de pasaj, aptă de a fi privită,

tocmai pentru că rămânea inofensivă față de privitor. Distanța dintre lumea *Moromeților* și lumea *Marelui singuratic* e înscrisă mai puțin în esențele diferite ale acestor lumi și mai mult în mentalitatea diferențiată a privitorului martor : ea semnifică spațiul ce separă facultativul de obligatoriu.

★

Întreaga tehnică spirituală a personajului principal va fi una de transformare a obligatorului în facultativ. Lumea impusă, care pretinde concesi și renunțări, va fi mereu văzută de el ca una provizorie. Și aici nu mai este vorba doar de o anulare a activismului în plan social și istoric, deși cele mai multe interpretări critice pe aceasta au văzut-o ca esențială. Ele se sprijineau într-un fel pe chiar soluția de finalizare a romanului, care îl prezintă pe Niculae Moromete revenind printre vechii lui tovarăși, ca să determine dintr-un punct central o mai justă repartitie a sarcinilor și datoriei printre oameni.

Dar nici pînă atunci Niculae nu se înscrisese într-o pură pasivitate, adoptînd adică atitudini cu semn negativ față de cele practicate odinioară. Poziția abstragerii presupune ea însăși o activitate care solicită funcții ale intelectului și volitivului, menite să frîneze și să transforme impulsurile de implicare de altădată. Îl vedem pe Niculae refuzînd mai întîi să-și accepte prezentul ca pe unul definitiv. El „suportă” temporar grădina fără a i se adapta, pentru că păstrează vii o aspirație și imaginea unui viitor spre care continuă să tindă. Te poți resemna o vreme să stai cu spatele la podea, să înduri senin falsa condiție de subaltern, să citești tratate de specialitate mîncînd piine cu brînză, numai dacă ochii minții mai pot privi spre o realitate superioară, presupusă ca posibilă în viitor. La fel, lașitățile mai mari sau mai mărunte pretinse de participarea la o organizație politică în care vrei să rămîi, anomaliile inerente pe care un proces impetuos de transformare revoluționară le poartă cu sine, nu trebuie niciodată primite ca obligatorii și definitive, deci firesc intrate în ordinea lucrurilor. Niculae va păstra în consecință tot timpul o atitudine explicit sau implicit polemică față de fostul notar, față de autori-

tățile locale de care depinde acum, față de toți oamenii și toate împrejurările cu care se vede confruntat, chiar dacă nu mai efectuează gesturi de replică promptă.

Formula intelectuală a personajului e una de refuz în raport de comoda obișnuință și lașă acomodare, ipostazele cele mai insidioase și subtile prin care o individualitate renunță la sine și la principiile sale, acceptînd să se integreze fără convulsii în firescul fals al evenimentelor. Obișnuința și iluzia reprezintă cele mai mari primejdii de contrafacere a personalității și de aceea abstragerea personajului presupune mereu acea veghe activă care nu-i permite să abdice de la ceea ce a considerat odinioară și mai consideră încă drept ipostaza optimă de aspirație pentru sine și pentru umanitatea pe care o cunoaște.

Această menținere a distanței vigilente dintre sine și realitatea exterioară, dintre realitate și forma ei ideală, nu implică numai o componentă intelectuală. Ea coboară în structura afectivă a individului, vrînd să modifice tocmai aici propensiunile lui native. Cu alte cuvinte, personajul nu se retrage doar din raporturile dintre sine și lucruri pentru a privi mai lucid exterioritatea, dar încearcă a ieși din propriul destin și propria viață, ca pentru a le conspecta mai exact. El vrea să dobîndească acea seninătate anafectivă care îi îngăduie să nu mai fie robul propriilor servituți pătimașe. A reușit, spune el la un moment dat, să anuleze efectele distrugătoare ale urii. Vinovățiile altora față de el — a tatălui ce nu-l ajutasese să-și continue studiile, a prietenilor sau adversarilor care îl împinseseră spre eșec sau se bucuraseră de eșecul lui — le-a putut ierta, așezîndu-se o vreme în locul acelor și încercînd să înțeleagă motivele lor mai mult sau mai puțin acceptabile, care îi determinaseră să se poarte astfel. Dar nu numai ura poate fi anulată printr-o asemenea terapeutică, ci și simpatia, iubirea, dorința de succes și glorie, căre îi apar ca tot atîtea forme de afirmare violentă a propriei personalități. El retează nu numai impulsurile de solicitare benign-afectuoase ce-i vin dinspre exterior — declarațiile de simpatie posesivă pe care i le fac cîteva femei, implorarea mută din ochii subalternilor care îi pretind astfel dovezi de autoritate ordonatoare, ocaziile

repetate pe care i le oferă fostul notar ca să-și reia activitatea — dar întrerupe violent înșiși relele de comunicare cu această exterioritate, tocmai atunci cînd simte că o parte din el a început să cedeze șantajului afectiv. A nu duce pînă la capăt o iubire, a nu interveni în destinul altora, a nu repeta o tentativă de transformare a lumii, sînt puncte ale unui program de estompare a afectivității și pasiunilor. Personajul vrea să devină *anti-pathic*, secționînd toate cordonurile de similitudine și simpatie care îl mai leagă încă tenace de exterior. Și nu numai pentru că experiențele anterioare i-au arătat că lucrurile se vor repeta oricum, conducîndu-l spre eșec sau deziluzie, dar și pentru că nu mai vrea să cedeze nimic din energia sa spirituală, păstrînd-o întreagă celui act de cunoaștere în imaginar căruia i s-a dedicat și care îi permite să perceapă în prelungiri abstracte și teoretice cursul legii al fiecărui eveniment.

De aici numeroasele imagini ale originalei stări de izolare în multime : camera-celulă din grădină, care îi conferă o ipostază de privitor neagresionat de ambianță, panorama orașului văzut ca o imensă acumulare de forțe zăcînd la picioarele celui care îl contemplă dintr-un spațiu înalt și imun, rătăcirea pe străzile sufocate de oameni, care tocmai în această viermuială continuă se lasă mai ușor înțeleși și priviți de anonimul pierdut printre ei. Anonimatul trebuie atins nu doar ca un raport între sine și ceilalți, dar mai ales ca un raport între sine și sine. Numai dacă ajungi să ieși din propria fire și să ți-o vezi ca pe a unui străin poți cuceri prețioasa stare a bucuriei și libertății : „Ce era cu aceste ființe care nu-și vedeau liniștite de viața lor și vroiau neapărat să și-o încurce cu a altora ? Iată, nu era atît de frumos cerul încît să ne ajungă nu pentru o viață, ci pentru mai multe, să tot trăiești ? Nu erau frumoși norii ? Și veseli și inteligenți ciîinii ? Dar oamenii, ei înșiși, nu-ți ofereau cel mai mare spectacol din toate spectacolele care se pot închipui în comedia pe care o jucau ? Și nu te făceau ei să înțelegi că în lupta lor pentru existență vedeau singuri blestemul și-l luau în deridere, neputînd face altceva, și într-adevăr trăind momente de biruință asupra soartei, cînd reușeau să uite o clipă de ei înșiși ? Ce poate fi în

acest caz mai vesel și mai reconfortant decât să vezi un om care, lovit fiind cu brutalitate de către soartă, se strîmbă și scuipă, rînjind cu dispreț, ca și cînd nu l-ar fi surprins cituși de puțin și nu l-ar fi rănit de moarte această vicleană zeiță necruțătoare ? Cum să nu te reconforteze comedia, chiar pe aici pe jos ?

Libertatea se arată astfel ca o eliberare de tine însuși.

În acest sens, faimoasele pagini ale revelației destinului, de atîtea ori citate și comentate, ar mai trebui revăzute o dată, pentru a pune într-o nouă evidență adevărurile ce le conțin. Povestindu-i Siminei, Niculae pare a sublinia mai ales incidentele care l-au făcut să se desprindă de lumea satului. Urîtul, violența, consecința morală a acestei violențe sînt cele trei trepte de revelație a unei incompatibilități brusc și straniu descoperite între sine și lumea care l-a creat și în care pînă atunci părăuse perfect integrat. El văzuse instantaneu oroarea gratuită a uciderii unui animal, brutalitatea bătilor singeroase, declanșate din nimic și duse cu voluptate pînă aproape de suprimarea adversarilor, trădările nemotivate, izbucnind dintr-o simplă și năucitoare bucurie de a face rău, sminteala de a murdări cu gesturi sacrilege frumusețea augustă a unui asfințit pe care parcă nimeni nu-l bagă în seamă. Interesul însă nu stă doar aici, în această distanță brusc cîștigată, ci în faptul că privitorul uimit al acestor anomalii se numărase pînă atunci el însuși printre înfăptuitori. A spune pur și simplu că asemenea lucruri sînt urîte, anormale, imorale e sec și demonstrativ. Misterul și voluptatea unor asemenea gesturi vin din ele înseși, din irepresibila bucurie care le provoacă și le însoțește. Ele sînt forme de manifestare ale forței de a trăi, ale unei vitalități haotice și răzbătătoare care își găsește canale de emisie dintre cele mai neașteptate. Copilul Niculae trăise și el această beție, descoperind alături de ceilalți uimitoarea plăcere de a lovi și de a fi lovit, nebuna exultanță pe care ți-o dă o energie ce emană din tine și te copleșește, scurgîndu-se parcă în imensa putere a pămîntului, a nopții, a vieții :

„Ascultam zgomotul trenului care trecea la miezul nopții parcă rostogolindu-se și pe care, din pricina depărtării, nu-l zăream : fluiera prelung, asemeni unui animal apocaliptic al acelei ore, care vine, trece și pierе în hăul nopții. Auzeam bătăi de aripi, țipete scurte și ascuțite de animale pe care ziua nu le vedea nimeni și mai ales auzeam viața mare a nopții... Țîrîitul greierilor ne făcea să ne dăm seama cum urcă și coboară ca într-un somn viu răsufllarea pămîntului. Stam de vorbă cu glasuri înăbușite, în timp ce din cînd în cînd sforăitul cailor care pășteau iarba, ne aducea în clipa prezentă și puneam mîna pe măciuci... Într-o noapte, Mărin al lui Matei zise : «Se vede cineva !» «Unde ?» l-am întrebat. «La ai lui Bădăuță !» «Cîți sînt ?» zic. «Nu-mi dau seama !» Mărin al lui Matei se dădu jos de pe măciuca mea și se așeză. În depărtare țipătul trenului despica noaptea. Stelele pe cerul înalt abia licăreau. Întunericul apăsă. «Hai să-i batem,» zise Mărin al lui Matei. «Hai !» răspunsei cu numaidecît și pusărăm mîna pe măciuci. Despiedicărăm caii, îi legarăm, încălicărăm pe ei și o luarăm la goană. Mărin al lui Matei, care îi văzuse pe ăia unde sînt, mergea înainte. Trecurăm hotarul care ne despărțea de moșia lui Bădăuță și oprirăm călări lîngă două mogildețe care stăteau sub un tufan și coceau ca și noi porumb : «Ce căutați voi, mă, aici, vă muma în...» zise Mărin al lui Matei și se dădu jos și se puse cu măciuca pe ei. Mă dădui și eu jos de pe cai și începui să lovesc. Icnelile, bufniturile scurte, pocnetele de lemne uscate izbite cu violență mă îmbătau. Simții la un moment dat un trăsnet în creierii capului, dar rămăsei în picioare, și nu numai că nu mă speriai, dar parcă aș mai fi vrut încă să primesc. Pînă una-alta dădeam înainte, pînă ce, trăgîndu-și dulămile cu o mîină și apărîndu-se cu alta, necunoscuții o luară la goană spre cai... Nu mi-a părut rău niciodată de ce-am făcut în noaptea aceea, și dacă aș fi aflat, să zicem, a doua zi că i-am rupt ăluia piciorul și că o să rămînă schiop toată viața, ași fi rîs...”

În modul cel mai simptomatic, cealaltă ipostază a adolescențului, aceea de privitor lucid, nu va însemna devitalizare, renunțarea la această formă de energie, ci integrarea într-o ipostază superioară a vitalului, trăit cu o nouă voluptate. Dacă înainte se

simțise stăpînit de propria sa forță haotică, acum sentimentul invadator va fi unul de stăpînire a sa și a lumii prin înțelegere. Puterii pămîntului, ca energie oarbă, îi e opusă puterea gîndului, trăită deopotrivă într-o stare de beatitudine. Dacă prima îi lăsa, după consumare, un gust amar, făcîndu-l apoi victima propriilor excese întoarse împotriva-i, cea de a doua nu presupune reziduuri morale, reușind să se mențină la o altitudine pură și să se înmagazineze în memorie ca o treaptă de veșnică aspirație : „Stăteam zile întregi pe spate, cu ochii spre cerul care din pricina tensiunii mele îmi părea veșnic albastru sau veșnic acoperit de grămezi de nori, uitînd de trecerea clipelor și de apropierea nopților, simțînd cum nu puterea pămîntului urcă în mine și mă îmbată, ci puterea gîndirii mele plutește biruitoare pe deasupra pămîntului...”

Sentimentul de supremație eterată e subliniat mereu de un peisaj magnific, văzut în clipele lui de calm și împăcare. Amurgurile sînt momentele propice reactualizării acestei stări. Zgomotele muncii și ale vieții dure s-au stins, cîmpia zace încremenită, respirînd lent sub lumina norilor impetuoși, dar neamenințatori. Copilul se simte el însuși ca o divinitate nemuritoare, căreia i se supun pașnic pămîntul și cerul, duhurile animalelor, sufletele ostenite și dominate prin înțelegere simpatetică ale oamenilor.

Posibilitatea aflării unei noi religii, opusă atît aceleia care propagă violența, cît și celeilalte care exaltă umilința și blindețea, se revelă unui individ ce a perceput deopotrivă ambele voluptăți : de înfăptuire și de gîndire. Ea nu e de aceea o stare intelectuală, cu un conținut discursiv, ci o stare vitală, implicînd îndeaproape senzorialitatea omului. Tocmai de aceea, acest nucleu intuitiv va fi dezvoltat mai tîrziu prin căutarea alternativă a unor soluții în stare să îmbine cele două tendințe fundamentale ale omului — „acest animal liber și viclean” — fără a sacrifica pe vreuna dintre ele. Momentul inițial reprezintă nu atît descoperirea unei religii noi (ea nu va fi niciodată formulată pînă la capăt), cît a unei stări noi. Ea sălășluiește în individul care a reușit să descopere pe cont propriu dicotomia structurală a omului, încercînd apoi s-o împace prin menținerea în stare de armonie a

ambelor contrarii. Paginile acestea, printre cele mai frumoase ale cărții, comunică tocmai entuziasmul perceperii omului ca divinitate. Imaginile, de o mare splendoare, sînt în fond niște teofanii : șopîrla, principiu de inițiere în atîtea sisteme și dogme religioase, gloria aureolată a asfințitului, nimbul de pulbere învăluind un copil miraculos ce călărește caii ca pe niște duhuri ale pămîntului, iar mai tîrziu, revelația iubirii într-o scenă ce amintește din nou una mitică, aceea a femeii ce spală picioarele unui străin, sînt toate rescrieri în registrul profan ale unor vechi simboluri sacre. Scriitorului îi plac aceste tangențe și paralelisme și, perfect conștient de semnificația lor multiplă, le speculează tocmai pentru a conferi un caracter de sacralitate viziunilor sale, care așază omul în locul divinității.

*

Niculae Moromete ascunde sub o aparență modestă și insignifiantă vocația unui profet. Dacă el a încercat odinioară schimbarea lumii prin intervenții directe și și-a asumat viața trăită prin iubire, iar acum s-a retras într-o expectativă vigilentă, asta nu înseamnă că existența sa e separată etans în faze de participare și abstragere, perfect despărțite unele de celelalte. Structura duală a cursului existenței s-a instalat ca dicotomie simultană, caracterizîndu-i fiecare moment al vieții.

Personajul își constituie cel mai adesea doar pentru exterior o mască a neimplicării, a refuzului dur de participare, a ne-comunicabilității. El nu e doar anti-pathic, dar vrea să și pară antipatic. Îndepărtează intolerant de la sine orice solicitare de simpatie, venind indiferent de unde. Manifestă o adevărată plăcere experimentalistă de a observa chinurile celui alt pe care el însuși le-a provocat poate, maculează chiar impulsurile de tandrețe care îl împing silnic spre femeia iubită, prin gesturi de agresiune rapidă față de prima străină întîlnită în cale (scena din spălătorie e printre cele magistrale ale cărții, favorizată de caracterul ei brusc și inexplicabil, căruia acum nici autorul nu se mai străduie să-i găsească motivații).

Personajul se complăce în atitudini categorice : pune note de conduită tuturor, e drastic în a afirma ce acceptă și ce respinge, îi supune pe toți unui sadism manifest și demonstrativ al observației, asistă cu un ochi blazat, dacă nu chiar cinic, anomaliile, ca pentru a se încălca încă o dată de o experiență confirmativă, pe care nu vrea să o modifice prin posibila intervenție de ameliorare.

Dar dincolo de această platoșă impenetrabilă, arborată față de familiari, subalterni, foști colegi sau autorități, față de vinovați sau inocenți, monologul mental al personajului păstrează permanent căldura înțelegerii și promptitudinea simpatiei. Participarea neparticiparea sînt momente iluzoriu despărțite, ele coexistă de fapt, suportînd doar, în diferite ipostaze, variații de accent și preeminență. Îndărătul măștii neaderente, voit repulsivă prin exigență și răccală, continuă să trăiască un suflet comprehensiv, nevoit să-și tempereze cu dificultate elanurile de integrare care îl animă. Niculae Moromete se arată neîndurător în atîtea rînduri față de Simina, dar dincolo de severitatea lui împinsă pînă la cruzime, se face auzit mereu un glas al blîndeții, aprobării, afecțiunii. La fel, gesturile directe adresate bătrînului Moromete, căruia fiul îi dă replici neiertătoare ori de cîte ori acela îl agasează cu pretenții de pensionar himeric sau cu exotisme de țăran mucalit rătăcit într-o metropolă aglomerată, sînt dublate de vocea amintirii care relatează totul cu o iubire aproape sugrumată de lacrimi.

Dar nu e aceasta însăși condiția ideală a justițiarului, a profetului, a întemeietorului de noi religii ? El refuză de fapt să intre în conjuncturi particulare, care îl solicită prin imediatul lor, tocmai pentru a păstra integră și nealterată capacitatea de a privi și a cuprinde într-un înțeles general toate cazurile particulare. A intra în fiecare iubire oferită, în fiecare ocazie de intervenție asupra individului sau a lumii, în orice prilej pentru ură sau tandrețe, înseamnă a rata printr-o eficacitate imediată și oarbă perceperea unui sens mai larg și a unei posibilități de implicare

majoră, care să nu vizeze doar un caz sau altul, ci toate cazurile, toți oamenii.

Și nu este aceasta condiția scriitorului în general, și în special condiția umană a scriitorului Marin Preda? În forma sa empirică, care poartă numele de Niculae Moromete, acela își supune femeia la probe torturante, își bruscchează tatăl, își mustră consătenii pentru că i-au lăsat pe cei mai răi dintre ei să pună mîna pe putere. În forma sa abstractă, care poartă numele lui Marin Preda, această conștiință integratoare a reușit să prezinte tabloul unei lumi tradiționale așa cum nu se mai făcuse vreodată, arătînd care erau valorile adevărate ale apogeului acelei lumi și care era riscul pe care o societate întreagă îl suporta prin pierderea acelor valori.

Problema care se pune acum nu este aceea a posibilității și legitimității unei atari ipostaze. Personajul o atinge, o trăiește și și-o asumă, astfel că realitatea ei e cea mai directă dovadă a îndreptătirii ei. Dificultatea vine însă din neputința de a te menține la nesfîrșit într-o asemenea ipostază. Cel care s-a izolat de ceilalți și de sine nu poate rămîne intangibil. În primul rînd pentru că se vede mereu solicitat de pretențiile celor din jur. Și dacă imperativele de participare și afecțiune mai pot fi încă respinse cu o conștiință neîncărcată, intervine aici un aspect greu anulabil prin filozofia lucidității și abstragerii anafective. Marin Preda descoperă unul dintre modurile cele mai subtile prin care umanitatea înconjurătoare agresionează individul încercuit în propriul lui program de neparticipare. Imun la sancțiunile drastice care îl coboară din locul său privilegiat, luîndu-i toate mijloacele de autoritate morală și materială, el nu poate rămîne pasiv la pedeapsa cea mai insidios eficace: batjocura, risul. Oamenii vor să vadă în această retragere dificilă nu un curaj, ci o lașitate, și Niculae Moromete, oricît de aseptizat față de influența altora, va continua totuși să se teamă de risul consătenilor săi pe care îi evită, de disprețul foștilor prieteni pe care îi înfruntă. Simina se ferește și ea o vreme nu atît de propriul

eșec, cît de batjocura cu care va fi întîmpinată printre confrăți după ratare : „ — Unii sînt mai buni, alții nu... Alții sînt și mai răi, zise pictorița. Sînt cei care rîd... La noi se rîde, și se rîde și fiindcă se rîde, înțelegi ce vreau să spun : din trei care rîd de ceva, fiecare rîde și de ceilalți doi fiindcă rîd.“ În excesele de menținere a autorității pe care le practică oamenii cei mai dotați din lumea castelului sau, dimpotrivă, nechemaii ce-și arogă puterea prin satele din jurul castelului, se poate distinge aceeași frică obscură și tenace de batjocură ce-i pîndește pe aceia care nu au reușit.

Niculae ar putea găsi însă argumente pentru a ieși chiar și din această umilitoare postură, dacă ea nu s-ar închide într-un cerc vicios. Disprețul celorlalți se întoarce spre sine ca o formă de autodispreț și personajul nu mai e sigur dacă-și poate trăi pînă la capăt jignirea prin izolare și distanță, sau dacă e mai demn și mai dificil să ripostezi prompt acestor imixtiuni minimalizatoare. Există însă argumente mai puternice pentru imposibilitatea perpetuării acestei stări abstrase. Ea se anulează prin sine însăși, se subțiază, dispăre în cele din urmă. Nu te poți menține la nesfîrșit într-o unică dispoziție, pentru că persistența în aceeași stare de spirit va eșua în monotonie, devitalizare, lipsă de perceptibilitate. Tabloul pictat de Simina, dîndu-i lui Niculae un șoc revelator, închide în el o imagine emblematică pentru întreagă această filozofie de viață : într-un univers explodînd de splendoare și vitalitate, un ciine semănînd unui om sau un om semănînd unui ciine lincezește întors spre sine, surd și orb la magnificența invadatoare din jurul său.

„Niculae se uită și de aproape și de la distanță. Da,, era un ciine, stătea foarte trist pe scaun, cu botul lui lung întins pe masă, culcat pe o labă îndoită și cu șapca alături. Corpul nu i se vedea, doar umerii i se ghiceau în prelungirea frunții lui căzută parcă pradă unei visări care îl copleșea, în ciuda frumuseții din jurul său. Ce-am ajuns, părea să spună, sînt singur, nimeni nu e cu mine, și tristețea mea e fără leac, într-o lume în care totul strălucește și înflorește... Și Niculae se duse spre patul învelit cu o sarică țărănească, se întinse peste ea cu fața în jos și adormi

aproape numaidecît, asemeni cînelui pe care îl văzuse pe pînză, cu capul peste brațele întinse, cu coatele în lături...”

Marin Preda, scriitorul care-și pune toate întrebările și tentează toate răspunsurile, are tocmai această calitate rară și extrem de prețioasă, de a nu absolutiza nici una dintre interogații și nici una dintre soluții. Avansînd ca posibilă și demnă varianta contemplației vigilente, el nu o prezintă ca pe unica îndreptățită. Dimpotrivă ! Îi e străin dogmatismul de orice nuanță, chiar și acela care l-ar putea ispiti ca fiind cel mai propriu naturii și experienței sale. Dacă abstragerea lucidă e soluția originală pe care el întîiul o propune consecvent în literatura română, tot el e acela care îi indică limitele și relativitatea. Contemplația lucidă nu se vede astfel dezisă doar dinspre exterior, dinspre preceptistica convențională și oportunistă, poate, a necesității de implicare, ci chiar din propria ei interioritate. Iar adevărata soluție, niciodată expres formulată, ar trebui să fie nu alegerea definitivă a unuia sau altuia dintre termenii alternativei, ci armonioasa lor imbinare, exemplara lor alternare. Doar aceasta poate conferi amîndurora o egală plenitudine și forță. Căci, doar trăite unul în perspectiva celuilalt, răstimpurile de vitalitate și răstimpurile de luciditate contemplativă pot dobîndi acea intensitate pe care relația permanent vie dintre contrarii o poate da.

★

Ispita majoră de reintrare în propria viață o reprezintă iubirea. Preliminariile legăturii dintre Niculae și Simina se consumă repede și toată povestea ulterioară va însemna încărcarea unei gesticulații pasionale de sentiment autentic. Ce se remarcă imediat e desincronizarea afectului la cei doi protagoniști. Simina e cea care iubește mai întîi, total supusă, deferindu-se singură concesiilor, umilințelor, adevărurilor și mărturisirilor defavorabile. Niculae e pus în situația de a-i cunoaște trecutul mai mult sau mai puțin apropiat, eșecurile repetate în dragoste și profesie, întîmplările exterioare care par a o învinovăți de atîtea ori. Văzînd-o ca pe o ființă neajutorată și învinsă, care caută în iubire doar o formă de compensație a unor absențe esențiale, Niculae o respinge la

Început ca pe încă unul dintre elementele acestei lumi, ce solicită de la el simpatii tămăduitoare și asistențe terapeutice. Împovărat astfel cu responsabilitatea altui destin, el se crede împins spre un nou raport de servitute. Va teoretiza în consecință dragostea ca intermitență a afectului, mai curat și mai intens doar în absența obiectului pasiunii :

„— Nu, zise el, te iubesc ! Îmi place să nu te văd și să te iubesc ! (...)

— Ce-i facem, zise ea, și eu te iubesc, dar îmi place să te văd... Te înțeleg... Să umbli așa singur cu iubirea în inimă și să nu vrei s-o vezi pe ființa pe care o iubești... De ce oare ?

— Nu știu, zise Niculae, dar în clipele acelea te iubesc foarte tare. Mi-ești foarte dragă.

— Și care e legea iubirii tale ? zise ea. Cum trebuie să se împlinească, prin absență ?

— Nu, de ce ? Tot prin prezență, dar însoțită de o cât mai mare absență.“

Dacă Simina vede în iubire la început doar un succedaneu al propriilor nerealizări, o formă resemnată a consolării în doi, Niculae îi oferă, prin exemplul direct al vieții și istorisirilor sale cu înțeles sapiențial, varianta opusă, a omului care și-a depășit destinul nefast, învingându-l prin însingurare, autoironie, perspectivă teoretică și generalizatoare. Simina are încă nevoie de un altul, Niculae pare a nu mai avea nevoie de nimeni, el și-a aflat resursele de rezistență în sine însuși. Ceea ce iubește Simina în Niculae e tocmai această putere de a-și ajunge sieși. Ceea ce nu poate iubi Niculae în Simina e tocmai incapacitatea de a afla resurse în propria fire, imboldul de a face apel la iluzii și asistențe infirme.

Doar în clipa în care femeia pare a renunța la această soluție, decisă să-l părăsească pe omul iubit și să trăiască singură, Niculae se întoarce spre ea, fascinat la rîndul lui de acea forță de conținere, care o atrăsese altădată pe femeie la bărbatul iubit.

Ceea ce iubim în celălalt e de fapt libertatea aceluia de a fi el însuși și numai acceptînd riscul propriei noastre autonomii avem șansa de a cîștiga la rîndul nostru iubirea.

Parabolele lui Niculae au implicat nu numai o pedagogie a libertății, dar și una a eliberării. Povestindu-și viața, el a livrat Siminei secretul său cel mai ascuns, arătându-i totodată că așteaptă același lucru de la ea. I-a oferit, cu alte cuvinte, un model de a fi. Expunându-se în ce avea mai tainic, i-a indicat că el poate exista în ochii altuia complet neapărat de cortinele protectoare ale aparenței, edificat asupra lui însuși și nu marcat de continuul apel la solitudinea celuilalt. Iubirea nu e, din perspectiva lui, un nesfârșit manej, cu pînde, capcane, tatonări, jumătăți de adevăruri, false misteruri și josnice fascinații subordonatoare, ci această liminară cunoaștere a esenței unei individualități. Dacă sensul vieții lui este aflarea unei noi religii, Simina va fi dirijată să afle că sensul vieții ei e arta. Numai atunci cînd va descoperi, cu ajutorul celuilalt, rațiunea de a exista de una singură, Simina va putea fi iubită. Iubirea nu trebuie să fie o consolare în doi, însumare terapeutică a unor insuficiențe, ci un triumf în doi.

Dragostea presupune forța egală a partenerilor de a deveni ceea ce sînt, chiar dacă lucrul nu se petrece concomitent. Iubirea reprezintă ocazia, condiția înalt intensivă oferită individului de a ajunge la sine însuși, trecînd prin ipostaza apelului la celălalt. Doar trăind afectul liminar al necesității de un altul, insul poate descoperi propria putere de a trăi prin sine însuși. Doar încercat de paroxismul unei pasiuni, omul poate vedea cît de impetuoase îi sînt forțele. În chip paradoxal, *a iubi* — relația tipică a dependenței față de un altul — se transformă, la Marin Preda, în *a-ți ajunge fie însuși*. Dragostea nu e posibilă decît între egali, iar pasiunea nu reprezintă în aceste condiții decît ocazia necesară de a-ți atinge, prin efort și construcție, limitele superioare ale propriei firi, adică independența completă de celălalt.

Strîns legată de iubire, apare arta, în fond creația în orice domeniu. Nu s-a observat îndeajuns că ultima pătrime a cărții face din Simina personajul principal, în vreme ce lui Niculae i se distribuie un rol secund, de asistent pasiv al evoluției parte-

nerei lui. Simîna readuce în primul plan problemele artei şi artistului, văzute de data aceasta din interiorul perioadei de intensă creativitate.

O alternanţă paralelă aceleia a vieţii lui Nicolae guvernează şi existenţa pictoriţei. Dacă la primul, succesiunea era între implicaţie şi contemplaţie, la artistă e vorba de alternanţele dintre viaţa comună, empirică, şi aceea de intensă absorbţie într-o productivitate fascinatorie şi extenuantă. Cele două ritmuri ale existenţei ei nu se pot însuma, ci se exclud. Iubind, trăindu-şi condiţia de femeie, dorindu-şi un soţ şi copii, Simina simte că acesta poate fi rostul ei definitiv, alegere ce face inutilă creaţia la care, i se pare, ar putea renunţa. Dar iubirea trezeşte în ea starea de inspiraţie, ducînd-o spre forme supreme, care exclud la rîndul lor cealaltă posibilitate de existenţă. Bărbatul iubit odinioară cu o intensitate paralizantă se transformă acum într-un subordonat ascultător, util doar pentru a ordona condiţiile exterioare ale unei vieţii întoarse exclusiv spre ea însăşi. Femeia devine poruncitoare, aproape intratabilă, sigură pe ce aşteaptă de la ea şi de la ceilalţi. E rîndul ei să spună că iubeşte cu intermitenţe şi că absenţa partenerului îi e mai profitabilă decît prezenţa lui. Cu alte cuvinte, numai o neatenţie eliminatoare faţă de întîmplările externe ale vieţii o face capabilă să se concentreze cu putere asupra acestui nou ţel revelat al existenţei.

Care e în fond dialectica fazelor de iubire şi creaţie din viaţa unui artist? Nu pentru că iubeşte, Simina începe să creeze la o tensiune nemaicunoscută, ci pentru că se simte iubită. Dar ca să provoci starea de iubire într-un altul, trebuie să începi prin a iubi tu însuţi cu toată pasiunea. Doar dăruind şi dăruindu-te, stîrneşti prin inducţie acelaşi efect generator de încredere şi simpatie în celălalt. Dînd poţi să primeşti. Apoi, a fi iubit nu are această importanţă semnificativă pentru creator decît dacă cel ce te iubeşte acum a fost valorizat odinioară prin propria-ţi iubire. Artistul trebuie să se simtă înconjurat de acea atmosferă de receptivitate şi încredere, care acordă semnificaţie şi esenţă adevărată propriilor lui gesturi creatoare, numai cînd vine dinspre un om sau dinspre nişte oameni pe care afecţiunea sa i-a ales dintre

toți, dîndu-le importanța supremă. Succesiunea adevărată și necesară a fazelor prin care un destin își menține permanent vitalitatea și puterea creatoare va fi așadar : a iubi — a fi iubit — a crea.

★

Iubirea are un înțeles mai larg în carte și, deși nenumită astfel, ea apare în toate situațiile care implică ideea de succes și selectare socială. În fond, opoziția dintre Niculae și tatăl lui nu e doar aceea dintre vechi și nou, dintre tradiție și progres, dintre o mentalitate reformatoare și alta contemplativ-indulgentă. În termeni logici și discursivi, acestea ar fi sensurile care îi opun pe cei doi unul altuia. Dar subtextual și nemărturisit, relația dintre ei e una de competiție. Bătrînul Moromete nu are de fapt încredere în fiul său și, cu o afecțiune dezamăgită și îngrijorată, îi contestă lui Niculae aptitudinea de a cunoaște lumea și de a o schimba potrivit idealurilor lui, prea impulsive în a se vedea realizate. Viața fiului e pînă la un moment un continuu balans între îndoiala gata de a primi drept adevărate previziunile sarcastice ale tatălui și ambiția de a-i dovedi aceluia că valoarea lui de mentor politic, clarvăzător și adecvat împrejurărilor, e reală.

Contestîndu-și părintele, Niculae simte de fapt că nu seamănă sau că nu seamănă încă aceluia om care i-a fascinat copilăria și adolescența. Ce-l atrăsese atît de tare la această ființă pe care încearcă s-o nege tocmai pentru că ar vrea să și-o aproprieze, să i se indentifice, chiar dacă, în chip obscur, să-i smulgă în cele din urmă aprobarea ? S-a spus, și este adevărat, că satul moromeților reprezenta centrul lumii, lumea însăși, iar Ilie Moromete, impunîndu-se consătenilor săi, era de fapt centrul acestei lumi esențializate, regele și stăpînul ei. Bătrînul Moromete, discutînd, ironizînd, impunînd o perspectivă logică, distantă, a discursului și rațiunii, universului său convulsional subteran de atîtea forțe ale posesiei, puterii, luptei, reușei, chiar dacă efemer și iluzoriu, să ordoneze înconjurătorul, să și-l supună. Dar nu

printr-o violență silnică, stîrnind așadar contrareacții reparatorii, ci prin obținerea aceluia acord întru spirit, care îi transforma pe țărani adunați la nesfîrșite conclavuri în niște asemănători ai lui. Ilie Moromete știa să determine printre ai săi o atmosferă liniștitoare și calmă, neutralizînd opoziții diverse prin statutul simpatiei. Simina va constata că bătrînii liberali l-au iubit și îl mai iubesc încă pe fostul lor mentor.

Aceeași obsesie a creării unui centru de convergență pentru toate individualitățile lacome de afirmare și prestigiu vom vedea că îi urmărește și pe scriitorii de la castel. Fiecare vrea să devină un nucleu al generației lui. Cei mai lucizi și generoși dintre ei știu că acest țel nu se poate atinge prin manifestări de forță, ci prin descoperirea acelei puteri a scrisului care să se impună celorlalți ca un principiu de convingere și adeziune liber consimțită. Cu atît mai greu e de realizat un asemenea deziderat, cînd scopul artei e să devină convingătoare pentru o masă de milioane, pentru un popor întreg.

În fond, tensiunea prozei lui Marin Preda decurge din intenția asumată de a sugera la proporțiile unei națiuni starea de consens general pe care faimosul său personaj o obținea într-o poiană, în fața unei asistențe de cîteva zeci de oameni. De aceea și este scriitorul atît de interesat de succes, văzut nu ca simplă publicitate, nu ca notorietate sterilă, întreținută prin mijloace mai mult sau mai puțin caduce. Dacă a introdus în romanul său scene și procedee verificate de alți confrăți ca fiind de maximă audiență la un moment dat — narațiunea-anchetă, pretextul epic al crimei, prezentarea unor medii de violență specificitate, cum e cel artistic, — a făcut-o tocmai pentru că a vrut să se slujească de pîrghiile care îi deschideau accesul cel mai imediat către publicul său. Fascinația directă a unei individualități acționînd pe o rază mică, prin farmec personal și putere de convingere a structurii intrinseci, poate fi reprodusă la o scară largă și făcută eficientă în chip durabil pentru publicul cel mai întins, doar prin mijloacele subtile, dar cu atît mai penetrante, ale artei. Artă are această miraculoasă însușire de a transforma pe semenii scriitorului în niște asemănători ai lui.

Doar în acest spațiu, eterna dilemă faptă-contemplație, trăire-abstragere se neutralizează, contopind de fapt într-o sinteză unică termenii contradicției. Contemplind, înțelegând lumea în actul scrisului, creatorul nu se elimină din viață. El nu numai că își trăiește astfel viața cu o putere sporită, dar și modifică viața sa și a celorlalți, intervenind în ea în măsura în care sugerează, își invită, își constrânge chiar publicul, prin forța de impunere a imaginii artistice, să adopte o nouă mentalitate. Simina spune că pictează pentru a transmite privitorilor artei sale aceeași „foame de semnificații“, care o încerca pe ea în momentul creației. Povestind, făcând așadar un act artistic, Niculae pretinde a nu fi avut altă intenție decât aceea de a sugera Siminei starea de bucurie care îl exaltase pe el odinioară. Extrapolind, s-ar putea afirma că întreaga literatură a lui Marin Preda vrea să generalizeze în cititorii săi dispoziția de fericire pe care spectacolul înțelegerii lumii, cu tot binele, frumosul și răul din ea, ți-o poate oferi. Literatura insinuează în receptorii ei condiția miraculoasă pe care un copil a descoperit-o când a știut că se poate privi pe sine însuși ca divinitate.

Marele singuratic se oferă spontan comentariului fragmentat și fragmentarist pe care l-am preferat, pentru că romanul este în întregime alcătuit din asemenea nuclee de meditație, dispută și alegere. Celor pe care le-am enumerat li s-ar mai putea adăuga și altele: forța cuvîntului care aici nu mai ascunde, ci vrea permanent să atingă esențele, relația dintre aminare și nemurire, dintre artă și eternitate, etc. În fond, cartea e o lungă conversație, cu exemplificări, argumente, contra-argumente, expuse pe două voci, care nu reprezintă atît două personaje, cît ipostazele semantice ale locutorului și conlocutorului, schimbînd între ei rolurile și atitudinile. Dacă în *Moromeții* autorul se vedea substituit și anulat ca subiectivitate de către eroii săi, aici el este cel care li se substituie, vorbind de fapt în numele fiecăruia. Niculae și Simina sînt doar formale poziții gramaticale ale unui aceluiasi eu. Paralelismul situațiilor pe care le parcurg amîndoi, preemi-

nența nediferențiată pe care o dobîndește unul sau celălalt în timpul discursului, o dovedesc suficient.

Dar energica separare pe care am efectuat-o, din rațiuni didactice, între *Marele singuratic* și restul operelor lui Marin Preda, nu trebuie absolutizată. E necesar să reintegrăm romanul contextului său general, pentru a-l înțelege, nu mai bine, ci corect. Marin Preda e scriitorul cu, probabil, cea mai organică evoluție din literatura română contemporană. Cărțile lui nu pot fi receptate decît în suita lor logică, pentru că pe toate le animă o problemă și un gen unitar de interogație. Ele apar ca faze evolutive ale acelui proces de clarificare interioară despre care vorbeam la început și *Marele singuratic* are o poziție specială în acest ansamblu. El se cere raportat la romanele anterioare, nu doar fiindcă personajul principal e chemat spre ele de fabulația strict epică a vieții lui, începută și desfășurată altundeva decît în cartea care îi e integrant dedicată. Dar și pentru că atitudini esențiale ale lui, care aici își ating faza de maxim a interogației și soluționării, au apărut înainte mai pretutindeni în opera lui Marin Preda, beneficiind acolo de o tratare în viu și concret. *Moromeții* I și II sînt desigur piese principale ale acestui dosar, dar și *Risipitorii* și *Intrusul*.

Extras contextului său real, romanul ar putea lăsa impresia unei demonstrații lineare și abstracte, reducîndu-și programatic dimensiunile volumetrice la imaginea plană, asemenea unui comentariu complet și oarecum teoretic, avînd rostul de a epuiza în toate implicațiile lor probleme majore cum sînt: cunoașterea ideală a lumii, iubirea ideală între parteneri ideali, soluția sintetică derivată din însumarea etapelor contrastive care pot asigura permanenta dinamică și vitalitate creatoare a unui destin.

Conceput ca un concentrat de interogații și probleme, *Marele singuratic* pare a se dispensa acum intenționat de acel fond masiv și concret, care hrănea altădată proza lui Marin Preda, conducînd-o spre soluțiile ei organice. Dacă asemenea absențe pot fi suplinite în fapte prin apelul necesar la cărțile anterioare ale scriitorului, o și mai categorică împlinire se obține prin raportarea la cărțile următoare *Marelui singuratic*.

Pentru că sensul evoluției creatoare a lui Marin Preda poate fi și trebuie văzut ca un proces continuu de *atribuire* și *autoatribuire*, prin care concluziilor teoretice li se dăruie premisele concrete din care au fost extrase, iar acestea sînt reconectate la personalitatea emitentă. Căutarea vocii auctoriale, începută cu mulți ani în urmă, se adîncește și se complică printr-o tenace tentativă de întoarcere la propria subiectivitate, care acceptă să se expună deschis nu numai în sublimă abstracții, dar și în chinuitoare, nu totdeauna comode și nici mereu favorabile imagini ale devenirii interioare. *Convorbirile*, cu Florin Mugur, *Delirul*, dar mai ales *Viața ca o pradă* sînt semnificative în această direcție. Marele lor succes indică, din partea publicului, nu doar o vulgară foame de curiozități biografice, ci nașterea aceluia foarte tonic și fecund raport, mereu avut în vedere de Marin Preda, între scriitor și cititorul său. Scriitorul e un model, el trebuie să ofere nu numai principii, ci însuși exemplul viu al căii dificile prin care a devenit și este ceea ce este. Pentru că marea literatură, aceea care se vrea mai mult și altceva decît simplă literatură, tinzînd spre aflarea unui adevăr, unei religii, unei morale noi, adică spre viața trăită la o putere întreită, pretinde un sacrificiu suprem creatorului său : exemplificarea cu sine însuși.

MAGDALENA POPESCU .

TABEL CRONOLOGIC

1922 La 5 august, în comuna Siliștea-Gumești, județul Teleorman, se naște, în familia numeroasă a lui Tudor Călărașu, Marin Preda, autorul de mai târziu al *Moromeților*. „Aventura conștiinței mele a început într-o zi de iarnă când o anumită întâmplare m-a făcut să înțeleg deodată că exist. Era multă lume în casă, ființe mari așezate în cerc pe scaune mici și care se uitau la mine cu priviri de recunoaștere, dar parcă îmi spuneau cu ostilitate, te vedem, ești de-al nostru, dar ce faci ? Atunci am auzit o voce : «Lăsa-ți-l în pace ! Na, mă, și pe-asta !» Și cel ce rostise aceste cuvinte a luat de undeva de pe sobă o piine mare și rotundă și mi-a întins-o. Atunci mi-am dat seama că țineam strâns ceva în brațe, tot o piine, și că asta era cauza privirilor rele îndreptate asupra mea. Pusesem mîna pe piinea de pe masă care era a tuturor și nu mai vroiam să dau la nimeni din ea.” (*Viața ca o pradă*, I)

1929 În acest an apare *Pădurea spînzuraților* de Liviu Rebreanu. Se tipăresc romanele *Zgomotul și furia* de W. Faulkner și *Zodia Cancerului* de Mihail Sadoveanu.

1930 În vîrstă de opt ani, Marin Preda începe școala primară la Siliștea-Gumești. „N-aș putea să spun cui datorez faptul că deși am fost dat la școală la opt ani, cu scopul mărturisit de tatăl meu să învăț doar să mă iscălesc și pe urmă, asemeni fraților mei mai mari, să ar pămîntul și să cresc vite, totuși întreaga familie a renunțat mai pe urmă la această idee. Fiindcă în primul an abia am trecut clasa, deși m-am trezit cu uimire citind. Atunci de ce m-au dat mai departe să urmez și clasa a doua, pe care abia am trecut-o ? Ulterior toți au spus că învățam bine. Dar asta nu era adevărat.“ (*Viața ca o pradă, I*)

Este anul în care apar romanele *În timp ce agonizez* de W. Faulkner și *Baltagul* de Mihail Sadoveanu.

1931 Apar romanele *Sanctuar* și *Lumină de august* de W. Faulkner, *Ultima noapte de dragoste, prima noapte de război* de Camil Petrescu.

1932 Apar romanele *Rășcoala* de Liviu Rebreanu, *Drumul ascuns* de Hortensia Papadat-Bengescu.

1933 Sînt editate *Noaptea de Sinziene* de Mihail Sadoveanu și *Pătul lui Procust* de Camil Petrescu.

1934 Marin Preda absolvă cele patru clase primare la Siliștea-Gumești. Peste trei ani, viitorul scriitor va intra la școala normală, interval în care lecturile capătă un loc important în viața lui. În romanul *Marele singuratic*, cîteva pagini vorbesc despre fascinația pe care cartea, primele lecturi au exercitat-o asupra lui : „Cînd eram mic venea pe la noi unul Cirstache al lui Dumitrache cu cîte-o carte sub braț, seara, se așeza lîngă lampă și ne citea la toți, și toată lumea îl asculta, și tata și mama și frații mei

vitregi care erau prieteni cu el... Nimeni nu mi-a stîrnit mai tîrziu, în materie de carte, mai multă admirație decît Cîrstache ăsta." (*Marele singuratic*)

1936 Apar *Absalom ! Absalom !* de W. Faulkner, *Spațiul mioritic* de Lucian Blaga și *Izvorul alb (Frații Jderi)* de Mihail Sadoveanu.

1937 Este, potrivit indicațiilor din romanul *Morometii*, anul prăbușirii gospodăriei lui Tudor Călarășu și totodată anul în care Marin Preda începe Școala normală în Ardeal, la Abrud. Peripețiile înscrierii și ale examenului sînt narate de scriitor în *Imposibila întoarcere* (ed. a II-a) și reluate în *Viața ca o pradă*. Odată intrat, elevul Marin Preda preferă istoria și matematica, discipline la care se distinge și de la ai căror profesori rămîne cu amintiri puternice, fără a-i admira sau iubi. (*Viața ca o pradă*, VI, VII)

1939 Apare romanul *Fructele miniei* de J. Steinbeck, de a cărui temă și viziune asupra tragediei ruralității Marin Preda mărturisește a se fi lăsat influențat.

1940 Prin Dictatul de la Viena, României i se răpesc abuziv o parte din teritorii. Deoarece Școala normală în care învățase pînă atunci Marin Preda se afla în teritoriul pierdut temporar de statul român, elevii ei sînt transferați altor școli normale din țară. Marin Preda primește o hirtie prin care este anunțat că se află înscris la o școală din București. Alături de tatăl său, care-l conduce pînă la gară, Marin Preda ia drumul Bucureștiului. „Veselia care anima altădată peroanele, la sfîrșit de vacanță, era acum umbrită de o melancolie gravă care abătea privirile în lături sau în pămînt... Știam toți... Clujul nu mai era al nostru și toți aflasem că-l pierdusem fără să tragem un foc de armă... Că ministrul nostru la Viena, unde forțe mai puternice decît

noi ne dictaseră condițiile lor, leșinase văzînd harta cu trupul ciopîrțit al țării. Că soldații, retrăgîndu-se plîngeau și se rugau de ofițeri să-i lase să lupte..." (*Viața ca o pradă*, IX)

Apare *Cătușul* de W. Faulkner.

Moare asasinat de legionari în pădurea Pustnicul de lîngă Sinaia profesorul Nicolae Iorga. Pentru tînărul abia venit în București, știrea este o sursă de întrebări fără un răspuns imediat: „De ce intrase Iorga în politică, un cărturar, cînd știa care erau moravurile partidelor politice din timpul său? Venise el cu un partid mai bun? Nu venise. De ce nu-și văzuse de cărțile lui? Era puțin lucru să scrii cărți? Rousseau, Voltaire, Diderot, Montesquieu fuseseră mai puternici decît regii, scriînd cărți. Nu ei îi inspiraseră pe Robespierre și Danton, revoluționarii care aveau să schimbe destinele Franței? Era adevărat că nici scrierea cărților nu era o îndeletnicire pașnică, fără riscul de a fi exilat, urmărit, închis. În Rousseau se aruncase cu pietre, unele din cărțile lui interzise și i se pregătea *une lettre de cachet*. Dar de atunci moravurile societăților evoluaseră. Așa credeam... Știam că marele cărturar iubea neamul românesc, dar iată cum alții, care și ei ziceau că iubesc neamul românesc, îl omorîseră..." (*Viața ca o pradă*, XVII)

1941 Sfirșitul anului 1940 și începutul lui 1941 reprezintă perioada plină de convulsii pentru țară a rebeliunii legionare, aspru reprimată de generalul Antonescu. Normalistul Marin Preda se află în București în timpul rebeliunii legionare. Acum se acumulează capitalul de impresii și imagini care vor hrăni evocarea climatului politic și a rebeliunii legionare din *Delirul*.

Tînărul Marin Preda are mari dificultăți financiare, dar, în ciuda lor, reușește să termine cele patru clase normale și să-și ia examenul de capacitate. Perioada

studiilor bucureștene este, după cum se arată în *Viața ca o pradă*, o vreme a lecturilor.

Apare *Arta prozatorilor români* de Tudor Vianu și *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* de G. Călinescu. „Nu numai opera, ci și viața autorului român avea să apară în scurte portrete geniale — notează mai târziu Marin Preda despre această istorie literară — unele nedrepte, era adevărat, altele șarjate, dar cât de necesare pentru cititorul tânăr fascinat de viața adevărată a unui scriitor.” (*Viața ca o pradă*, XVII)

1942 După terminarea școlii normale începe o perioadă de căutări și nesiguranțe. Un timp, scurt, Marin Preda lucrează pe un șantier la Fierbinți, dar lucrul aici se termină, și absolventul Școlii normale se întoarce în București, pentru a găsi de lucru. Marin Preda trimisese o proză efemerei reviste *Albatros*, condusă de Geo Dumitrescu, proză care amânătă fiind nu mai apare, deoarece revista este interzisă pentru culoarea ei „roșie”. Pe această cale, Marin Preda face cunoștință cu membrii grupului *Albatros* (Geo Dumitrescu, Marin Sirbulescu, Tiberiu Tretinescu, Sergiu Filerot, Virgil Untaru), strânși după desființarea revistei lor în jurul lui Miron Radu Paraschivescu la ziarul *Timpul*.

Prin intermediul lor, este angajat corector la *Timpul*, și o schiță a lui, *Pirlitu'*, ajunge în mâinile lui Miron Radu Paraschivescu, care o va publica în pagina literară a *Timpului*, numită *Popasuri*. În micul cenacul al suplimentului literar al *Timpului*, Miron Radu Paraschivescu citește cu un ceremonial propriu schița. „De fapt nu citea, făcea ca la teatru, regiza, își schimba vocea potrivit cu replicile și eroii, din când în când se oprea supărat și-mi puneă cite-o vir-

gulă (cam multe după mine și mă corecta să zică eroii mei *dă* în loc de *de*, *pă* în loc de *pe*, n-avea nici o importanță, gîndeam, lasă să le pună). Termină lec-tura într-un triumf al lui, personal, scrise pe manu-scrisul meu cuvîntul *Popasuri*, puse corpul de li-teră de cules și numărul de coloane și îi dădu manuscrisul lui Geo Dumitrăscu.

— Pentru numărul de duminică, îi spuse." (*Viața ca o pradă*, XXXVII)

Grupul albatroșiștilor frecventează și cenaclul lui E. Lovinescu. Marin Preda citește aici *De capul ei* și *Calul*. „Criticul s-a familiarizat repede cu grupul nostru. Ne întîmpina cu vocea lui senină, ce faci, dom' Geo, ce faci, domn' Preda... La recomandarea lui către Ion Vinea, am intrat secretar de redacție la un ziar afiliat *Curentului* lui Șeicaru, *Evenimentul zilei*, unde după cîteva zile mi s-a dat ziarul pe mină." (*Viața ca o pradă*, XLII) Alte schițe îi apar în *Evenimentul zilei* și în săptămînalul cultural-literar *Vremea*.

Apare romanul *Străinul* de Albert Camus, scriitor de a cărui gîndire Marin Preda va fi atras mai tîrziu, și nuvela *Ursul* de W. Faulkner.

1943 Într-un concediu militar de patruzeci de zile, Marin Preda își continuă lucrul în redacția *Evenimentului zilei*. Paginase, „singur, la ora unu noaptea,” știrea despre căderea lui Mussolini. Evenimentele se precipită.

1944 Moare Liviu Rebreanu, apare *Anii de ucenicie* de Mihail Sadoveanu.

1945 Marin Preda este lăsat la vatră și devine corector la cotidianul *România liberă*.

1946 Colaborează la *Contemporanul, Lumea*. Povestirile publicate aici vor intra în volumul de debut al scriitorului, *Întîlnirea din Pămînturi*.

1947 *Revista literară* din 5 martie publică *Salcîmul*, cu următoarea notă introductivă : „Îndrăznim să prevedem, peste zece, cincisprezece ani, pe unul din romancierii de seamă ai literaturii noastre“. Autorul notei este după toate probabilitățile Miron Radu Paraschivescu. *Salcîmul* a fost într-adevăr nucleul germinativ al romanului *Moromeții*.

Marin Preda lucrează în cadrul Societății Scriitorilor Români (președinte : Victor Eftimiu, apoi Zaharia Stancu, secondat de Ion Călugăru) de unde este concediat după puțin timp.

Apare romanul *Ciuma* de Albert Camus.

1948 Apare volumul de debut al lui Marin Preda, *Întîlnirea din Pămînturi*. Critica vremii a sesizat în parte caracterul de excepție al acestui debut.

Apare *Nechemat* în țară de W. Faulkner.

1950 Apare *Omul revoltat* de Albert Camus.

1952 *Revista Viața românească* publică nuvela *Desfășurarea*, care va fi tipărită în același an în volum. Nuvela are succes și absolvă pe scriitor de acuza de naturalism care i se adusese între timp. O judecată literară mai nuanțată și mai profundă a primelor proze ale lui Marin Preda se va rosti odată cu reeditarea lor mai târziu.

Din acest an scriitorul va face parte din redacția *Vieții românești*.

Pentru nuvela *Desfășurarea* scriitorul Marin Preda este distins cu Premiul de Stat.

1976 În seria de culegeri Biblioteca critică a Editurii Eminescu, apare volumul *Marin Preda interpretat de...* (alcătuitor M. Ungheanu), în care opera scriitorului e caracterizată de critici ai tuturor generațiilor literare active. Tot acum apare micromonografia *Marin Preda* (Editura Albatros) semnată de Ion Bălu.

1977 Marin Preda publică un volum de memorialistică, *Viața ca o pradă*, carte de confesiuni care explică geneza primului volum al romanului *Morometii*. Critica a primit scrierea cu entuziasm. Sub titlul *Romanul total*, Valeriu Cristea publică un eseu închinat prozei lui Marin Preda, în volumul său, *Alianțe literare*.

MIHAI UNGHEANU

MARELE SINGURATIC

PARTEA ÎNTÎIA

I

Un țăran dacă vine la București, tot țăranii caută. Doi înși mai încercară într-o zi să-l vadă pe Niculae Moromete înainte ca acesta să părăsească definitiv satul de lângă capitală, unde se refugiase de mulți ani și unde nimeni din Siliștea nu știa precis ce face.

Cei doi ieșiră din fostul palat regal și o luară la vale pe Calea Victoriei, când unul dintre ei aduse vorba despre băiatul lui Moromete.

— ...să fie prost, zise celălalt, tu nici la București nu ești altul, Marmoroșblanc. Cum, au trecut chiar atît de mulți ani de atunci ? Era un copil ! Mă uit la tine, tu, mintea ta o ții în cap doar ca să te strîmbi ! Eu nu zic că nu este și asta o socoteală, dar dă-mi voie, te rog, să-ți spun că ajunge omul de se satură de unul care nu știe altceva !

— De ce, Dine ? Se putea să fi și murit, chiar dacă era băiat tînăr ! Parcă numai bătrînii au dreptul ăsta ?

— La asta ași putea să-ți răspund printr-o simplă negație, zise celălalt. Dar eu consider că e mai bine să intrăm și noi undeva, spre o pildă la „Carul cu bere“, unde am auzit că e plin de silișteni, și să bem și noi o bere...

Marmoroșblanc parcă nici nu auzi, se uita înainte, cu șapca lui de vechi ceferist pe cap, și călca agale, cu o expresie de buimăceală pe chip (asta era strîmbătura la care se referea, pesemne, celălalt), ca și cînd orașului i-ar fi lipsit ceva esențial, care se vădea la fiecare pas, iar Marmoroșblanc se mira că nimeni nu bagă de seamă. Să fi avut douăzeci de ani șapca lui, aceeași ca pe vremea cînd venea cu ea la adunările din poiana fierăriei lui Iocan și unde era lă fel de tăcut ca și acum. Ceea ce fusese în ea roșu se păstrase în mod ciudat intact, dar cozorocul avea o puzderie de plesnituri, nici nu mai știai ce e, iar mușamaua avea culoarea pămîntului.

Celălalt era și el acum atent la altceva, căuta cu privirea un anumit om, mai așa, de-al lor, potrivit să fie întrebat, pe care îl și găsi și îl opri. „Carul cu bere“, unde e, asta voia să știe de la el...

Veniseră în București între sapă și secere, cel dintîi, care nu era altul decît Din Vasilescu și care îi făcuse odinioară lui Moromete un cap de humă arsă, îl luase pe cel de-al doilea, prietenul său Marmoroșblanc, în camioneta trimisă să-i încarce sculpturile lui în lemn, pe care un corespondent regional al unui ziar central le semnalase, iar muzeul republican de artă trimisese în fiecare an pe cîte cineva să le vadă și să le aducă. Și pe cine lua el să fie martorul isprăvii ? Rudele nu sînt martori buni, nu-i crede

lumea, și atunci îl luase pe Marmoroșblanc, om greu de convins. Numai că Marmoroșblanc prea se arăta ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic deosebit, de data asta, de pildă, intră în fostul palat regal ca într-o cîrșiumă, cu căciula în cap, și nu scoase o vorbă tot timpul, deși știa că acolo sînt lucrările prietenului său, care se dovediseră că nu erau chiar niște prostii să se joace alții cu ele din moment ce fuseseră aduse într-un palat. Dar așa se întîmplă să avem încredere în neîncrezători, ca să descoperim pe urmă în ei niște ranchiunoși...

„Carul cu bere“ era plin de lume și de fum și glasurile ceva mai înăbușite decît într-o gară. Cei doi intrară și găsiră într-adevăr îndată doi silișteni, unul al lui Lisandru Guliță și altul al lui Pațac, alde Gheorghe, lucrau amîndoi pe un șantier și dormeau în barăci.

— Ce faceți voi, mă, aici, Gheorghe ? întrebă Din Vasilescu.

— Noi, mă ? ! sări Gheorghe. Construim societatea ! Jumate am și construit-o, adăugă el, a mai rămas jumate-a ailaltă.

— Mă, să fie al dracu ! făcu Din Vasilescu. Și cît câștigați ?

— Noi, mă ? ! făcu Gheorghe iar, cu un entuziasm icnît. O mie două sute de lei pe trei luni !

— Păi stați bine, zise și Marmoroșblanc. Da' tu parcă erai la pușcărie, Gheorghe.

Ieșise recent, răspunse Gheorghe. Stătuse pe urmă cîtva timp pe-acasă și intrase în spital, că se îmbolnăvisese, băuse spirt dintr-o sticlă... Cînd băutura asta cădea în cel

ce ne hrănește, continuă Gheorghe și-și puse laba pe cel care de fapt doar mistuiește, haaa, mugi, și la amintirea cumplitei satisfacții se frecă pe burtă ca un căpcăun. Scria pe sticlă : „numai pentru uz extern“, dar el a zis : „îl consider bun și pentru uz intern“. L-au transportat cu salvarea și s-a făcut bine... E adevărat că are și el acum o fată ? Da, zise Gheorghe, are treisprezece ani, o înfiase de pe undeva din Moldova, de la unii care divorțaseră și o lăsasră pe drumuri ca pe-o vagaboandă. El nu mai avea speranța să facă un copil al lui, a ajuns la vîrsta cînd bărbatul începe să semene cu femeia, și nu mai e nici o deosebire între ei doi acolo unde altădată era una mare... Cînd se putuse îi arse de altele, ca mai pe urmă să fie concentrat, șase ani, ce să faci, vrei nu vrei, dar cînd te cheamă țara la datorie mai e după cum vrei tu ? N-a fost război ? Ei, dar cum e, tot copil e, zise Marmoroș-blanc. Cum învață la școală ? Prost, cum să învețe, răs-punse Gheorghe, a rămas și repetentă...

— Și la pușcărie, zise Marmoroșblanc, spunea alde Ilie Ciupăgeanu că ați dus-o bine.

— Noi, mă ? îcni iar Gheorghe. Să tot fii achizitor la cooperativă, păcat că nu m-am ales decît cu cinci sute de lei, m-au și prins.

— N-ai așteptat și tu să te mai învechești, zise Costică al lui Lisandru Guliță.

— Ce să aștepți ! E timp de așteptat ? zise Gheorghe.

Ei, și cum era acolo ? Ce făceau ei, spre o pildă, într-o zi de dimineața și pînă seara ? O zi dif viața lui Gheorghe Pațac ! Ce făceau ? Păi, dimineața era sculara. Pe urmă, masa. Piine (și aici Gheorghe întinse mîna și și-o

tăie cu cecalaltă, ca să arate cât de mare era bucata : era mare !), cafea, pe urmă venea prînzul : pîine (și iar întinse mîna și măsură), castroane mari cu fasole, cu varză. Mîncău, și pe urmă se întindeau pe pat gemînd : haăă, bine mai e la pușcărie, paștele mă-sii ! Pînă într-o zi, cînd la un apel s-a pomenit cu comandantul că întinde așa degetul chiar spre el și îl întreabă (și aici Gheorghe imită deodată un glăs subțire ca al unui om de altă condiție, care nu putea avea o voce normală, groasă ca a lui) : „Ce condamnare ai dumneata ?” (și revenind la vocea lui) : „Să trăiți, domnule comandant, trei luni !” (și iar vocea subțire) : „Pentru ce ?” „Să trăiți, domnule comandant, comerț ambulant !” (așa numea el ce făcuse.) „Treceți-l la camera numărul 1.” Ce era camera asta ? Bucătăria. Curățau cartofi. Sute de kilograme. Se duceau și îi cărau cu niște coșuri și mai făceau ce mai făceau și mai aruncău doi-trei de-ăia mari în spuză și îi mîncău... buni erau...

— Va să zică în principiu nu era rău la pușcărie ? zise Din Vasilescu.

— Ce principiu ? se răsti Gheorghe.

— Ca idee ! răspunse Din Vasilescu.

— A, ca idee ! Invers, se răsti deodată Gheorghe cu o expresie care arăta că fusese prins subit de inspirație, care îi dictase răspunsul, și nu de gîndirea lui, care nu înțelesese despre ce era vorba.

Se lăsă o tăcere în care o lumină de admirație se văzu cum schimbă expresia sceptică de pe chipul lui Marmoroșblanc. S-ar fi zis că se simțea răzbunat de ceva. Rînji și le spuse celorlalți !

— De cînd i-au luat lui Din ciopliturile alea la muzeu spune, așa, niște cuvînte... vorbeam cu el despre alde Niculae al lui Moromete, că el zicea că să ne ducem pe la el să vedem ce mai face, și eu îi spun : păi am auzit că ar fi murit... El, cum se poate, zice, să spun o vorbă ca asta, că era băiat tînăr... Ei și ? zic. Și el zice că ar putea să-mi răspundă printr-o simplă, nu știu cum a zis, cum ziseși, Dine, că uitai, ragață ? Sau cum dracū ziseși, garagață ?

— Neagație, răspunse Din Vasilescu.

— Ei ! făcu Marmoroșblanc, cu un gest retezat de triumf arătîndu-l pe Gheorghe cu degetul pe deasupra halbelor de bere : Răspunde-i și lui acum la ce-a zis !

— Adică la ce ? La cuvîntul *invers* ?

— La ce-a zis. Zi-i și tu !

— Gheorghe a vrut să spună că pușcăria nu e bună ca idee, dar practic ți se dă să mănînci...

Marmoroșblanc, la auzul acestui răspuns, redeveni plictisit. Costică al lui Lisandru Guliță, cel mai tînăr dintre ei, să fi avut patruzeci de ani, și care din pricina bărbii negre nerase de mai multe zile arăta parcă negru și la suflet, se însenină și își arată dinții privindu-l pe Marmoroșblanc.

— Ți-a zis-o, nea Ioane !

— Ce mi-a zis-o ? Pentru că ești tu prost și nu înțelegi ? răspunse Marmoroșblanc.

Costică al lui Lisandru Guliță se luminează și mai tare la față ca și cînd ar fi vrut să confirme astfel că avea celălalt dreptate, că e un prost, și că ăsta e un rang la care nu ajunge oricine.

— Nca Ioane, cum a fost cînd te-ai dus cu alde Fane și cu Brigman la Baltă la Turnu și v-au dat acolo pescarii ciorbă de pește ?

Marmoroșblanc se uită neliniștit la alde Costică. Nu era de-a bună cu întrebarea asta !

— Am auzit că unul din voi a mîncat acolo la ciorbă de pește pînă..., reluă Costică cu un rînjit drăcesc. Cică stăteati jos, alde Brigman a spus ceva caraghios, și unul din voi s-a rupt așa deodată de rîs, și atunci, în clipa aia, i s-au rupt și mațele în el... Așa povestea alde Fane !

— Du-te, bă, în... mă-tii, zise atunci Gheorghe, care fiind mai mare decît Costică începuse să arate înțelegere pentru bătrîni, de vîrsta căroră nu mai avea mult pînă să se apropie.

Era limpede că nu Fane acela o pățise acolo, și nici Brigman care povestise ceva caraghios, ci chiar Marmoroșblanc. Nu trebuia lăsat Costică să precizeze...

— Hai să trăim, zise atunci Costică renunțînd, după ce i-o plătișe lui Marmoroșblanc fiindcă îi făcuse prost. Și puse mina pe halbă.

Și toți ciocniră. Băură îndelung, dar parcă totuși cu economie, fiindcă, lăsîndu-le jos, lichidul aproape că nu se micșorase deloc în halbele pîntecoase.

— Vă duceți degeaba la al lui Moromete, zise Gheorghe, nu vrea să stea de vorbă cu nimeni.

— Chiar cu nimeni ? zise Din Vasilescu.

— Absolut. M-am dus eu, na ! făcu Gheorghe și se arătă pe sine cu degetul, holbîndu-se, adică, s-a dus el,

marcle Gheorghe, și n-a stat ăla de vorbă cu el, darmite dacă s-ar duce altul ? !

— Ce, a ajuns și el director ? zise Marmoroșblanc.

— Ia uite la el ! făcu Gheorghe nevenindu-i parcă să-și creadă urechilor. Director, mă ! Abia poate să ducă roaba de pământ cu care cară. Mai director ca mine, care car cu brațele !

Și aici lui Gheorghe i se păru că a spus ceva care ar fi trebuit să stîrnească hohotele : izbucni singur, ducîndu-și pumnul la nas cu cotul ridicat ca pentru a se feri de eventualii pumni cu care ar fi putut tăbări pe el ceilalți, morți de atîta rîs, și l-ar fi lovit astfel ca să înceteze. Nu tăbări însă nimeni și nici nu rîse vreunul.

A luat el într-o zi autobuzul, expre, cu Costică, nu e așa, Costică ? zise Gheorghe. Auzise și el despre băiatul lui Moromete c-o fi, c-o păți, că l-ar fi dat în gît pe-acolo pe la Turnu unul Biznae, ajutat de unul mai mare, Beju, care și el a căzut pe urmă... Și că era cît pe-aci să-l excludă dacă nu se ducea la fostul notar din '47 din Siliștea. Ajunsese om important, notaru-ăsta, dar de-adevăratelea, ce să mai vorbim prostii, și-i zice lui Niculac, ca să-l scape, treci încoa, și l-a adus aici lingă București, într-o grădină, la un castel. Ce mai, sînt sere de flori și hectare de pomi acolo... Avere, a stat un prinț în castelul ăla, că n-o fi stat el, alde Gheorghe al lui Pațac sau alde Costică al lui Lisandru Guliță. Sigur că după ce ai fost activist la un raion, unde ești șef peste douăzeci de comune, să fii șeful unei casmale într-o grădină, e greu. Pe cine mai ai în subordinea ta ? Niculae, de, una, că era băiat cu carte, cum, liceu ! Și alta, cum să nu fi învățat el să

stea călare pe douăzeci și cinci de comune cît timp a fost activist ? Pui mîna pe telefon, și țîrrr, alo, Baldovinești, vă muma în..., executarea, că vin peste voi și vă dau cu capul de toți pereții ! Sau pici peste ei în ședință, cînd nici nu le trece prin cap, și te așezi pe scaun în prezidiu. N-ai văzut ? Bagi mîna în buzunar, scoți pachetul de țigări, îl pui pe masă, scoți și chibritul și îl pui peste pachet și începi : tovarășul președinte din această comună, a îndeplinit el sarcinile date ? Și te uiți la președinte cum se îndeasă de frică în gîtul lui gros, să se facă mai mic... Vina lui Niculae, în vara aia cînd veni în Siliștea, care fu, de-o păți ? Nu îl înecară alde Mantaroșie și ai lui pe ginerele lui Trafulică ? Și cine a fost vinovat ? Niculae a fost vinovat, că n-o fi fost el, Gheorghe al lui Pațac, trimisul comitetului raional al P.M.R. să conducă activitatea de strîngerea recoltei. Cine i-a băgat ăluia frica în oase de s-a aruncat în rîu ? Nu i-a răscolit Mantaroșie casa să caute recolta ascunsă, și pe lîngă recoltă nu i-a găsit el și cartușe în pivniță ? Și din pricina cartușelor n-a luat-o ginerele lui Trafulică la goană spre pădure, și ăștia după el, să-l prindă, și l-au încolțit la marginea rîului, care se umflase ? Că din punct de vedere că alde ginerele lui Trafulică nu știa să înoate, înseamnă că avea omul două frici în el, și și-o fi făcut socoteala și ce-o fi zis : să mă înec, sau să mă bage la beci ? Și din astea două frici mai mare frică a avut de beci, fiindcă nu rabdă toți, el, spre o pildă, alde Gheorghe al lui Pațac, n-are nici cea mai mică frică, ce poate să-i facă, dar alții au, ei, na, să-l iai pe om, care e învățat să fie liber, și tam-nesam să-l închizi și să nu-l mai lași să vadă lumina soarelui cînd vrea

el !... Că în timpul războiului ă fi găsit și ăsta o ladă cu cartușe lăstate de nemți care fugeau și o fi băgat-o în pivniță, poți să-l învinuiești de port ilegal de armă, cînd arma nu era ? Omul e sîrîngător, dacă le-a găsit, ce-ai fi vrut, să le arunce ?

Gheorghe parcă era trist relațînd toate acestea. Dar repede își reveni și continuă, căutînd vina și în felul de a fi al băiatului lui Moromete, nu numai în istoria cu col-
-înecat. Povesti altă istorie. Alta ar fi fost situația, zise el, dacă la un moment dat cînd Isosică secretarul de atunci al organizației i-a trimis la el acasă pe unul Geacă și unul Dănălache să-i spuie cine erea să-l ômoare în fața primăriei în '46 cînd îl bătură pe Niculae oamenii. Erea Bilă ! Niculae trebuia să ia faptele în considerare ! Dar Niculae ce le-a făcut ? Cărați-vă, zice, de la poarta mea, -
- dacă vreți să nu vă dau afară din partid ! V-au trebuit atîția ani ca să spuneți ? Ce v-a venit taman acu' ? Lui alde Isosică nu-i mai convenea alde Bilă și ar fi vrut să-l curețe în felul ăsta. Dar Niculae a bănuît... Nu că ar fi ținut la Bilă, cum să ții dacă a vrut să te ômoare, dar s-a ferit să intre în sforile statului, iar ăștia din sat cum să-l ierte ? Pe lingă astea, toată lumea în vara aia stătea cu ochii pe Niculae să vadă cum o să rezolve el situația ! Fiîndcă unii credeau că, haiti ! acum e care pe care, dacă îi dă ei jos de la primărie pe alde Isosică și Plotoagă, președintele care era în funcție, și le dă foc la case, gata cu comuniștii, fac ei un guvern nou în Siliștea, în frunte cu alde Trafulică, și fug ăia de la București cînd or auzi, se duc dracului ! Pînă să fugă ăia, a venit miliția și i-a luat... Ori Niculae n-a știut să rezolve aceste turburări...

...Și a vrut și el, Gheorghe al lui Pațac, cu alde Costică al lui Lisandru Guliță, să-l vadă pe Niculae ce face el acuma acolo în grădina aia după ce nu mai erea ce fusese, chiar așa erea, cum se spunea, că dădea cu sapa și căra cu roaba ? Adică cum, băiat cu liceu, altceva mai bun nu-i găsisse fostul notar ? Vroiau să știe cum, băiat de la ei din Siliștea, ajunsse Ouăbei director, care vindea alviță în sat cu cobilița, pe ouă, și ăsta cu liceu căzu la pământ și nu se mai ridică ? Pînă și Brigman, dacă veni el și nu mai fu ce erea, cînd se întoarse în sat și luă sfîrșit colectivizarea generală, tot îl făcură și pe el ceva...

Aici Gheorghe al lui Pațac se opri singur, izbucni pe neașteptate într-un rîs înghesuit de satisfacție și dîndu-se pe spate pe scaun își duse din nou pumnul la gură cu cotul în gardă, ca și cînd s-ar fi ferit să nu încaseze iar lovături de la ceilalți, pentru rîsul excesiv pe care li-l provoca. Dar numai pe chipul negru al lui Costică apărură sticlirea tăcută a unui rînjet. Ceilalți stăteau țepeni. Din Vasilescu și Marmoroșblanc, amețiți după cît se pare de berea băută și de glasurile monotone, dar ridicate, ale berăriei, nu erau prea atenți la povestirea lui Gheorghe.

— Ei și ce l-au făcut pe alde Brigman ? întrebă Costică, care înțelesese că de pățania lui Brigman se omora așa cu rîsul Gheorghe.

— Cum, se miră acesta, șef de atelaj !

Asta însemna mai mare peste o căruță. Rînjetul lui Costică se adînci, mișcîndu-i și fălcile lui negre de păr, și privirea i se împutîină, dîndu-i o înfățișare bestială.

— Șef mare ! făcu el.

— Ei, na ! făcu și Gheorghe redevenind grav. Tragi de hățuri și, prrrr ! direcția tarlăua numărul patru, la stringerea recoltei, pui mâna pe furcă, și așa șef cum ești, încarci.

Urmă o lungă tăcere... Costică, cu gândul la soarta lui Niculae, în jurul căreia se învîrtise atîta Gheorghe povestind, își reaminti pesemne, cu amănunte, ce pățiseră ei atunci cînd se duseseră să-l vadă pe băiatul lui Moromete și se gîndea poate, cum să continue el cît mai bine povestirea celuiilalt, fiindcă zise :

— ...Păi n-am făcut drumul degeaba ? !

Și apoi nu mai adăugă nimic, iar cuvintele acestea, lipsite de legătură, sunară fără noimă. Numai Gheorghe înțelese.

— Am făcut drumul degeaba ! se miră el. Asta am spus eu de la început.

Adică ce-au pățit ! asta era întrebarea.

Dar Costică tăcea, nu avea, după cît se părea, darul vorbirii, plăcerea lui era să asculte... Și la asta trebuie pricepere, fiindcă altfel nu-ți povestește nimeni nimic.

De fapt nu pățiseră mare lucru, și dacă Niculae le-ar fi făcut și el cinste cu un pahar de vin, așa ca între oameni, cine știe, poate că Gheorghe al lui Pașac n-ar fi spus că băiatul lui Moromete era muncitor cu roaba, ci horticultor. Fără să mai vorbim că tot el răspîndise în sat, nu se știe de ce, știrea pe care i-o spusese Marmoroș-blanc lui Din Vasilescu... Plecaseră într-o duminică, în loc să se ducă la „Carul cu bere“, ca de obicei, se gîndiseră să se ducă la suburbana respectivă a Bucureștiului unde

se afla castelul și să-și astîmpere curiozitatea, care uneori e mai tare ca setea, mai ales cînd ai bănuiala că nu e vorba de ceva obișnuit. Gheorghe al lui Pațac fu singurul dintre cei care, vizitîndu-l pe Niculae, povesti cum fuseseră primiți, spre deosebire de ceilalți, care doar îl înjurau sau treceau sub tăcere amănuntele, adăugînd de la ei ceva care nu se baza însă pe vreun fapt, că adică de rușine nu vrea al lui Moromete să mai stea de vorbă cu oamenii din sat. Din ușa le spusese, fără să-i lase să intre înăuntru (avea o cămăruță într-o casă numită „a grădinii“, chiar lingă seră) : „N-am timp să stau la taclale cu voi“. Și le închisese ușa în nas. Din Vasilescu și Marmoroșblanc fuseseră printre cei din urmă care vruseseră să-l vadă, dar auzind de felul cum puteau fi primiți, renunțară și ei...

II

Totuși nu era chiar atât de adevărat că Niculae nu vroia să stea de vorbă cu nimeni. Cu un an în urmă, când încep evenimentele care urmează și care aduseră apoi în satul natal al băiatului lui Moromete știrea falsă a morții lui, un om înalt și drept ca un stilp, pe chip cu o expresie parcă de stupoare nu numai pentru ceea ce vedea, dar și pentru ceea ce făcea el însuși, se dădu jos dintr-o mașină în fața intrării castelului și îi făcu un semn confidențial portarului să se apropie. Acesta șovăi, dar în cele din urmă, cine știe ce se gândi, că se hotărî să iasă din adăpostul său. Era aici unul Niculae Moromete? fu întrebat, și în timp ce asculta răspunsul, vizitatorul se întoarse, cu totul spre portar, își vîrî mîinile în buzunar și se frînse puțin de spate; va să zică era adevărat. Da, zise portarul și arătă cu mîna direcția și spuse și unde putea fi găsit cel căutat.

Drept în față se întindea o alee asfaltată, ca un tunel din castani bătrâni, pînă la o nouă intrare, pe sub un turn medieval, cu o poartă uriașă dincolo de care se bănuia că e curtea castelului. Pînă la acel turn, de-o parte și de alta a aleii se vedeau flori, și mai ales lalele galbene și roșii, pe întindere mare, iar mai încolo era sera, și alături, așa-numita „Casă a grădinii“, spre care se îndrepta acum vizitatorul. Deși ici, colo, un om sau o fată culegeau sau plantau ceva, parcă era puțin pustiu în jur din pricina țipetelor urite ale păunilor care se auzeau dinspre castel, la intervale regulate, împiedicînd parcă peisajul să se încarce de melancolia obișnuită a pămîntului, asupra căruia omul stă aplecat și lucrează.

— Bă Moromete, unde ești, mă? zise vizitatorul în stil țărănesc, deși mașina din care coborîse și costumul de pe el, din stofă bună, care era purtat fără acele mișcări soldii pe care le are unul neînvățat cu haine croite, arătau că el nu mai era, orice s-ar zice, chiar un țăran. Ieși, mă, afară, să te văd la față, că sînt ani de cînd... Ai mai crescut și tu sau ai rămas tot ?...

De bucurie, omul nu-și putea parcă termina cuvintele și nici nu observă cum un ciine brumăriu, o corcitură, făcea tot felul de figuri în jurul său, ca și cînd acest musafir ar fi fost chiar stăpînul lui și nu cel dinăuntru. Un geam de la parterul casei se deschise și un bărbat cu chipul aproape mic, ai fi zis un adolescent, apăru în cadrul ferestrei. Nici nu se încruntă, nici nu se uită urît, ci rămase drept și sever, cu privirea neclintită, îndreptată undeva peste capul vizitatorului. Se răsuci apoi, dispăru din cadrul ferestrei și întru tîrziu deschise și îl primi pe

musafir într-o odaie nu prea spațioasă, dar în care lucrurile din ea stăteau la locul lor, neînghesuite. Un pat alb de fier, cu un pled cafeniu, cu o pernă rezimată de perete, o noptieră alături, cu un aparat de radio ieftin la îndemână când te culcai pe pat, podele curate, cu o mochetă verzuie pe ele, un raft cu cărți și o masă în apropierea ferestrei, la care se vedea că se lucra, era plină de alte cărți, însă late și groase, pesemne manuale sau tratate de specialitate, și de caiete, puse în ordine unele peste altele.

— Ai rămas cum te știu eu, zise vizitatorul, în picioare, frîngîndu-se ușor pe spate și dînd drumul unui rîs ca o pîrîitură de gard rupt de o vită, atît că nu mai îmi vine mie să cred, mă Niculae, că o să-mi mai șpui tu mie istorii cu fete care te scoteau în tindă să le... și tu (și aici musafirul își însoți aproape fiecare cuvînt cu noi ruperi de spinare, care ilustrau într-un fel atît de ciudat rîsul său), ele să le... și tu nu vrei neam, ce ne mai rîdeam noi de tine la comitet, și tu nu te supărai cîtuși de puțin, sau te supărai rău de tot, și atunci căutai să mă dai în gît cu ăla care i-am luat eu carnetul de partid după ce l-am îmbătat și l-am ars cu chibritul... Parcă ereai un... cu toate că ereai mai deștept decît noi toți, mai ți-aduci aminte cum m-ai spus tu lui Ghimpețeanu că dorm cu ochii deschiși la învățămîntul politic ?

Și aici Iosif se opri, se așeză pe scaunul din fața mesei, și repetă întrebarea : Își mai aducea Moromete aminte ? Niculae nu răspunse. Se așeză și el pe pat, se întinse, își puse mîinile sub ceafă și își pironi privirea asupra celuiilalt.

— Tu tot mai ești supărat pe mine, Niculae, că am acceptat să viu să te prelucrez la tine în comună pentru excluderea din partid ? După atîția ani ? Te pomenești că ai uitat că eu am căleat secretul misiunii încredințate și ți-am spus să nu te întorci în sat, și în felul ăsta ai și acum carnetul în buzunar ? Știi că puteam s-o pățesc și eu dacă Beju afla ? O și pățeam dacă nu cădea și Beju, fiindcă am aflat că cineva s-a dus și i-a spus : Iosif l-a avertizat pe Moromete. Mi-a spus, știi cine ?

Niculae schimbă privirea. Clipi : ei, cine ?

— Sau nu te interesează ? zise Iosif. Ce făceai tu aici ? Citeai ? Mai lasă cărțile ! Nu vrei să ieșim ? Nu mă grăbesc, am venit special să stau cu tine pînă în seară, mi s-a făcut dor de tine, mă Niculae !

Deodată pe chipul lui Niculae se schimbă ceva : declarația avea în ea un sentiment care înfrîngea orice rezistență.

— Spune, Iosife, zise Niculae. Nu mă interesează, dar spune. Îmi pare bine că te-ai gîndit să vii să mă vezi. Nu înțeleg de ce, dar nu e nimic. Făptul în sine contează.

Și se uita străin într-o parte. Însemna că nici persoana lui Iosif nu-l mai interesa ? Urmă o tăcere. Iosif se gîndea : Existau situații nepotrivite unei apropieri a doi oameni care au fost odată apropiați, și existau situații potrivite, cu efect sigur. Altfel, vorbești în zadar. Și dacă unul nu vrea, înscamnă că e chiar așa cum spune, s-a rupt de toate și nimic nu-l mai poate readuce la ce-a fost. Și îl întrebă pe Niculae ce treabă avea acum la ora asta ? Era obligat să stea în grădină ? Vedea că stătea în casă, nu era mai bine să iasă undeva împreună, să ia masa în-

tr-un restaurant în București și să mai stea și ei de vorbă ? De ce nu ? răspunse Niculae cu un glas de parcă ar fi zis : de ce da ? Și se uită la fostul său prieten cu o privire sfidătoare : îl interesa altceva în prezența lui Iosif. Începu deci să se îmbrace. Când ieșiră, Niculae o luă repede înainte și goni foarte poruncitor cîinele, nu fără să insiste.

— Du-te, îi spuse, cară-te de-aici !

— Ce-ai cu el ? se miră Iosif. E un cîine de treabă, cînd am venit eu, tot timpul da din coadă.

— Știu eu, zise Niculae. E un secret al nostru, dacă nu-l gonesc, îți rupe pantalonii.

— Mă mir ! zise Iosif, mirat, uitîndu-se bănuitor la Niculae, avînd aerul să descopere că oamenii ăștia singuratici, cînd vîi pe la ei, vezi că le lipsește cîte-o doagă de-atîta singurătate în care stau.

În legătură cu ce-i spunea mai înainte, zise Iosif, după ce făcură drumul în tăcere și intrară apoi într-un restaurant pe care, după felul neșovăielnic cu care acesta îl găsi, se pare că îl cunoștea și aprecia, el, Iosif, a observat o ciudățenie. Sînt două feluri de membri de partid, unii care cînd sînt excluși se consideră și ei excluși, și pun cruce peste tot ce li s-a întîmplat, și alții care cînd sînt excluși, degeaba sînt excluși, fiindcă ei tot cu gîndul acolo trăiesc. Din prima categorie fac parte ei doi și alții ca ei, dacă or mai fi, din a doua face parte ăsta care i-a spus tot ce-avea de gînd Beju cu el, cu Niculae, își mai aducea aminte ? Îl chema Gitlan. Mai era încă la regională pe atunci, nu ca acuma, hi, hi ! Îl cunoștea Niculae pe Gitlan

și pe soră-sa ? Un țicnit, răspunse Niculae. Ei, țicnitu ăsta i-a povestit lui, lui Iosif, cum într-o acțiune de sabotaj a aruncat o grenadă într-un tren nemțesc, în Franța, și cum grenada s-a izbit de stîlpul electric și, explodind, i-a retezat două degete. Ei, taman atunci Gîțlan cîcă ar mai fi avut timpul să se gîndească să nu dea nemții peste degetele lui de pe jos, să le ia amprente, și după amprente lor să-l caute și să-l aresteze, hi hi... Ce vroia să mînînce Niculae ?... Bine, și să le dea și un chil de fețească de Tîrnave... Le-a cules, cîcă, de pe jos, degetele care va să zică, le-a băgat în buzunar, și abia pe urmă a luat-o la goană. De-aia, cîcă, avea el laba de la mîna stîngă ciumpăvită, pe care ori de cîte ori i-o vedea, îl pînea rîsul pe Iosif. Își amintea de fiecare dată de istoria cu amprente... „Mă, țărane, făcea atunci Gîțlan, hodoronc-tronc, iar Iosif înțelegea de ce, ce cauți tu în partid ? Crezi că de-aia am făcut noi revoluție și am luptat în ilegalitate, ca să arătăm lumii curul tău păros ?” Își mai aducea aminte Niculae ? Nu era glumă cu ăsta cînd apărea el într-o ședință. Iosif a asistat la una la regională, unde l-a trecut sudoarea prin cămașă. În calitatea lui de secretar cu propaganda, Gîțlan adunase toate cadrele didactice din regiune și se făcuse a treia noapte de cînd îi ținea sub tensiune să spună care din ei sufereau de influențele burgheze și să se lepede de ele acolo, în fața tuturor. Unul n-a mai suportat și a căzut lat pe podele, știa el de ce, în facultate denunțase o colegă că i-ar fi spus cine știe ce, în realitate nu-i acorda și lui atenție să se culce cu el, și fata fusese întîi arestată și pe urmă dată afară de la cursuri. Gîțlan nu știa de chestia asta, s-a

aflat ulterior, dar în momentele alea el s-a ridicat de la prezidiu, smucindu-și capul pe spate ca un căl nărăvaș, s-a oprit lângă ăla și, arătându-l cu degetul, a strigat : „Priviți, tovarăși, cum dușmanul de clasă zace la picioarele noastre“. Ei, cine putea să-și închipuie că nu multă vreme după aia, chiar în anul când Niculae a fost îndepărtat din activul de partid, atunci toamna, când s-a făcut prelucrarea turburărilor cu campania agricolă la nivelul regiunii, Gîtlan să ajungă el să fie prelucrat ca dușman de clasă ? Iosif n-a apucat să ia parte, i-a povestit cineva, dar odată tot l-a văzut, era la el în birou, înainte, și parcă avea ochii răătăciți, n-auzea ce i se spunea, a întins mîna și spre el, spre Iosif, ca să-l arate nu știu cui : „Tu, mă, ești în stare să arăți samavolniciile din raionul tău ? Nu ești în stare, mă, ești un laș, și a urlat : lașule ! Să iasă toți lașii afară din partid !“ Nici el, Iosif, nu prea l-a auzit, avea alte griji... Nu și-a dat seama ce îl apucase... Abia mai tîrziu a aflat că luarea aceea de cuvînt a lui Gîtlan, care i-a adus căderea, a fost cu cîntec. Sosit în regiune, cineva de la C.C. cu care Gîtlan se cunoștea de mult, din ilegalitate, l-a invitat la el, la casa de oaspeți, și acolo cîcă l-a ascultat fără să-l contrazică absolut cu nimic și numai la urmă de tot i-a sugerat oarecum că ar trebui ca toate acestea să fie ridicate și în ședință. „Și tu n-ai simțit amenințarea ?“ l-a întrebat Iosif mai tîrziu, cînd l-a văzut în București, unde era responsabilul unei librării. „Eu, mă ? a zis el atunci și l-a fulgerat din ochi pe Iosif, eu nu sînt un laș !“ Nu fusese, dar îl excluseseră. Nu i-a răs-

puns nimic Iosif, nu-i ardea de soarta lui, cu atît mai mult cu cît a observat că nu mai era capabil să scoată o vorbă ca lumea. Din sfert în sfert de oră, folosind alte cuvinte, îl întreba pe Iosif același lucru : „Tu, mă, crezi că o să mă primească iar într-o zi în partid ?” Vezi, el tot cu gîndul acolo era ! Recent, Iosif a aflat și motivul comportării lui care îl dusesese la prăbușire. Nu cu mult timp înainte de turburările din vara aceea, dacă nu chiar în timpul lor, sora lui s-a pomenit într-o noapte cu niște securiști peste ea. „Ai fost în Spania ?” au întrebat-o. „Am fost !” „Și ce-ai făcut acolo ?” „Am luptat.” „Cu cine ? a zis ăla, hă, așa, rînjind. Cu ce te-ai luptat ? Te-ai luptat din greu ? Și aici în baie ce-ai ascuns ?” a mai întrebat-o, și femeia s-a dus acolo să vadă ce e. Atunci ăla a încuiat așa cu cheia, a pus mîna pe ea și...

Niculae se uită pe geam cu o expresie atît de acută de singurătate pe chip, încît Iosif tăcu și el și începu să mănînce cu o vagă stinghereală în mișcările mari ale ființei lui.

— Ei, și el a spus asta în ședință ? zise Niculae într-un tîrziu.

— Nu, hi, hi, făcu Iosif. Dar în schimb a demascat toate samavolniciile din regiune. Tu ai fi spus, Moromete ?

— Înțeleg, răspunse Niculae cu o ironie rece. Dacă ar fi spus, n-ar mai fi fost responsabilul unei librării, ci vîrît undeva în altă parte, unde și el a trimis destui. Dar atunci de ce n-a tăcut de tot ?

— Păi fiindcă el nu era un laș ! răspunse Iosif, și se îndreptă de spinare, și scaunul pîrîi sub el odată cu risul lui hurducat.

— Aha ! făcu Niculae.

Terminară masa în tăcere. Iosif turna vin în pahare.

— Ei, află, zise el, că acum i s-a făcut dreptate. A fost reprimat în partid, de-aia mi-a povestit abia după zece ani toată istoria cu securistul. Dar tot la librărie a rămas, bine și acolo ! chicoti Iosif.

— Și soră-sa ? Ce-a făcut cu securistul ?

— Nimic, zise Iosif. Individul lucrează acum în comerțul de stat. A încercat ea atunci peste tot, dar degeaba, și pînă la urmă procuratura i-a respins pur și simplu plîngerea, fără nici un răspuns argumentat.

— Bine i-a făcut, zise Niculae liniștit. Să se învețe minte să mai vrea să schimbe ea lumea, fără să știe ce e aia !

Dar Iosif tresări și o umbră de contrariere trecu peste chipul său de cal tînăr, cu pielea brună, frumoasă și strălucind de putere. Alunecaseră pe un drum pe care el, Iosif, nu se ținea drept. Dădu îndărăt și o luă pe altul, vesel și dornic de apropiere, și începu să spună ce era cu el, unde era șef, cum se însurase, cîți copii avea, ca să poată pe urmă trece la întrebări despre ce mai era cu Niculae. Ce s-a mai întîmplat cu fata aia cu care a trăit el zilele acelea în Pălămida, pînă să plece la București ? Marioara Fîntînă ! ? Niculae răspunse că a făcut un copil atunci, cu această fată de la el din sat, îi plătește pensie alimentară... Și de ce nu se însura cu ea ? De-aia !

Pînă ce, într-un tîrziu, posomorît, Niculae cîrmă toate acestea și îl întrebă deodată pe prietenul său :

— Spune-mi, Iosife...

Dar se răzgîndi parcă în aceeași clipă, și Iosif, după ce așteaptă cîtva timp, dădu și el din umeri ; nu înțelegea.

— Trebuie să plecăm, zise Niculae.

III

Era, sîmbătă după-masă, a doua din lună, cînd, ca de obicei, Niculae trebuia să se ducă tocmai în comuna Săftica, la treizeci de kilometri de București, să-și vadă băiatul și să-i dea mamei pensia alimentară. Ea lucra acolo la un preventoriu T.B.C. pentru copii, ca asistentă medicală. În acești ani urmase școala medie, o terminase, și apoi urmase un curs de doi ani de școală tehnică medicală. Băiatul era voinic ca un pui de urs, și cînd era mai mic, îndată ce sosea acest bărbat străin și se așeza pe pat lîngă maică-sa, începea să se răsucească în jurul lui și al lor ca într-o cușcă, să le dea tîrcoale agitat și să-i întrerupă din vorbă cu o dibăcie care apărea din miea lui ființă cu atîta violență încît, de fiecare dată, cute de surpriză silnică apăreau pe fruntea mamei. Ca să nu-l bată, încerca adesea să-l dea afară din casă. Zadarnic. Se agăța de clanță, apărea la fereastră, scheuna, ba se întîmpla să urle, și mama nu înțelegea ce e cu el, fiindcă

după plecarea bărbatului se potolea brusc și redevenea duios, cum îl știa ea.

Odată, să fi avut atunci nu mai mult de trei ani, tot urcîndu-se și coborîndu-se din pat prin fața și prin spațele lor, cățărîndu-se neîncetat și alunecînd de-a bușilea, văzînd că ființa pe care o știa numai a lui nu-l ia în seamă, a sfîrșit prin a se arunca de pe buza patului direct cu capul în jos în lada de lemne. Tînăra femeie l-a prins cu o mișcare fulgerătoare, prea tîrziu să nu-l vadă totuși dispărînd în ladă, cu fundul în sus. S-a făcut palidă, copilul a căscat gura în brațele ei, vînat la față, într-un răcnet atît de înalt, încît nu i s-a auzit cîteva clipe lungi decît sfîrșitul, care a cutremurat geamurile.

La început Niculae îi aducea bomboane și jucării. Nu i-a mai adus. Iar cu anii, vizitele lui, deși regulate, s-au făcut tot mai scurte. Dădea mamei banii, se uita posomorît la copil, tăcea cîteva minute, apoi se ridica și pleca. Nu rămînea niciodată peste noapte și nici pe această mamă a copilului său n-a văzut-o cîeva la el în „Casa grădinii“.

Dar chiar dacă n-ar fi trebuit să se ducă în comuna aceea unde era Marioara Fîntînă, horticultorul de la castel tot n-ar fi mai fi stat, după ce luase masa, de vorbă cu prietenul său de altădată. Ar fi făcut ceea ce făcea totdeauna fără întîrziere, în toate zilele după ce părăsea sera : intra în odaia lui și stătea acolo ca un viezure, ronțăînd nu se știe ce, nu se aflase precis despre ce era vorba, se pare că citea sau scria, dar în ce scop, nu prea se înțelegea, fiindcă după atîția ani ar fi trebuit să iasă ceva din toate acestea, și nu ieșise nimic, afară doar de

faptul că după primul an cînd intrase ca simplu grădinar fusese încadrat horticultor. Dar el continuase și după aceea să stea singur în odaia sa, deci trebuie să fi fost totuși ceva în legătură cu cărțile și caietele lui, din care începuse să nu-și mai ridice nasul decît ca să mănînce, să se spele și să-și facă orele în seră, împreună cu inginerul și zilierii, care cărau lăzile, pămîntul, sau însoțeau transporturile de flori către clienții din București, Horticola 1 Mai, sau alți contractanți. Uneori se urca și el în camion, lîngă șofer, dar nu întîrzia mult, curînd era văzut înapoi, îndreptîndu-se grăbit spre „Casa grădinii“, de unde nu mai ieșea decît a doua zi dimineata. Se spunea despre el că ar fi famen, nu se știe cine răspîndise zvonul ăsta, care se prinsese, fiindcă nu se încurcase cu nici o fată sau femeie, deloc, cu nici un chip... Totuși, nu cu mult înaintea acestei vizite a lui Iosif, cam cu un an în urmă, părerea aceasta, a celor care lucrau cu el fu dezmințită categoric.

Într-o zi intră în seră o domnișoară sau doamnă de la castel, care voia flori în camera ei, să le picteze puse într-un vas, și ceru din alea, și din alea, și un fir de dincolo, și puțină iarbă de dincoace, pînă atrase asupra ei atenția horticultorului, care o servea fără să-i arunce o privire și o auzea fără să-i dea siguranța că n-ar fi surd.

Era bine făcută, nici prăjină, nici bondoacă. Dar nici potrivită de statură nu părea, fiindcă picioarele ei frumoase, pline și alungite o făceau parcă înaltă, deși umărul ei nu-l întrecea pe al horticultorului. Era îmbrăcată într-o rochie portocalie care se încheia de la ceafă de-a

lungul spânării pînă jos, cu nasturi mari, și era din familia blondelor, după ten și după ochi, dar părul avea culoarea mierii de salcîm. Castaniul ochilor însă îi era atît de limpede, încît te făcea să înțelegi că și secretele de dincolo de ei aveau aceeași puritate inocentă.

Fu observată de cîteva ori pe lîngă „Casa grădinii“, și curînd după aceea, și horticultorul, în castel. Dar nu cu flori, ci seara, cînd prin geamurile luminate ale sufrageriei puteau fi văzuți pictori sau scriitori, sau cei care făceau filme pentru cinematograf, stînd în fotolii sau adunați în grupuri, în hol, unde cîteodată se întindea cîte o masă lungă de cîte douăzeci de inși de la care nu se ridicau niciodată înaintea zorilor. Castelul nu mai era, ca pe vremea cînd aparținea prințului, închis pentru localnici. Se transformase în muzeu, unde putea fi admirată o dușumea făcută din aur prins între plăcuțe mici de sticlă, intra deci oricîne în curtea interioară, pe care o străjuia marea poartă medievală cu turn cu clopot, apoi direcțiunea, în fapt directorul și ajutoarele lui, aveau o încăpere a lor vecină cu holul, unde mîncau adesea și beau, și în general nu era interzis nimănui să pătrundă și în clădirea locuibilă, cea de-a doua, unde stăteau și lucrau acești membri ai diferitelor uniuni, zise, în scriptele administrației, de creatori. Horticultorul însă nu se ducea acolo nici din întîmplare, și nici ca simplu grădinar, să schimbe ghivecele uscate sau să îngrijească marile vase cu enorme flori ornamentale, așezate la intrare sau la picioarele scărilor, ci la masă cu această pictoriță și un prieten al ei, un ins în vîrstă, cu o barbă mare și

albă, și pe care îl chema chiar așa, Paul Barbăalbă. Se află curînd că nu horticultorul, ci Barbăalbă era, dintre ei trei, element de decor pentru ca pictorița să poată sta liniștită cu cel dintîi. E drept că stătuseră la început mai lîngă o fereastră, în realitate oricine putea să stea cu cine vrea, dacă avea el chef să-și aducă un invitat dinafară, și cu atît mai mult de la castel.

Era, această pictoriță, pe care o chema Golea Simina, o veche cunoștință a administrației, care o simpatiza din pricina suferințelor ei în căsătorie. Soțul, pictor ca și ea, îl indignase pe director, care n-avea pentru el nici un respect, din cauză că se purta urît cu personalul, înjura de mamă, murdărea odaia în care stătea, deteriora mobila, își punea țigarea pe toate mesele, arzîndu-le lustrul. Pictorița se despărțise de el cu un an înainte de prima ei expoziție care, după cum se exprimă un coleg al ei, făcuse să crească în conștiința multora ideea că numărul artiștilor nechemăți sporise cu încă unul, ca și numărul de obiecte pe care ea le picta, dar din care arta nu cîștiga nimic, după cum spunea o cunoscută formulă a lor, de pictori, privitoare la obiectul picturii.

Într-adevăr, ea picta orice, se putea chiar spune că picta totul, un scaun, un colț de stradă, un șantier cu un steag care nu lipsea... În schimb, dacă se întîmpla ca pe colțul acela de stradă să fie și o biserică, crucea din vîrfurile ei nu se mai vedea, ieșea ca din întîmplare afară din cadru. Trudea ore și zile întregi, și la sfîrșit obiectul sau ființele vii din tablourile ei ieșeau asemănătoare cu cele reale, numai că pe pînza ei aveau ceva în plus : erau cam murdare. Încolo, erau bine făcute și chiar te

nelinișteau dacă te uitai mai mult la ele : fiindcă obicei-tele sau, ființele vii, dacă nu sînt frumoase, nu mai au nici un sens. Ori, noi, care le privim, sîntem și noi niște ființe vii și chiar, așa, n-avem nici un sens ?

La expoziția ei criticul de artă se apropie și angajă cu ea o conversație. De cînd picta ? o întrebă. De la cinci ani, îi răspunse pictorița. De la cinci... și cîți ani avea ? Douăzeci și patru ! Și de aproape douăzeci... Era măritată ? Nu, divorțase. De cine ? De Pătrașcu. Expoziția era plină de vizitatori, iar afară venise primăvara și soarele bătea în plin în geamul uriaș al vitrinei, revărsîndu-și lumina și asupra pînzelor de pe pereți. Stăteau la o măsuță lângă fereastră, puteau fi văzuți de pe trotuar vorbind. Pictorița ședea cu spatele la geam și răspundea cu însuflețire la întrebări, nu înainte însă de a se poticni la fiecare cîteva clipe, din pricina indiscreției lor. Totuși nu se putea să nu răspundă, fiindcă criticul de artă era, în lumea lor, o personalitate foarte cunoscută. Va să zică Pătrașcu fusese înșurat cu ea ? Nu știa, mărturisi criticul. Și de ce au divorțat ? Ea ezită de astă dată cîteva clipe lungi, izbită nu atît de indiscreția lui tot mai accentuată, cît de reflecția privitoare la cine cu cine fusese căsătorit. Pătrașcu cu ea, natural, și nu ea cu Pătrașcu, el era vedeta, ea nu era nimic. Din ce pricină s-au despărțit ? S-au despărțit, zise ea atunci, pentru că el era un om care avea totul de-acasă și nimic de la el. Adică ? Adică venea cu talentul de-acasă, de-acolo de la țară, unde sînt multe talente, și de la el n-avea nimic, afară de beție, care era meritul lui personal. Și cu ce

o deranja faptul ? Atunci ea dădu acest răspuns plin de curaj : „Eu n-am talent de-acasă“. „A vrut să spună că ea are talent prin meritele ei proprii“. mărturisii criticul mai târziu. Cu ironie. Tot nu înțelegea, reluase el atunci în expoziție. Cu ce o deranja faptul că Pătrașcu avea un talent de-acasă ? Nu, avea și un merit al lui, răspunse ea. În timp ce umbla teleleu săptămîni întregi prin toate localurile și se îmbăta, o mai și înșela în mod premeditat. „Dumneata ai suporta așa ceva ?“ Și punînd această întrebare ea se roși deodată foarte tare și își feri privirile stingherită. Se posomorise. Se vedea că nu va mai răspunde la întrebări. A vîndut vreun tablou ? mai zise criticul ridicîndu-se.

Nu vînduse nimic și gîndul că trebuia atunci să le care toate acasă ar fi putut să-i pricinuiască o cît de vagă dezamăgire și să-i strice bucuria debutului. Dar n-o văzuse nimeni tristă, dimpotrivă, avea aerul că expoziția i-a mers din plin și a afirmat-o, și arăta prinsă de o și mai irezistibilă poftă de a se așeza oriunde pe scaunul ei pliant și a vopsi de sus pînă jos pinzele așezate pe șevalet. Era la fel de cunoscută printre acei colegi care constituiesc grosul unei profesii artistice (și din rîndul cărora nu cu ușurință reușește cineva să evadeze și nu fără trudă să se mențină chiar și în acest anonim), cum erau cunoscuți cei mari printre cei mari. Cei dinții aveau de luptat nu numai cu secretele acestei îndeletniciri, ci și cu influența celor de anvergură, a căror creație nu e totdeauna fertilă, ci magnetică, atrăgînd și ținînd sub orbita lor pe cei mai slabi. Astfel fusese ea atrasă de

Pătrașcu și admirația pe care i-o purta ar fi ținut-o poate legată de el ani îndelungați, dacă el, întorcîndu-se noapte de noapte acasă, nu s-ar fi pus tot mai des cu pumnii pe ea și n-ar fi bătut-o foarte tare, cu o îndirjire sumbră și parcă lucidă, ca și cînd ea, soția lui, ar fi fost cauza unei tragedii sau a unei mari nenorociri care plana asupra nu se știe cui, a lumii întregi parcă, și îl ținea înlănțuit și pe el, pe Pătrașcu. Era greu de dat totul pe seama beției, sau mai bine zis nimic nu putea fi dat pe seama... Violența neînfrînată, animalică și lașă, cu care o lovea tocmai pe ea, care îl adora, era opera lui, nu a vinului, vinul era doar un...

Într-o zi se sculă de lîngă el din pat și în timp ce el horcănea își luă lucrurile și le cără la părinți, pe care îi anunță că divorțează. Tatăl, profesor de desen și autor de gravuri în lemn apreciate totdeauna elogios, dar fugitiv, în presă și care trăia împărțindu-și timpul între orele de școală și bucuriile pe care i le aducea mica lui creație, nutrea, ca și fiica lui, o admirație constantă față de talentele viguroase, și se întristă și o sfătui pe fată să se mai gîndească înainte de a face pasul. În clipa aceea tatăl se gîndea și la aspectul material al căsătoriei, Pătrașcu cîștiga de pe acum sume mari, nu cîștigase el o viață întreagă cu toate gravurile lui cît îi plătea o înștițuție lui Pătrașcu pe un singur tablou. Fata însă nu luă în seamă sugestiile părinților, se duse la Uniune și ceru o repartiție la Sinaia în fostul palat de iarnă al regilor, din care o parte fusese de asemeni pusă la dispoziția uniunilor de creație de tot felul, și își luă cu ea șevaletul,

pînzele și culorile, să nu mai dea ochi cu soțul ei pînă la despărțirea legală.

Pătrașcu veni însă după ea în aceeași zi, treaz, și o rugă să se întoarcă acasă. Îi spuse că a luat hotărîrea să nu mai bea și îi promisese că niciodată n-o să se mai întîmple ceea ce se întîmplase în noaptea aceasta ultimă care o îngrozise pe ea așa de tare și că îi cerea un răgaz de cîteva luni ca s-o convingă că nu era vorba de o simplă promisiune, ci de o cotitură în viața lui. Ea îi răspunse că nu e prima oară cînd el îi propunea astfel de cotituri; s-o lase totuși să se gîndească, să se ducă să se plimbe prin pădure și să se întoarcă peste două ceasuri.

El plecă, și ea se întinse pe pat, își acoperi ochii cu brațele și începu să se gîndească. Se despărțea de el, dar și de o taină pe care o avea în preajma ei și care era pictura însăși: Pătrașcu reprezenta această taină. Privind un tablou terminat al unui mare maestru, poți să-l studiezi și să-i înveți maniera, dar privind mîna vie a unuia cu care trăiești este chiar cu neputință să nu ți se dezvăluie cu timpul măcar o parte din ciudatul secret? Oare nu procedase la fel și Suzanne Valadon, această pictoriță mare cît un Lautrec și care începuse prin a poza pentru alții?

Pătrașcu însă, în loc să-i ușureze înțelegerea, o deruta făcînd pe marele inițiat care nici el nu știa cum se petrec lucrurile. Se simțea, zicea el, stăpînit doar de un demon. Era un lucru care o înmărmurea cînd vedea cum acest bărbat voinic, cu un profil ca de efigie, cu privirea vie, elimina din viața și din arta sa gîndirea, de care se

ferca cu gesturi patetice ca de o cunoscută pacoste. Avea de pe acum „elevi“ care se țineau de el zi și noapte, și sumele pe care le încasa le topea cu acești inși. Ca să-l aducă între ei era suficient ca unul să-i dea un telefon și să-i spună : „Pătrașcule, azi-noapte n-am putut dormi pînă la ziuă, mă obăzda tabloul tău cu pădurea sub secrete, nici tu nu știi ce-ai făcut, e mai bun decît...“ Și se spuneau unul sau două nume consacrate, iar el asculta la telefon cu o înfățișare stranie, prins parcă de o halucinație, parcă nu mai vedea nimic în jurul lui, în timp ce se auzea mai departe vocea sirenei : „Poți să mori, mă, Pătrașcule, cu tabloul ăsta, Gauguin poate să se bage sub canapea ! El n-are tensiunea invizibilă a luminii care la tine fascinează...“ Întru tîrziu, răgușit de tăcere, Pătrașcu răspundea : „Ascultă, Vasile, unde ești tu acum ?“ Celălalt răspundea că se află în cutare restaurant, împreună cu doi sau trei inși. Pătrașcu închidea telefonul și începea să se îmbrace. Avea, în clipele acelea, înfățișarea bigotă și febrilă a credinciosului care a auzit sunetul clopotelor bisericii și se pregătește să se ducă să nu scape cumva momentul începerii liturghiei.

Petreckerile erau crunte. Se întorcea acasă cu făclele atît de încheștate încît pur și simplu nu mai putea vorbi, scotea doar un soi de mugete. Rămînea în ușă cu tălpile nemîșcate, în timp ce corpul, ca un arbore bătut de vînt, descria în aer mișcări circulare și eliptice, și în timp ce privirea năucită îi rătăcea pe pereți, scîrțîia din dinți cu o turbure ferocitate. Venea uneori și bătut, și dimineața se apuca să dea telefoane în toate părțile să afle de la prietenii săi dacă știe vreunul ce i s-a întîmplat.

Începuseră să circule pe seama lui istorii care distrau lumea lor, a pictorilor. Cică la sfîrșitul unei ședințe, un coleg mai în vîrstă, care îl admira și era cunoscut prin felul său îndatoritor de a fi, îi aduse și lui paltonul de la garderobă. Pătrașcu îl îmbrăcase fără să observe, zicînd : „Vezi că aveam și o șapcă“. Acela ezitase : „Aveai și-o șapcă ? !... Bine, mă duc să-ți aduc și șapca !“ „Ad-o, dar mișcă-te mai repede !“ i-a zis atunci Pătrașcu cu un glas plictisit și flegmatic. Curînd însă începu să se rîdă de el din alte pricini, deloc vesele pentru el. Nu se știe cine (poate chiar unul din elevi) îi sugerase ideea că marile personalități de totdeauna s-au simțit obligate să caute să facă fericite femeile cele mai frumoase și mai interesante din timpul lor, îndrăgostindu-se sau avînd cu ele măcar una dintre acele aventuri pe care apoi femeia n-avea s-o mai uite toată viața. Era datoria lui, a lui Pătrașcu, să nu le lipsească de o astfel de experiență care le-ar fi hirotonisit apoi drept femei alese, indiferent ce-ar mai fi făcut ele în restul vieții, care nu mai avea mare importanță.

O graficiană îl primi deci în vizită. Nu știa ce dorea, și cînd află, ea îi declară că se simte măgulită de atenția lui și că într-adevăr o clipă de dragoste cu un astfel de bărbat era menită să rămînă în amintirea timpului ca un moment de neșters, deasupra bucuriei și fericirii obișnuite, dar vezi, aici intervine un lucru peste care ea nu poate să treacă, fiindcă asta ar însemna să trișeze, ori, în orice se poate trișa, dar nu în dragoste. Ce putea fi ? o întrebă Pătrașcu cu îngăduință, fiindcă o ascultase nu-

mai cu jumătate de atenție, totul neînsemnând pentru el decât ritual, care la ele a ajuns să fie un fel de haină care nu mai putea fi dezbrăcată decât după un anumit timp... Despre ce trișerie era vorba ? mai zise el prefăcându-se interesat să afle, și după îndelungi ezitări, frumoasa graficiană îi declară că pentru împlinirea unei astfel de iubiri era necesar ca și femeia să se simtă demnă, ori, vezi, iată, ea nu se simțea deloc la înălțimea necesară... „Asta e o prostie, zise Pătrașcu, lucrul ăsta nu-l judeci tu, îl judec eu.“ „Îl judeci tu, declară femeia, dar eu îl simt. Ori eu, *nu simt nimic* !“ Pătrașcu nu înțelese sensul ultimelor ei cuvinte, și reveni în zilele următoare insistent. Graficiană, care păstrase pînă atunci tăcere asupra scenei, povesti totul, și istoria se răspîndi. „Dacă aventura ar fi avut loc, gîndi pictorița, graficiană n-ar fi divulgat nimic și eu n-aș fi aflat că sînt măritată cu un bărbat ridicul. Iar el știe că eu știu totul și o să mă snopească în bătaia toată viața, dacă o să rămîn cu el. Fiindcă istoriile acestea se vor uita și le pot uita și eu, dar el va fi eroul altora noi, nimeni nu-mi garantează că nu va reuși, dacă nu cumva a și reușit să hirotonisească pe vreuna care n-a zis că nu se simte demnă ! Și asta se va întîmpla cît o trăi, dacă o trăi mult, și eu voi fi silită să le aflu pe toate și apoi bătută că le-am aflat. Ce-ar fi de făcut ca să rămîn totuși cu el ? Poate că viața noastră împreună n-ar deveni infernală și cu timpul poate că m-aș obișnui, aș face copii și m-aș prefăce că nu-i cunosc isprăvile, sînt alte căsătorii mult mai rele, dar el bea, și atît timp cît nu se va lăsa de beție (și cum

o să se lase cînd la el reușita în pictură trebuie sărbătorită cu vin, iar nereușita tot prin vin), eu voi fi pentru el ceea ce se numește reproșul întruchipat, neputînd să mă împiedic să văd cum se degradează. Nu se va lăsa pînă cînd nu mă va distruge și pe mine. Mi-ar mai rămîne soluția ca eu să mă străduiesc să-i creez impresia că nu știu nimic și nici nu mă interesează, dar pentru asta ar trebui realmente să nu mă intereseze, adică, într-un cuvînt, să nu fiu pictoriță... Ori, asta nu pot...”

Își luă brațele de la ochi, se ridică în capul oaselor și se uită la ceas : trebuia să vină să-i dea răspunsul. „M-am gîndit, zise ea liniștită și hotărîtă, cînd el se întoarse, nu mai putem trăi împreună amîndoi, trebuie să ne despărțim. O să-ți spun și de ce, ca să nu crezi tu că e numai din pricina că mă băteai. O femeie rabdă și asta, unele merg pînă acolo că zic că de-aia le bate bărbatul, fiindcă le iubește, și poți să rabzi dacă vine de la unul care luptă din toate puterile lui cu destinul și are doar momente de slăbiciune și disperare. Dar tu nu ești dintre aceștia, și mi-a apărut bănuiala în inimă că ție îți trebuie o femeie de care să-ți fie frică, căreia puțin să-i pese de pictura ta, și să nu dea pe tine nici o coapă degerată... Una ca asta meriți, și tu s-o iubești și s-o respecti. Și numai așa vei reuși să rămîi un pictor bun, cu o astfel de scorpie în pat, la masă și în societate...”

Urmase divorțul, la care Pătrașcu nu se împotrivi, nici măcar nu se prezintă. Un an mai tîrziu pictorița izbuti să facă să i se aprobe o parte din mulțimea ei de pînze și să expună.

IV

Era adevărat, știa ea că pentru un pictor ajunge ce e în jurul lui. copiii, nevasta, și după moartea acesteia, servanta... N-a fost transformată de Rembrandt într-o Danae cu o burtă mare cât o... și spre care Zeus pătrundea sub formă de ploaie de aur ? Înseamnă că îndemnul care îi se adresează, de a cunoaște cât mai multe figuri umane, e fără sens ? Iată acest băiat... Nimic visător nu se poate citi pe chipul lui. Nici-o reverie și nici-o fantezie nu păreau să-l stăpânească în timp ce îi făcea, aplecându-se și trecînd liniștit de la un soi la altul, după cum îi indica ea, buchetul. Cum putuse atunci să aibă loc ceea ce urmasa, dacă nimic din sensibilitatea lui nu s-ar fi manifestat ? De unde știa ? Era o mare bucurie să-i privești chipul lui aproape mic și puțin împietrit și ochii care puteau rămîne nemișcați ceasuri întregi fără să clipească. Mai tîrziu, după ce se împrietenise cu el, îl întrebă la un moment dat la ce se gîndea. El îi spusese atunci că odată, într-o curte, păsările și

animalele celelalte au devenit foarte intrigate de înfățișarea măgarului : stătea ținută în mijlocul ogrăzii, cu capul în jos, ore întregi, cu un aer foarte gînditor și toată lumea era curioasă, la ce s-o fi gîndind măgarul ? S-au adunat cîteva, s-au apropiat de el și i-au spus : „Nu te supăra, vrem să știm și noi, la ce te gîndești ?” „Eu ? ! s-a mirat măgarul. Nu mă gîndesc la nimic.” Această autoironie i-a plăcut mai mult decît studiile despre pictură ale criticului de artă, pe care între timp prinsese pică, deși cronică sa fusese destul de încurajatoare. Era însă adevărat că de cînd se despărțise de Pătrașcu începuse să prindă pică pe unul și pe altul, care, e drept, că n-o ținea mult, dar era un fapt : nu se simțea îndeajuns de respectată, și nu înțelegea de ce, cînd, dimpotrivă, debutul ei ar fi trebuit să facă să crească considerația pentru ea în ochii colegilor. La Sinaia la cîteva luni după divorț, îi plăcuse un scriitor, un băiat care pur și simplu o încînta și care, din fericire pentru el, era la fel și în povestirile pe care le scria, i le citise cu aceeași plăcere într-un volum care tocmai îi apăruse. E atît de rar să întâlnești un bărbat cu adevărat vesel, nu gălăgios sau petrecăreț (cînd nu se exprimă, prin răcnete și risete cu gura pînă la urechi, decît dorința de a fi vesel, și nu veselie însăși), ci cu adevărat stăpînit de acea tensiune a sufletului care iradiază și farmecă și are un semn care o distinge : e molipsitoare, îți smulge măcar un suris ; în acele clipe gîndești că dacă reușești să devii și tu vesel ai descoperit în tine însuși secretul de a plăcea, pe care unii mari virtuoși nu-l pot descoperi, în ciuda superiorității spiritului lor. În

preajma lui se simțise și ea veselă și avusese și sentimentul că place la rîndul ei, dar lucrurile nu se terminaseră bine din pricina unui altul, care se ținuse pur și simplu scai de amîndoi, fără nici-o rușine și fără pic de rețineră, exasperînd-o pe ea și iritîndu-l pe el în așa măsură, încît în locul unui sentiment care trebuia să se consolideze apăruse obsesia prezenței aceuia, care nu-i cruța nici noaptea, venea și-i bătea ei la ușa, să-i bîlbîie declarațiile lui umile și în același timp agresive, iar lui nu se știe ce implorări și amenințări, pesemne referitoare la situația de om căsătorit a scriitorului, care de altfel își și făcuseră efectul : soția acestuia, alarmată, venise la Sinaia și totul se terminase prin revenirea soțului din aventură în sînul familiei. Observă după aceea că directorul n-o mai salută ea altă dată, iar unele priviri ale altor colegi nu se fereau de ale ei îndată ce i le întilneau, cum de asemenea era obișnuită pînă atunci, semn elementar de respect cînd e vorba de o femeie ; rămîneau secunde în plus stăruind asupra ei... Îi trebuiau zile și uneori săptămîni ca să uite că îi purta pică unuia sau altuia și se întreba dacă era din pricina acestei aventuri eșuate, sau pentru că prestigiul lui Pătrașcu o fereise pînă atunci de adevărata părere pe care o avea lumea despre ea, și ea nu știuse.

Niculae nu era vesel, dar tensiunea sufletului lui era prezentă în timp ce chipul lui exprima tăcerea care o atrăsese de la început. Nu știa ce e, și asta o turbura la fel de mult ca și comunicativitatea plină de fantezie a băiatului acela de la Sinaia, deși aparent Niculae nu era un om enigmatic. Nici nu se purta ca atare ; din primele ore îi spusese

aproape totul : că era student la Institutul de agronomie, că în iunie anul viitor avea să-și ia examenul de inginer horticol, și că își câștiga existența ca simplu grădinar... Dar într-o zi el i se uită drept în ochi cu o intensitate stranie și îi spuse : „Te iubesc în clipa asta !“ Ea se zăpăci. O iubea numai în clipa aceea ! Dar o iubea, iată ceva neașteptat... Fiindcă sentimentul care o șocase de aici venea, că în clipa aceea ființa lui era a ei... Declarația se mai repetă, în aceeași formă, deși nu atât de curînd, dar de fiecare dată o lua prin surprindere și simțea cum îi crește bătaia inimii. Va veni vreodată și o declarație totală ? se întreba ea.

„Șeamănă cu Ileana, singura mea iubită, gîndise Niculac seara, cînd, fără să vrea, înainte de a adormi, imagini colorate îi fișneau sub pleoape ca niște explozii de lumină, în care înotau cîteodată aievea oameni și întîmplări la care niciodată nu participase și nici nu le văzuse și care îi plăceau atât de mult încît aștepta totdeauna cu bucurie seceretă acest moment obișnuit al vieții oricărui om, cînd se dezbrăca și se culca : somnul. Și fără nici o trudă pictorița se așeză, sub pleoapele sale, jos pe o brazdă de garoafe, în seră, și se întinse pe spate turtind florile la pămînt cu trupul ei, care părea molatic. Asta se și întîmplase în ziua aceea în realitate. „Vezi, zise Niculac chicotind, dacă așa ai vrut tu, așa a fost. Mie nu-mi plac florile ca atare, dacă nu-mi spunea notarul că aici n-o să mă caute nimeni, ași fi trăit toată viața fără să știu că există pe lume plante din astea care se numesc *Diantus caryophyllus*, erbacee perenă din familia cariofilaceelor... cu frunze liniare lanceolate... p... mă-sii, cu denumirile astea, că mi s-a scrîntit limba pînă le-am învățat... Va să zică tu ai preferat aici, nu ți-a

fost frică să nu dea cineva peste noi... Lasă, că am avut eu grijă, ai dreptate, e mai bine așa, decît să te vadă cineva că intri în «Casa grădinii»... sau pe mine în odaia ta la castel... așa, aici, ieși pe urmă afară cu florile respective, pe care le-ai turtit, în brațe, ceea ce pentru voi trebuie să fie ceva, așa, special... altă viață... artistică !... Ca să-ți spun drept, n-ai numai ochi frumoși, ci și glasul... Nu te-ai încurcat tu cum să-mi zici... Asta e ceva, numai cînd eram copil mi se spunea : cum te cheamă ? Niculae ! Niculae, ia du-te și spune-i mă-tii să vină încoace, că am ceva de vorbit cu ea. Așa și tu ! Și ai rîs cînd te-am întrebat de unde ești, ai înțeles ce vreau să spun. Îmi pare rău, dar sînt bucureșteancă. De ce îți pare rău ! ? Mă cheamă Moromete ! Nu, ălălalt nume. A, ălălalt ? Niculae ! Niculae, uite, dă-mi niște flori, da nu vreau decît cîte un fir din fiecare, le alegem, îți spun eu... Mă pune acum să umblu prin toată sera, pentru un buchet de flori...”

Se duse însă în cele din urmă și în odaia ei de la castel, dar asta mai tîrziu. Pînă atunci începuse să vină la ei în hol invitat la început de Barbăalbă, cu care stătu multe seri, numai ei doi, pentru ca lumea să creadă pe urmă, cînd pictorița avea să se așeze și ea la masa lor, că abia atunci făcea și ea cunoștință cu horticultorul. Niculae o lăsase în voia ei, să procedeze așa cum știa ea că e mai bine, și nu-i era deloc greu să arate că între ei doi nu era nimic, intrigat cum se simțea de acești inși ai castelului, care duceau o viață atît de ciudată și erau atît de... Hm ! I se părea, de pildă, că acel domn distins și cu chipul umbrat de melancolie e desigur un mare poet. I se răspundea prin ho-

hote de rîs că e el poet, dar, ha, ha, ha... Și dimpotrivă, de cîte-un strîmb, năsos și cu privirea vicleană, i se spunea deodată că acesta e într-adevăr foarte mare... Fără motiv Barbăalbă se certă cu ei și se duse la alte mese, dar pictorița avea și alți prieteni, și îl schimbă. Veni unul care, după ce dădu mîna cu Niculae și se așeză, îi spuse cu un glas smerit : „Sînteți mai trist ca flautul zădărniceii“. Privirea horticultorului își mări vizibil focarul : „Ce e asta, zise el, care flaut ?“ Dar subțirelul și delicatul personaj nu părea obișnuit să audă ce i se spune și nici nîl înțelegea pesemne obiceiul acesta al oamenilor de a da și a cere explicații logice. „O nălucă îmi cîntă în piept !“ zise drept răspuns. Nălucă părea el însuși, și horticultorul se înveseli pînă la urmă și ciocni cu el paharul.

Într-o seară își făcură apariția doi a căror prezență atrase spre ei tot ce era acolo, iar cei care nu-i cunoșteau și rămaseră la locurile lor se uitau cu invidie la masa aceea mare, făcută prin unirea a altora trei în mijlocul holului sufragerie și care luă de îndată aspectul sărbătoririi unui mare succes. Se aduseră fripturi, pește și vinuri și curînd Niculae înțelese din spusele celui care părea centrul atenției și care nu ieșea dintr-o veselie gîlguitoare pe care i-o stîrnea lui însuși fiecare cuvînt spus tot de el, dar care făcea aluzie la ceva în care persoana lui nu era implicată, că sărbătoreau într-adevăr ceva și anume un film pe care îl făcuseră ei doi și care ieșise de-o tîmpenie nemărginită. Să te fi străduit să iasă așa de nerod și tot n-ai fi reușit. Era atît de cretin, încît numai doi inși talentați cum erau ei l-ar fi putut imagina și numai un regizor genial cum era cel pe care ei îl avuseseră i-ar fi putut surprinde viziunea

propusă. „Nu e așa, mă, idiotule ?” se adresa cel vesel celuiilalt cu care reușise isprava și îi dădu și două palme după ceafă. Asta nu avu nici o reacție, fuma ca un scăpat dintr-o pușcărie unde dusesse vreme îndelungată dorul tutunului și nu-i ardea de mîncare. El, în ceea ce îl privea, nu părea că are motive să exulte de bizara reușită, parcă purta pe față o mască holbată, compusă din îngrijorări și temeri care u-l slăbiseră, după cîte știa, niciodată, fiindcă numele lui u era cunoscut de marele public, cum era al celuiilalt, ceea ce scrisese el trecuse neobservat, și lui nu-i ardea să rîdă de propriile sale insuccese, și dacă scrisese acel film cu prietenul său, crezuse că în mod sigur va reuși în sfîrșit să se afirme și el, dacă nu ca scriitor, măcar ca scenarist, și pe deasupra să cîștige și ceva bani, după care umblase totdeauna cu gura căscată.

Veselul, care știa pesemne că prietenul său nu reacționează la palmele pe care i le dădea după ceafă, îi mai dădu una, care prin durata de timp care îi fu necesară avea poate o semnificație ; îl considera cumva răspunzător de interesanta lor izbîndă cinematografică ?... „Să nu credeți, zise, că el a scris vreun rînd, eu l-am scris în întregime, numai ideea a fost a lui. Eram la Brașov și ne plimbam pe străzi după ce cumpărasem o pungă întreagă de loz în plic, ne dăreau degetele de cîte rupsesem, ca să găsim bilete cîștigătoare în total șaiszeci de lei și punga ne costase trei sute... Și zice : «Hai să jucăm pe numărul mașinilor care trec, cu soț ale mele și fără soț ale tale.» «Bine, zic pe cît ?» «Pe zece lei», zice. «Bine», zic. După vreun ceas îmi și umflase o sută de lei. Mai jucăm noi un ceas, mai îmi umflă o sută. «Mă idiotule, zic, aici e o șmecherie, stai să mă gîndesc. Dă

banii înapoi, că te-am prins, tu ai numere fără soț cinci cifre și eu numai patru, fiindcă la numerele mele cu soț, zero nu se joacă. Eu am patru șanse și tu cinci.» «Nu m-am gândit», zice. «Ba te-ai gândit, dă banii înapoi, că te bușesc...» «Nu ți-i dau, zice, îți vînd o idee de film...» «S-aud ideea.» Îmi spune el ideea, și cînd l-am auzit, «te iert, zic, escrocule, pentru alea două sute de lei, hai să facem amîndoi filmul ăsta, găsesc ideea la nivelul sumei...» A, don Bazil ! Noroc, don Bazil, vino și tu aici, ia un scaun.

Intrase unul, care văzînd atîția inși împreună ezitase să se așeze singur și nu așteptă să fie invitat de două ori ca să ia loc la masa celui vesel. Ultimul lucru care se povestea despre ăsta era că fusese și el cu o carte la editură și se laudase pe urmă cum își bătuse joc de redactorul șef, cu care avusese discuția finală. Ei, cum ? Ei, uite-așa, la fiecare obiecție a aceluia, el se grăbea s-o aprobe, și iar îi mai făcea editorul o obiecție, și el iar da din cap și îl aproba. Grozav își bătuse jos. Bine, i se răspunsese, dar i se primise cartea spre editare ? Nu, dar își bătuse joc de el cumplit... Alții pretindeau însă că pe lângă altele, pe care le auziseră ei de la don Bazil, asta era floare la ureche.

„O singură dată, continuă veselul cu o privire care sugera că își rezerva dreptul să se ocupe de don Bazil mai la urmă, n-a cîștigat el de la mine, că încolo mereu m-a luat la mustață. Chestia cu filmul m-a aranjat, dar odată n-a vrut să joace... Mă holbatule, zic, dăm cu douăzeci și cinci de bani... Nu, zice, eu nu contez pe noroc. Îmi venea să-mi rup cămașa de pe mine, ah, și acum cînd mă gîndesc...”

Veselul se uită cu atenție prin toate părțile, și după ce se liniște că o anumită persoană nu era prezentă, reveni gata să continue. „Mă ridic de la masă și plec“, zise atunci holbatul, dar nu schiță nici cel mai mic gest să-și pună în practică amenințarea. „Credeai că o să-i spun pe nume?“ continuă veselul. Holbatul nu răspunse, dar își înțeți și mai tare fumatul și se arse chiar la degete, înjurînd, cînd strivi restul de țigare în scrumieră. „M-a crezut în stare că o să vă spun despre cine era vorba, continuă veselul. Știți că avea o motocicletă ; dacă era ceva la care ținea, și să nu te fi atins de ea, asta era motocicleta. Ei, în zilele alea, degeaba i-am pus eu pe unul și pe altul să se ducă acolo în spatele Pelișorului să claxoneze cu ea, să-i dea drumul, chiar să încalice pe ea, și să facă o cursă pînă jos... Aiurea, se vîrîse în sufletul nostru și nu ne slăbea un minut, nu-i păsa de motocicletă. Mă înțelegeam eu cu încă doi să ocupe o masă, lua al cincilea scaun, și unde credeți că se așeza ? Chiar lîngă ea, alături, pe colțul mesei... Se scula fata, trecea în partea ailaltă, trecea și el. Plecam cu ea în oraș, se lua după noi, intram la cinema, împingea lumea la o parte să ia bilet lîngă scaunele noastre. Se dădea la mine pe față ! «Nu-l ascultați, zicea, profilă de faptul că nu sînteți de la țară ca să vă spună bazaconii. Nu există ciine care să se urce în copac !» El credea că fata de-aia stă cu mine de vorbă și nu cu el, că era naivă, și venea el să-i spună că nu putea fi adevărat că într-o zi cînd m-am urcat eu într-un corcoduș să mănînc corcodușe, am dat de un ciine pe-o cracă, stătea în fund și mîncea și el corcodușe, și din cînd în cînd ridica laba și, pac, trîn-

tea cîte una jos... Tu așa credeai, mă ? ! Sau că odată, în timpul scurtei mele experiențe în învățămînt, am venit la școală, mi-am pus capul-pe catedră și am adormit... Cînd a sunat clopoțelul de recreație mi-am ridicat capul și «băieți, zic, cît am eu de plătit aici ?...» Îmi venea să mă pun cu pumnii pe el, dar mă abțineam, cine știe, poate că e el capabil să placă mai mult fetei, să nu mai vorbesc eu, zic, să-l las pe el. Și ștam ! Și tăcea ! Și ne plimbam pînă ce ne intrau picioarele în gît. Aiurea ! Ce să vorbească ? Fuma, ne afuma pe amîndoi, ca un coș ! Fata ieșea dintre noi, se dădea într-o margine, el după ea...”

Ajuns aici cu povestirea, veselul începu să dea semne de nerăbdare, de parcă îi lipseau tot mai mult cuvintele ca să spună ce mai urmase. Toți îl ascultau cu un fel de temere, nu cumva se va opri și nu li se vor da toate elementele ca să înțeleagă despre cine era vorba. În realitate el sugera bine cum îi lipseau de fapt, atunci, mijloacele ca să scape de el, fiindcă n-avea ce-i face, nu se putea lua cu el la bătaie, nu era destul de voinic... Chipul veselului era lat și cînd stătea pe scaun te puteai înșela crezînd că statura sa trebuie să fie impunătoare ; avea o statură obișnuită...

„Seara, continuă veselul, îi scriu fetei un bilet, îl bag în buzunar, cobor în sufragerie și mă așez la masă. El se și înființase. Cînd vine fata, îi dau biletul, mă ridic, mă duc în hol și o aștept. Figura l-a luat fără veste, sau și-a dat și el seama că așa nu mai merge ? Nu s-a luat după noi. Ne-am dus tocmai la Bușteni, cu un taxi, am mîncat într-un restaurant, și pe la unu ne-am întors cu un tren... Am urcat în camerele noastre, și după o jumătate de oră îi

deschid fetei și o primesc la mine. Cît să fi trecut ? Nici un minut, și aud bătăi în ușă. «Cine e ?» «Eu sînt !» El era ! «Ce vrei, mă ?» «Deschide !» «Nu pot !» «Deschide că fac scandal !» «Bine», zic, și îi dau drumul înăuntru. «Ce vrei, mă ?» zic. Se așează pe un scaun și fumează. «Mă, zic, ce vrei tu ?» Nimic, tăcea și ne împutea cu tutunul lui de mărășești. «Tu, zic, niște țigări mai bune nu știi să fumezi ? Așteaptă să deschid fereastra.» Mă duc și deschid fereastra și ne așezăm pe urmă toți trei în fotolii. «Spune, mă, nenorocitul, zic, de ce-ai venit ? Asta e oră de vizite ? Spune și tu ceva, deschide gura și exprimă-ți cu glas tare preferințele. Am auzit că și la ușa ei ai bătut de cîteva ori, tot cam la ora asta, dar n-ai spus ce dorești...» «Îți spun, zice el atunci, dar între patru ochi.» «Bine», zic și fata se scoală și ne lasă pe noi doi... «Ei, te ascult.» «Că», zice el, tu ești om înșurat.» «Da, și ?» Și că el nu e și că ar vrea să se însoare cu fata asta... «Nu e fată, zic, abia a divorțat, n-ai nimerit-o bine, n-a lăsat ea un pictor de mare talent ca să te ia tocmai pe tine.»

Aici veselul se întrerupse ca să dea pe gît un pahar întreg. Se auziră cîteva întrebări șoptite la ureche. „Ce șoptești acolo ?” „Nimic, i se răspunse cu indiferență, mă întreba pe mine cum îl chema pe pictorul ăsta, de unde să știu eu ?” „N-am spus că eroul e el cu motocicletă lui și nu fata sau pictorul ? Dar n-ați fost atenți, zise veselul. Credea că mă duce el pe mine și vrea să se însoare ! Am vîrît mîna în buzunar și am scos douăzeci și cinci de bani. «Mă, zic, uite aici, tragem cu banul. Cui îi cade stema, celălalt se retrage ! O fac asta pentru tine că mi-ești prieten,

dar și dacă pierzi și nu te ții de cuvînt...» «A, nu, îl văd că sare ca ars, eu nu mă bizui pe noroc.» «Nu ? Dar pe ce te bizui ?» S-a gîndit, nu mi-a răspuns. Iar s-a mai gîndit... În sfîrșit, se ridică și pleacă. A doua zi umbla singur prin pădure, sta de vorbă cu copacii, că fata să nu-l vadă în ochi, așa de enervată era. Pe seară, așa, cînd cădea amurgul, cine apare în fața Pelișorului, la intrare, călare, pe motocicletă și cu rucsacul în spate, pe care îl purta încovoiat ca pe o povară a destinului ? De ce o fi așteptat el chiar clipele astea între zi și noapte ? Eu nu l-am văzut, mi-a povestit cineva. Stătea aplecat peste ghidon, nu se uita la nimeni, accelera și lacrimile îi curgeau pe obraji... În acest timp amurgul se lăsa tot mai mult... În cele din urmă și-a desprins picioarele de pămînt, motocicleta a pornit-o la vale și s-a pierdut în ceața înserării. S-a dus... De ce ai așteptat, mă, chiar clipele alea ? ! »

Dar holbatul nu răspunse, fiindcă nu pentru a i se răspunde i se pusese întrebarea, și, ca și atunci, fuma ca un disperat, încît ai fi zis că a luat foc ceva de pe el, atît de mult fum ieșea din locul unde se afla el la masă.

Cîteva zile mai tîrziu pictorița se întoarse la castel, și cel căruia îi cînta o nălucă în piept îi povesti scena și cum la un moment dat horticultorul se ridicase de la masă și plecase. Scriitorul mai era acolo ? întrebă ea făcîndu-se palidă. Nu, veniseră doar să sărbătorească un succes și în aceeași seară se căraseră. După obiceiul ei, nu-și pierdu cumpătul, se duse în odaie, se culcă cu fața în sus și începu să se gîndească. Dar mai rău decît la despărțirea de Pătrașcu simțea cum îi bate inima de neliniște, în ciuda

gîndirii calme care o făcea să vadă cu claritate că bărbatul cu care avusese ea de-a face la Sinaia era un altul decît cel care se arătase acum din scena povestită, iar de cel nou, de Niculae, era abia legată. Era adevărat că acel băiat putuse să se comporte astfel, cum reieșea din povestirea de la masă ? De ce ? Fusesse atît de delicat în seara aceea cînd îi vîrșise biletul în palmă și apoi tot timpul cît plecaseră împreună la Bușteni, nici nu-și putuse închipui vreodată că un bărbat poate fi atît de sensibil și de plin de grijă. Cel puțin ea nu cunoscuse pînă atunci unul care să-i semene. La drept vorbind el o cucerise și înțelegea că o lăsase fiindcă fire mai puternice îl legau de soția lui. Asta nu e o înșelătorie. La ce bun ? Un om nu cucerește ceva ca să lase din mîină de dragul unui gest, chiar dacă se află într-o situație insuportabilă. Încotro o împingea soarta ei de femeie ?

Se sculă și începu să se îmbrace cu grijă, se pieptănă, și o luă apoi încet spre „Casa grădinii“. „Cine e acolo ?“ întrebă Niculae cînd auzi o bătaie în ușă... „Eu sînt“, i se răspunse. „A, tu ești ? Intră !“ Pictorița pătrunse în odaie și studentul horticultor o primi în picioare, dar rămînînd lîngă patul lui. O privea lung și direct, cu o curiozitate neslăbită. Femeia îi susținu privirea cîteva clipe și după ce se convinse păsămne că nimic nu-i era întru totul defavorabil, își trase singură scaunul și se așeză în fața lui, cu spatele la măsută și la fereastră. „Niculae, îi spuse ea, tu care ai atîta experiență, sper că ești gata să înțelegi că nu tot ceea ce ne pare la un moment dat ca ireparabil într-o prietenie sau într-o dragoste se bazează și pe un

adevăr... Lăudăroșenia e mai mare la un bărbat decât la o femeie. Un bărbat tare e un bărbat care în lucruri din astea rămîne nepăsător. Eu nu zic ca tu să rămîi nepăsător fiindcă îmi face mie plăcere, ci fiindcă îți jur că totul e o minciună. N-ai vrea să te pierd din pricina asta. Sînt cu tine la început, și nu la sfîrșit, și cine știe dacă nu ne-am întîlnit unul cu altul ca să nu ne mai despărțim ? Dacă tu știi că nu, orice cuvînt e zadarnic, și într-un sens și într-altul. Știi tu ?"

Tot timpul Niculae n-o scăpase din priviri și n-o slăbi nici acum cînd ea se opri. Se așternu o lungă tăcere, care sporea vizibil turburarea femeii, neputînd, pesemne, suporta confuzia în care o arunca privirea lui lacomă și tăcută. Și atunci se hotărî, se uită și ea la fel, și rămaseră astfel ochi în ochi clipe nesfîrșite. Amintiri le cutreierau parcă pe chipuri, mai vizibile la ea, care se asociau cu întîmplarea care se așezase între ei, și la care el întîrzia să dea un răspuns (decisiv pentru seria ei de eșecuri), care ar fi făcut poate din el bărbatul ei, atît de rătăcită începea să-i fie privirea. „He, he, făcu el deodată, și chipul îi înflori ca unui copil care rîde, și privirea i se rupse de-a pictoriței, strălucind de o lumină bizară, he, he, și bătăi ca un ied în liniștea neturburată a odăii. Se întinse pe pat, își dădu capul pe spate și continuă : He, he, cu douăzeci și cinci de bani, he, he... he, he... he, he...”

După care tăcu. Dar nu se mai uită la ea, se uita în tavan. Pictorița, auzind acest răspuns, se făcu parcă mai plină la față, neliniștile o părăsiră în goană, ca înaintea unei bucurii a cărei revelație o avea, și se făcu brusc

nespus de frumoasă, cu înfățișarea ei care deveni cu încetul senină și tragică. Nu se mai uita nici ea la el, se uita în sinea ei și se pare că nu-i displăcea ce găsea acolo, surîdea... Abia într-un târziu tresări ca și când și-ar fi amintit de ceva și surîsul i se stinse, privi întristată într-o parte. Apoi surîse din nou și se ridică. N-avea la ea nimic, nici o poșetă, își viră mâinile în buzunarele taiorului și se cam zgribuli puțin, ieși ca dintr-o încăpere unde nu era foc, afară, unde era soare și era cald. Ieși ca dintr-o cameră unde nu era nimeni...

V

Niculae îl primise pe Iosif nu numai pentru că fuseseră prieteni, dacă Din Vasilescu și Marmoroșblanc ar fi venit în ziua aceea să-l vadă ar fi petrecut poate și cu ei o după-amiază la București. Fiindcă după vizita celui dintâi, horticultorul fu văzut a doua zi prin grădină stînd degeaba, de vorbă, ceasuri întregi cu cine se nimerea, apoi pescuind pe lac cîteva zile în șir cu unul Ilie, cunoscut pentru dibăcia sa în această îndeletnicire chiar și la castel, pe urmă fu văzut jucîndu-se cu cîinele său brumăriu pînă cînd se plictisi cîinele, nu Niculae. Nimeni nu bănuia că în acele zile acest student la limită de vîrstă se prezentase la examenele finale și-și încheia astfel această lungă perioadă din viața lui, devenind inginer horticultor.

Există lucruri care ne îngrozesc că trebuie să le facem. Cu ani în urmă, în ziua cînd venise aici, Niculae era hotărît să nu stea în această grădină decît cîteva luni, pînă avea să i se piardă urma și să scape de excludere, dar clipa cînd intrase în seră îl hotărîse să rămînă și să nu

mai umble în căutarea unui loc bun, deși cu studiile sale secundare l-ar fi găsit cu ușurință : un miros dulce de primăvară îl întâmpinase, pe care de atunci nici munca necalificată la pregătirea răsadurilor, nici condiția lui de simplu muncitor și nici durata, anii petrecuți, nu reușiseră să i-l smulgă din suflet. Intrase înăuntru stăpinit de un sentiment care nu-l mai slăbea, că viața lui e distrusă, și se pomenise cum parcă aici cineva îi picura în inimă un balsam, care-i dădea seninătatea de care avea nevoie ca să uite eșecul său în lume. Era o lume care îi ajungea, această primăvară închisă. Era pământul îmblânzit cu soarele bătînd în geamurile care erau de fapt acoperișul, cu lumina lui și ea potolită. Pământul mirosea a flori, și florile a pămînt, și totul te primea ca într-un vis adevărat în care ți se șoptea că așa putea fi raiul, paradisul, un loc în care vînturile și ploile nu pătrundeau, gerurile erau ferecate la poartă, iar cenușiul și sumbrul, ceața și negura — totdeauna alungate de coloritul strălucitor al florilor. În fapt, un gest într-o anumită clipă ne leagă de o ființă pentru tot restul vieții, o lumină anumită, de un peisaj anumit. Niculae simțise mirosul de primăvară parcă pentru întâia oară și îl despovărase brusc de experiența vieții sale de pînă atunci, care nu-i reamintea decît de înfrîngerea finală și de o amenințare nedefinită... În clipa aceea simțise că nu-i mai păsa de nimic și de nimeni.

Nu bănuise că astfel de lucruri pot da vieții un înțeles, și în timp ce mergea în urma inginerului bătrîn își aducea aminte că tot așa mergea, copil fiind, în urma tatălui său prin grău, sau prin porumb, unde întîlnea floarea-soarelui, prin cînepă sau prin vie... Nimic nu-i plăcea însă pe

atunci, nici mirosul spicului dat în pîrg, nici bizîltul albinelor venite de la mari depărtări să se vîre prin florile galbene de dovleac, nici zburătăciul pitpalacului, care îl scotea din sărite dimineța cînd se trezea din somn. Tot mai des se uita în zare, să scape de acea lume, în care oile, în frunte cu una Bisisica, îl chinuiau vară de vară, alergînd ca apucate de streche de la marginea satului pînă la lot, și coada sapei îi înroșea podul palmelor făcîndu-l să descopere cel mai mare chin din cîte se pot închipui, să iai adică fir cu fir și să dai din acel instrument în jurul lui, să sapi adică ore și zile întregi fără speranța că vreodată vei putea să faci și altceva... Cel puțin astea erau gîndurile pe care i le trezea în minte lemnul acela lucios și moart, care îi umpluse de bătăturei și bășici palmele crude. Mai tîrziu aflase la o școală de învățămînt politic că omul, acționînd asupra naturii, pe care o schimbă, se schimbă neapărat și el. Ei, să-i fi dat unui teoretician din aștia o sapă în mină, să acționeze și el cu ea asupra naturii și să se schimbe pe sine...

Dintre părinți, nu tatăl, ci mama era aceea care nu știa carte, și datorită ei, și nu lui, scăpase de viața aceea, nu pentru că mama ținea mai mult la el decît la ceilalți, ci fiindcă simțise că „ăsta moare“ dacă nu-l lasă să se ducă... Izbutise, și urmasa trei ani școala de învățători. Apoi venise lucrul cel mai rău chibzuit pe care îl făcuse tatăl în viața lui : încercase să se împace cu cei trei ai lui mai mari, Paraschiv, Nilă și Achim, trecînd peste fapta acestora, care jefuiseră casa părintească și fugiseră la București ca niște hoți. Ca să-i aducă îndărăt, se dusesese peste ei cu bani, curmîndu-i lui drumul, lui Niculae, ca și

cînd din pricina asta fugiseră cei trei. Era adevărat că și din pricina asta, dar planul lor li se copsese în minte încă înainte, petrecînd seri lungi acasă la mătușa lor Guica și cu Parizianu, din ură împotriva întregii familii de-a doua a tatălui lor, și nu numai a lui Niculae... Nici un drum nu i se mai deschisese apoi înainte, afară doar de acela de a ajunge mic funcționar pe la pretură sau pe la gară. Astfel îl găsi sfîrșitul războiului, încă departe de vîrsta armatei, cînd îl cunoscuse pe noul notar, un băiat nu mai mare ca el decît cu cinci-șase ani, dar hotărit ca și cînd ar fi avut patruzeci. Fără șovăială (într-o vreme în care totul era pe atunci turbure în această parte a lumii numită România), el o apucase și îl atrăsese și pe Niculae pe drumul unei „noi religii“, cum se exprimaseră ei doi la prima lor întîlnire pe terasa unuia Valache, unde discutaseră pînă în zori despre soarta omului pe pămînt și cum avea el nevoie de o nouă religie, cea veche nămaiputînd să răspundă la toate întrebările care i se ridicau înainte.

Cînd ai apucat-o pe un drum, cum să mai dai înapoi? Iosif se mira că cei excluși nu mai puteau trăi decît cu gîndul la asta și nu se considerau, în sinea lor, excluși. Un astfel de lucru trebuie să-l trăiești, nu ți-l poți închipui dinainte. Altfel cum să înțelegi frica jalnică a unui vechi ilegalist însoțită de o revoltă nedusă pînă la capăt, care îl apucase în clipa cînd soră lui fusese violată? În fața excluderii care îi apăruse înainte ca o perspectivă și o consecință a unei înfruntări directe cu un organism ale cărui acte nu le văzuse pînă atunci, sau le considerase revoluționare, frica de excludere îl făcuse să înțeleagă un lucru pe care conștiința nu reușise pînă atunci, și anume,

cît de tare era el legat de partidul său și pînă la ce grad de lășitate putea să coboare, numai să rămînă în el.

Și cu toate acestea Niculae scosese din buzunar acel carnet roșu și i-l oferise fostului notar în ziua cînd, încolțit și amenințat, intrase în biroul acestuia căutînd sprijin. „Asta să n-o mai faci, îi spusese atunci acest prieten care avea o situație tare. Sîntem prevăzători împotriva acestor gesturi, mîndria nu e admisă, n-ai dreptul la ea. Ai uitat că din partid nu poți să pleci ? Ești dat afară, nu pleci tu ! Ai uitat adunarea organizației din care faci parte, prelucrarea și apoi votul cu mîna ridicată, care consfințește sancțiunea supremă ? Asta rămîne în conștiința tuturor și în acte : *sancțiunea supremă*, și nu faptul că tu ai depus carnetul despre care nimeni nu va pomeni nimic.“ „Într-un sat, răspunsese atunci și Niculae, adventiștii puteau să-l înfrunte pe preot, și nimeni nu le aplica vreo sancțiune care să fi anulat în conștiința altora ispita îndepărtării de biserică. Noi nu, și iată că i-am dat omului o nouă religie!“ „De ce să faci un lucru ca ăsta cînd ești slab ? se mirase fostul notar ferindu-se să răspundă. Ai dreptul să muncești și să înveți. Cu o sancțiune supremă la dosar îți va fi, în momentul actual, imposibil. Discutăm mai tîrziu, dacă dezamăgirea o să-ți roadă așa de tare sufletul. Nu ești bun de politică, du-te și fă-te horticultor ! O să te sprijin !“

Nu era bun de politică ! Erau atunci buni Biznac, Beju și Ouăbei ! Pe mîna lor să ne lăsăm deci soarta... Își mai aducea și acum aminte de strigătul ascuțit al acestuia din urmă, pe ulițele satului, cu cobilița pe umeri : „Ouăbei, care mai vinde ouă ?“ „Fugi, maică, uite că trece Ouăbei, ia ici un ou și du-te și ia-ți niște bomboane.“ Iar

ăsta, Bîznae, de mic era de o lașitate isterică. Odată Niculae îi povestise ceva, auzise și el cum se fac operațiile la spital cînd te doare burta, te taie, îți scoate mațele afară, le pune pe masă și Niculae făcuse gestul cum scoți ceva și pui deoparte, umblă prin ele pînă găsește buba, pe urmă îi le bagă la loc și te coase cu acul. În clipa aceea Bîznae se schimbase la față, își scosese pălăria din cap, tăbărîse cu ea asupra lui Niculae, și cu țipete de groază o luase la goană cu călcîiele sfîrîind... Cît despe Beju, știa doar cum căzuse, niciodată nu avusese de-a face cu el direct.

Un țăran în acea toamnă cîcă nimerise cu plugul într-o cutie de metal și crezuse că a dat de-o comoară. Cînd colo era o arhivă cu documente de preț : o dusesse la miliție. Cîteva săptămîni după această întîmplare intrase în biroul secretarului doi al comitetului regional tovarășul Beju, un prieten. Îi datora, după cîte se spunea, multe : „Mă Ilie (ăsta era numele mic al lui Beju), tu ai fost legionar !“ „Mă Stane (ăsta era numele mic al prietenului său bun), n-am fost.“ „Mă Ilie, ai fost !“ „Mă Stane, n-am fost !“ „Mă Ilie, uită-te la fotografia asta !“ Ilie se uitase. Era chiar el, în uniformă de legionar, în cămașă verde și cu pistolul la centură cu diagonală. Beju băgase fotografia în gură și o mîncase. Dar Stan îl lăsase s-o înghită și apoi scosese alta din buzunar : „Mă Ilie, mănînc-o și pe asta, că mai am mai multe în buzunar, clișeu original e la adăpost.“ Astfel le plăcea celor care aflaseră de căderea lui Beju să povestească, și Niculae știa că chiar dacă istoria n-o fi fost adevărată în toate detaliile, un fapt era cert, îl aflase chiar atunci de la un prieten al acestui Stan, care lucra la

securitate : datorită acelei arhive îngropată de legionari înainte de căderea lor din '41 și descoperită de acel țaran, individul fusese demascată ca fost legionar și curățat. Și cu toate acestea Niculae nu fusese reprimat în comitetul raional de unde fusese îndepărtat de acel individ. Căderea n-are importanță pe ce cale îți vine, în clipa când s-a petrecut se consfințește ca un fapt ineluctabil, indiferent de motivele care au declanșat-o, chiar dacă aceste motive sînt furnizate de cineva care curînd se dovedește a fi fost o lepădătură. Niculae avea destulă experiență ca să-și dea seama în ce situație s-ar pune dacă ar încerca să se folosească de argumentul demascării lui Beju în sprijinul cazului său. Văzuse destui din ăștia care băteau zădarnic la ușile comitetelor de partid și citise nenumărate memorii care zăceau cu anii prin dosare. Totul se terminase. Și dacă nu vroia să fie mai rău pentru el, trebuia să-l asculte pe fostul notar, să se ducă la grădina aceea și să uite nu numai ceea ce i se întimplase în ultima vreme, ci mai ales să se uite pe sine, cel care atîția ani nu avusese alt scop în viață decît să pună în practică o convingere și un țel.

Dar cum să te uiți pe tine însuși ?

VI

Da, se poate ! Iată, există pe lume flori, și nu o femeie se ocupă de ele, ci un om, care a învățat pentru asta la un institut, un inginer... După vechimea sa în această meserie te-ai fi așteptat de la el la o anume indiferență... Într-o viață te obișnuiești cu toate și ajungi să crezi că nici raiul de pe acest pământ nu-ți mai spune mare lucru. Nicidecum, bătrînul horticultor se apleca ici, colo și îndrepta o cracă, tăia cu foarfeca de la rădăcină o tijă uscată, și oriunde se uita, apărea în ochii lui o expresie al cărei înțeles îi spunea lui Niculae că mai mult poate decît familia, care pe lingă bucurii i-o fi adus și multă suferință și dezamăgiri, aceste flori îl țineau pe bătrînul horticultor legat definitiv de viață, pentru că ele nu-i aduseseră nici o deziluzie. Nu putea el crește atîtea flori cîte avea nevoie lumea, îi declară tînărului care venea în urma lui. Nici nu știi cît de mulți bani sînt dispuși oamenii să dea numai să le aibă, atunci cînd doresc, frumoase și proas-

pete. Cum te poate decepționa o floare ? Un copil, zise inginerul, îl dorești într-un fel și îți vine altfel... Și chiar dacă iese cum iese, pînă crește dă afară laptele din el și pe gură și pe partea ailaltă și plînge că n-ai cum să-l faci să tacă, în timp ce o floare e așa cuminte, nu cere decît s-o uzi cu puțină apă, care se găsește cîtă vrei, și să reglezi căldura la instalație, învîrtind o manetă.... Da, e adevărat, primăvara trebuie să dai pămînt prin sită, să-l aduci din altă parte cu camioanele, dacă nu-l ai, să pregătești calitatea răsadului, să prepari ghivecele... Sămînța... Dar ce plăcută e munca asta și cum nu-ți mai trebuie nimic în timp ce o faci !

Ba nu, se corectase Niculae după cîteva luni, ce plăcut e s-o faci cu gîndul să faci pe urmă altceva, să te retragi după orele de muncă în odaia ta și să citești. Mănînci o bucată de pîine cu brînză, te întinzi pe pat și abia așa uiți într-adevăr de toate și poți să te gîndești fără pripă la viața ta, ce este și ce poți face cu ea..

La început îi ducea Marioarei rufele, dar pe urmă renunțase, descoperise că doamna Anghel, vecina lui, i le putea spăla pentru cîțiva lei. Soțul ei era grădinar, aveau două fete, foarte rele, toată ziua alergau prin coridor și prin curte, se spurcau una pe alta cu ocări deșănțate pe care le învățaseră la școală și mai ales prin șanturile satului de la puii de țigani, mai numeroși în această suburbă a capitalei decît în alte părți. Doamna Anghel le bătea zadarnic, fără o convingere prea întărită că ar fi ceva rău în faptul că fetele ei se scuipau una pe alta și le ieșeau din gură cuvinte atît de deșucheate.

Nici ea nu era mai reținută cînd se certa cu bărbatul ei, un om care cît îl vedeai îți spunea parcă din priviri că așa e, cum gîndești tu despre el că este, chiar dacă nu-l cunoșteai. El era omul care era așa cum credeai tu că e, și privirea lui căpăta în această sugestie bizară pe care ți-o făcea o intensitate aproape teribilă, ca și cînd ar fi aruncat asupra celui cu care privirea sa se încrucișa întreaga povară și răspundere pentru actele pe care el, Anghel, avea să le comită în viață. Celălalt decidea pentru soarta lui, și asta nu din pricină că el se supunea, ci pentru că așa a fost totdeauna, dar nimeni n-a vrut s-o recunoască, din trufie și minciună, crezînd fiecare că e stăpîn pe propria soartă. Și cu toate acestea Anghel nu era credincios și nici nu citise undeva că omul ar fi din firea lui creația celuiilalt, deși toți cei care lucrau cu el la grădina asta credeau, că trebuie să fie cel puțin adventist, după credința fanatică din privirile lui, sau să fi citit niște cărți, singurele care îi succesc omului mintea.

În ziua cînd intrase la ei cu rufele, Niculae fusese invitat să ia loc, și doamna Anghel îl tratase cu o cafea. Anghel (lui nu i se spunea domnul, numai ei, era o femeie bine făcută, știind să se îmbrace în zilele de sărbătoare atît de bine, încît s-a întîmplat odată să n-o recunoască o vecină) se uita la Niculae cu albul ochilor, cu o privire care părea tot timpul încărcată sau presată din interior de iminența unei gîndiri care abia aștepta să se manifeste.

„Am ocservat că nu ieși din casă și nu te plimbi, începu Anghel, și Niculae îl lăsase să vorbească în timp ce doamna Anghel număra rufele. Bine faci ! Mai săptămîna

trecută am ieșit și eu prin sat, era așa pe seară și văd o droaie de băieți, să fi avut cincisprezece ani, urcau și se dau jos de pe o combină, săreau de sus drept în claia de snopi netreierați... Așa, în treacăt, o fată le zice că au destul loc de joacă și că se scutură grîul din snopi sărind mereu pe ei, dar ea a spus, ea a auzit. Și deodată în urma ei aud pe unul strigînd : Inginerul, mă, vine inginerul ! Și cît ai clipi s-au dat jos și au luat-o la goană la vacile și vițelii care în timp cît au «treierat» ei grîul intraseră în tarlaua cu porumb, unde, după ce s-au mai și încurcat în funii, au făcut în jur cîteva ruperi de știuleți destul de vizibile... Dar în mașina care trecuse nu fusese inginerul locului, ci alți oameni, cine știe de pe unde... motiv serios ca tinerii noștri să prindă curaj și să se ia după fată, pe care au întîmpinat-o cu o spontană amabilitate... Oferindu-se, unul îi tot cînta o bebi-bebi-bala-bala, și îi spunea că ar vrea nici mai mult, nici mai puțin decît s-o... Și n-a lipsit mult să-i și arate ceea ce dorea să-i ofere... Eu am căutat să anihilez cu o dojană, dar ieri, luni, cum la televizor nu era program, mi-am zis să fac o plimbare la șosea, după ploaie se umple drumul de frunze și flori rupte și vezi cum aleargă rășuștele după rîme și trag de ele ca să le scoată din pămînt și cad în fund... Abia am pornit, că mă ajunge din urmă un tractor, în care pe lîngă șofer mai erau și doi băieți, probabil elevi. Și îl aud pe unul strigînd la o fată care venea din partea ailaltă o ofertă ca și a ălorlalți, deosebirea constînd numai în faptul că tînărul era mai bătrîn, mai mare. Fata a dat în plîns, strigînd că nu mai e de trăit cu băieții ăștia, nu mai poți să ieși la

plimbare că trebuie să înduri tot felul de manifestări, și atunci i-am zis și eu, cine știe ce scroafă te-o fi făcut și pe tine, mă, neomule, și n-ar fi rău dacă ți-ai frînge gîtul. Dar șoferul i-a tolerat și a tăcut ca mutul...”

În realitate, după cum avea să afle mai tirziu Niculae (și cînd o faptă cumplită avea să zguduie această lume obscură a castelului), Anghel era mistuit de gelozie (altfel s-ar fi alarmat în primul rînd de obiceiurile urîte ale propriilor lui fete) și manifestările la care se referise el în ziua aceea îi reaminteau, pesemne, pe această cale strîmbă, că și nevasta lui ar putea fi obiectul unor oferte asemănătoare cu cele auzite de el cînd ieșea să se plimbe și gîndul la felul cum ar fi reacționat ea în astfel de situații albea într-un fel atît de neliniștitor privirea lui parcă neodihnită.

Niculae se ferea instinctiv să stea la ei în casă mai mult decît timpul necesar predării și primirii teancului de albituri. Instinctul nu ne poate totuși salva să cădem victimă aparențelor, cînd stăm atît de aproape de lumea care le dă naștere. Or, din această lume nu putem fugi, și Niculae nici nu voia să fugă, chiar dacă ar fi putut. Cînd stai într-un loc mai mult de cîțiva ani plecarea devine o smulgere care, asemeni unei plante, îți poate fi fatală : cine îți garantează că vei putea prinde rădăcini mai adînci în altă parte, și mai ales cine te poate asigura că nu vei da de aceeași lume, poate mai rea ?

În afară de doamna Anghel și de soțul ei, ros de gelozia aceea a lui bizară, pe același coridor în „Casa grădinii” venise de curînd unul Damian Gheorghe, care avusese pînă atunci o cameră cu chirie în sat. Părea neînsurat, se află

însă, că era, dar își gonise nevasta de acasă pentru o alta, cu care nu se sfia să trăiască în văzul lumii. Un om agresiv, cu toate că atîta vreme cît muncea arăta docil și mai ales conștiincios, nu trebuia să vină nimeni pe urma lui să-i dreagă treaba pe care o făcuse, cum se întîmpla cu alții... Avea însă nu o dată de-a face cu miliția, dar pe Niculae acest lucru nu-l privea.

„Casa grădinii“ era proprietatea ansamblului castelului închiriată doar salariaților care n-aveau locuință în sat. Ansamblul mai avea două clădiri asemănătoare „Casei grădinii“, într-una se strîngeau toți, duminicile și sărbătorile, sau cînd țineau ședințe și unde de asemenea petreceau, aveau acolo un bufet al lor, dansau, făceau revelațiunile sau împodobeau de Crăciun pomii respectivi. Niculae lua adesea parte la aceste petreceri, care se terminau nu o dată cu țipete și bătăi foarte scurte, dar crîncene. Sta de vorbă sau asculta ceea ce se spunea despre cei care locuiau cu el în „Casa grădinii“. Iar la ședințele organizației de partid lua parte regulat și odată primise sarcina să scrie un articol pentru gazeta de perete a castelului. Îl scrisese. Nu se lega nimeni de el, știa că se înțelegea bine cu inginerul.

A doua casă se afla undeva în fundul grădinii, departe de castel, ca și cealaltă, care fusese construită mult lîngă lac, ai fi zis că era destinată pescuitului, în realitate prințul o construise odinioară pentru caii săi și oamenii care îi îngrijeau, administrația actuală transformînd-o fără prea mari modificări în casă de festivități și distracție. Casa din fundul grădinii era însă pe jumătate dormitor pentru angajatele foarte sărace, care din diferite pricini

nu aveau încă o situație familială prea sigură, pe jumătate călătorie, unde erau aduse cu coșurile de la spălătorie, care se afla la subsol, rufele salariaților și cearceafurile de la castel. Aici spăla și călca și doamna Anghel. Nu departe, tot în fundul grădinii, printre buruieni și bălării pe care nu se mai îngrijea nimeni să le smulgă, se afla mormîntul prinților, un cavou unde de asemenea nimeni nu intra, ultimii descendenți ai familiei fiind, cum se exprimase o dată administratorul, „decimați” de evenimentele revoluționare, cînd li se confiscase tot și fuseseră vîrîți și prin pușcării.

Anotimpul cel mai frumos ar fi fost aici vara, dacă adesea valuri de gîngăni n-ar fi năvălit dinspre cîmpie invadînd totul și dacă la celălalt capăt al lacului nu s-ar fi construit la șosea, recent, un restaurant a cărui muzică amplificată de puternice difuzoare n-ar fi chinuit din iunie pînă în octombrie toate serile care coborau aici tăcute și adine liniștitoare asupra pămîntului. Imensa grădină se încărca de fructe, lacul înprospăta aerul, florile îl umpleau de mirosuri ametoitoare. Singuri păunii, cu strigătele lor de claxoane stricate, mai împrăștiu ziua vraja anotimpului și aveau grijă să facă același lucru scara și megafoanele restaurantului. Dacă te apropiai duminica seara, prin fundul grădinii, și te uitai printre crăci vedeai în depărtare, sub un copac bătrîn, o scenă parcă de coșmar : sub urletele unui megafon așezat chiar pe-o cracă bărbați și femei se chinuiau într-un dans smucit ca și cînd s-ar fi bătut între ei și unii ar fi vrut să scape, iar alții îi trăgeau îndărăt...

Niculae se ducea acolo din cînd în cînd să mănince un grătar. Într-o seară, la întoarcere, se pomenise că se apropie de el repede o cățea, care îndată se și îndepărtase și se oprise în mijlocul șoselei, unde se vedea ceva. Venise apoi din nou la el și iar se îndepărtase. O mașină tocmai trecuse și Niculae auzi din locul acela unde se tot ducea ea scheunatul slab al unui cățeluș. Pesemne că nu fusese omorît de tot și încerca să-l ia cu gura de ceafă și să-l ducă de-acolo, dar el schelălăia atunci foarte ascuțit și cățeaua îi dădea drumul și iar venea la Niculae. În acest timp alte mașini se apropiau cu viteză, vedeau la lumina farurilor ce e în mijlocul șoselei, încetineau și ocoleau. Cățeaua sărca speriată în șanț, ca să revină apoi și să încerce să-l ia... Mișcările ei erau indecise și delicate, nu știa ce să facă, deschidea gura, se uita în toate părțile, gemea... Parcă și-ar fi dat seama că nu toate acele dihanii care o orbeau cu luminile lor îi vor ocoli la nesfîrșit puiul. În cele din urmă, văzînd că omul care se oprise și se uita n-o ajută, îl apucă totuși pe cățel cu gura de ceafă și îl trase în șanț. Niculae se apropie, îl luă în mină și porni cu el. Nu era prea mic, dar destul ca să nu-și dea seama de primejdiile străzii. Îl duse cu el la „Casa grădinii” și îl lăsă lingă intrare, pe iarbă. Cățeaua îl urmase, alergînd acum fără grijă cînd înainte, cînd înapoi, pentru ca în cele din urmă să dispară și să nu mai revină. Niculae ieși cu o cană de apă și o turnă peste el. Era într-adevăr cam nerod pentru vîrsta lui; trecuse de mult timpul cînd cățeaua se mai simțea încă obligată să aibă grijă de el, dovadă că acum cînd văzuse că îl luase un om, îl părăsise.

Dimineată îl întâmpină pe Niculae cu maniere de cîine adevărat, care are și el acuma un stăpîn, numai că prea dădea fără nici un rost din coada lui care bătea într-o parte ; nu-l cunoștea pe acest om și se putea presupune că mîine, dacă nimerea la altcineva, tot așa ar fi dat din ea ca un prost.

Dar rămase la Niculae. La prînz îl găsi tot acolo, vesel nevoie mare, ca și cînd cine știe ce s-ar fi întîmplat între timp și ar fi vrut să-i spună că, iată, vecina i-a dat ceva de mîncare și s-a purtat bine cu el, nu l-a gonit, dar el îi rămîne totuși credincios lui, care l-a luat de-acolo din mijlocul șoselei și l-a adus aici. Semăna cu un viezure cu o dungă albă trasă pe frunte pînă la nas și avea părul puțin zbîrlit de o culoare parcă albăstrie, amestecată cu cenușiu : era ceva de rasă în el... Începu să crească și curînd Niculae află că nu era deloc cuminte.

Într-o zi i se auzi glasul jalnic pe uliță și fu văzut alergînd spre „Casa grădinii“ vîrîndu-se disperat pe sub poartă, în timp ce o ploaie de bulgări și pietre îl nime-reau din urmă dintr-o curte, împreună cu drăcuiele și flu-ierături. Așa mic cum era îi plăcea să se ia după orătării, pe care le fugărea pînă le prindea, și atunci le sugușa fără să le mănînce, dar fără să le lase chiar vii, el crezînd că asta e, așa, un fel de joacă. O țarancă pusese mîna pe un retevei și îl otînjise, și Niculae se uita la el cum sărea numai în trei picioare și schelălăia de parcă ai fi zis că acum o să se învîrtească în jurul lui ca un titirez și o să cadă în nas mort : îl secase rău, cîteva săptămîni nu mai puse deloc jos al patrulea picior.

Nu crescuseră prea mare, se lăsă de sugușatul găinilor, și cu toate că doamna Anghel era aceea care îi dădea cel mai des să mănânce, nu la ușa ei, ci la a lui Niculae se încolăcea el și adormea. Absent, horticultorul călca uneori dimineața peste el, iar în unele ierni îl găsea pe jumătate viscolit de zăpada pe care vîntul o fluiera prin crăpăturile ușii de la intrare. Cînd venea cineva în „Casa grădinii“ făcea pe gazda, arăta exuberant, se gudura, sărea cu labelle în sus, pe care le bătea în aer fără să atingă haina omului. Cînd musafirul ieșea, însă, începea să latre, se dădea la piciorul lui și își înfigea dinții chiar în pantalonul sau paltonul aceluia și trăgea smucindu-se înapoi îndirjit. Nimeni nu înțelegea ce îl apuca, nici măcar Niculae, care avea însă grijă, în rarele momente cînd primea pe cineva, să-l alunge cînd musafirul pleca, așa cum făcuse cînd venise Iosif.

VII

Niculae se jucă astfel cu el îndelung în ziua cînd își luă diploma de inginer. Nedumerit, Michi (așa îl botezase doamna Anghel), după ce făcea o săritură în aer, își punea apoi botul pe labe și aștepta oarecum speriat următoarea mișcare a stăpînului, care îl rostogolea pe spate. Tot ceea ce i se îngăduise pînă acum era să-l însoțească adesea în seră și în unele plimbări pînă la restaurantul-grădină de la șosea, unde trebuia să stea cuminte în pietrișul de sub masă și să aștepte să i se dea acolo oase. Odată i se dăduse o bucată și de la masa vecină, și înainte să se repeadă asupra ei, primise un picior în coaste, care îl învățase minte să mai mănînce de la străini.

Uneori ieșeau și la cîmp. Treceau prin curtea castelului, intrau pe o poartă mare, pe care stăteau deasupra, împietriți pentru totdeauna, oameni care țineau în frîu cai care parcă zburau, intrau în grădina dinspre apus a complexului, mai rară și mai tînărară decît cea dinspre răsărit, plină cu vișini și meri, și începeau apoi să coboare

spre vale, spre zidul vechi de sute de ani, care înconjura pe kilometri întregi întinsa fostă proprietate princiară. Ciori nenumărate îi întâmpinau cârîind agresive, urite și negre, care îl excitau pe Michi mai rău decît, altădată, găinile și pe care cu plăcere le-ar fi strangulat dacă ar fi putut să prindă vreuna, mai ales că vedea că și stăpînul lui punca mîna și dădea în ele cu pietre. Alerga ca un nebun în direcția aceea, cioara se uita la el în jos parcă batjocoritor, Michi lătra. Stăpînul își vedea de drum, ca și cînd ar fi avut o țintă, trecea prin a doua poartă, dărăpănată de astă dată, fără oameni și cai pe ea, și ieșea la marginea cîmpiei, luînd-o pe o potecă și urcînd acum pe o pantă ușoară, care ducea în mod vizibil spre un uriaș copac care își întindea pe albastrul cerului crăcile sale noduroase, răsucite și rășchirate de o lungă bătrînețe.

Michi nu se simțea bine sub el, ceva îl speria, ca și cînd trunchiul lui cu coaja încrețită, adîncă și plină de cleiuri, ar fi fost chipul unui căpcăun care s-ar fi strîmbat la el, și dacă ar mai fi stat acolo copacul și-ar fi aplecat unul din brațele lui scheletice, cu frunze puține, ar fi pus mîna pe Michi și apoi l-ar fi azvîrlit departe... Încît îi dădea tîrcoale în cercuri mari, se oprea, începea să scormonească pămîntul cu labele, pleca apoi mai încolo pufnînd, ca să revină din cu totul altă direcție tras parcă de sfori nevăzute, care îl țineau legat de nas și îl duceau ba ici, ba colo, în acest labirint de mirosuri care era aerul din jurul său și pămîntul plin de ierburi.

Stăpînul, el, stătea mult sub copac, și Michi se potolea și se așeza undeva la distanță. De obicei acest lucru nu se întîmpla pînă nu prindea ceva pe care îl apuca de gît și

venea cu el la Niculae, să i-l arate. Era fie vreo cîrțiță, fie vreun popîndău sau vreun șobolan de cîmp. Se zbătea zadarnic în gura lui, de fapt numai din picioare mai putea să dea, și i-l băga lui Niculae sub nas, trezindu-l din tăcere și nemișcare. Era o părere că îl trezea, fiindcă se uita la Michi parcă fără să vadă ce are el în dinți. Atunci cîinele, prins parcă de o înțelepciune asemănătoare cu a stăpînului, lăsa botul în jos și dădea drumul viețuitoarei. Se ducea apoi mai încolo, se întorcea cu fața la stăpîn, se culca, și cu botul pe labe, cu ochii pe jumătate închiși, îl pîndea liniștit, gata să se scoale dacă el ar fi dat vreun semn.

Niculae stătea cu fața în sus, cu mîinile sub coafă, cu ochii deschiși spre cer. De acolo se vedea însă și lacul, care se subția asemeni unui rîu, o lua la dreapta, însoțit de maluri de stuf bogat și se pierdea în depărtare, într-o direcție misterioasă. Pictorii de la castel veneau și ei adesea pe aici atrași de noutatea peisajului, era cîmpie și totuși parcă avea ceva în plus, deși nu se vedeau nicăieri alte forme de relief. Poate că stuful gros în care se ascundeau păsări cu cîntece străine de aceste locuri ? Poate că insula care se vedea din depărtare, drept în mijlocul lacului, de asemeni cu copaci foarte bătrîni pe ea ? Poate că însăși viziunea castelului, care de la distanță creștea parcă în dimensiuni mai frumos decît se putea imagina, cărămida sa veche devenind sub razele oblice ale soarelui aurie, acel aur care bate în roșu de aramă, poate că toate acestea schimbau însăși cîmpia, făcînd din ea un pămînt al trecutului, peste care năvăliseră armate în luptă și ale

căror suflete pluteau pe-acolo pe unde le fuseseră îngropate leşurile şi armele ? Străini care înstrăinau brazda, copacul, firul ierbii, şi încărcau aerul cu răcnete de băătălie, sunete de goarnă şi nechezături de cai pe care nu le mai puteau auzi decât urechea închipuirii ?

Niculae se uita şi el la aceşti oameni care încercau să prindă pe pânză, prin ceea ce se vedea, ceea ce nu se vedea. Îi întreba dacă nu-i deranjează, i se răspundea că nu, se apropia şi stătea alături urmărind curios mîna artistului, care lua de pe paletă substanţa colorată mirosind plăcut a ulei fin şi o întindea pe pânză fie cu un cuţit, fie, cel mai adesea, cu ceea ce ei numeau penel, încercînd să prindă imaginea de vis a castelului. La unul chiar nimerise cînd tocmai terminase un tablou. Era un pictor bătrîn, cu barbă, parcă era un popă. Niculae rămăsese mut de uimire : nu era castelul în prim plan, erau împrejurimile, culorile străluceau, ai fi zis că parcă strigau, lacul parcă spunea : sînt lac, cerul parcă şoptea : sînt cer, marginile înalte şi aplecate, pline de pomi şi salcîmi, parcă tremurau : noi păzim totul, fără noi lumea ar fi pustie, soarele ar fi ucigător şi cerul negru. „Văd eu că îţi place, zisese pictorul punînd cartonul deoparte şi aşezînd altul pe şevalet. Ia-l pînă nu-l tai cu cuţitul, ţi-l fac cadou, să-i pui o ramă cu geam şi să-l păstrezi, dacă zici că te-a emoţionat.“ Pe Niculae nu-l emoţionase cîtuşi de puţin, fără să-l lase totuşi indiferent, şi îl luase să-l pună pe perete.

Astăzi Niculae avea fruntea uşor încreţită, în acelaşi timp însă el surîdea... „Ce era cu aceste fiinţe care nu-şi vedeau liniştite de viaţa lor şi vroiau neapărat să şi-o încurce cu a altora ? Iată, nu era alt de frumos cerul în

să-ți ajungă nu pentru o viață, ci pentru mai multe, să tot trăiești ? Nu erau frumoși norii ? Și veseli și inteligenți cîinii ? Dar oamenii, ei înșiși, nu-ți ofereau cel mai mare spectacol din toate spectacolele care se pot închipui în comedia pe care o jucau ? Și nu te făceau ei să înțelegi că în lupta lor pentru existență vedeau singuri blestemul și îl luau în derîdere, neputînd face altceva, și într-adevăr trăind momente de biruință asupra soartei, cînd reușeau să uite o clipă de ei înșiși ? Ce poate fi în acest caz mai vesel și mai reconfortant decît să vezi un om care, lovit fiind cu brutalitate de către soartă, se strîmbă și scuipă, rînjind cu dispreț ca și cînd nu l-ar fi surprins cîtuși de puțin și nu l-ar fi rănit de moarte această vicleană zeiță necruțătoare ? Cum să nu te reconforteze comedia, chiar pe-aici pe jos ? Un bărbat exasperat de prietenul său care se decide să se sacrifice pentru el, dar nu înainte de a consulta și destinul, al cărui semn trebuia să se arate în clipa cînd un ban avea să fie aruncat în aer ? Pentru că nici așa nu se cade să lași din mînă o femeie care poate... Hottărît, trebuie consultat hazardul ! Că această femeie, în loc să se simtă reconfortată auzind ce vrusese să facă acel bărbat care ei îi plăcuse, vine la tine în odaie și, cu licăriri de neliniște în priviri, dar și cu un laț nevăzut în mînă, ți se adresează : știi, nu e adevărat nimic... Și așa și pe dincolo, poate că noi doi ne-am întîlnit unul cu altul ca să nu ne mai despărțim niciodată, asta e altceva. I-am arătat că am ținut și eu la ea : i-am oferit ruptura cea mai sigură, care te scutește de toate îndoielile : am rîs de ea și de aventura ei, și atunci ea a plecat din odaia mea cu o expresie senină. Mai mult nu puteam să fac pentru

ea, fiindcă m-a supărat, dacă știa că a fost eroina asupra căreia s-a propus tragerea cu banul, nu trebuia să mă înșele pe mine cu ochii ei inocenți.“

...Iar astăzi ?! Ce era cu această profesoară, cu care dăduse ultimul examen ? O admirase în decursul anilor pentru cunoștințele ei, învățase mereu cu gândul la ea, o și căuta adesea pentru sfaturi, o oprea pe coridoarele institutului sau se ducea peste ea în cancelarie... Îi îndrumase cu pricepere eforturile lui de student întârziat. Și acum, deodată, își pierde controlul : că n-o să ne mai vedem ! Și numai că n-au început să-i curgă lacrimile pe obraz... A început să se uite la el fără autoritatea care lui îi plăcuse atîția ani și făcuse din ea o ființă tot atît de apropiată de el ca și sora lui, Ilinca. De ce ? Ținea la el ! Ei, și ? Și el ținea la ea, și unde scrie că lucrul cel mai potrivit care urmau să-l facă ei doi era să-și răpească unul altuia libertatea ? Numai pentru că dintre atîția bărbați ți-a plăcut la un moment dat unul singur ? Acest *moment dat* nu e numai un „moment“, cum spune și cuvîntul, adică ceva trecător, dar mai e și „dat“, adică impus de împrejurări. Nu e deci clar că valoarea lui dispare îndată ce dispar împrejurările ? Măcar dacă aceste împrejurări ar fi revelatoare, cum i s-a întîmplat lui cu Marioara, care a căzut la țanc la poarta comitetului de partid tocmai cînd i se pregătea lui excluderea. Îi ardea ei de excluderea lui cum îi ardea și papei de la Roma. Ea îl vroia pe el, oricum ar fi fost, chiar și muncitor cu lopata : Un bărbat ! Ce făcea acest bărbat pe lume, nu-i păsa ei ! Avea două brațe și o minte întreagă ? O găsi el ce să facă !... Sau cum a fost cu Ileana... Cine poate să-și imagineze că poți să nime-

rești în curtea unei fete tocmai de Rusalii și ea să te cheme, cum e obiceiul, să-ți spele picioarele cu apă fierbinte, să-ți țină adică piciorul în brațe lipit de coasta ei, și cu mâinile să-ți spele labele ?... Ei, asta e așa ceva ca și când ți-ar da cineva cu o măciucă în cap. Te năucește pe toată viața. Bine, ar putea să spună cineva, că e rău faptul că într-un anumit moment omul se decide să-și sacrifice o parte sau chiar toată libertatea lui de dragul unei femei ? Ce să faci, la urma urmei, cu libertatea ? Ei ! Ce să faci ! Cum ce să faci ? ! Să te plimbi pe suprafața pământului printre oameni, pe străzi sau drumuri și să te bucuri că tot ceea ce vezi îți aparține ! E singurul sentiment de posesiune nevinovat... În timp ce o femeie îți cere să te bucuri numai de ea și să renunți la restul lumii. Asta e intolerabil... „Darmite să mai vrei și ce-am vrut eu odată, adică să schimb această lume, noroc că n-am avut de-a face atunci cu nici-o muiere, s-ar fi agățat de picioarele mele... E adevărat că în perspectiva a ceea ce mi s-a întâmplat mie ulterior acea muiere ar fi avut dreptate, dar dacă ne-am lua mereu după perspectivele astea am ajunge să înotăm în noroi ca niște viermi, nimic n-am mai droge din relele care s-ar aduna cu mii de ani pe capul nostru. Că erau să mă omoare în fața primăriei fiindcă vrusesem să-i fac să înțeleagă că nu e bine să tragă foloase de pe urma nenorocirii altora. Da... Ei, și ? «Bine ți-au făcut !» mi-a răspuns tata odată când a venit vorba despre cumplita întâmplare. «De ce, că le luați moldovenilor încălțăminte din picioare și dulama din spinare pentru un dublu de porumb, fiindcă la voi s-a făcut, și la ei a fost secetă ?

Unde vezi tu binele ?» «Crezi că dacă erai tu în locul moldovenilor, ei nu ți-ar fi făcut la fel ?» mi-a răspuns el. «Sint convins, i-am spus eu, și ce e de făcut ? Să ne încrucișăm brațele și să stăm ?» «Nu ești tu făcut pentru asta», mi-a spus el atunci. «De ce ?» l-am întrebat. «Știi și tu !» Asta era ! Aceeași idee ca a notarului, cu deosebirea că tata crede că știu de ce, că aș fi, adică, complicele propriei mele autoînșelări. Cum ? Nu știam și nu știu nici acum ! Și tata n-a vrut să-mi spună, a rămas mut și mîhnit că nici fiul său nu se deosebește de ceilalți oameni, nu-și dă seama ce e cu el și cine e, și că trebuie ca și ceilalți fii a săi mai mari, care fugiseră de-acasă, să străbată un întreg drum al greșelii, ca să înțeleagă un lucru pe care de fapt cu mintea îl și știa. Dar nu-l știam nici cu mintea, nu-l știam deloc, și nu-l știu nici acum, cînd acel drum al greșelii a fost parcurs. Că, adică, inima mea nu putea și nu trebuia să se aprindă pentru ceva în care să creadă ? De ce nu ?»

Îl întrebasese iarăși, cîțiva ani mai tîrziu, senjin, cînd bătrînul venise la el într-o zi, cu Ilinca, să-i cumpere maică-sii ceva. Bătrînul mergea prin oraș fără nici-o sfială și se uita la oameni posomorît și fără respect. „Aștia n-au pierdut nimic, spusese el la un moment dat, uitîndu-se la Niculae pieziș și fără căldură, în timp ce noi pierdem și nu mai e mult pînă o să pierdem totul, nu v pasă ! Ați ajuns generali și directori din proști ce-ați fost o să vedeți voi mai tîrziu, ce-o să mîncăți, după ce-o să scăpați de noi !” La un moment dat se oprise chiar în fața unora dinaintea cărora nu se dăduse la o parte și îi măsurasese de sus pînă jos cu dispreț, uitîndu-se apoi în urma lor

și înjurîndu-i, lucru care îl înfuriase în cele din urmă pe Niculae : ce era asta, de ce se purta așa ? „Cum, se indignase Moromete, ei cred că dacă își pun haine bune pe ei și craveți la gît nu sînt tot țigani ? Și adăugase : Pe ăștia i-ați făcut voi mari și i-ați trimis prin raioane să ne ia bucatele.“

Niculae tresărise. Cunoștea un cîntec cu ideea asta, pe vremea cînd era activist îl auzise într-o cîrciumă în Ardeal, unde fusese trimis cu o misiune. Și melodia și textul pe atunci îl înfiorase.

Ce a vrut să spună tatăl ? Că nu puteai avea o credință din pricină că țiganii deveniseră purtătorii ei ? Hm ! O fi vrut să spună că nu e vorba de țigani la propriu, ci de acei oameni aflați, prin lipsa de principii și credință, cei mai de jos pe scara ierarhiei sociale, și pe care sărăcia nu i-a ridicat moralmente, ci i-a coborît tot mai jos ? ăștia au fost aleși dintre cei săraci să vie să conducă, iar dintre restul lumii, pe cei care semănau cu cei dinții ? Bătrînul însă, cu anii, își uita gîndurile, și le relua, micșorîndu-le parcă. Altădată gîndirea această sunase în gura lui mult mai dur : „Care ești, bă, prost, cică i s-ar fi spus prostului, vino încoace să te pun mai mare peste ăilalți, să le arătăm noi... le muma în...“

VIII

Dar nu era adevărat. În politică, în afara oamenilor providențiali, care vin rar, ai de ales totdeauna între doi inși, unul ceva mai puțin rău decât celălalt, în timp ce al treilea, care ți-ar trebui, lipsește, nu există, nu se naște. „Tata a vrut să spună că eu aș fi putut fi acel al treilea, dar pe care ceilalți doi l-au curățat și îl vor curăța totdeauna, că adică să renunț definitiv, fiindcă tot nu voi reuși ? Și dacă în loc să fiu cel de-al treilea sînt unul dintre cei doi ? Bătrînul, ca orice tată orgolios, nu poate admite asta ! Dar eu admit ? Iată întrebarea... : Profesoara era nemăritată și nu era mare deosebire de vîrstă între noi, ea putea fi chiar mai mică. Și nu era deloc urîtă. În timp ce îmi vorbea, fără să știe ce-o să-i răspund, parcă mă făcea, cu privirile, complicele propriiei ei violenți înduioșate : «Gata, Niculae, pleci !» «Da !» «N-o să ne mai vedem !» Auzi ce chestie ! Sigur că n-o să ne mai vedem ! Adică, nu, e posibil să ne mai vedem, ei și ? «Dacă vrei, nu ne mai vedem !» «Nu, n-ar avea nici-un rost !» Și mi-a

întors spatele și s-a dus. Dacă ar fi ținut cu adevărat la mine, gîndi Niculae supărat, ar fi fost liniștită, am fi ieșit împreună în oraș și aș fi fost încîntat, simțind că e sărbătoare. Așa, am simțit că sînt făcut răspunzător de suferința cuiva și că dacă mi-aș fi plecat inima s-o ascult, scena s-ar fi repetat apoi de-atîtea ori pînă la supunerea mea totală. Ulterior, această operă încheiată, probabil că aș fi fost după aceea trădat. Ca și în prietenie ! Eu îi spuneam lui Iosif toate gîndurile mele, și el pe urmă, cu toate că ținea la mine, se pregătea să execute un ordin, să-mi prelucreze excluderea. Și azi sînt mirat cum de a riscat totuși, în ultima clipă, să mă avertizeze. Cine știe ce-o fi văzut cu mintea lui atît de șmecheră, care mie îmi plăcea atît de mult, dar pe care o cunosc atît de puțin. Că există în viața mea un prieten, fostul notar ? Greu de crezut, l-am văzut purtîndu-se și mai rău cu inși care aveau cu adevărat spate tare, nu ca mine, care a trebuit să mă întorc la sapă și la lopată. Ce să zic, formidabil spate ! N-aș putea însă să-i spun că nu-i mulțumesc în sinea mea. Avantajul apropierii de podea e că o simți foarte solid pe spate, cînd ești întins jos peste ea. De-acolo nu mai poți da înapoi decît în moarte. De aici, o încordare a puterilor ca să exiști, și nu cred că dacă notarul mi-ar fi aranjat să intru, de pildă, în învățămînt, cu studiile neterminate, le-ași fi terminat vreodată ! Acum sînt inginer horticol și nici nu-mi vine să cred că am putut învăța atîția ani ! A fost oare asta adevărata mea vocație ? E eazul să mă întreb. Nu, bineînțeles, și nici cea de învățător, și nici oricare alta, afară de una, pentru care însă tata mi-a spus că nu sînt eu bun ! Dar cine știe ! ? Și la

urma urmei, de ce ambiția n-ar fi semnul că acolo e și vocația ? În fond, convingerea tatei că n-aș fi bun nu vine tot dintr-o ambiție ? Să nu mă vadă el adică de gît cū Ouăbei, ci să intru în tagma celor ziși «cu carte». De unde vine la el această credință ? Nu din faptul că nu poate să-și închipuie că un om fără carte vrea el să schimbe lumea ? Ca și cînd toată morala noastră creștină, care a ținut lumea în frîu aproape două mii de ani, n-ar fi fost întemeiată de Cristos, cu ajutorul unor pescari. E adevărat că Ouăbei e departe de a fi unul dintre accia, dar... cine ne garantează că dacă îl punea și pe el un profet în fața mării, cu toate instrumentele de pescuit în mînă, nu învăța în cele din urmă să le folosească ? Chestiunea însă nu e aici, ci de ce se schimbă pescarul ? De ce devine vînător ? Veniți, le-a zis Cristos, și vă voi face pescari de oameni. Sună nevinovat. Dar vînători ?“

Niculae chicoti și se ridică în picioare. Soarele nu ieșise încă din frunzișul copacului solitar, sub care stătuse cu mîinile sub ceafă, era liniște desăvîrșită și prin apropiere nu se zărea nici un pictor. „Da, într-adevăr, sînt un om foarte liber și e o îndeletnicire plăcută să-ți aranjezi amintirile. Dar pe urmă ? Bineînțeles, nu mă interesează să ajung ca grădinarul Miciurin, să fac să crească dovleci prin copaci, dar ce voi face în afară de faptul că mă voi strădui să-mi fac grădina frumoasă ? Iată o perspectivă pe care e atît de plăcut să ți-o imaginezi, cînd ești liber. Ce voi face ? Ia să vedem, pentru ce ne-am născut ? Îmi vine în minte și acum întîmplarea cu parastasul lui nea Sandu, cînd am început să strig la preoți de ce ne mai naștem

dacă trebuie să murim, și răspunsul unuia dintre ei : «Cei ce nu mor, nici nu se nasc, taică ! Nu mor decît cei care se nasc, și întrebarea care se pune e cum e mai bine, să te naști, dar să mori, sau să nu te naști deloc, dar nici să nu mori. Eu zic că e mai bine să te naști !» Avea dreptate, un preot știe multe despre asta, e într-adevăr mai bine să te naști. Iată, eu mă simt bine că sînt născut, fără să am nici un motiv special care să justifice această stare. E adevărat că am, poate fără să știu, satisfacția că am învins ceva greu din viața mea, că adică sînt în ordine, și am o meserie pe măsura înzestrării mele, dar satisfacția asta e contracarată de ămintirea, sau mai bine zis de nostalgia credinței mele de la douăzeci de ani, că trebuie schimbată lumea, pe care am fost silit să mi-o modific în sensul că, de, oi fi vrut eu, dar vroba tatei, nu sînt eu bun pentru asta. Deci nu am niciun motiv special ca să mă simt așa de bine. Nu iubesc pe nimeni, nu mă iubește nimeni (adică mă iubește Marioara, dar eu n-o iubesc deloc și nici nu mă flătează credința ei în mine, mai degrabă mă agașează, fiindcă doresc sincer să-și găsească un alt bărbat și să-și facă rostul ei, știind bine că, în ciuda copilului, n-o să mă însor cu ea, n-am de gînd să iubesc pe nimeni, nu mă sperie gîndul că n-am nici-un prieten (mi-ar fi plăcut să-l am pe Iosif, am ținut la el, dar el a rîs de mine și a făcut din destăinuirile mele prilej de distracție, printre activiști), n-am de gînd să-mi fac o familie și să visez la bucuriile respective, n-am nici-un proiect de viitor care să mă lege în vreo iluzie, nu vreau nici să ajung pe lună și nici pe altă planetă și nici nu visez la călătorii prin țări

recunoscute. Și totuși în mine nu e nici-un gol, mă simt bine, și nici măcar n-aș putea să spun, cum mi se pare cîteodată, că îmi place soarele, cerul sau norii, mai degrabă ași zice că mă plictisesc, și cînd am o oboseală în mine, natura nu mi-o alungă, ci mi-o sporește. E adevărat că îmi place să mă uit la oameni, da, recunosc. Asta mă leagă pesemne de tot ce există mult mai mult decît bănuiesc eu. E de presupus că dacă această plăcere m-ar părăsi, totul în mine ar amenința să se prăbușească. și atunci, pentru a evita acest lucru, cine știe ce-ași face : tot ceea ce fac cei care se îneacă, m-ași zbate, m-ași agăța de primul care mi-ar da iluzia că mă salvează, ași deveni adică jucăria semenilor mei și mi-ași pierde definitiv libertatea...”

IX

Cînd se întoarse din plimbarea sa, Niculae se întîlni pe aleea principală a castelului cu bătrînul horticultor.

— Te-a căutat cineva de la regiune, zise el cu acea tristețe resemnată în glas pe care o au toți cei care simt că un om la care, oricum, au ținut, se duce, te părăsește.

— Cine de la regiune ? întrebă Niculae.

Ei, uite, asta chiar nu-l interesase cîtuși de puțin pe bătrînul horticultor. În orice caz nu era vorba de ceva obișnuit : un șef trimisese după el. Ce fel de șef ? Celălalt nu-i mai răspunse, o luă pe o alee laterală și pieri în grădină. Niculae își continuă drumul. „Da, știu că tu ești, gîndi Niculae, știu că numai tu nu m-ai uitat. Fiindcă aducerea-aminte a prietenului meu Iosif sau a celor din sat, să-ți bagi picioarele în apă rece, vorba lui tata, și tot n-ai să înțelegi în ce constă, ce interes îți poartă...”

Se văzuseră foarte rar de-atunci, mai ales că în acest timp și el fusese trimis vreo patru ani în Transilvania, la Arad, apoi de-acolo pe un mare șantier național. Revenise

aici abia cu un an în urmă, cînd Niculae îl văzuse o singură dată. „Ce faci, Niculae?“ „Mulțumesc bine.“ „Cînd îți dai examenele finale?“ „La anul!“ „Ai vreo problemă?“ „N-am.“ „Ești supărat pe mine?“ „Nu sînt.“ „După ce îți iei diploma, dă și tu un semn de viață!“ Și îi întinsese mîna pe după birou.

Ce este o prietenie? Prieteni sînt cei care se simt amenințați și siliți să se apere împreună. Prieteni sînt, sau devin, cei ce lucrează împreună, pentru că sînt siliți să colaboreze, și pentru ca să colaboreze cu succes trebuie să fie sinceri, și asta cu mult mai mult decît atunci cînd sînt liberi unul față de altul. Iar cea mai slabă prietenie, dacă a mai rămas ceva din ea, este cea bazată pe amintiri comune. Darăștia sînt bătrînii. Or, Niculae abia trecuse de treizeci și cinci de ani, iar prietenul său, fostul notar, abia împlinise patruzeci.

— Nici nu știi, zise acesta după ce îl primi pe horticultor în biroul său, și se bucurară amîndoi că se revăd, nici nu știi ce bine îmi pare că ai reușit. E un lucru foarte solid, care îți asigură o independență totală în activitatea politică. Pardon, sînt inginer, mă întorc în producție, alegeți pe altul dacă aveți nevoie de simpli executanți!

— Înțeleg ce vrei să spui, zise Niculae, și fruntea i se încreți. Un singur lucru însă te rog. Să fii foarte atent la ce-ți spun și să nu mă înțelegi tu greșit. Nu-ți va fi greu de înțeles ce-o să-ți spun eu, dar poate să-ți fie foarte lesne să mă înțelegi greșit. Știu cam ce vrei de la mine, de ce m-ai chemat. Dar uite: eu, înainte să ne cunoaștem noi doi, m-am îndrăgostit de o fată de la noi din sat, Ileana...

Nu era o cosînzeană, dar îmi plăcuse mie de ea... Foarte tare. S-a îndrăgostit și ea de mine la fel de tare, dar pe moment nu și-a dat seama și s-a măritat cu un preot care o ceruse mai înainte în căsătorie. Așa n-ar fi fost nimic. Dar cînd ne-am iubit noi prima dată, mi s-a întîmplat mie ceva care pesemne nu se întîmplă la toți, și ea nu s-a purtat bine cu mine în clipele acelea. M-a lăsat acolo sub coverga de coceni și a plecat. Cum să-ți spun, s-a simțit jignită, nu știu ce-a apucat-o, că a început pe urmă să spună în sat tot felul de lucruri urite pe șocoteala mea.. S-a măritat într-un fel triumfător cu acel preot. De ce ? Fiindcă a fost ea neroadă ? Nu era neroadă, dar mi s-a întîmplat mie ceva greu de înțeles de o femeie, imposibil de înțeles, și îmi dau și eu seama cînd mă gîndesc și de-aia cred că nici nu m-am supărat pe ea niciodată. Ba, chiar într-adevăr mi-am dat seama că era imposibil de suportat ce i-am făcut eu. Să ți se facă rău după ce te dai jos după o fată ? Înțelegi ? Să rămîi mut ceasuri întregi și să-ți picure jos sudoarea de pe frunte ? De ce ? Fiindcă ținai la ea și era prima oară cînd iubeai o fată și tot ceea ce te făcuse să te simți zile și nopți întregi ca într-un vîrtej să se năruie deodată și să-ți simți inima bătînd în piept ca un sloi de gheață ? Și să nu scoți un cuvînt, să nu-i răspunzi la întrebările ei îngrijorate, să nu-i arunci măcar o privire ? S-a sculat în cele din urmă de lîngă mine și a plecat. Dacă i-ași fi spus orice, că mă doare capul, burta, ficatul, sau că nu știu ce e cu mine, nu m-ar fi părăsit. Dar eu nu puteam să spun nimic fiindcă nu-mi mai ardea și mi-era scîrbă de ea... După cîteva zile starea asta mi-a trecut și mi s-a făcut iar un dor nebun s-o văd la

față, dar ea fugise din sat, și atunci am aflat și restul, care mi-l ascunsese, că o ceruse în căsătorie acel preot. Ce-a pățit ea pe urmă, a dat de dracu, fiindcă după cîțiva ani a început să-l urască pe popa al ei și și-a adus aminte că nimeni pe lume nu i-a sărutat și n-o să-i mai sărute ei vreodată ca mine nici mîinile și nici picioarele ! Mi-a spus pe urmă că ar fi fost mai bine dacă atunci cînd m-a lăsat singur pe cîmp, în loc să se ducă la Balaci, s-ar fi aruncat într-o fîntînă. Umbla ca o năucă după mine prin Pălămida și îmi trimetea vorbă că vrea să mă vadă. În anul cînd am venit eu în Siliștea, cînd au avut loc turburările cu treieratul de s-a înecat ăla, l-a lăsat singur pe popa al ei din Balaci și a venit și ea în Siliștea. Ne-am văzut de cîteva ori, seara, întîi în casa lui al lui Jugravu, pe urmă în grădina părinților ei. Plîngea. C-o fi, c-o păți ! Și în sfîrșit a înțeles și ea că nu e chiar atît de nefericită, că o iubesc și eu ca și la început și că o s-o iubesc totdeauna, chit că n-o să mai putem niciodată trăi unul cu altul. De ce ? Ei, de-aia ! Așa. Și nu i-am spus de ce, fiindcă nu știam nici eu și nici nu-mi spărgeam capul să aflu, deși ea ar fi fost gata să-și lase și casă și copii și să vină după mine. Din punctul ei de vedere se putea, deși era mai greu, dintr-al meu, nu, deși era mai ușor. Pur și simplu n-am vrut eu. Îmi plăcea și îmi place și acum ce-am simțit pentru ea, cu tot ce s-a întîmplat în covîrgă. Înțelegi ? Totul la un loc ! În viața mea n-am trăit o astfel de tristețe ca atunci cînd m-am dat jos de pe ea, nici chiar la moartea unui cumnat de-al meu la care țineam mult... În cazul acela era moartea care m-a indignat... Aici faptul că... Nu-ți spun... Dar te întreb eu acum : de ce totul trebuie

trăit ? De ce totul trebuie consumat ? N-ajunge că sîntem siliți să mîncăm ? Trebuie să ne mîncăm și sufletele ? Unde scrie asta ? Adică cum, nu putem păstra în sufletul nostru și lucruri netrăite ? Trebuie neapărat să înghițim tot ce e pe lume ? De ce ? Ca să avem pe urmă ce vărsa în mormîntul în care o să fim băgați ? E o veche întrebare a mea la care rămîn. Am iubit o fată ! Nu-mi ajunge ? De ce trebuie alta ? Și acum ascultă : Am vrut odată să schimb lumea ! Nu-mi ajunge ? De ce trebuie s-o iau de la cap și să merg pînă în pînzele albe ? Ai înțeles ce vreau să spun ? Înțelegi apropierea dintre ce ți-am povestit și ce-ți spun acum ?

— Da, zise fostul notar cu ezitare. Stai puțin. Înțeleg că nu mai poate fi vorba de altă fată. Dar de ce nu cu aceeași fată ? Ai iubit o fată și îți ajunge, zici tu. Bine ! Dar ai iubit-o ?

Niculae se uită cu intensitate în ochii prietenului său de odinioară.

— Da, zise el, atît cît am iubit-o îmi ajunge. De ce să vreau să fie ce n-a putut fi, îmi ajunge și cît a fost, chiar dacă ceea ce ar urma, trăind cu ea, m-ar fi făcut foarte fericit. Nu, mie îmi ajunge fericirea aceea, atîta cît a fost. Nu înțelegi ? Nu vreau alta.

— Ba, înțeleg ! Mă întreb însă doar atît : ești sau nu un dezamăgit ?

— Cum o să fiu, zise Niculae, dacă eu o iubesc pe fată și acum și știu că ar fi depins de mine ca să fim sau nu împreună ? Eu am decis, nu uita.

— Da, tu ai decis, asta e adevărat. Dar vedeai motivele pentru care nu se putea ?

— Nu vedeam nici un fel de motive. Se putea. Cum se poate și acum, și una și alta, și s-o aduc pe ea lângă mine și să doresc din nou să te urmez.

— Atunci nu mai înțeleg, zise fostul notar. Nu cumva crezi că refuzînd să trăiești, adică în sensul în care mă interesează pe mine, refuzînd să activezi, fiindcă istoria ta de dragoste văd că e o parabolă pe care mi-o bagi sub nas...

— Nu e o parabolă, e adevărat, zise Nicolae și izbucni într-un rîs scurt.

— O fi adevărată, dar are sens de parabolă... Nu cumva crezi că o să rămîi veșnic tînăr ?

— Uite, zise Nicolae cu o bruscă însuflețire care îi albi nasul și îi aduse în ochi parcă scînteii de lumină, îmi amintesc perfect cum vedeam lumea la cincisprezece ani ; tot așa o văd și acum, după ce vîrsta mi s-a dublat de mult... Un gard e tot un gard, un drum cu praf, cu un cîine sau cu un om pe el și încălzit de soare, e absolut neschimbat cînd mă uit peste el, cerul e același... Și la fel de fără rost, dar la fel de frumos zboară și un cîrd de vrăbii dintr-un salcîm într-altul... Nici o schimbare ! N-ar trebui să am, cînd mă uit peste lume, o privire de om de peste treizeci și cinci de ani ? N-ar fi normal ? N-o am, și nu numai că nu regret, dar mă bucur de dimineața și pînă seara și și în somn sînt încîntat. Mă întrebi cum am reușit ? Să-ți spun secretul ?

Se așternu o tăcere. Fostul notar se ridică de pe scaun și începu să se plimbe.

— Îmi pare rău, zise el. Credeam că o să găsesc în tine un om matur. La douăzeci de ani arătai, în orice caz, mult

mai matur. Bine. Treaba ta. Nu-ți mai spun nici eu nimic, fiindcă am senzația că nu ne mai înțelegem. Credeam că abia aștepti să începi din nou să activezi. Am să-ți spun de ce. Și fiindcă întâlnirea asta îmi amintește de prima noastră întâlnire, am să-ți explic în termenii de atunci, când vorbeam de o nouă religie care le-ar trebui oamenilor. Da, văd că te-ai înseninat și ai găsit secretul tinereții veșnice, eu ași zice al nepăsării veșnice, dar nu uita că ești plin de păcate.

— Nu mai spune, zise Niculae. Și fiindcă celălalt tăcea, continuă : Chiar așa plin de păcate ? Cine stabilește asta ?

— Cei care te cunosc.

— Bine, tu mă cunoști, care sînt păcatele mele capitale?

— Se pune următoarea întrebare, zise atunci fostul notar. Omul hăituit de o comisie care s-a format sub supravegherea ta și care s-a aruncat în rîu și s-a înecat, dacă erai tu de față s-ar mai fi înecat ? Unde erai în clipele acelea ? Dar sincer.

— Unde eram ? Comisia se împărțise în două echipe. Eram cu cealaltă echipă.

— Îl ai pe conștiință ? zise fostul notar.

— Bineînțeles că nu, răspunse Niculae cu o astfel de intonație încît fostul notar se uită cu atenție la Niculae și deodată izbucni în rîs.

Se vedea că era un rîs al lui, dintre cele cărora degeaba te străduiești să le afli înțelesul.

— Bine, reluă el, să zicem că pe ăla îl suporti ușor, nu-l cunoști, nu știi ce s-a întîmplat, nu tu ai creat și nici n-ai contribuit cu nimic la atmosfera generală din

acei ani cînd un om căruia i s-au găsit cîteva încărcătoare în casă îi poate trece prin cap că pe baza lor poate fi vîrit la beci, de care, să zicem, el avea o groază nebună, care i-a turburat așa de tare mințile încît s-a aruncat în apă, uitînd că nu știe să înoate. Dar era unul Valache, pe terasa căruia noi doi am stat la lumina petromaxului pe care ni l-a aprins cu mîna lui ca și cînd i-am fi fost frați mai mici, și îi eram în calitate noastră de oameni care puneau la cale soarta omenirii, deci și a lui, și ai să vezi îndată cum i-am pus-o ! I-am băut vinul și i-am mîncat piinea pe care ne-a adus-o muierea, cu o strachină cu pui fripți și mujdei, și ne-a lăsat pe noi doi pînă la ziuă pe terasă și el s-a dus să se culce fără grijă, zicîndu-și, cine știe, în sinea lui, că dacă noi simțeam pe umerii noștri povara întregii umanități, și nu despre fete și cum să le regulezi mai bine discutam, se putea și el gîndi înainte de a-l lua somnul că poate dormi liniștit, viitorul lui și al familiei lui se află în mîini bune. Bietul Valache ! Ce mult ținea el la noi ! Adică nu numai la noi, ci la orice primar sau notar civilizat care ieșea de alături de la primărie și se ducea pe urmă pe terasa lui să joace o tablă și să bea o țuică, plătită de obicei de el, care pierdea mereu nu numai toate partidele, ci și toate liniile. Dar astea erau partide pe care el le pierdea deliberat ca să poată în fiecare dimineată să iasă pe terasă și văzînd notabilul apropiindu-se de primărie să-i strige jovial cu gura pînă la urechi de veselie : „Să trăiți, dom' notar ! Să trăiți, dom' primar !” Ce s-a întîmplat însă cu Valache cînd a fost silit să nu mai piardă nici-o partidă deliberată, ci să joace într-una în

care el nici măcar n-avea voie să dea cu zarurile ? ! După ce noi am plecat din Siliștea, de pe terasa lui a ridicat iar mâna, zărind în depărtare pe noul primar și a încercat să rostească formula lui : „Să trăiți, dom'...” , dar cuvintele i-au rămas în gât, fiindcă noul primar era un ins complet necunoscut de el, un fost văcar... Acest văcar nu găsi și el pe altul să amenințe din sat, adică să zicem pe de-alde Aristide sau Năstase, sau pe chiaburul căruia îi păzise vitele. Individul, grețos, găsi de cuviință că Valache e vinovat ; a intrat peste el în casă, l-a înjurat, i-a bătut cu ciomagul în masă. Și pe urmă l-a dat în judecată că nu și-a plătit impozitele. În instanță, Valache a scos chitanțele din buzunar și le-a arătat : „Dom' judecător, poftiți probele că am fost arestat și adus în fața dumneavoastră prin abuz, am plătit impozitele aferente”. Dar judecătorul nici nu s-a uitat la el : „Probele n-au legătură cu procesul și ca atare se resping”, a zis el și i-a dat un an închisoare. De ce n-aveau probele legătură cu procesul ? Valache fusese virît în actegoria chiaburi, vai de chiaburia lui ! Despre toate astea un anumit activist de partid care stătea pe treptele primăriei într-o anumită vară și se uita la Valache care tocmai venise din pușcărie a aflat amănunte și i s-au mai spus și următoarele : că întorcîndu-se acasă, acest om a hotărît că nu mai are ce vorbi cu această lume și a intrat într-o muțenie absolută. Nu mai vorbea cu nimeni, muiere, copii, rude, vecini, nimic. Era singura posibilitate de a acuza pe cei care îl înjosiseră. Ce-a făcut acel activist cînd a auzit de toate acestea ? I-a intrat pe-o ureche și i-a ieșit

pe cealaltă, grija lui primordială fiind cum să evite să se încurce în vreunul dintre conflictele care îi țineau încâlciți pe cei din sat și să plece cât mai repede de-acolo. Chiar a rîs, punîndu-se exact la nivelul paznicului care îi povestea această istorie, stînd cu mîinile în buzunare și uitîndu-se în curtea lui Valache ca la un spectacol.

— Nu e adevărat, zise Niculae. N-am rîs !

Dar fără să pară cîtuși de puțin impresionat de ceea ce auzise. Privea chiar încîntat. Fostul notar se opri din mers și păru și el că se molipsește o clipă de veselie bizară a celuilalt. Aștepta ceva. Dar Niculae se uita pe pereți, atent, dar și distrat, nu mai adăugă nimic în apărarea lui.

— Să zicem că n-ai rîs, continuă fostul notar, dar nici n-ai făcut nimic. Acest om, după un timp, s-a spînzurat în fața casei sale, acolo pe terasă unde noi doi am stat și ne-am înfierbîntat mințile angajîndu-ne pe un drum care să schimbe soarta omului. Mi s-a și relatat ce-au zis unii despre acest sfîrșit al lui Valache : (și aici omul care povestea și rîdea sigur de sine și de faptul că, fără teama morală de odinioară și la adăpost pe o mare suprafață a pămîntului care îl scutea de orice fel de răspundere, cum rîde tîmpitul care știe că e prost, dar că nu poartă el răspunderea urmărilor prostiei lui) vezi ? Și aici vin cuvintele, că : „nemaiputînd suporta regimul nostru democrat-popular, domnul Valache și-a pus singur capăt zilelor...” Ce era cu cuvintele astea ? Cine le născocise ? Parcă erau scrise undeva ! ? Nu crezi ? Îți trece o clipă prin cap să te sustragi ?

— Ba mă sustrag, răspunse Niculae cu un glas tărăgănat. N-am fost eu judecătorul care l-a condamnat pe Valache.

— Dar ai fost activistul care i-ai dat ordin acestui judecător să condamne categoria în care Valache fusese vîrît. Ai sprijinit această idee de împărțire a oamenilor în categorii și ai dat ordine în consecință.

— Ascultă, n-am dat niciodată un astfel de ordin, n-am avut această putere ! Iar dacă judecătorii au acceptat să încalce astfel legile, e cazul ca ei și nu eu să-și tragă cîte-un glonte în sediul conștiinței care le-a lipsit cînd l-au condamnat pe Valache. În ceea ce îi privește pe chiaburii ade-vărați, vorbesc de categoria lor, îi bag în... mă-sii. Știi singur la cîți de-ai noștri le-au vîrît și ei cîte-un cuțit în spinare, sau i-au pîndit prin păduri și i-au omorît cu măciucile.

Niculae făcu să i se vadă un surîs batjocoritor. Ceva îl înveselea merou.

— Uite, să fii atent, continuă el apoi, în singurătatea serei mele, am avut timp să meditez la toate acestea mai mult decît tine. Îți spun un lucru : mai înainte să ne dăm seama ce se întîmplă, s-a și întîmplat ceea ce s-a întîmplat, și să nu crezi că voi utiliza argumentul că, fără să le fi făcut nimic, ei au fost primii care au vrut să mă omoare pe mine în fața primăriei, în '46 ! Faptele sînt consumate : chiaburi, mijlocași, săraci, totul a pierit în negura istoriei !

— Dacă nu mai vroiai să activezi, de ce te-ai străduit așa de tare să nu fii exclus ? zise fostul notar, ca și cînd n-ar fi auzit ceea ce spusese Niculae mai înainte.

— Așa ! Nu-mi place să fiu exclus, zise Niculae.

— Dacă știam, te lăsam s-o pățești.

Horticultorul începu în sfârșit să ridă, dar uitându-se batjocoritor la fostul notar ca un frate mai mic care știe cît de molîu e frate-său mai mare și îl ia peste picior fără să-i fie teamă că s-ar putea s-o încaseze.

— Da, adăugă el sarcastic, se vede că ai multe păcate de îmi dezgropi mie istoria cu Valache și istoria cu ăla înecatul.

— Ba te înșeli amarnic, răspunse supărat fostul notar (era însă o supărare la fel de senină ca și veselîia celuiilalt), știu, nu ești vinovat de nimic, dar am vrut să te sperii ca să te fac să activezi din nou. Un om cinstit vrea totdeauna să dreagă ce-a stricat. Dar tu n-ai stricat nimic și nici eu, din contră, dacă nu eram noi, cei care s-ar simți astăzi ispitiți să ne acuze n-ar mai fi avut posibilitatea fizică s-o facă. Asta nu' înseamnă că n-am comis greșeli. Iubitorii de adevăr au dreptul de a judeca istoria, dar nu alții.

— La cine te gîndești ? întrebă Niculae.

— La cei care în locul nostru ar fi făcut și mai rău și pe care numai întîmplarea i-a aruncat printre victime. Pe ăștia îi bag și eu în... mă-sii. De-aia, mărturisî fostul notar, puțin absent acum, după ce se convinsese că nu va mai fi urmat, am nevoie de tine tot atît de mult și cu tot atîta încredere ca și acum cincisprezece ani. Eu nu sînt un comunist de tipul celor care cred că dacă am luat puterea am și convins lumea de adevărurile noastre. Atîta timp cît există un comunist, trebuie să-și dovedească prin definiție, permanent, convingerile, altfel cum o să-și dea seama

dacă e urmat sau nu ? Nu sînt mare în partid, dar nici mic... Am nevoie de tine. Vii, sau nu vii ?

— Nu s-ar zice că ești pătruns de adevărul pe care l-ai spus mai înainte ! exclamă Niculae.

— Adică n-am forță de convingere ?

— Nu, răspunse Niculae.

— Dar tu ești în partid, pentru tine n-am. Hai sictir, răspunse supărat fostul notar și exclamă : nu ți-e rușine ?

Niculae se posomori ca și cînd întorsătura discuției l-ar fi amenințat.

— Spuneam mai înainte, zise el, că văd lumea ca la cincisprezece ani... Nu e adevărat, ceva totuși s-a schimbat în acest timp... Nu știi încă ce, o să mă gîndesc și o să vin să-ți spun !

— Te gîndești, răspunse prompt fostul notar. Mai mă iai și la vale ! Eu sînt de vină că te-am scăpat din mîini și nu mi-am dat seama că ai să te adaptezi la sera în care lucrîzi și n-o să vrei să mai pleci de-acolo. Mi-am închipuit că ai altă stofă.

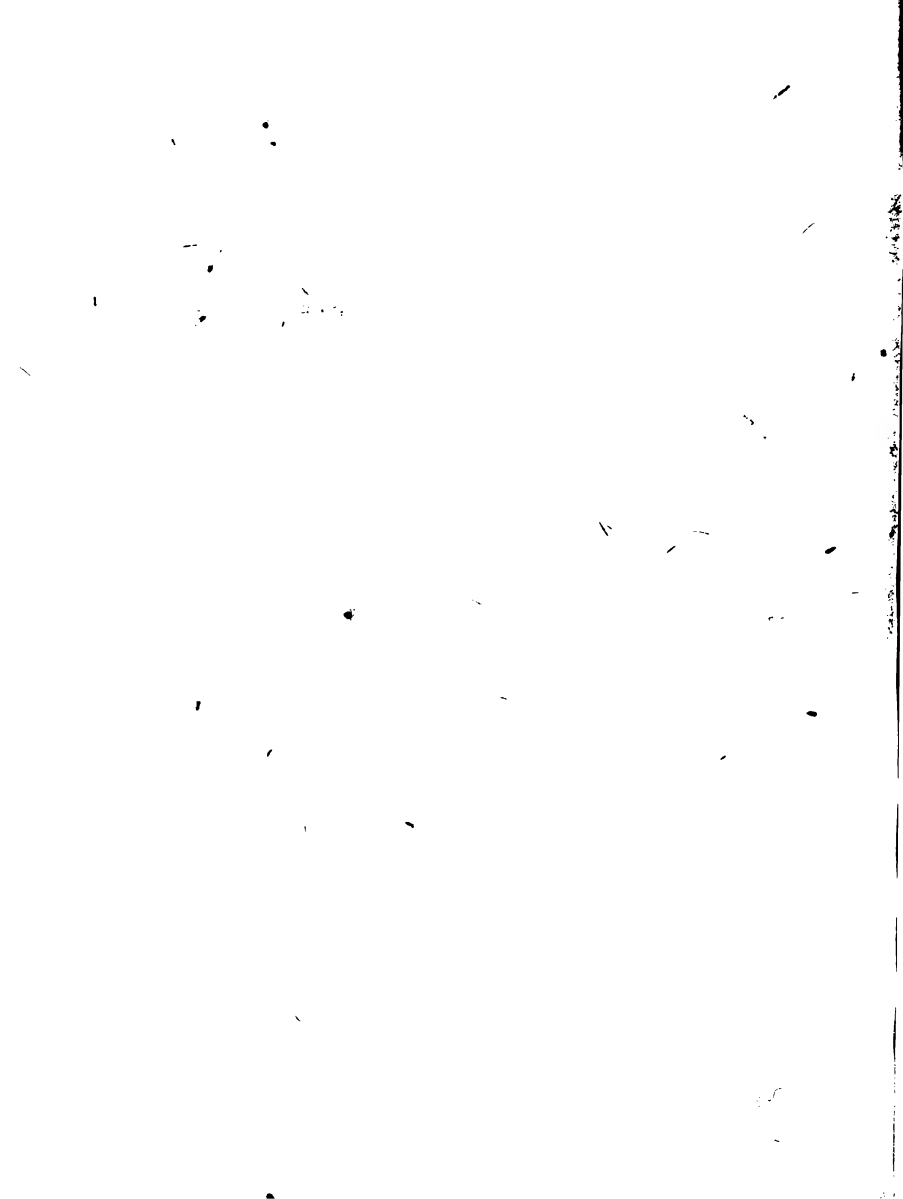
— N-am, răspunse ironic Niculae și se ridică și se despărțiră astfel încrucișîndu-și pentru ultima oară privirile reci.

Afară, Niculae rămase cîteva clipe nemișcat. Avea expresia neliniștită a celui care caută în minte ceva, o apropiere. „Nu e glumă, gîndi Niculae. Va să zică de-aia a venit Iosif pe la mine ! A aflat că voi fi chemat... Într-adevăr, în curînd vor avea loc alegeri de partid și *cineva*, adică el, marele meu notar, s-a gîndit să mă sprijine să fiu trimis delegat la conferința regională, iar *altcineva*,

mai mare ca el, a fost de acord... Cum poți să treci peste ei ? El acuma o să mă uite definitiv... Îmi pare rău ! Și îmi pare rău și de Iosif ! Ce simpatice fusese și ce lucruri interesante îmi povestise el mie despre Gîtlan și soră-sa ! Ei, uite ! Să-l cheme pe Gîflan ! Abia așteaptă Gîtlan să fie chemat, acum după ce i s-a făcut dreptate... S-o ia iar de la capăt cu ședințele în care oamenii să cadă leșinați la picioarele lui, zgâlțîiți de influențele burgheze, de care conștiința lor nu vrea să se lepede...”

PARTEA A DOUA

I

Peste cîteva zile începea, după calendar, vara ; verdea îneca peste tot grădinile castelului. Tăcuți, oamenii coseau iarba înaltă și încetineala mișcărilor lor părea lipsită de viață din pricina țipetelor păunilor, care spintecau cu glasul lor artificial, parcă mort, aerul blînd al împrejurimilor : oamenii păreau și ei nenaturali.

Care sînt cele mai frumoase zile ? Cele care parcă se topesc ca și cînd n-ar trece nimic peste noi, lăsîndu-ne doar senzația că această scurgere nu va avea sfîrșit, sau cele care, dimpotrivă, ne iau parcă cu ele spre o țintă misterioasă, pe care, înfiorați, ne străduim s-o zărim ? Amîndouă aceste stări se pare că îi plăceau tînărului horticultor : ceva se întimplase cu el judecînd după expresia destinsă care nu părăsea trăsăturile chipului său de dimineța și pînă seara. Alături de cel bătrîn ai fi zis că îi spunea acelaia lucruri hazlii, însoțite de ironia protectoare pe care încep s-o aibă totdeauna tinerii cînd agresivitatea celor maturi a

început să se tocească. Astfel, cei peste șaptezeci de salariați ai sêrelor și grădinilor își dădură seama de schimbarea care se petrecuse cu Niculae și aflară cu uimire că a ajuns inginer. Așadar, statul lui, ani de zile, închis în odaie, ascundea această ambiție care se împlinise. Când venea spre ei, un suris îndepărtat, dar nu absent, apărea pe chipul lui; de când aflaseră că e inginer, îi spuneau *să trăiți* ! El nu le răspundea, dar zîmbea în felul acesta, nici cu simpatie, nici cu dispreț ; le dădea ordinele respective, cu un glas care nu se deosebea cu nimic de cel dinainte. Iar cînd era singur și trecea agale pe alea principală, acest suris dispărea, dar i se măreau în schimb ochii, a căror privire liniștită, dar dilatată, ascundea o lăcomie stranie, neștiută parcă nici de el.

Într-o dimineață apăru pe prima poartă de la intrare o siluetă de femeie, care de la distanța la care se afla horticultorul părea înaltă și îmbrăcată extravagant ; culori aprinse îi învăluiau chipul, el însuși, acest chip, încadrat de un păr blond care îi cădea în bucle bogate pe umerii albaștri. Niculae se opri și o așteptă fără sfiială. Pe cît de vii erau culorile de pe ea, pe atît de fantomatic chipul. Palidă ca o moartă, cu buzele vinete, cu pleoapele enorme, cu genele arcuite și cu pupilele dilatate, părea că se ridicase atunci din sicriu și o pornise pe drum nici ca nu știa încotro. Castaniul-deschis atît de limpede și de inocent al ochilor ei îi aminti horticultorului de cineva care îi semăna, și pe chipul lui apăru o expresie de uluire :

— Tu ești ? zise el în șoaptă cînd ea ajunsese în dreptul lui, și frumoasa fantomă, fără să arate vreo uimire, se opri

și se uită la el cu o indiferență simulată, dar și cu o rece întrebare în priviri, confirmînd că da, ea era, ei, și ? !

Niculae începu deodată să rîdă.

— De ce rîzi ? întrebă ea fără ca vreo cută a chipului ei să se miște.

— Ce te-ai boroșcoit așa ?

Ea îl privi parcă de sus, cu pleoapele pe jumătate închise și păru să nu fi auzit întrebarea. Aștepta.

— Mai ești supărată pe mine ? zise el pe neașteptate.

Era felul lui de a fi : în momentele cele mai nepotrivite și mai nepregătite puneă întrebarea cea mai nelalocul ei, deși pentru el îndreptățită. Asta sparge parcă cu un topor, apa timpului care l-ar despărți de cineva dintr-o pricină gravă. Așa și acum : chipul fantomei suferi din plin efectul acestei întrebări.

— Da, se schimonosi ea. Bineînțeles. Mai ai curajul să mă întrebi ?

— Cînd ai ieșit de la mine din odaie, zîmbeai ! De ce să n-am ? rîse Niculae. Nu văd ce curaj mi-ar trebui.

— Nu zîmbeam pentru tine ! spuse ea mai îmblînzită și mai indiferentă. Dar adăugă cu ironie : Tot e bine că după un an de zile nu mi-ai uitat zîmbetul. Pesemne că te iubeam de eram așa senină !

Va să zică acuma nu-l mai iubea și-i purta, din pricina asta, pică ? Sau nu din pricina asta ?

— Nu eu te-am jignit, zise Niculae grav, ci tu și cu scriitorul tău m-ai jignit pe mine. Te-ai supărat că am rîs ? Ce puteam să mai fac ?

— Dacă e pe ce mai puteai face, mai puteai face ceva, zise femeia și se mișcă, și el o însoți și o porniră amîndoi pe alee.

— Mai puteam face ceva ! reflectă Niculae cu mîinile în buzunare și cu fruntea în pămînt și o tăcere îndelungată se așternu între ei.

Tinerețea la un bărbat ține loc de eleganță în îmbrăcăminte dacă bineînțeles nu umblă rupt. Niculae călca alături de femeie puțin cam stingherit. De obicei se îmbrăca cu grijă, astăzi însă trebuise să ia a treia oară aceeași cămașă : doamna Anghel îl anunțase prea tîrziu că bărbatul ei n-o mai lasă să-i spele rufe. „De ce, doamnă Anghel ?“ o întrebase el, și din explicațiile ei reieșise că timpul nu stingea, ci dimpotrivă făcea tot mai strîmbă gelozia bărbatului ei. Asta cu rufe era o glumă, spuse ea, faptul că printre albiturile unui bărbat străin pe care le-ar spăla nevasta lui se găsesc și acelea, foarte intime, care îl puteau duce pe gelos cu gîndul departe. Dar la un moment dat i s-a părut domnului Anghel că pe soția lui o pîndește seara cineva din dosul liliacului bătrîn din apropierea casei și s-a apucat și a tăiat liliacul cu toporul. Acuma trebuie să-l plătească. Niculae rîsesse crezînd că doamna Anghel se exprimă în metafore, dar pe urmă, cînd se uitase, văzuse într-adevăr liliacul din apropierea casei, pe care se învățase cu anii să-l știe acolo, ca un copac și ca un stufiș, tăiat de la rădăcină, cu stufiș cu tot. Formidabil !

— Nu-mi dau seama ce mai puteam face, zise întru tîrziu Niculae, și adăugă : Nu vrei s-o luăm pe-aii prin grădină, am treabă un minut în clădirea aceea !... Spune-mi tu ce mai puteam face !

— La ce-ar folosi ? zise ea prietenoasă.

— Cum la ce-ar folosi ? ! se miră el. Pot să fac acum ce n-am făcut atunci... Trebuie să-ți spun, continuă el apoi. că anul trecut, cînd ne-am cunoscut noi, eu nici nu eram așa liber ca astăzi, cînd am terminat cu toate examenele și sînt inginer-horticol... Te rog să mă crezi că eu am darul ăsta, reluă după altă tăcere, să fac acum ce n-am făcut altădată, cu alte cuvinte să îndrept ireparabilul. Nici nu înțeleg bine sensul acestui cuvînt. De ce ? Cum ireparabil ? Totul se poate repara... De ce nu ?... Scuză-mă un pic, mă întorc îndată !

Niculae intră repede în acea clădire din fundul grădinii, de lingă lac, care avea două odăi cu paturi de dormit pentru zilerii veniți de prin alte părți și o odaie care servea de călătorie. Doamna Anghel îi luase totuși rufe, dar le trimisese aici unei femei :

— Dumneata ai primit de la doamna Anghel niște rufe ? întrebă el o femeie care tocmai stătea în picioare cu spatele la ușă, în fața unei mese lungi și călca.

— Sînt gata, zise femeia, întîrziind puțin răspunsul fără să-și ridice fruntea.

— Dă-mi o cămașă proaspătă, ceru horticultorul, și o dezbracă pe cea de pe el, și o azvîrli rămînînd pe jumătate gol în fața ei.

Crezuse că era o babă ? Cînd se uită la ea, văzu însă înaintea lui o femeie foarte tînără, mai bine zis o muiere, adică așa cum arată ele curînd după ce trăiesc cu primul bărbat, și nu mai sînt fete, bărbat care le intră repede nu numai în viață, ci și în firea lor de femei, schimbînd adesea această fire atît de mult încît nu numai că devin

de nerecunoscut față de ceea ce fuseseră ca fete, dar parcă ajung acum, după ce bărbatul a fost asimilat, să nu mai aibă nevoie de nici un fel de bărbat, nici bun, nici rău. Era chiar cazul acesteia, care putea arăta atît de liniștită în singurătatea acestei clădiri, deși bărbatul ei, Damian Gheorghe, o alungase de-acasă și pesemne că avea s-aducă (încă n-adusesse) în locul ei, cum mai făcuse, pe ibovnică. Niculae n-o cunoștea, dar rămase cu privirea pironită asupra ei ca și cînd descoperirea că era tînără și înfloritoare îl năucise într-o clipă. Nu era însă numai atît ; ea nu-și pleca privirea și îi mărturisea parcă astfel că îl cunoaște și e copleșită și ea atît de tare de prezența lui încît nu mai poate să facă altceva decît să se uite la el și să se supună dorinței lui, pe care o ghicea cu patimă mută privirea ei mărită brusc. Tînăra muiere însă scoase un geamăt parcă de groază, deși se lăsase împinsă pe masă, în timp ce horticultorul îi și ridicase rochia.

— Niculae, nu ! se rugă ea.

Va să zică îi spunea în mintea ei pe nume, și acum în brațele lui îi scăpase și cu voce tare. Dar rugămintea ei înspăimîntată îl hotărî brusc pe horticultor să renunțe : îi dădu drumul din brațe. Începu apoi să se îmbrace cu o cămașă nouă.

— De ce ? Zise'el.

— Sînt măritată, domnule inginer.

— Am înțeles, zise Niculae. Scuză-mă ! N-am știut. Și de ce mi-ai spus pe nume ?

Tînăra muiere pusese mîna pe fierul electric. Nu vru să răspundă. Horticultorul repetă întrebarea. Ea surîse cu în-

găduință vrînd parcă să spună că e atît de ușor să ocolești o întrebare cînd nu vrei să răspunzi la-ea...

— De ce v-am spus pe nume ? zise ea tărăgănat. Și deodată se miră singură : Am greșit !

El ar fi putut atunci s-o întrebe de ce s-a speriat atît de tare cu întîrziere, și nu s-a speriat din prima clipă. O întrebă însă cum o cheamă, și ea, în loc să-i spună că o cheamă Florica Damian, minți fără șovăire, spunînd alt nume.

II

Niculae reveni afară cu cămașa proaspătă pe el și pictorița (căci ea era, Golea Simina, fosta soție a lui Pătrașcu) se ridică de pe bordura de ciment a mormîntului prinților unde îl așteptase pe Niculae și porniră înapoi spre curtea castelului.

— Dă-mi tu un exemplu de lucru ireparabil, zise Niculae cu respirația ușor modificată, și eu am să-ți dovedesc că e perfect reparabil.

— Între noi, zise ea, a fost ceva frumos care s-a distrămat.

— Perfect ! exclamă Niculae. Acest ceva frumos de care vorbești tu există și acum în mine, intact. Nu văd ce-ar exista în tine ireparabil, din moment ce tu ai venit atunci la mine să-ți ceri iertare. Te-am iertat !

— Este lucrul pe care îl puteai face atunci și nu l-ai făcut, zise tînăra femeie. Acum e prea tîrziu. În loc să fi rîs, mai bine m-ai fi crezut ; tot ceea ce auzisei de la scriitorul acela era o minciună a unui lăudăros.

— Era foarte convingător, zise Niculae.

— Da, știi, povestește bine ! zise ea cu dispreț. Dar n-aveam de unde să bănuiesc că talentul lui are un revers : Ți mitoman !

Niculae începu să ridă. Acum era convingătoare ea. Dar pesemne că amintirea istoriei, a ideii ca atare de a da cu un ban o femeie îl înveselea iar atât de tare, încît uita că pe ea, care era chiar acolo lîngă el, istoria aceasta n-avea cum s-o înveselească și că ei doi se despărțiseră tocmai din pricina acestui rîs al său care arăta că în sinea lui el nu ținea seama de nimic.

— În felul ăsta crezi tu că poți repara ireparabilul ?

— Da, zise el. Neacceptînd ideea că din pricina rîsului meu o femeie care mă iubește mă poate părăsi.

O mare nedumerire se așternu pe chipul fantomatic al femeii.

— Și a trebuit să aștepți un an ca să-mi faci această declarație ? zise ea.

— Da, zise Niculae, aveam treabă, n-aveam timp să transform simpatia mea pentru tine în gelozie și să nu dorm din pricina prostiei tale. Fiindcă abia acum pot să-ți spun foarte liniștit că așa ceva nu trebuia să ți se întîmple ! Auzi, femeia pe care o iubești a fost trasă cu banul de doi golani, și ea nu știa cu cine are de-a face ! N-are importanță dacă asta face parte din trecutul și nu din prezentul ei. Gelozia retrospectivă, după cum vezi, e cea mai groaznică, tocmai fiindcă faptele sînt clasate definitiv și nu mai pot fi modificate. Gelosul vrea modificare : să nu fie ! Să nu fi fost ! Să nu se fi întîmplat ! Oribil ! brrr ! Dacă ași fi lăsat să-mi intre bine în cap chestia asta, nu te-ași mai

fi dat afară din odaie cu risul meu, ci aşi fi suferit fără folos, măcinându-ne de fiecare dată când ne-am fi văzut, eu cu întrebarea : de ce ai făcut un astfel de lucru, tu cu răspunsul care nu m-ar fi potolit : nu e adevărat, e o minciună. Chiar şi acum te-ai apărat în cel mai rău mod, spunându-mi că scriitorul acela e un mitoman. Uite, dă-mi voie să nu te cred, faptul s-a petrecut, dar acum nu mai are pentru mine nici o importanţă. Înţelegi ? Şi abia atunci ne-am fi despărţit în cele din urmă pentru totdeauna, după chinuri îndelungate. Şi nu se ştie dacă despărţirea n-ar fi lăsat o rană care nu s-ar mai fi închis poate niciodată. Crezi că nu ştiu ? Din dragoste pură suferim cel mai puţin. Ştiu, m-ai rugat chiar atunci să nu-mi pese, spunându-mi că un bărbat tare e un bărbat care în lucruri din astea rămîne nepăsător. Cum să rămîi nepăsător ? N-ai bănuیت nici o clipă că îmi venea atunci să mă ridic de pe pat şi să mă pun cu pumnii pe tine ! Dar m-am stăpînit, fiindcă, să vezi, în lucruri din astea eu am mai multă imaginaţie... Scriitorul tău, am văzut, în chestii cu cîinii prin copaci era plin de fantezie, dar ce urmări poate avea un gest în viaţa ta şi poate şi-a lui, n-a bănuیت ; eu te-am văzut cum ai fi arătat după pumnii mei... prăpădită şi micşorată în sufletul meu, şi eu gîfiind ca un ţigan după ce şi-a tîrnut gaşperita, fiindcă a prins-o cu altul şi n-are curajul despărţirii. Cum aşa, exclamă Niculae, că n-ai curaj ? Trebuie să te despaţi, n-ai încotro. Pe urmă vezi tu mîi tîrziu dacă ai făcut bine, ai timp să te întorci, şi dacă întoarcerea nu mai e posibilă, înseamnă că ai făcut bine.

— Şi tu ai făcut bine, Niculae ?

— Sigur că am făcut bine.

— La ce ți-a ajutat că am stat despărțiți un an de zile? Dacă ți-ai spune că între timp eu m-am măritat și cuvințele tale de acum îmi îngheață inima ?

— De ce să-ți înghețe, zise Niculae, stai liniștită. Simpatia mea pentru tine o să se retragă în cele din urmă definitiv și fiecare va merge pe drumul lui fără să se uite înapoi.

— Vreau să știu ceva, zise ea în șoaptă. Era tot atât de greu să înțelegi atunci pe loc ceea ce înțelegi acum ?

— Sigur că era greu. Și dacă vrei să știi, zise Niculae parcă supărat, de înțeles nu înțeleg nici acum, dar nu mai îmi pasă ! Știi cum zice grecul, rîse el deodată : dă, Doamne, să nu mă însor, dar dacă mă însor ; dă, Doamne, să nu mă înșele nevasta, iar dacă mă înșeală, dă, Doamne, să nu știu, iar dacă știu, dă, Doamne, să nu-mi pese. Așa sînt eu acum, m-ai înșelat înainte să mă cunoști cu scriitorul acela, dar nu mai îmi pasă. Ai să mă întrebi de ce. Îți răspund : am pus sau s-a pus între întîmplarea aceea și mine un obstacol de cîteva sute de zile, cîte au trecut de-atunci, ca un tampon. N-o mai văd clar istoria respectivă de la distanța asta, nu-i mai disting gravitatea, pur și simplu a rămas în urmă și n-o mai găsesc în sentimentele mele. Ai să mă întrebi iar de ce. Îți răspund : fiindcă atunci, cînd te-am dat afară din odaie, te-am dat afară cu întîmplarea aceea cu tot și nu-ți mai păstram nici o punte de întoarcere.

— Și cum îți explici că a rămas în urmă doar întîmplarea și eu nu ? zise ea cu o intonație stranie.

Parcă ascundea ceva vocea ei. Se străduia din răsputeri.

— Ai rămas și tu, zise Niculae fără ocol. Nu mai țin la tine ca atunci. Am doar simpatie. Crezi că e puțin lucru ?

Se opriseră de mult pe marginea lacului și se așezaseră jos turcește. Mirosea a nămol și a iarbă. În plină zi, broaștele orăcăiau undeva în depărtare, turburînd liniștea văzduhului alb, încărcat de un soare care ardea cu putere. Trăsăturile deprimăte ale femeii, accentuate de fondul vînat care îi acoperea chipul, se lăsaseră în acest timp parcă și mai în jos. Ea tăcea chinută vădit de o tristețe grea, de care căuta să scape prin cuvinte ; de cîte ori întreba, această expresie de mîhnire fără leac dispărea, ca și oboseala parcă veche a ochilor : se însuflețea, dogoarea singelui trecea prin fard, gura redevenea tînără, apropiată de zîmbet, de bucurie.

— Așadar simpatia, exclamă ea, e tot ce ai putut salva ? Și la început cînd te-am auzit vorbind că poți repara ireparabilul, m-ai lăsat să cred că ai salvat totul !

— Am crezut că ai salvat și tu ceva, răspunse el după o lungă tăcere. Împreună, asta ar fi fost mult ! Am vorbit și în numele tău.

— Oh, Niculae, oftă ea și rămase tăcută, cu ochii închiși și cu fața la soare, cu capul într-o parte, asemeni unei bolnave care a părăsit patul și aerul tare i-a făcut rău.

— Hai, lasă, zise el, în glas cu acea simpatie pe care i-o declarase, și surîse. Ce-ai mai făcut în acest timp ? Ai mai pictat ceva ?

— Da, tresări ea deodată, și privirea ei inocentă îi străluci intens, vrei să vezi ? Și se ridică în picioare. Îmi pregătesc pentru la toamnă o nouă expoziție.

Părăsiră marginea lacului și intrară în curtea casei telului.

— De când ai venit ? o întrebă el.

— De câteva zile.

— Și bărbatu-tău unde e ?

— E la București, răspunse ea cu acel glas sigur al celor căsătoriți, care și-au dat seama că la astfel de întrebări se răspunde totdeauna fără șovăire.

Căsătoria e sacră chiar dacă soarta te împinge s-o trădezi.

Urcară scările interioare ale castelului și pictorița o luă înainte pe coridorul lung. Odaia ei dădea spre grădină. Era plină de pînze și mirosea foarte tare a uleiuri și vopsele, chiar cu geamurile deschise.

— Îți stă bine așa, cadaverică, nu te mai cunoaște nimeni, zise Niculae după ce se așeză într-un fotoliu, dar n-ai vrea să te speli, să te văd și eu cum mai arăți cu adevărat ?

— Cum să nu, zise ea, așteaptă puțin.

Și se duse pe după perdea, unde era o chiuvetă cu oglindă și o baie mică. De-acolo continuară :

— Și cine e bărbatu-tău ?

— N-o să-l cunoști niciodată ! răspunse ea cu întîrziere, dar foarte hotărîtă.

— Nu ți-am spus că vreau să-l cunosc, ci cine e, cu ce se ocupă, zise Niculae.

— Nu e nevoie să știi !

— A, nu e nevoie ! Ai dreptate, zise el de astă dată chicotind.

Rîdea de ea, avea o astfel de expresie. Dar ea, de-acolo din baie, nu-l vedea, nu zise nimic.

— Și de ce îmi spui mie, continuă Niculae, că n-o să-l cunosc niciodată ? De ce ai bănuț, vreau să spun, că ași avea curiozitatea asta ?

Ea tăcea.

— Nu mă interesează, reluă Niculae, și îl bag în... mă-sii !

— Nu te gîndești că s-ar putea să mă simt jignită ? răspunse ea după o tăcere.

— Ba da, dar altădată să nu mai vii cu chestii de-astea, să-mi atribui adică sentimente pe care nu le pot avea. Întrucît m-ar fi putut interesa bărbatul tău ! ? Îl...

Și repetă, hohotind orgolios, injuria. Ea ieși însă din baie luptîndu-se parcă din răspuțeri cu un surîs de fericire care parcă îi strîmba chipul acum demachiat.

— Ia uite, zise Niculae, ești veselă, sau mi se pare mie ?

Ea se uită la el direct, fără să se ferească, și izbucni în plîns. Nu se lăsă însă nici o clipă pradă, se luptă cu plînsul, care nu era mai puternic dar nici mai slab decît voința ei, și din acest amestec pe chip îi apăru o expresie de chin care parcă n-avea nici o legătură cu lacrimile care îi curgeau șiroaie, dimpotrivă, îi spălau succesiv fața de suferință, pe măsură ce trăsăturile i se schimonoseau, după ce o clipă i se înseninaseră. Horticultorul se uita la ea cu o privire lacomă, ca la un spectacol, și se vedea cît de tare îl bucurau hohotele ei, ca și cînd el ar fi pedepsit-o astfel, și sub efectul pedepsei o ierta, văzîndu-i durerea sinceră. În același timp părea mirat : de ce-o fi plîngînd ? Îl iubea ?

Ei, bine, el era acolo și îi declarase că și el ținea la ea. Atunci ? Nu cumva vrea să spună că îl iubește și pe bărbatul ei și că doi bărbați în inima ei n-au loc ? Ei, bine, dacă n-au, să dea unul afară. Trebuie să te gîndești, nu să plîngi !

— Ei, spune ! zise el într-un tîrziu, protector. Dă-i drumul !

Femeia tresări și îl învălui cu o privire aproape speriată : ce să spună ? Ciudatul îndemn însă o ajutase să învingă în sfîrșit plînsul ; deodată surise :

— Iartă-mă, îi șopti, hai să-ți arăt tablourile mele. Dar nu pe-astea, aici n-am decît cîteva. Mergem la București să-ți le arăt în atelierul meu !

III

Se afla într-un pod acest atelier, chiar în mijlocul oraşului. Ea deschise cu mai multe chei, de toate mărimile, şi intrară. Şi aici mirosea foarte tare a uleiuri şi vopsele, şi într-adevăr tablourile zăceau prin toate colţurile rezemate de pereţi, sau chiar în stive. Un pat obişnuit de metal, peste care fusese aşternută un fel de sarică, părea prea mic în această hurdubaie, mai ales că în afară de un şevalet mare alt mobilier încăperea nu avea. Pe jos, pe podeaua de scînduri, de asemenea pictoriţa pusese un covor lăptos de lînă.

— Uite, zise ea luînd de undeva un scăunel mic, stai pe el la distanţa asta şi eu am să-ţi pun pînzele pe şevalet şi să te uiţi.

Se duse apoi la peretele care da spre stradă şi împinse în zid, care cedă şi începu să alunece spre dreapta, descoperind cerul îndepărtat, şi soarele, şi acoperişurile oraşului. Lumina năvăli în atelier. Niculae se ridică cu o ex-

presie de extremă încintare pe chip și se apropie de micul grilaj care îl mai despărțea de vid și începu să se uite.

— Mie mi-e frică, zise ea, să mă apropii așa tare de grilaj. Am tentația abisului. Mi-e frică chiar când mă uit la tine.

— Nu, zise Niculae, eu n-am tentația asta în nici un fel.

Și rîse. Pictorița se apropie și ea, dar rămase la un pas distanță. El o apucă de mină.

— Excepțional ! murmură el privind cu aviditate panorama capitalei. Uite, așa aș vrea să am și eu o odaie. „Casa grădinii“ îmi place și nu m-ași muta de-acolo, dar mi-ar plăcea să am și eu un punct așa înalt cum ai tu aici și să stau să mă uit singur pe deasupra. Parcă visez ! Parcă sînt la capătul lumii, într-o țară absolut străină, dar foarte frumoasă...

— Adevărul e că e splendid, răspunse pictorița, care se lipise de el și a cărei teamă se pare că din pricina asta dispăruse. Și eu mă uit acum cu tine pentru prima oară. Asta e bulevardul Magheru, dar încolo nu mai recunosc nimic.

— Și cine ți-a dat ție toată chestia asta ?

— Fondul plastic ! Dar nu era așa când am primit eu repartiția, zidul care alunecă l-am făcut cu banii mei.

— De unde ai tu bani ? După tablouri ?

— Nu, sau prea puțini. Avem alte surse, îi răspunse pictorița. Ciștigăm bine, de pildă, când facem grafică.

— Asta ce e ?

Ea se strîmbă :

— Afișe, reclame, ilustrații...

— Și cîtă chirie plătești tu aici ?

— Mai nimic !

— Și ai tot ce-ți trebuie, zise el revenind în atelier, apă, instalații ?...

Se așază jos pe acel scaun pliant și își ridică toată privirea spre ea. Chipurile lor se întâlneau și ea nu mai răspunse : mergînd de-a-ndăratelea, dibuia patul cu mîna ca o oarbă și se întinse apoi pe el, trăgîndu-și o pernă sub ceafă. Uitase să mai clipească. Ochii îi jucau și o adîncă neliniște licărea în luminile lor. Privirea ei limpede parcă își pierdea astfel inocența, ca sub apăsarea unei gîndiri rătăcite și impure. Ea parcă știa că totul i se vedea pe chip și părea disperată. Horticultorul se posomorî. Rămase tăcut multă vreme, ca și cînd ar fi fost singur în încăpere. „Ce-o fi cu ea ? se întrebă el. Nu-mi place cum se poartă, își dă și ea seama și își pierde din ce în ce mai mult stăpînirea de sine. Degeaba o întreb de chirie și de instalațiile sanitare. E clipa cînd ar trebui să mă ridic și să plec și să n-o mai văd. Nu-mi place istoria asta cu tentația abisului. Ce abis e aici ? S-a măritat, înseamnă că a uitat totul. Sau dacă n-a uitat, n-a fost în stare să-și aranjeze amintirile și a preferat să aducă în viața ei alt bărbat, să i le aranjeze el. Perfect !“

— Ține-te de chestia asta, zise el, fără s-o privească, cu acel glas de invidiat pe care îl simțim totdeauna la cei care trăiesc singuri și liberi și care nu doresc să iasă din această stare nu din pricină că sînt egoiști, ci pentru că e starea lor naturală. Vreau să spun, reluă el dibuind cu degetul în aer și privînd-o, pe un singur drum, de obicei pe cel care ne e dat, în tot cazul pe cel de pe care dacă

ar trebui să ne smulgem, nu trebuie s-o facem decît dacă l-am zărit bine pe cel adevărat. E clar, nu ?

— Hai să nu vorbim despre asta ! zise ea cu o gravitate neașteptată, care îi readuse și siguranța de sine. E foarte clar pentru mine : mi-ești drag și nimeni nu mă poate împiedica, în inima mea, să simt ceea ce simt. Și asta nu-mi face în gîndul meu nici un rău.

El nu păru să acorde importanță cuvintelor „nimeni nu mă poate împiedica“, ceea ce putea să însemne că acest nimeni exista și putea încerca s-o facă ; el îi zîmbi. Privirea îi licări de încîntare, dar și de ironie. „Nu e deloc rău, gîndi. Acuma ea știe ce spune și e bine, cînd ne simpatizăm, să stăm pe picioarele noastre, nu să alunecăm în cine știe ce abisuri și să ne agățăm pe urmă de celălalt...”

Și se ridică și se așeză lingă ea. Îi puse mîna pe obraz și o mîngîie îndelung, pe tîmple și pe urechi, netezindu-i părul.

— Hai, îi spuse, arată-mi tablourile.

— Nu, șopti ea, nu mai simt nevoia. Cu tine nu mai mă simt pictoriță.

— Asta e bine, sau e rău ?

— E bine, spuse ea apăsător, cu o astfel de intonație încît se ghicea că îi trecuse prin cap și gîndul că s-ar putea să fie rău. Asta nu înseamnă că nu m-ar întrista dacă ceea ce pictez eu nu ți-ar plăcea. Mă simt mai liberă cu tine fiindcă îmi dau seama că dacă îți plac, mai am și alt rost pe lume decît acela de a picta. Pictura e o obsesie, te împiedică să trăiești integral. De pildă, după ce ai revenit adineauri în atelier arătai fericit, ca un om care a

visat ceva frumos, sau i s-a spus că va pleca într-o călătorie. Nu te mai gîndeai la prezent și mi-am dat seama că ai dreptate, noi doi ne-am despărțit, și tu ești străin de mine, cu toate că tu m-ai oprit... Ei, în timp ce mi se strîngea inima că nu mai însemn nimic pentru tine, gîndeam : ce expresie frumoasă are, de tinerețe și singurătate. Nu era un gînd al femeii din minc, ci al pictoriței. Bineînțeles. că l-am alungat ca pe-o prostie. Așa că să lăsăm pictura și mai ales tablourile mele ! Dar vreau să te întreb ; m-am înșelat ? Te simți tînăr și singur. Ți-e bine ? Cum reușești ?

— Nu fac nici un efort, zise el. Dar tu parcă ai fi o babă, așa vorbești de tinerețea mea, cînd de fapt ești cu cel puțin zece ani mai mică... Prost se simt cei care consideră singurătatea drept un infern, reluă el. Am auzit la cineva din lumea voastră expresia asta : infernul singurătății. Nu știu ce era, pictor sau scriitor. Poate că voi aveți dreptate, dar în lumea în care trăiesc eu, hm ! Cum să-ți explic... Ceea ce ne leagă, sau lucrurile de care ne agățăm cînd ieșim afară din casă, nu la serviciu, unde trebuie să muncim, dar în vizite sau la petreceri, nu se deosebește de ceea ce leagă o oaie de alta. În timp ce femeia, de pildă, pe care trebuie s-o alegem din societate, n-ar trebui s-o facem ca berbecul după miros... După ce trece reproducerea, ne trezim față în față doi străini. Ei bine, sîntem chiar străini și singura modalitate de a mai îmblinzi această descoperire care ne sperie ar fi să recunoaștem că așa ne-am născut, și că asta nu e o vină... Atunci ne-am simți mai bine, și abia atunci s-ar naște

între noi iubirea care n-ar lega pe nimeni cu lanțul. Știi, rîse deodată Niculae, devotamentu ăla !

Vrusese să spună că abia așa ar apărea acel devotament ? Și ce era de rîs aici ? Părea uluită. Chipul ei se făcuse grav.

— Ceea ce mi-ai spus acum mi-a plăcut foarte tare, murmură căutîndu-l intens cu licărul privirii. Te ascult, spune mai departe.

— Ce să-ți spun, protestă el, parcă cu gîndurile împrăștiate. Tot ce pot să-ți spun e că țin la femei, deși cuiva i s-ar părea că mă feresc de ele... și țin și la oameni, cu toate că unul sau altul ar putea să spună că fiindcă nu umblu cu nici unul din ei de gît, nu-mi plac. Acuma să nu crezi nici tu că dacă am pomenit de ei, nu-mi dau seama că mulți dintre ei sînt loviți de ceilalți și că refugiul celor loviți într-o singurătate ca a mea nu mai e posibil. Cine mai poate sta acasă liniștit cu rana otrăvită, care nu se mai închide ? Eu am stat. Rana s-a închis. Dar poate că cineva m-a ajutat, și chiar așa e, m-a ajutat întii gîndul la tatăl meu, care era vinovat de întorsătura pe care a luat-o viața mea imediat după război, din pricină că mi-a oprit drumul la școală ca să-și aducă trei băieți, fugiți, acasă. Nenorocirea asta a lui, care i-a adus la șazeci de ani rup-tura de mama, care i-a dorit moartea, mi s-a părut mai mare ca a mea și l-am înțeles, mi s-a făcut milă de el. Găsisem vinovatul și l-am izbăvit. Ei, ura care ar fi putut cloci în mine, fiindcă la aproape treizeci de ani mă trezeam dat afară din activul de partid și fără nici-o calificare și cu studii incomplete, împotriva tatei, dar și împotriva unui fost legionar care a vrut să mă curețe, și la

urma urmei ura generalizată împotriva tuturor celor care aveau o soartă mai bună ca a mea, s-a stins. Cum ? ai să mă întrebi. Aşa, mi-am dat seama că ceea ce mi se întâmplase era un lucru care era al meu şi trebuia să-l trăiesc numai eu, fiindcă mi-era dat, şi nimeni n-avea chef să-l trăiască în locul meu. L-am trăit ! M-am întins cu spina pe podea, cu braţele în lături, fiindcă altceva nu vedeam ce mai puteam face, şi am aşteptat să văd ce se întâmplă. Nu s-a întâmplat nimic, spre uimirea mea, podeaua sub spate m-am trezit că-mi face bine. Stai, mi-am zis. Sînt un om ! Ce mi se poate lua din ce eu nu vreau să dau ? Faptul că trebuie să pun pămînt în răsadniţe sau să-l arunc cu lopata într-o plasă ? Şi pe urmă ? Nu sînt liber să fac ce vreau ? La mine în odaie nu sînt cu perfect liber ? Cine îmi poate turbura acest sentiment ?... Şi m-a ajutat apoi inginerul bătrîn, care m-a înţeles. Se putea să nu mă fi ajutat, să fi dat peste un înrăit ! Mă descurcam eu ! La urma urmei, mai mult decît să mă pună să car ghivece toată ziua în camion ce putea să-mi facă ?

— Te-ai îndepărtat de la ceea ce mi-a plăcut mie, îl întrerupse ea. Nici nu mai ştiu cum ai zis, dar mi s-a părut extraordinar. Intelectualii, care au orgoliul că gîndirea e domeniul lor, în realitate sînt nişte simpli profesionişti, şi numai puţini din ei pot gîndi aşa cum ai gîndit tu mai înainte : că, adică, nu e rău că sîntem singuri... Dar tu ai spus-o parcă altfel, în gura mea n-are nici-un haz... Acuma, Niculae, despre pîctura mea să-ţi povestesc şi eu ceva. Tu ai un copil şi o experienţă de viaţă care te

îndreptățește să spui ceca ce spui despre oameni. Noi, ca artiști, pe lângă viața naturală pe care o trăim ca toată lumea, mai ducem și o viață, cum să-ți spun... foarte sofisticată, ca artiști... În care suferim foarte mult... chiar și cei mari, nici ei nu sînt scutiți de... Eu sînt încă mică, și ca vîrstă nici n-am treizeci de ani, dar așa cum sînt, cu ceca ce știu eu despre mine, aș fi mai fericită dacă n-ași avea un înger rău care mă urmărește și îmi spune la ureche, cînd mi-e lumea mai dragă, rînjind : talent ! N-ai talent ! Aș îndura și suferința astă, dar m-a făcut să încep să doresc laudele altora, ca să-i dovedesc lui că nu-i ade-vărat, am talent și nu-mi pasă de rînjetele lui. Asta e mai rău ! Nu pot să scap de el.

— Va să zică e vorba de cineva real ? Că după cum te-ai exprimat tu, mi s-a părut că e vorba, așa, de un duh...

— Nu, zise ea cu simplitate. E vorba de-un coleg, de-un pictor...

— Aha, făcu Niculae. Va să zică el are talent, probabil; dacă îți spune ție că tu n-ai.

— Nu, fiindcă asta poate să ți-o spună și unul care n-are, din răutate... Dar ăsta are !

— Și ce vrea de la tine ?

— Nu-mi dau seama, zise ea.

— De ce stai de vorbă cu el ? se miră Niculae.

— De ce ! ? Vezi, m-a scos odată din sărite și de-atunci nu mă pot stăpîni, și i le torn și eu.

Niculae rîse :

— Și tu ce poți să-i spui, dacă singură recunoști că are talent ?

— Stai să vezi. Dacă eu n-am talent, îi spun (lucru de care nu mă tem cîtuși de puțin, eu cred că am), în cele din urmă nu voi mai picta, dar ce va face el, care e foarte talentat și în curînd va înceta să mai picteze ! ?

— Așa i-ai spus ! ?

— Da !

— De ce ?

— Există drumuri pe care âpuci, zise ea parcă indignată. Al meu nu știu cît e de larg și de lung, dar știu că nu va deveni din drum potecă, în timp ce al lui se va strîmta din ce în ce... Cînd i-am spus asta, a deschis o gură cît o șură : „Eu am flaaacăra ! zice. În mine stă de pază un deemon !“ De ! făcu pictorița. Demonii ăștia sînt capricioși. Într-o zi te părăsesc și caută suflete mai modeste. Nu duc lipsă. „Crezi că talentul aleargă pe drumuri ?“ zice. „Sînt convinsă, i-am spus. Uită-te la copii ; pune-i să picteze, dă-le pensule și vopsele în mînă : fac minuni. Și cu toate astea rar ajunge cîte unul din ei pictor. La vîrsta noastră, continuă pictorița în glas cu o tonalitate necruțătoare, semănăm cu ei, cu copiii, puțini dintre noi, chiar dacă reușim să ne afirmăm la început, reușim să ne ținem și pe picioare.“ „Vrei să spui, zice, că tu te vei ține ?“ „Îți garantez. Acum ție ți se pare că ești sus, dar oît timp ?“ „Sus ! îl văd că face. În ceruri !“ Se vede că tocmai de aceea, că era sus, nu auzea bine și nici nu înțelegea, nu vroia să înțeleagă ce îi spuneam eu ; mă considera o simplă cobe ! De ce, adică, să fie adevărat ce-i

spuneam eu ? De unde știam eu ? Vorbeam și eu ca să-l zgîndăresc, din invidie, daaaa, de ce altceva ?

Dezvăluirile nu apropie, cu toate că rezistăm greu să nu le facem. Ni se pare că ne apropie. Niculae tăcea, brusc înstrăinat. Pictorița de asemeni, foarte posomorâtă. Părea rătăcită...

— Dacă lucrurile stau așa cum spui tu, zise Niculae uitîndu-se afară, atunci nu văd de ce zici că nu poți să scapi de el. Ce înseamnă asta că vrei să-i dovedești lui că ai talent ? De ce să-i dovedești lui ? Bagă-l în... mă-sii, și gata !

Pictorița se uită la el cu o expresie holbată, sorbindu-i parcă cu nesaț cuvintele.

— N-are nici-o rușine, șopti ea venindu-și în fire : Mi-e foarte greu ! Parcă n-ar fi bărbat. Mă ponegrește, inventează despre mine lucruri josnice.

— Adică ? zise Niculae mai apropiat.

— Eu știu ? Despre mine ca femeie ! răspunse ea mușcîndu-și buzele. Lucruri nedemne. N-are mîndria să nu spună lucruri care îl mînjesc tot pe el.

— Depinde cum e și viața pe care o duceți voi, zise Niculae supărat. Dacă ceea ce spune el ceilalți cred, deși nu e adevărat, înseamnă că sînt niște... Nu spune decît despre tine ? Sau mai spune și despre alții ?

— Nu, zise pictorița, cu mine are el ce are ! Parcă nu mai trăiește decît să mă distrugă pe mine.

— Înseamnă că a fost ceva între voi și el nu-ți iartă ceva, dădu din umeri Niculae. Fiindcă nu-mi vine să cred

că vrea să te cucerească prin persecuție. Dar ia spune-mi, ceilalți cum sînt ?

— Unii sînt mai buni, alții nu... Alții sînt și mai răi, zise pictorița. Sînt cei care rîd... La noi se rîde, și se rîde, și fiindcă se rîde, înțelegi ce vreau să spun : din trei care rîd de ceva fiecare rîde și de ceilalți doi fiindcă rîd.

— Asta, zise Niculae, n-ai ce să-i faci. Și de mine s-a rîs, a rîs chiar prima fată pe care eu am iubit-o, a răspîndit în sat, ca să se răzbune ea de ceva, ideea că n-ași avea ceea ce are orice bărbat. Rîdeau copiii de mine, mă arătau cu degetul ! Ți-nchipui !... Pe urmă, în activul de partid, rîdea de mine, făcîndu-i și pe alții să rîdă, cel mai bun prieten al meu, unul Iosif... Dar ia spune-mi, zise Niculae nedumerit, bărbatu-tău de ce nu te apără ?

— Ce poate să-i facă ? zise ea deodată cu voce străină. N-oi fi vrînd să-l provoace la duel ? !

— În ce mă privește, răspunse atunci Niculae tărăgănat și deodată absent, eu nu vreau nimic. Bărbatului tău, și nu mie trebuie să-i ceri să te pună la adăpost de astfel de lucruri, el trebuie să te spele de păcate, și nu eu. Sau oi fi vrînd să te spăl eu și pe urmă să te duci să te bagi în patul lui neprihănită ? Cum ai putut să-mi spui un astfel de lucru ? Nici n-ai apucat bine să te asiguri de puterea simpatiei mele și mi-ai și pus în cîrcă ceea ce e în viața ta foarte neclar, dacă nu chiar foarte îndoielnic. Îmi retrag simpatia pentru tine.

Și se ridică în picioare, și fără să se uite la ea o luă spre ușă. Puse mîna pe clanță, fără grabă, dar hotărît și fără să se uite înapoi, și ieși. Curînd i se auziră din atelier

pașii coborînd rapid, parcă alunecînd pe scările de ciment ale blocului. Înfățișarea pictoriței, ascultînd, se schimbă : o lumină bruscă îi descleștă trăsăturile încordate. Avea acum aceeași expresie ca și anul trecut, cînd el o alungase cu rîsul lui batjocoritor, din odaia lui. Era frumoasă și parcă împrumutase ceva din expresia celui care de astă dată pleca el din odaia ei dat afară...

IV

A doua zi era duminică și Niculae se trezi mai târziu. Se întinse, și o veselie intensă îi inundă chipul. „Ce să fac eu acum cu duminicile mele ? își șopti și rămase vreme îndelungată în capul oaselor, uitându-se fără să clipească spre geamul care datorită căderii ciudate a luminii aducea parcă cerul în fereastră, albăstrind odaia. Ei, ce să fac ? Ce făcea grădinarul Miciurin ? La ce se gîndea el ? E clar ; de ce să stea salcîmii degeaba ? De ce să nu crească, de pildă, în ei, în loc de frunze, ardei grași ? Grădinarul Miciurin, mintea lui creatoare adică, n-avea odihnă ! Ei, a mea are ! Am să ies să mă plimb, dar nu spre copacul bătrîn care îl sperie pe Michi, ci prin sat, să văd cu ocazia asta și ce fel de flori vrea tovarășul președinte să pună de-a lungul șoselei, ce fel de pămînt este, ține sau nu ține ?... Asta ne-a mai rămas, florile de-a lungul șoselelor, încolo le-am aranjat pe toate...”

Se îmbracă în clipa cînd cineva îi bătu în geam. Scoase capul pe fereastră. Omul era unul Pecingine Ion, mic de

statură, abia i se vedea capul, deși fereastra nu era înaltă. Era cumnatul lui Damian Gheorghe, angajat să aibă grijă de bărcile complexului.

— Ce e, barcagiule ? zise Niculae.

— O doamnă de la căstel vă trimite chestia asta.

Și îi întinse un plic în care zornăia ceva. Niculae îl rupse și scoase din el niște chei și o scrisoare.

— Bine, barcagiule, zise Niculae, dacă doamna e de la căstel, spune-i că îi mulțumesc, atât ! Domnul inginer vă mulțumește.

Apoi începu să citească scrisoarea : „Dragă Niculae, i se spunea, te-am jignit premeditat și nu involuntar sau pentru că gândirea mea ar fi putut naște, din viața mea, ceva urât la adresa ta. Să vezi de ce : prea ușor m-ai aruncat în grija bărbatului meu, ca să nu mă simt eu cea dintii jignită. Nu înțelegi, Niculae ? Te iubesc foarte tare, te-am iubit tot timpul, și nu mai pot iubi, de când te-am cunoscut, pe nimeni. Foarte tare!... Nu-mi scormoni însă trecutul ca să afli căderile de care nu sînt vinovată, așa cum ai făcut acum un an, rămîi așa cum te știu, cu sentimentul tău de singurătate, și nu-mi retrage simpatia ta ! Ași fi fericită ! Simina.“ Iar apoi în *post-scriptum* : „Fiindcă ți-a plăcut așa de mult atelierul meu, ți-l dăruiesc, îți trimit cheile. Poți să faci ce vrei în el, să vii cînd vrei, la orice oră (una din yale e de la intrarea în bloc, să poți descuia noaptea), poți să dormi în el dacă ai chef. Nu deranjezi absolut pe nimeni. Ai doar grijă să încui cu toate cheile și cînd pleci, și cînd stai, fiindcă ai văzut, am acolo tablourile, care pot fi furate, lucru care nu m-ar măguli deloc, deși la prima vedere așa ar trebui, fiindcă dacă n-ar

avea valoare nu le-ar lua nimeni. Dar mi s-a întâmplat ! Te sărut ! S.“

„Îmi place, e deșteaptă, murmură Niculae. Declarația de dragoste explică vorbele ei urâte, dar o rectificare tot e necesară. Nu eu i-am scormonit trecutul acum un an, ci acest trecut a venit spre mine. Această frază a ei e obscură, și din pricina asta suferă și restul. N-o să-i cer explicații, ea știe ce-a scris și vrea să mă facă complice la ceea ce eu nu știu, ca să-mi spună mai târziu că am știut. Nu știu și nici nu vreau să știu.“ Se uită însă la pachetul de chei și expresia i se mai îmblinzi. Le luă și le vîrî în sertarul mesei.

Președintele era pe-afară împreună cu o altă notabilitate, cînd Niculae se apropie de clădirea sfatului popular. Îi găsești uneori pe afară pe acești reprezentanți ai puterii locale. Președintele era un tînăr înalt, subțire și puțin îndoit de umeri, cu o expresie de puțină comunicativitate pe chipul său lat. S-ar fi zis că așteptau pe cineva a cărui venire îi îngîndura pe amîndoi : nu le păsa, dar oricum, ce-o să zică la urmă lumea cînd o afla ? Unii or să-i arate cu degetul, alții o să se uite la ei chiondoriș, cu o dușmănie abia acum dată la iveală, cînd nu le mai era frică de ei, alții, cine știe (s-au mai întîmplat cazuri !), îndată ce îi vor vedea căzuți, s-ar putea să le vie cheful să-i tăvălească prin vreun șanț ! Și în orice caz unii vor rîde : ha, ha, ha ! ajunseră și ăștia în fruntea comunei și nu stătură mult și îi dădură afară !

— O să fie imposibil să facem să crească vreo floare pe acest drum bătătorit, format din pietriș depus de zeci de ani, le spuse Niculae după ce le dădu bună ziua. Dacă

vîrîm o cazma în el e mai mult ca sigur că dăm de un strat de nisip de cel puțin o jumătate de metru. Aveți de gînd să ne cereți pămînt de flori să-l amestecăm ? O să vă coste o groază de bani !

Președintele nu răspunse îndată și nici nu se uită la celălalt să-i ceară părerea. Se uită în zare, în timp ce în ochi i se așternuse o vagă ceață de mîhnire pe lume care parcă îl decepționa în sinea lui dar îl și obseda.

— Nu, zise el, n-avem de gînd să punem flori pe unde spuneți dumneavoastră. O să facem un trotuar din plăci de beton.

Și tăcu.

— Atunci anulați comanda ? zise Niculae.

— Nu, zise celălalt, mai puțin trist decît președintele, totuși nici el prea vesel, de ce s-o anulăm ?

Niculae rămase și el tăcut. Îi cunoștea pe acești oameni cu gîndirea mereu frîntă, însoțită de un binevoitor dispreț față de cei care nu le-o cunoșteau și pe care, dacă nu erau șefi, îi suceau și îi sucăleau cu pauzele lor de gîndire pînă îi scoteau din sărute, pentru ca pe urmă, rămași singuri la un pahar de vin, să rîdă de ei că sînt proști. Niculae îi sfredeli cu privirea cum făcea odinioară cînd era activist.

— În orice caz, zise el ironic, hotărîți-vă. Eu am plan de livrări mari cu Horticola 1 Mai și n-am timp de depănat gînduri melancolice de la picior la mînă, pînă cînd vă decideți unde să puneți florile, de-a lungul șoselei sau pe acoperișul caselor.

— Nu trebuie să vă iritați, zise președintele pașnic. Menținem comanda. O să punem flori, zise el, cu un gest

vag spre porțile oamenilor, doi metri de la trotuar spre interior.

— Adică luați din curțile oamenilor ? zise Niculae batjocoritor.

Cunoștea de asemeni simplitatea asta cu care se luau pe vremuri, la comitetul de partid, astfel de hotărâri care duceau la mari turburări prin gospodăriile țărănești.

— Concetățenii dumneavoastră sînt de acord să le luați acești doi metri adîncime de-a lungul curților ? zise el.

— De ce să nu fie de acord ? ! se miră președintele. Ba chiar o să le placă ! Nu e comuna lor ?

— Dar și locul de casă e și el tot al lor. Poate că unii ar avea chef să facă ce vor cu pămîntul lor, cît le-a mai rămas...

— Pe dumneavoastră ce vă privește ? zise atunci președintele, sincer nedumerit.

Niculae se posomorî și nu mai zise nimic. Dădu din umeri și vru să se îndepărteze. În acest timp însă privirea președintelui devenise mai intensă. În zare, unde se uita el, fusese ceva, și acest ceva se apropiase : era o fată.

V

Venea foarte hotărîtă spre președinte, iar acesta, așteptînd-o, începu să se prefacă, stingherit, că n-o vede. Era o fată de statură mică, sau părea astfel din pricină că președintele era prea înalt. Chipul ei era slab, dar oasele nu erau deloc firave, și asta îi dădea feței o mare expresivitate : era cînd de o izbitoare frumusețe, văzută din profil, cînd neîmplinită, văzută direct din față, asemeni fetelor de treisprezece ani, cînd la ele urechile sau nasul sau bărbia nu intră încă într-o armonie formată a figurii.

— Ei, ce s-a mai întîmplat ? zise președintele înainte ca ea să dea bună ziua.

El se decise, parcă de frică, să i-o ia înainte și să preîntîmpine ceva. Fata nu arăta deloc agresivă, dar poate el avea o rea conștiință față un lucru de care ea știa și el nu vroia sau nu putea să ia nici o măsură...

— Văd că știți, zise fata, și ochii ei care erau deosebit de frumoși alunecară repede asupra celor trei bărbați.

— De unde să știu ? ! făcu președintele uitîndu-se în pămînt, ce să știu ?

Dar într-adevăr, de unde ghicesc fetele că un bărbat știe mai ales cînd e vinovat ? Fata izbucni într-un fel de hohote și exclamații batjocoritoare, care îi luau pe toți care erau acolo la vale... Ce să mai discutăm, se vede, tovarășe președinte, pe cine vrei dumneata să... Ce-ai de gînd... Ce-aveți de gînd... Unde credeți că o să ajungă lucrurile în stilul ăsta ?... Care stil ?... Ei, care stil, nu cumva, tovarășe președinte, o să mă siliți să mă duc în altă parte și să explic acolo despre ce stil e vorba ?

Președintele nu mai spuse nimic. Dar și fata se opri și se uită acum la Niculae, ca și cînd pe el venise acolo să-l întîlnească.

— Vă vedeți simbăta împreună, beți împreună, nu puteți să-i spuneți așa ca între prieteni, continuă fata, cu altă tonalitate, deloc veselă ; semăna acum cu o fetiță căreia i s-a dat în mîna un coș greu și a fost bătută să-l ducă undeva : Mă, Vasile, vezi și tu, ai grijă acolo, te faci de rîs, la cincizeci de ani, bărbat în toată puterea cuvîntului... Măcar ai grijă de cadrele tale și nu mai umbla cu hîrtii contra lor, șantajîndu-i că lucrează aci, într-o gospodărie colectivă, la cîțiva kilometri de București... Dacă de rest nu ți-e rușine !

— Care rest, zise președintele și avu un suris vag, semn că parcă știa el ceva, dar ar fi vrut să uite.

— Porniți de la ideea că o să mă las și eu șantajată ? zise atunci fata decisă și foarte mirată.

— Aveți o mătușă aici ? o întrebă președintele pașnic și curios.

Se uită drept la ea, dar prietenos : ei, avea sau n-avea o mătușă la care stătea ? Îi plăcea sau nu-i plăcea și ei, ca și altora, Bucureștiul, care era la doi pași ? Fata pufni în râs. Sigur că avea, și sigur că putea fi șantajată, dar...

— Nu știi, exclamă ea, ca și când le-ar fi lansat o mare promisiune, o să văd eu ce-o să fac !

Și se dezbrobodi cu un gest de țărancă de baticul care îi acoperea jumătate din părul ei tăiat scurt, de o culoare rară, între castaniu-deschis și arămiu, și se îmbrobodi la loc, lăsându-și descoperite urechile, de o albeață mată. Privirea ochilor ei, de un albastru potolit, dar de o mare vioiciune, se opri din nou asupra lui Niculae.

— Vă felicit, spuse ea, am auzit că v-ați luat examenul de stat.

Era foarte familiară, dar nu părea deloc accesibilă. Horticultorul o întrebă, fără mirare, de unde îl cunoștea. Ea îi răspunse că l-a văzut o dată la restaurant, la grădină, avea un câine cu el... Pe medicul veterinar Hîncu îl cunoștea ? Nu, zise Niculae. Cu el era la restaurant, e logodnicul ei, medicul veterinar Hîncu. El i-a spus : „Îl vezi pe-ăla de colo cu câinele sub masă ?“...

— Și așa și pe dincolo, mi-a spus toată istoria dumitale, nu știi de unde o știa, că nu eram curioasă !

Nu părea să-l admire foarte tare pe logodnicul ei. Dar nici tonul cuvintelor adresate de ea lui Niculae nu era prea respectuos. Totuși frumoșii ei ochi albaștri îl învăluiau cu simpatie, și așa cum fac adesea tinerii când se cunosc, uitară amîndoi brusc unde erau și cu cine, întoarseră spatele președintelui și ajutorului său și porniră

foarte aproape unul de altul, ca și cînd ar fi fost de mult vechi prieteni.

— N-am înțeles bine, unde lucrezi ? zise Niculae.

— La geace-ul de-aici !

— Și ce faci acolo ?

— Sînt șefa fermei zootehnice.

— A ! exclamă Niculae. Ești tehniciană !

— Nu, zise ea, sînt inginer !

— Da' ce, se supără parcă horticultorul, te-au dat la școală de la patru ani ? Arăți ca un țîști-bîști !

— Ia te rog, zise și ea în același fel, nu cumva te crezi un zdrahon ?

— Așa este, zise el, nu vrem să recunoaștem ceea ce sîntem. Știi, mărturisi el deodată, părinții mei n-au fotografii. Și i-am făcut odată mamei una. Cînd i-am adus-o și s-a uitat la ea, zice : „Cine e baba asta ?“ Nu s-a recunoscut. Ea credea că a rămas ca pe vremea cînd era fată mare !

— Da' mai rău e cînd alții nu vor să vadă în tine ceea ce ești, mărturisi și fata. Bunica, fiindcă eu n-am cunoscut-o pe mama, aveam trei ani cînd a murit, cînd ne vedea prin bătătură, ce i se părea ei, și făăăă, o auzeam, o să vă mai măritați și voi, fă (adică eu și sora-mea), o să găsiți voi bărbați, pe de-alde mutul lui Ciucă o să găsiți ! Adică eram urîte sau neroade, nu știu ce era în mintea ei ! Și-acuma cînd mă duc pe la ea, se uită la mine fix, parcă nu i-ar veni să creadă că sînt ceea ce sînt. Mare minune cînd m-o vedea măritată. O să-mi spună atunci că o să mă lase bărbatul !

— Asta mă înfură și pe mine cînd eram mic, zise horticultorul... Cînd vine de la un străin n-ai de ce să te miri. Dar cînd vine de la rude... N-ar trebui să te cunoască ? Aiurea ! Mă trimeteau frații mei mai mari să le aduc nu știu ce căpăstru sau șleau... Căutam, nu dam de ele... Stăteam cu miinile băgate pînă la cot în buzunare și mă urmăreau... „Aîooo, făceau, mă, da' prost mai ești, mă, vai de capul tău !“... Rezulta din căineala lor că o să ajung un biet nenorocit, dacă nici măcar niște șleauri nu știam unde sînt... Cum era să știu ? Ei umblau cu ele, și numai ei știau unde dracu le puneau, de unde era să știu eu, închipuie-ți !... Cel mai mare (e cam bolnav), i-am făcut într-o duminică o vizită... Da' asta e demult, era prin '47. Se înscrisese în partid, era responsabil de stradă, și după primul pahar de vin a început să se stropșească la mine : că cît le-a dat el legionarilor în '41 ? „De unde să știu eu cît“, i-am răspuns. „Cum nu știi, zice, trei luni. În trei luni s-au dus dracului... Cît le dau comuniștilor tăi ?“ „Ei, cît ?“ zic eu, uitînd să-i mai spun că comuniștii ăștia erau și ai lui, „Șase luni, zice, și mă stropește în ochi cu stropi de vin, mai mult nu le dau, așa că să nu-mi vii tu aicea îmbrăcat în costum, că cu ăla rămîi, cu ce e pe tine, o să te rogi pe urmă să te bag la sudură să ciștiți și tu o pîine, și n-o să pot, o să fie greu...“ Și mă zgâlțîia de mîneacă și de revere, indignat de calitatea stofei pe care o purtam, cînd eu trebuia să rămîn în ochii lui prostu ăla care nu știa nici unde e un căpăstru și pe mine să port tot izmene și peste ele o cămașă... Cine știe ce era în mintea lui ! Și dacă ai ști cît a suferit tata din pricina lor... Mi-erău frați vitregi, mai adăugă Niculae.

— Trebuie să fie mare lucru pentru dumneata că ai reușit să ajungi inginer, zise fata cu simpatie. Dar de ce ai întârziat atât de mult ?

— Am avut un drum mai întortocheat, zise Niculae. Am vrut altceva !

— Înțeleg, zise fata.

Și se uită în zare. Iesiseră din sat. Se vedea cîmpul verde și în depărtare clădirile de la margine ale marelui oraș. Soarele bătea în ele, făcîndu-le să pară din sticlă strălucitoare.

— Și ce e cu ferma dumitale, zise el, ți s-a întîmplat ceva ?

— Da, răspunse ea cu o ciudată nostalgie, nu ne merge prea bine.

Și avu iarăși ca mai înainte o înfățișare de copil împovărat, care a fost bătut să ducă în brațe ceva peste puterile lui. Avea însă în același timp un surîs care parcă spunea că o apăra de deznădejde o armă a ei, cu care se născuse fără să știe... Care era această armă ?

— Nu s-ar zice că nu te descurci, surîse și Niculae.

— Ba mi-e foarte greu ! se apăra ea. Dar ce să fac ? Știi ce, mătușa mea a tăiat ieri un curcan, te invit la noi, dacă n-ai alt program. Uite, pe ulița aceea stăm.

— Nu, zise Niculae, n-am nici un program. Vin cu plăcere, mulțumesc. Dar cum te cheamă ?

— Nicoleta, zise ea, Păceșilă !

— Păceșilă, rîse Niculae. De unde mai vine și numele ăsta ?

— Parcă Moromete cum e ? rîse și ea. În viața mea n-am auzit un astfel de nume !

— Oricum, e un nume, zise Niculae, dar Păceșilă ?
Șindrilă, Măceșilă, de la măceș, mai înțeleg, dar Păceșilă ?
Ce e cu pă ăsta ?

— Mormăilă, Moroiu, mai înțeleg și eu, răspunse fata,
dar Moromete, Ciuciulete, ce mai e și ăsta ?

— La urma urmei, de unde știi că mă cheamă așa ?

— Ți-am spus, logodnicul meu te cunoaște ! Poftim !
Lasă-mă pe mine s-o iau înainte, fiindcă iese hărmălaie
cu cîinii. Ține unchiu-meu vreo patru. Dar sînt niște
corcitură, nu mușcă, să nu-ți fie frică de ei...

VI

Casa era mică și săracă, dar avea o grădină care îi sporea parcă dimensiunile. În depărtare era cîmpul. Mătușa fetei, trăind în această izolare cu copiii ei mici, primi musafirul cu o agitație stăpînită din care nu răzbătea în afară decît sinceritatea privirii, care mărturisea că îi place acest necunoscut... Nu pentru nepoata ei, pe care o știa logodită, și nici pentru ea, al cărei bărbat era la fel de tînăr ca și Niculae și era bine făcut, ci așa, fiindcă era femeie, și fiindcă unei femei trebuie, fără să arate, să-i placă un bărbat cînd acesta se află prin preajma ei, și nu era un strîmb...

Fata era foarte încîntată, că „colegul ei de la castel“ era bine primit, și după ce se așezară la masă horticultorul află de la ea ceea ce un bărbat nu află decît după o lungă cunoștință. Și totuși nu s-ar fi putut spune că ea nu avea, în priviri chiar, rezervele ei, ca și cînd ar fi vrut să spună: nu sînt vorbăreată și sînt și logodită. Dar acum îmi place să vorbesc. Anumite lucruri nu pot fi spuse decît în anumite clipe, unui anumit om. După

aceea nu se mai știe ce va fi... Că nu era prea voinică, de, zise ea. așa o făcuse maică-sa. Dar că era slabă și că i se vedeau oasele după urechi, nimeni nu știuse (nici mătușa la care locuia acum, fiindcă nu numai că nu avusese mamă, dar și tatăl o cam părăsise, recăsătorindu-se), că era și dintr-o pricină anumită : era s-o pățească în ultimul an de institut, unde mesele regulate o cam îngrășaseră și îi făcuseră, după părerea ei, picioarele cam groase. Și atunci o sfătuisе cineva să bea oțet. Făcuse rost de-o sticlă, pe care o pitise în dulap, și pînă nu slăbise la loc, cum se știa ea la cincisprezece ani, nu se oprise din băut. Pînă într-o zi, cînd făcînd baie la ștrand se pomeni cu o puternică hemoragie... Se întoarse la cămin, se culcă în patul ei și rămase liniștită, așteptînd ca totul să se aranjeze de la sine. Dacă s-o aranja ! Dacă nu... Adormi... Se trezi la spital, cu ace în piele, i se făcea transfuzie. Puțin dacă ar fi întîrziat salvarea, dacă o colegă n-ar fi observat-o zăcînd ca moartă pe patul ei, și nu s-ar mai fi trezit din acel somn, care dealtfel i se anunțase clar că ar fi putut fi ultimul. Asta i se întîmplase anul trecut, prin mai. Își reveni după cîteva săptămîni, își dădu examenele finale și fu repartizată imediat la un combinat avicol, unde însă nu stătu mai mult de trei luni : din pricina inginerului, șeful acestui combinat. Era un ins de vreo treizeci și șapte de ani, cu o înfățișare de om cumsecade, din București, venea cu autobuzul, și nu-și găsise și el, prin toată capitala și pînă la vîrsta aceea, o fată cu care să se ducă duminicile după-masă la cinematograful. Îi cășunase pe ea ! Vii ? o întrebases. Ea avea acest prieten care o ceruse în căsătorie, medicul veterinar Hîncu, de la iasă

Mogoșoaia. Nu-i dăduse acestui om răspunsul, vroia să se gîndească înainte de a face pasul... Desigur, nu-l iubea atît de tare pe acest veterinar încît să n-aibă nevoie să se gîndească, or, faptul că trebuie să se gîndească o deprimă... Parcă ar fi vrut ca viitorul ei soț să aibă altă meserie, nu fiindcă nu i-ar fi plăcut a ei sau a lui, luate separat, dar luate împreună i se părea cam mult. Ce să vorbească amîndoi seara ? Tot despre vite ? Cum și-a suflecat el mîneca pînă la umăr și a vîrit-o adînc în născătoarea cutărei vaci, care a mugit... Nu era prea pasionant... E drept, vitele sînt ființe vii, nu e neplăcut să ai de-a face cu ele, mult mai plăcut decît, de pildă, să ai de-a face cu dosare, să stai adică toată viața cu nasul în hîrtii, dar, oricum, soț și soție, ce pot ei să-și spună, ce nu știe celălalt, la întoarcerea acasă ? Nici ea nu știa ce vrea, în orice caz invitațiile inginerului șef cădeau cum nu se poate mai prost și o iritau, mai ales că de la un timp făcea ce făcea și venea la incubatoarele ei și o lua prin combinat, plimbîndu-se degeaba de colo pînă colo, abuzînd de faptul că era șef, și nu-l putea repezi. Îi plăcea acest post, era destul de bine plătită și n-ar fi vrut să se certe cu el dacă asta se putea evita, dar într-o zi el insistă să-i dea un răspuns : acceptă, sau nu acceptă să se întîlnească cu el în București ? „Nu, tovarășe inginer, îi răspunsese, în combinat n-am încotro și trebuie să mă las plimbată peste tot ca un cățel, dar în ziua mea liberă am programul meu.“ El tăcu cîteva clipe și chipul lui de om așa-zis cumsecade căpătă deodată o expresie urîtă, de suferință și contrariere, care nu aveau în ele nimic atrăgător. El îi întoarse spatele și îi spuse : „Mai gîndește-te !“ „Mă amenință“, reflectă ea. A doua

zi se duse la minister și ceru să fie transferată, fără să spună de ce, dar cu rugămintea să nu fie departe de Mo-goșoaia, unde are o mătușă bătrână și bolnavă, de care trebuie să aibă grijă ca de mama ei, fiindcă ea a fost orfană și această mătușă a crescut-o de mică etc. Mătușa era sănătoasă tun și era în plină putere, purta în pîntec al treilea copil, dar ce să spui, să fii crezută ? Avea într-adevăr nevoie de mătușa ei, pe care o iubea ca pe-o mamă. Omul în vîrstă, cu părul alb, de după birou, puse mîna pe telefon și luă la rînd toate comunele de prin preajma Bucureștiului. Vroia s-o servească, o văzuse din profil și îl convinsese chipul ei expresiv și tras, nu părea că îi merge ei prea bine de arată așa necăjită, și se mai și chinuia să zîmbească, să se facă plăcută... „Cam greu, îi spuse, după ce șase-șapte geace-uri răspunseră că n-au nevoie de zootehniști. Dar găsim noi ! Trebuie !” Și după ce găsi, îi atrase atenția : „Vezi, acomodează-te, fiindcă altfel, dacă o să vrei iar să te transferi, va trebui s-o părăsești pe mătușa dumatăle. În fond, ce s-a întîmplat la combinat ? Acum, că pleci de-acolo, te-ași ruga să-mi spui.” „Am plecat ca să nu se întîmple, tovarășe director-general. Știi, pînă se căsătorește, o fată are tot felul de necazuri.” „Știu, zise directorul-general ocrotitor. Știu, te înțeleg perfect, cu toată că nu mi-ai spus nimic. Dar acomodează-te, fiindcă ai văzut singură că o să fie imposibil să te mai retragi, dacă o să ai iar necazuri.”

— Fără acest avertisment, zise fata, crezi că ași sta cu să-mi mai sparg capul că marele organizator, cel mai bun dintre toți președinții de geace posibili, tovarășul

Gîrboviceanu, s-a rătăcit la bătrînețe ? De ce nu ? Ce adică, numai boierii să se îndrăgostească la șaizeci de ani, ca și cînd ar fi niște tineri ? Ce, el, Gîrboviceanu, n-are dreptul ? Ce dacă altădată a fost un biet țăran ? Acuma e președinte și poate băga groaza în ingineri.

— Dar ce legătură e între îndrăgostirea lui și ceea ce ai spus acum ? zise Niculae.

Ieșiseră afară sub un cireș și beau cafea, terminaseră cu masa. Mătușa dădea să mănînce copiilor, iar unchiul fetei venise fratele lui după el și îl luase undeva.

— Știi ce, răspunse ea, pînă la urmă o să te plictisesc cu isprăvile acestui Gîrboviceanu, să nu mai vorbim despre asta deloc și să mergem mai bine la un cinema, dacă, încă o dată, nu ești invitat în altă parte.

— Nu, zise el, merg cu plăcere, de mult n-am mai văzut un film.

Ea se scuză și intră în casă, de unde ieși repede pieptănată altfel și îmbrăcată cu o altă rochie, cu care însă nu-i stătea deloc mai bine, ba chiar mai rău... Dar probabil că dăduse pe ea mai mulți bani...

Merseră pe jos cîțiva kilometri. Într-o tăcere care se prelungi la un moment dat între ei, ea începu să cînte cu o expresie străină, dar plină de viață, cu o totală uitare de sine, un cîntec plin de nostalgie, ca o pasăre care s-ar fi oprit din zbor pe umărul lui și nu i-ar fi fost frică de el, luîndu-l drept par sau animal mișcător, care nu face nici un rău... Cîntecul începea astfel :

*Ce fericită-aș fi murit
În fînul de curînd cosit...*

Iar vocea ei avea un fior adevărat de dor de moarte ca și cînd chiar și-ar fi dorit să moară într-un moment al vieții ei, și totuși moartea o ocolise. Nu era chiar așa ? Nu se culcase ea în pat fără să-i pese, deși știa că viața se scurgea din ea, ca să se trezească apoi înconjurată de medici, luptîndu-se s-o salveze ?...

Seara Niculae o văzu sub pleoape înainte de a adormi. „Ce vicleană e, gîndi el, îți smulge simpatia, dar ea nu dă nimic ! Dacă Hincu ăla o ia de nevastă, o să aibă de furcă cu ea. Lucrează pe mai multe fronturi... Nu era azi zi de sărbătoare ? Nu era normal să se fi dus cu el la cinema și să-i fi cîntat lui, și nu mie ?“

VII

„Oare grădinarul Miciurin se interesa de pictură în timpul său liber ? se întreabă Niculae în ziua următoare, după prînz, vîrînd în buzunar cheile prietenei lui și luînd-o spre București. Cred că nu, altfel cînd ar mai fi avut timp să viseze cum să înlocuiască ghinda din stejari cu pepeni... Am fost invidios într-o zi cînd am văzut un oltean la piață învîrtind de coadă un gogoșar uriaș și strigînd : «Ia miciurînul, ia miciurînul !» Nu e puțin lucru ! Adevărul e că mă interesează doar pictura ei. Dacă o să-mi placă, o să-i spun că îmi place foarte mult, dacă nu, o să-i spun, că și anul trecut, că nu mă pricep, cu toate că ea mi-a răspuns atunci că e sătulă de cei pricepuți ! Asta nu e bine ! Dacă ar veni în grădina mea Trofim Denisovici Lîsenco, demnul continuator al operei lui Miciurin, ași fi foarte atent la tot ce mi-ar spune !...“

Autobuzul îl duse pe Niculae pînă la Piața Lahovary. Se dădu jos și ieși spre marele bulevard, care dădea în

Magheru. Lumea se rostogolea pe străzi în valuri, tro-tuarele dădeau de pe margini, iar prin dreptul celor două cinematografe nu se putea trece. Și librăria în care intra era înțesată. Se adresa unei vânzătoare, cerind albume de pictură. Cumpără unul despre Tonitza, iar pe celelalte le răsfoi vreme îndelungată. „Nu pricep nimic, gîndi. Toate seamănă unele cu altele. De unde să-ți dai seama care e mai bun ? Nu e nici un semn !” De Tonitza știa de la ea că e mare. Îi mai povestise și cum pictorul făcuse odată, pe vremuri, un chef cu prefectul județului Buzău, care ținuse două săptămîni, și se treziseră de la Brăila la București... Chiar se „treziseră” ! Cică în clipa aceea pictorul s-ar fi uitat la prefect și i-ar fi spus : „Și tu cine p... mă-tii ești?” Nu-l recunoștea, însemna că timp de două săptămîni nu fusese o clipă treaz... De-aia picta el atît de suav ?

Ajuns în atelierul prietenei lui, Niculae uită de ce venise și după ce împinse la dreapta zidul ieși pe micul balcon, unde rămase nemișcat, contemplînd rezemat de grilaj imensa panoramă a orașului. La un moment dat avu o tresărire bruscă și reveni în atelier, de unde se întoarse însă cu acel taburet pe care stătuse și data trecută, și se așeză pe el. Expresia sa era la început încordată de atenție, ca și cînd ar fi luptat cu o vrajă în spatele căreia nu se întrezărea limpede ce se găsește. Ce poate fi fascinant într-o îngrămădire de case, tăiate în linii drepte sau frînte, sau curbate, prin care se scurgeau neîncetat mașini, mici de la înălțimea aceea, și oameni în toate direcțiile, asemeni unor pitici într-o țară a uriașilor ? Culorile ? Frumusețea unor clădiri sau a unor biserici îndepărtate ? În-

depărtarea în sine, sugerînd cantitatea uriașă de putere acumulată pe o întindere atît de mare, cît ochiul nu putea zări ? Cîtă gîndire și energie se cheltuiseră pentru ca el, orașul, să capete viață, cu tot ceea ce se vedea, în afară de blocurile lui de ciment, de vitrine, de arbori, de parcuri ? Tinerețea lui ? Orașul era curat, nimic ros nu se vedea în el, nimic cariat nu se ghicea în dosul zidurilor lui albe. Faptul că aproape a zecea parte din populația țării trăia în el și că în el se întâlneau chemările telefonice, ordinele de înălțare sau cădere, gîndirea coordonatoare, calculul decisiv ? Dar apoi, treptat, expresia de pe chipul său se destinse, privirea își micșoră focarul și încordarea i se topi cu totul de pe chip. Se vedea că, asemeni unui copil care a descoperit că existau înălțimi pe care se putea cățăra, era mereu fericit, ca și data trecută, de noua înfățișare a lumii, și nu se mai gîndea la nimic, răpit de sentimentul amețitor de libertate pe care ți-l dă izolarea în văzduh. Se ridică întru tîrziu de pe scaunul pliant și reveni în atelier. „La să vedem acum, își spuse, ce-a făcut ea de la înălțimea asta ? Că dacă a pictat tot sifoane așezate pe o masă cu sticle de vin și un ștergar cam murdar, cum mi-ămintesc de unul pe care mi l-a arătat anul trecut la un moment dat (și nu știu nici eu de ce îl țin minte tocmai pe asta, că ea mi-a arătat mai multe), o să-i spun că o pictoriță începătoare, cum e ea, să-și aleagă și ea lucruri mai frumoase de pictat decît... Mi-a povestit de unul Bernard Buffet, care picta de pe cărțile poștale ilustrate, vederi cum sînt ele colorate pe gustul oamenilor, dar păstrîndu-și totuși mîna lui de pictor... A ajuns bogat și celebru... Ce

poveste... Cică s-ar fi însurat cu o mare actriță de pe vremuri, pe care o chema Annabella, mai bătrînă decît el, dar de o frumusețe... Cică i-ar fi dăruit o insulă... Ea lui, sau el ei, nu mai știu, și că în ultima vreme, săraca, ar fi orbit... Ei bine, exclamă Niculae punînd un tablou pe șevalet, și uitîndu-se dezamăgit la el, de ce nu faci și tu la fel, să pictezi cu mîna ta ilustrate ? Ce sînt scâlămbăielile astea ? Vrei să imiți și tu pe negrul din Dakar, care, tot tu mi-ai povestit, făcea portretele marinarilor din port pentru un pachet de țigări și nasturii, de pildă, de la haină, în loc să-i pună la locul lor, îi punea undeva pe margine, și tot așa făcea și cu cîte-un ochi sau cu cîte-o ureche ?... Și l-a văzut din întîmplare unul. Picasso, care a rămas uluit de admirație ! Colosal ! A început să picteze și el la fel și a ajuns și ăsta celebru, spre deosebire de negru, despre care nu se mai știe ce-a ajuns...”

Dar numai puține dintre pînzele pictoriței imitau pe imitatorii negrului din Dakar. Dispăruseră însă șantierele cu un steag pe ele și bisericile a căror cruce nu mai avea loc în cadru. Și începuseră să apară lucruri și peisaje și portrete care, semănînd izbitor cu cele reale, nu mai erau ca altădată, pictate parcă în cenușă, stîrnind în privitor neliniștea prin lipsa frumuseții, care e singurul lor rost... Niculae le schimbă, rămînînd din ce în ce mai puțin în fața lor : Da, nu mai erau urîte pînzele ei, dar erau ele frumoase ? Fiindcă există lucruri care nu sînt nici frumoase, nici urîte. Ce vrea, de pildă, să fie acest portret în peisajul unei grădini ? Asta e chiar o parte din grădina castelului și omul cu lopata în mînă seamănă cu Damian

Gheorghe. Da, era chiar el... Numai că Damian Gheorghe hm !, așa cum e el muncind e una (și așa cum arată aici n-are nici un haz), și cînd se duce la bufetul casei de festivități e cu totul altceva. „Ar fi trebuit să-l vadă cu gheara în gîtul unuia izbindu-l cu capul de pereți și să-i fi pictat astfel pe amîndoi, pe cel izbit cu ochii cît cepele, și pe Damian Gheorghe... Da, o s-o duc într-o seară să vadă un astfel de spectacol... Uite unul frumos ! Acest portret de bătrîn...” Era bine făcut, cu părul căzîndu-i pe frunte în două şuvițe groase și cu privirea vie și naivă, în ciuda vîrstei. Un om curat, nepătat de urîciunea existenței. Cine o fi ?

Niculae puse acest tablou deoparte și îl puse și pe cel care îl reprezenta pe Damian Gheorghe. Iată acum și castelul. Se putea ? ! Și încă o dată castelul de la mare distanță... Niculae se uită mai mult la aceste două pînze, fiindcă avea și el unul acasă, dăruit de unul dintre colegii ei mai bătrîni, și care, acela, era foarte frumos tocmai fiindcă nu prea semăna cu cel real, așa cum erau ale ei... Ce ciudat... E o chestie aici... Să semene, sau să nu semene ? O anecdotă din lumea lor de pictori, pe care tot ea i-o povestise, se referea la o doamnă care comandase un portret, și cînd tabloul fuscse gata se arătase nemulțumită că femeia de pe pînză nu semăna cu ea. Atunci pictorul cîcă`i-ar fi spus foarte supărat și foarte sigur de sine : „Doamnă, străduiți-vă să-i semănați !” Îngîmfarea asta arată că au vanitatea lor imensă... Sau că meseria lor închide un lucru tainic pe care unii îl descoperă, și alții nu... Ea l-o fi descoperit ? „După tot ce văd eu aici, nu

s-ar zice, gîndi Niculac, uitîndu-se spre pat cu - expresia celui obosit, care ar dori să se culce. Formidabil ! Picturile ei parcă mă gîdilă pe creierul capului și îmi dau un somn la care nu mai pot să rezist... Ce rost au acești copaci în plus... Și baba asta cu o carte în mînă, o *Biblie*, după toate semnele... Și urîtu-ăsta, cu fruntea îngustă și nasul mare ca o sabie... Unde dracului l-o fi văzut... ? A, da, e tot Damian Gheorghe...”

Niculac se duse într-un colț și cu mișcări molesite luă trei tablouri deodată și le puse pe rînd pe șevalet, fără să se mai îndepărteze. Nu păreau terminate, se vedea ceva neclar, flori pe cea mai mare parte a pînzei, pe al doilea plan, care era o grădină mare, și pe primul plan, foarte clară, o masă de lemn, iar la masă, o mogîldeacă. Mai luă cîteva și trebui să se îndepărteze puțin. Era același lucru, dar din ce în ce mai clar și mai izbitor. Florile erau foarte vii, cerul albastru și senin era plin de coloritul lor, iar la masă mogîldeacă devenea, la un moment dat, în ultimul tablou, un cîine. Niculac se uită și de-aproape, și de la distanță. Da, era un cîine, stătea foarte trist pe scaun, cu botul lui lung întins pe masă, culcat pe o labă îndoită și cu șapca alături. Corpul nu i se vedea, doar umerii i se ghiceau în prelungirea frunții lui căzută parcă pradă unei visări care îl copleșea, în ciuda frumuseții din jurul său. Ce-am ajuns, părea să spună, sînt singur, nimeni nu e cu mine, și tristețea mea e fără leac, într-o lume în care totul strălucește și înfloarește. „Exceptional, gîndi Niculae, uite ce lucru năzdrăvan i-a trecut ei prin cap, tot vopsind lucruri fără noimă. Și nu e o întîmplare. A făcut zece încercări pînă a ajuns la asta. Ei, așa da ! Uite, asta

Îmi place foarte mult, o să te rog să-mi dai și mie o variantă din tabloul ăsta... Încep și eu să cred în steaua ta. Am ghicit eu, nu se putea să-mi placă mie o femeie care nu e nimic de capul ei... Dar acum nu mai pot să mai mă uit la ce-ai mai făcut. E prea mult pentru mine..."

Și Niculae se duse spre patul învelit cu o sarică țărănească, se întinse peste ea cu fața în jos și adormi aproape numaidecît, asemeni ciinelui pe care-l văzuse pe pînză, cu capul peste brațele întinse, cu coatele în lături...

VIII

Visă că acel cîine se lungise alături de el, îl luase în brațe cu o duioșie pătimașă și îi acoperea ceafa și templele cu sărutări fierbinți. „Du-te de-aici“, mormăi el supărat și încercă să-l îndepărteze cu cotul. Dogoarea gurii lui îi era nesuferită, îl smulgea dintr-un somn adînc și dulce, și ar fi vrut chiar să-i dea una și să-l sature, dar își simțea brațele paralizate. În același timp se trezea, dar nu de tot, numai atît ca să înțeleagă că venise de mult seara, că atelierul era luminat de afară de luminile cerului sau ale orașului, că în brațe îl ținea ea, și nu cîinele, și că sărutările ei îl chemau parcă într-o grădină a copilăriei, unde se ascundeau, printre copaci și ierburi, parcă tot ei doi, care trebuiau dibuiți de pe unde se pitiseră, și goniți afară cu chiote înalte de încîntare sălbatecă... Îi răspunse la sărutări și se urcă peste ea, și în clipele următoare ea chiar scoase acel țipăt de uimire, cînd cu adevărat era încolțită fără scăpare, fără putință de retragere...

În atelier lumina care venea de afară crescuse în acest timp atât de mult, încît se vedeau clar toate obiectele din el. Din pat, prin zidul dat la o parte, se vedeau stelele pe cer. Șevaletul din mijlocul încăperii părea o prezență bizară, ca o fantomă. Cei doi în pat, morți de mult în nemiscarea strînsă a unei îmbrățișări fatale...

— Va să zică tu erai, zise Niculac. De unde ai știut că sînt aici ?

— N-am știut, dar am încercat, răspunse ea. Cînd te-am văzut...

— Ei ! se miră el auzindu-i glasul, care rețrăia intens aceea clipă. Eu am visat că era cîinele tău de pe șevalet, căuta și el un stăpîn și era fericit că nu mai e singur...

— Cînd te-am văzut, Niculac, continuă ea, mi-am dat seama că sînt pierdută.

— Ia taci tu din gură, zise el, nimeni nu e pierdut și nici cîștigat... Ce bine e aici la tine, adăugă el după o clipă cu un glas încărcat de emoție. E cazul să-ți spun că mi-ai făcut o mare bucurie dîndu-mi cheile ! A fost așa de frumos ! Am stat pe balcon și m-am uitat pînă spre seară. Nu cred că m-ași sătura să mă tot uit... tu ai lumină aici ?

— Dar de ce ? Vrei să aprinzi ?

— Mie mi-e foame, zise el, am văzut jos că e un restaurant „Pescarul“. Ași aduce ceva, dacă nu s-o fi închis.

Nu era încă unu, zise ea, și el se ridică și aprinse lumina. Surîdeau cînd se uitară unul la altul, dar chipul ei era răvășit și privirea lacomă de patimă. O luă în brațe și îi puse mîna pe obraji, ca și cînd ar fi vrut să i-i dreagă, și i-o puse și pe frunte, netezindu-i părul, spre ceafă, să-i întindă parcă pleoapele și să-i limpezească ochii turburi.

Și într-adevăr ca se mai liniști.

— Te iubesc, Niculae, murmură și începă din nou să-l sărute ca în clipa cînd îl trezise din somn.

— Să iubești, zise el, nu e mare lucru, să nu-mi mai spui așa. Toată lumea iubește ! În sat la noi fetele și băieții nici nu folosesc cuvintele astea.

Ea se lăsă pe taburet și se uita de jos la el, tăcută. Ne-mișcarea privirii, contemplîndu-l în timp ce el își încheia cămașa, arăta, fără voia ei, mai multă iubire decît sărutările de mai înainte.

— Ține la el, așa se zice, continuă Niculae. Sau la ea. Să iubești poate să însemne o dorință a ta, pentru tine. Dar să ții la cineva, ei, asta e cu totul altceva.

— Țin la tine, Niculae, șopti ea.

— Da, vād, zise el rîzînd, de bucurie, în hohote. Și eu țin la tine ! Mai ales după ce ți-am văzut tabloul ăsta... Vrei cumva în afară de pește altceva ? adăugă el cu mîna pe clanță.

Ea îi răspunse să ia ce crede el și după un sfert de oră Niculae se întoarse cu un pachet în care aducea crap prăjit, unt, brînză și roșii, prăjituri și două sticle de vin, pe care avusese grijă să le destupe acolo.

— Să te vād dacă ai pahare, zise el, ca și cînd ar fi supus-o la un examen, că încolo putem mîncea totul cu mîna.

— Da, zise ea, am un pahar !

— Ei, zise el, ia uite ce bine... Adu-l înapoi. Un cuțit ai ? Ne trebuie pentru roșii.

— Am un cuțit de pictură, zise ea.

— Țasta ce mai e ?

— Noi nu folosim numai pensula, cărbunele sau creionul... Citeodată lucrăm și cu un cuțit special, cu lama flexibilă, fără muchie.

— Ei, adu-l încoace ! Taie ? Asta e problema ! continuă Niculae în timp ce aranja masa pe pat, pe un fel de planșă mare de carton, probabil tot de pictat.

Nu prea tăia cuțitul, mai mult le spărgea, roșiile.

— Când eram mic, zise Niculae, mă uitam la tata cum le mînca mușcînd din ele. Mie nu-mi plăceau, tot ce era grās sau moale nu mi-a plăcut niciodată... Pînă să deosebesc eu din punctul ăsta de vedere, jumara albă de porc, de roșie, au trecut mulți ani. Mama zicea că așa sînt eu, cam scarandiv...

— Asta vrea să zică lingav ! ? zise pictorița.

— Nu, lingavilor nu le place deloc să mînince, îi chinuiesc pe părinți. Mie îmi plăcea, dar abia în armată am descoperit că untul pe pîine, cu puțină sare, e foarte bun !

— Asta fiindcă te-ai născut înainte de război, zise pictorița, cînd se găsea unt (și își puse cu pricepere și vădită plăcere pe pîine o folie groasă). Eu m-am născut chiar în timpul războiului, adică aveam trei-patru ani în toiul lui, cînd începuse să nu se mai găsească nimic. Prin '46-'47 nu în fiecare dimineată îmi dădea mama o felie de pîine cu puțin unt.

Ea rîse. Mînca cu multă însuflețire și era greu de ghicit dacă mai mesteca și nu înghițea direct. Cu toate acestea, nu pofta strălucea în privirea ei, ci emoția de a mînca împreună cu un bărbat.

— Mi-aduc aminte prima zi de școală... Fusesem crescută de mama foarte sever, dar ce folos... Toată ziua stam

și mă gîndeam ce să mai inventez ca s-o scot din sărite... Abia așteptam să facă parchetul ca să intru în casă, fără să mă șterg pe picioare... Mă pedepsea, mă puneă cu fața la perete... Și acolo ce crezi că făceam, nu găseam eu ceva care s-o exaspereze ? Luam cu degetul lacrimile de pe obraz și mozeleam peretele, scriam pe el verbe franțuzești... Ți-nchipui cum a fost prima zi de școală. cînd m-am pomenit în fundul clasei, cot la cot cu o țigancă ! Nici eu nu știu cum am ajuns acolo, m-o fi pus învățătoarea, nu mai mi-aduc aminte, dar știu că nu eram chiar cea mai înaltă din clasă, și pe urmă, stai să vezi... M-am ridicat imediat în picioare, vedeam roșu înaintea ochilor, și am strigat : „*Mais moi, je ne peux pas rester près d'une gitanne !*“¹ Ți-nchipui ! În franțuzește ! M-o fi înțeles, nu m-o fi înțeles învățătoarea, nu mai mi-aduc aminte, dar știu că a ieșit cu scandal, m-a luat de acolo și m-a dus ceva mai în față...

— N-ai putea să spun că ești așa bățăioasă ! zise Niculae mirat.

— Îmi pare rău, zise pictorița cu neașteptată gravitate. M-am făcut mare, am început să gîndesc, și gîndirea m-a făcut hamletiană. De fapt pictura e de vină ! Iubesc arta asta și nu mai sînt atît cît ar trebui de atentă la întîmplările vieții mele. Nu mi se par importante ! Pe urmă îmi dau seama prea tîrziu că au loc în viața mea tot felul de catastrofe !...

— Dar să știi că ai dreptate, zise Niculae. Zece tablouri ca astea dacă faci pe an (și arată cu mîna spre

---

¹ „Dar eu nu pot să stau cu o țigancă !“

șevalet), și dacă pentru asta ai nevoie să te gîndești numai la ele, n-ai ce să faci, asta ți-e soarta !

— Ți-a plăcut ? !

— Da, zise el, cu toate că nu mă pricep. Și mi-a plăcut și un bătrîn cu părul dat în lături pe frunte. Cine e ?

— E tatăl meu !

— Înțeleg. S-ar zice, continuă Niculae, că de-aia ți-a ieșit bine fiindcă e tatăl tău și îl cunoști... Dar cîinele ? Ați avut un astfel de cîine ?

— Nu !

Ea negase foarte energic și fără motiv aparent ; uitîndu-se la horticultor, privirea i se mări și căpătă o ceață misterioasă.

— Tocmai că eram gata să-ți spus și eu ceva neplăcut, continuă Niculae, de ce, de pildă, cînd de-aici de la tine se vede așa de frumos, tu pictezi lucruri care n-au nici-un rost, cînd am dat peste alegoria asta... Fiindcă e o alegorie, nu e așa ? Te-ai gîndit la ceva, nu ?

— Cred că da, spuse ea ezitînd. Mai sigur pot să-ți spun că am simțit ceva... Și că a trebuit să păstrez în mine această simțire pînă am terminat tabloul... Acuma, adăugă ea cu aceeași ceață în priviri, mie nu mai îmi plac decît culorile...

— Am văzut, zise el zîmbind, ai început și tu să imiți pe imitatorii negrului din Dakar.

— Cum să-ți spun, zise pictorița parcă strivită de o greutate invizibilă și insuportabilă... Cred că trecem printr-un sfîrșit de civilizație... Pînă acum cîtva timp credeam că numai cei netalentați fac o astfel de pictură... Ca să-mi dau seama că nu, chiar și cei foarte talentați

vin direct stricați spre arta care nu mai spune nimic. Nu știu cine îi strică... Știi, presiunea este foarte mare... vezi în ochii lor ignoranța limpede și fără întoarcere... Sînt pierduți... Artă noastră a căzut în decorativ...

Ea se opri, stingherită, crezînd poate că îl plictisește. Dar el o asculta atît de atent, încît uitase să mai mănînce. Își reveni însă, apucă o sticlă și turnă vin în pahar.

— Ne amînăm, zise el cu paharul greu de cristal în mînă, cu tăietură hexagonală, bun să cadă jos să nu se spargă. Uneori, explică el cu mîna întinsă, n-aveam lingură la masă și mama îmi spunea : „Nu e nimic, te amîi și tu cu Ilinca“, adică cu soră-mea. Așa și noi acum ; avem un singur pahar ! Ne amînăm !

Ea surise cu tot chipul și se făcu brusc de o frumusețe stranie. Să fi fost amintirea soriei lui, faptul că el o comparase cu ea, cauza șocului care îi adunase valul de sînge în obraji ? Puse mîna pe pahar și îl bău în timp ce el aștepta cu mîna întinsă : asta înseamnă adică amînare, parcă îi spunea el cu ochii mijind, în timp ce unul folosește obiectul, celălalt stă cu mîna să-l apuce de îndată ce a terminat. Ceea ce Niculae și făcu, turnîndu-i apoi ei din nou.

— Și nu poate să-i împiedice nimeni să decadă ? zise Niculae naiv. Le cumpără cineva tablourile ?

— Parcă pe ei îi interesează dacă le cumpără cineva ? ! exclamă Simina. Și pe urmă nici nu e bine să-i împiedice, fiindcă nici artă cu sila nu se poate face. Îți spun, am crezut multă vreme că partizanii acestui fel de a face pictură, fiind mulți, corup talentele viguroase. Ei, nu e așa, talentele viguroase, cum ți-am spus, vin gata corupte

de-acolo de la țară sau de pe băncile beleartelor, unde bătrînii maeștri încearcă în zadar să-i învețe să deseneze. Știi, măcar de-ar ști să deseneze. Picasso știe, și știe și Kandinsky în perioada lirismului și a improvizațiilor, cînd e foarte reușit, pe urmă și el degenerează pictînd microbi și limbrici colorați, care, vezi tu, e ceva nou, abstract...

— Ce spun ei la o discuție ? zise Niculae curios.

— Ce spun ? ! exclamă ea deconcertată. Spun că totul s-a pictat... E un sentiment, nu un adevăr, această afirmație a lor. Și nu știu de unde le vine, murmură ea mai departe, fiindcă e loc la noi pentru multe generații de artiști de-aici înainte, să tot picteze... Oamenii sînt bucuroși să cumpere mai departe tablouri reușite, care pe lîngă culoare să mai însemne și ceva...

— Nu te supăra, zise Niculae, că mai rău te necăjești !... Tot mama ne spunea, cînd era ea veselă, acest pleonasm ! Așa și tu, dacă ești ferm convinsă că ai dreptate, ce-ți mai pasă ? !

Ea vru să spună ceva negîndit și clipi și scutură din cap buimăcită, dîndu-și seama că fusese cît pe-acî să des-tăinuie ceea ce pesemne era numai secretul ei. Niculae înțelese însă altceva :

— De fapt, îți pasă, o consolă el, fiindcă jumătate din ce-ai pictat tu trebuie să fie pe placul lor. Sau nu e ! ?

— Ba da, confirmă ea.

El începu să rîdă :

— Pictează și tu atunci, zise el, și-așa, și-așa... pentru toate gusturile !

Și dădu din umeri ca în fața unei evidențe frapante, făcînd-o să ridă.

— Hai să mai bem, închele el, și luă de jos o a doua sticlă.

Vinul gîlgii în pahar. De jos de la „Pescarul“ urcau cîntece, care pînă sus ajungeau numai cozile lor, răcnete groase, guturale... Niculae se ridică și se duse și se uită în jos. Cînd se întoarse constată cu un dispreț binevoitor :

— Mugesc ! Uite, adăugă el, la ăștia nu le pasă de sfîrșitul de civilizație și de ce se pictează...

Simina nu știa ce avea el în glas de o făcea să izbucnească în rîs. Dar nu numai glasul, ci toată ființa lui o acapara. Niculae nu era chiar atît de atent, dar chiar cînd nu se uita la el ea tot îl vedea, fiindcă, redeschizînd pleoapele, țîșnea din privirea ei gîndul prezenței lui clipă de clipă.

— Ții mult la părinții tăi, spuse ea, am observat asta de anul trecut. Îi pomenești mereu.

— Da, fiindcă am început să îmbătrînesc. Cînd aveam optsprezece ani nu-mi păsa de ei.

— Și eu țin la mama, de tata nu mai vorbesc, dar mi-e greu să mai trăiesc acum, cînd sînt singură, în același apartament cu ei... simt că mă urmăresc, mai ales mama, cu eterna întrebare : ce-ai de gînd ? Cînd te măriți din nou ? Îmbătrînește și vrea nepoți...

Niculae ridică privirea și se uită țintă la ea. Dîndu-și seama, Simina rămase paralizată... El se ridică, dădu la o parte totul de pe pat și o luă în brațe. O culcă alături de el și începu s-o mîngîie cu palma lui, care nu era labă,

dar era grea de munca de grădinar pe care o făcuse atîția ani.

— De ce mi-ai spus că te-ai remăritat ? o întrebă el foarte aproape de gura ei întredeschisă și pe care răsufierea fierbinte începuse s-o usuce.

— Așa, șopti ea, să văd dacă mă mai iubești !

— Și cînd aveai de gînd să-mi spui ?

— Mai tîrziu...

— Deci acum a ți-a scăpat ?... Poți să te lauzi că te-am crezut.

Ea nu răspunse decît tîrziu : A crezut-o, da, și-a dat seama și ea de acest lucru în clipa cînd el s-a ridicat alaltăieri și a plecat... Și totuși el, azi, s-a întors...

— Ți-a scăpat, sau nu ? insistă el.

— Ce importanță are ?

Părea tristă sub apăsarea gîndului că acum nu mai avea nici o armă cu care să lupte cu el.

— Importanța ar fi următoarea : s-ar dovedi că tu ai crezut că nu mai țin la tine, din moment ce ai lăsat să planeze încă asupra noastră umbra unui alt bărbat, zise Niculae amestecîndu-și respirația cu a ei.

— Ți-am spus, șopti ea ca într-o beție, cînd te-am văzut în păt mi-am dat seama că ții la mine, cum zici tu, și te rog să uiți o frază din scrisoarea mea, cu privire la răscolirea trecutului. Am scris-o special ca să-ți dau de gîndit... Ca și cuvintele jignitoare despre ce ar fi trebuit să facă bărbatul meu, care nu există, contra pictorului acela care mă persecută... istoria cu duelul... Dar, Niculae, nu sînt bune cuvintele țărăncilor tale... țin la tine... ții la

mine... Te iubesc, sînt cuvînte fără pereche... Te iubesc, Niculae...

Și spunînd aceste cuvînte, ea își răsuci gîtul și umerii într-o parte și se întoarse cu spatele la el cu atîta însingurare, încît ai fi zis, că, asemeni celor care mor, a întors spatele acestei vieți, chemată spre un țărîm îndepărtat, de unde nu există întoarcere. Și rămase astfel parcă definitiv, ca și cînd cu adevărat și-ar fi dat duhul.

IX

El se uită atunci la ea așa cum ne uităm să vedem un lucru pe care îl înțelegem bine că există, dar nu știm de ce. Era pentru el această părăsire de sine ? Cu un zîmbet, o întoarse ușor cu fața și se urcă pe ea, ca și cînd ar fi vrut să verifice, și într-adevăr pictorița părea fără simțire... Dar cînd pătrunse în ființa ei, ea scoase, fără să deschidă ochii, același strigăt lung de surpriză... Începu să-și agite capul la dreapta și la stînga, ca și cum negînd ar fi afirmat ceva... Îi pronunța mereu numele : Niculae, Niculae... ca o chemare de pe acel țarm îndepărtat unde se afla și de unde îl zărise... Unde trebuiau să fie mereu împreună... și să nu se mai despartă niciodată...

Niculae continua să suridă...

— Trezește-te, îi spuse întru tîrziu.

Și o înveli dînd la o parte sarica și scoțînd de sub ea cearceaful alb. Privirea ei începu să se crape și curînd pleoapele ajunseră la jumătatea deschiderii lor totale, dar nu părea că se vor mai deschide de tot. Rămase așa multă

vreme, în timp ce Niculae îi lua umerii în brațe și se întindea lângă ea.

— Acuma dormi, zise Niculae. Mai vorbim și duminică.

— ...De ce duminică, îngăimă ea... acum... e abia luni... adică marți... pînă duminică...

Își trase lung sufletul într-un suspin adînc, și deodată se trezi. Niculae se uita afară. Erau nopți scurte de iunie; se făcuse ziuă. Orașul dormea, dar respirația lui nu era lină, ai fi zis că îndepărtate uruituri de tramvaie pe șine, sau de autobuze care își începeau cursele ambalînd, la pornire, puternicele lor motoare cu ulei, erau tresăriri ale uriașului corp, horcăituri gigantice, repede înăbușite de tăcerea încă totală a marilor clădiri și bulevarde.

— Vrei să vezi cum răsare soarele ? zise ea.

— Nu, răspunse Niculae. Mie îmi plac numai apusurile. Am văzut în copilăria mea atîtea răsărituri, că...

— Presupun, zise ea, că ai văzut tot atîtea apusuri ! De ce unele îți plac și celelalte nu ?

El rîse :

— Așa e. Nici eu nu știu. Poate pentru că, dacă stau să mă gîndesc, de mic mi-a plăcut să stau și să mă uit... Ori dimineața ne scula tata pe toți să mergem la muncă.

— Înțeleg, zise ea, seara vă lăsa în pace.

— Nu chiar seara, așa cam la un ceas înainte de apusul soarelui, trebuia mers acasă, unde mama și fetele aveau alte griji. Dar ale noastre încetau.

Niculae se întinse mai bine în pat și își puse brațele sub ceafă. Închise ochii și surîse sub puterea amintirii. Să-i povestească sau nu ? Desigur, chiar dacă ea ar ră-

mine străină de vraja dezvăluirilor. Chiar străină nu va rămîne, fiindcă va primi în sufletul ei dorința lui de a o vîri într-o lume senină, copilăria, care se poate contopi cu a ei.

— Oriunde am fi fost, cu sapa sau secerea în mînă, la auzul glasului tatei : gata, toată lumea la căruță, lăsam spicile sau fîrcle de porumb acolo unde erau, legam cei cîțiva snopi care mai rămăseseră, îi puncam în clăi și o luam pe miriște spre capul locului, continuă el și se ridică brusc în coate și se întoarse spre ea țintuind-o cu privirea, nu destăinîindu-i, ci parcă amenințînd-o. Ce mult îmi plăcea mic atunci !. Și frații mei numeroși și cîinele și căruța care se aurea la lumina asfințitului. Poți să-ți dai seama ? Ce inteligenți erau caii ! Cînd ne vedeau, cu toate că ei ar fi stat mereu pe cîmp ca să pască, așa împiedicați cum erau, începeau să vină și ei spre căruță, cu boturile întinse, cu urechile înainte, nechezînd așa încet, parcă ar fi spus : „Și noi ! Și noi mergem acasă !“ Bineînțeles ! Fără ei nici nu se putea ! Cine să fi dus căruța și grapele și tot cu ce veneam pentru o zi întreagă, haine, rogojină, unelte mai mici... He, he, he ! rîse Niculae. Cu rogojina asta era o chestie... Tata n-a vrut niciodată să facă rost de-un coviltir, și uneori ne prindea ploaia pe cîmp. Ne strîngeam toți în căruță și ne puncam rogojina în cap. Dar fiecare trăgea de ea, că nu ne acoperca pe toți, și atunci mai bine ne ploua pe toți... Ajungeam acasă dîrdîind, bătuți chiar de piatră, fiindcă uneori dădea și piatra peste noi. Și ne și trăsnea ! Mama se închina și o apuca o furie mare pe noi, că nu ne închinam nici unul, mai ales cei mari, care erau, zicea ea, negri de păcate, și vezi,

căzînd fulgerul peste ei, de păcătoși ce erau, o putea omorî și pe mama, care ea, de, nu era nicidecum păcătoasă ! Tata stătea pe cutia loitrei cu unul din frații mei mai mari, fără nimic pe ei decît niște flancle și pălării negre albite de alte ploii, și le cădea apa în cap, și lor nu le păsa. Vedeam gîtul roșu și puternic al tatei curgîndu-i pe el șiroaie de apă și scoteam și cu capul afară sub răpăit. Mă trăgea mama îndărăt sub rogojină și se răstea la mine să mă închin barim eu, că sînt mic și am suflet curat, dacă păgînii ăilalți nu vroiau... Dar asta se întîmpla mai rar. De-aia și tata nu făcea rost de coviltir : dacă era atît de rar ! ? Și iarna făcea la fel... Dacă e o singură iarnă pe an, ce rost are să le mai cumperi copiilor îmbrăcăminte și încălțăminte ?... Vezi, totdeauna era treabă dimineața, chiar cînd seceratul și săpatul se terminau. Mic mi se părea că tata le inventa special pentru noi treburile, ca să nu stăm. Dar în aceste pauze între sapă și seceriș, după-mesele pleca și tata de-acasă și plecam și noi care încotro... Îmi bătea inima unde să mă duc : să mă duc la vie, într-un loc unde îmi plăcea mic să stau ? Să mă duc la frati-meu cu caii pe la lot, unde aveam pepeni și puteam coace porumb ? Sau să mă duc în grădină cu un teanc de romane-foileton, să urmăresc mai departe aventurile „cavalerilor nopții“ ? Oriunde m-aș fi dus, mă întorceam la un moment dat cu fața să văd asfințitul. Nori fioresi, dar fără nimic periculos în ei, năvăleau cîteodată asupra soarelui din toate părțile, fără să-l împiedice însă să strălucească la buza cîmpiei. Alteori erau îndepărtati

și subțiri și veneau spre el blânzi și parcă plini de nostalgie, și atunci soarele îi colora în cele mai ciudate culori, luminându-i în văpăi câteodată chiar mai puternice decât ale lui. Înainte să vin la tine am cumpărat albumu ăsta de Tonitza și am răsfoit și altele. La început m-a șocat când am văzut în unele tablouri culori atât de aprinse peste peisajele respective... Pe urmă mi-am amintit că așa este... Spre seară, așa, eu ies câteodată din incinta castelului, când norii nu acoperă complet asfințitul, să văd cum apune soarele...

— Ai dreptate, zise Simina, răsăritul soarelui înseamnă și pentru mine o zi de muncă, adică faptul că începe... Și deși dorm bine, simt, dacă mă uit la el, o ușoară oboseală psihică. Dar nu ține mult și dacă mi se întâmplă să am neterminat pe șevalet ceva care îmi place, atunci mi-ajunge chiar o secundă să mă uit la pînza mea, în care se văd culorile încă neîmplinite, și paleta alături, ca să-mi placă gîndul că am multe ore înainte în care pot face ceva... Mai greu e când pe șevalet nu e nimic, sau e ceva care deodată nu-mi mai place! În copilărie însă, vezi, pe mine nu m-au bătut nici aceste ploi și nici n-am fost trăsănită vreodată într-o căruță, cu toate că, cîțiva ani, verile, am fost și eu la țară, la bunicul dinspre mamă. Era undeva în Moldova. Mi-aduc aminte că odată a venit vaca de la cîmp și s-a oprit în drum în dreptul porții. Eram mică, mititică... Vaca a mugit o dată cu capul peste gard uitîndu-se în curte. Am luat-o la goană foarte agitată, spre fundul grădinii, unde era bunicul, și i-am

spus, ce era în mintea mea, să vezi, în orice caz îi dădeam o veste importantă : „Tataie, tataie !“ „Ei, Siminico, ce e ?“ „Tataie, sună vaca !“ Nu cunoșteam cuvîntul „a mugi“ sau poate chiar credeam că acolo la poartă era o sonerie, pe care vaca apăsase ! ?...

— Bine, zise Niculae, zîmbind de această amintire a ei. Și după ce între ei se lăsă o tăcere, reluă : acum să-mi spui și mie, unde te-ai călătorit ?

— Cum să mă călătoresc, zise ea. Cînd ?

— Mai adineauri...

— ...Pe urmă am luat odată de-acolo o tenie, continuă ea occlind senină întrebarea. Această tenie era gata să mă omoare. Pînă am dat-o afară, ce m-am chinuit... S-a infuriat atunci tata și nu mai m-a lăsat să mă duc la țară. M-a luat cu el la munte sau la mare, cu toate că nu-i era ușor cu cîtă leafă avea el după război ca profesor de desen, și mama ca funcționară la electricitate. Noroc că electricitatea avea peste tot tabere pentru copiii salariaților, toate frumoase, și o parte din vară mi-o petreceam în ele.

Se opri, așa cum se oprește cel care s-a îndepărtat suficient de un anumit loc pe care nu vrea să-l vadă și nu-l mai poate astfel zări. Nu vroia să răspundă sau nici ea nu știa ce i s-a întîmplat ? Peste chipul ei se lăsase o umbră.

— De ce, zise ea, ai spus că mai vorbim și duminică ? Ce-ai vrut să spui ?

El izbucni în rîs.

— Nu-ți spun, zise, pînă nu răspunzi și tu la întrebarea mea.

— M-am gîndit la întrebarea ta și nu știu ce să-ți răspund, Niculae. În afară de faptul care sare în ochi că am fost și sînt fericită cu tine, nu mai știu ce să spun, cu toate că, vezi și tu, n-am limba împiedicată. Presupun că la asta ai făcut aluzie cînd ai spus că m-am călătorit.

— Desigur, confirmă Niculae.

— Nu, zise ea, am fost cu tine, dar cînd sîntem fericiți sîntem mai liberi și așa se face că am împrumutat ceva din singurătatea ta. De-aia ți s-a părut probabil că *mă* călătoresc. Nu știu, poate de-accea te iubesc, că ești singur și liber, fără să arăți ca bietul meu cîine ? Iar tu mă iubești fiindcă ființa mea nu te acaparează ? Gîndul la mine, nu e așa, nu te împovărează, un surîs apare pe buzele tale ? E adevărat ?...

— E adevărat, exclamă el cu privirea sticlind de uimire. E foarte adevărat ! Și mai îmi place o ceață care ți se lasă ție peste ochi cînd vorbești despre pictură... Nici nu știi ce bine îmi pare că ți-au reușit cîteva tablouri.

— Mai am și acasă, zise ea. Știi ce ! ? Hai să plecăm și să mergem la mine acasă. Mîncăm ceva, bem cîte-o cafea și nu mai dormim azi...

X

Jos în stradă ea îi spuse :

— Această lume cu cai care vin cu gîturile întinse spre căruța familiei care se pregătește de întoarcere acasă sub un asfințit scaldat în culori de foc (aș vrea să pictez o astfel de compoziție, chiar dacă Millet, un mare pictor, a făcut-o demult, înaintea mea), această lume mai există ea oare ?

— De foarte curînd, zise Niculae, ea nu mai există.

— Mergem pe jos, spuse Simina. Nu e departe. Treccm printr-un parc, sau o luăm prin Dudești ?

— Printr-un parc, zise Niculae. Ce parc ?

— O să-l vezi.

Orașul era încă adormit. Soarele însă răsărise. În fața blocului unde avea pictorița atelierul dormea de asemeni la ora aceea o cunoscută, pe atunci, colonie de vrăbii, ai fi crezut văzîndu-le în cei șapte-opt arbori, pe care îi ocupaseră, că sînt fructele acelor arbori, așezate cum erau

ca niște nuci cenușii pe toate crăcile, din vîrf pînă în poale, o puzderie în fiecare copac.

— Ce e cu astea aici ? o întrebă Niculae.

— Nimeni nu știe, zise Simina. Să le vezi iarna pe frig, cînd copacii nu mai au frunze, nici nu mai au glas să ci-ripească. Te întrebi cum de nu mor ! Dar acum fac o gălăgie... Au vrut unii să le gonească... Aiurea !

Ajunseră în piața Sfîntul Gheorghe și o luară la vale spre piața mare, care se vedea de departe, încă pustie de lume, dar forfotind de zarzavagii, care își pregăteau tarabele.

— Și îți pare rău după lumea asta ? zise ea din nou. Deși, după cîte am înțeles, nu-ți plăcea să muncești în lumea asta a ta...

— Da, îmi pare rău, zise Niculae. Dar nu mai e nimic de făcut. Nu-mi plăcea să muncesc în ea, e adevărat, dar nu m-ași simți poate atît de singur astăzi, cum să-ți spun, mie, care am fost activist și am contribuit la surparea ei, acum, nu că îmi pare rău de ce-am făcut, dar mă simt străin de ceea ce a ieșit. Nu ca idee, fiindcă ideea asta e aceeași și astăzi, dar m-am pomenit, cum să-ți spun, că simt altfel... Și mai ales ce oameni au ieșit la iveală... Ei o duc bine, iar ceilalți, care nu-și mai pot oferi forța de muncă în afara satului, pe șantierele de construcții, toată generația tatălui meu de pildă, n-au de lucru, fiindcă mașinile fac acum ceea ce era altădată munca de bază a țaranului. Și totuși văd porumbul pe cîmp năpădit de buruieni... În privința asta nu mai e nimic de făcut, întoarcerea e imposibilă, cu toate că mie

mi-ar fi plăcut ceva în stil englezesc, să se păstreze și ce era bun înainte și să se facă și revoluție.

— Ce consideri tu că era bun înainte? zise ea curioasă.

— Eu știu? Aicea mă încurc. Dacă țăranul rămânea proprietar individual și i se ofereau lui mașini spre vânzare, era poate același lucru, dar cu randament național mai mic... cine știe?

— Aceste mașini, zise Simina, sînt obligatorii?

— E obligatorie agricultura intensivă... cu eliberarea de brațe de muncă pentru industrie, care și ea e obligatorie.

— De ce? Cine ne impune cursa asta? zise ea. Nu nouă, românilor, ci așa, în general?

— Cursa asta, zise Niculae, ni se impune din nevoia de simplificare.

— Nu înțeleg, zise ea.

— O să-ți dau cîteva exemple. Sînt acuma pe piață două tipuri de avioane. Unul vechi, cu care faci opt-zece ore pînă la Moscova sau Paris, și altul nou, cu care faci doar două sau trei ore. Care e mai bun? Al doilea ne simplifică mai bine viața.

— Înțeleg, zise Simina.

— Gîndește-te, pe urmă, la industria radiofonică, continuă Niculae, sau la calculatoare. Fără calculatoare formidabila eficiență actuală a planificării producției s-ar transforma în contrariul ei, cu prăbușiri economice de coșmar... Și nici vorbă să ne mai excităm imaginația cu pregătirile care se fac acum să trimitem oameni pe lună...

— Înțeleg perfect, zise ea. Nu e numai nevoia de simplificare, ci și de expansiune... Fiindcă am început să plecăm peste tot pământul... Orașelul sau satul nostru nu ne mai ajung... Dar, adăugă ea, ce mi-ai spus tu despre cai mi-a plăcut mai mult... Și tu, pe-acasă te mai duci ?

— Nu, dar o să mă duc de-aici înainte.

— Te înțeleg. Acum ești inginer. Dar tatăl tău, el vine să te vadă ?

— Vine, dar de fiecare dată mă supără, zise Niculae. Mergem amândoi pe la București, intrăm într-un restaurant... Îi place la restaurant să bea o țuică tare și să mănânce o ciorbă cu carne, cu ardei iute. E foarte bătrîn, dar stai să vezi... Anul trecut, după ce, ca să nu-mi periclitaze mie stiuția (așa i s-a spus), și-a dat pământul în colectiv, am promis că o să-l ajut cu mai departe cu bani. Nu i-a plăcut. Vine el la mine și zice : „Ion Ilie Albuleasa are un picior de lemn !“ „Foarte bine, zic !“ „Are un picior de lemn, zice, parcă nu m-ar fi auzit, și stă pe un scaun și nu face nimic.“ „Ei și ? zic. Să stea sănătos, și dacă are chef, să-și pună un picior de lemn și la celălalt picior.“ Dar tata nu mă auzea. „Se uită și el, zice, afară, prin geamul gheretei, și gata, asta e toată treaba lui !“ „Ce gheretă ! ?“ zic. „O gheretă, arc acolo o masă, un scaun, stă pe scaunu ăla și nu face nimic. Și ia leafă !“ M-a scos din sărite. Era un reproș ! Că adică, fi-său ăla al lui Ion Ilie Albuleasa ăsta, deși tat-său are un picior de lemn, i-a găsit undeva un loc de portar, și eu, care el are picioarele întregi, nu i-am găsit și lui un loc undeva să ia și el o leafă. Formidabil ! Uite la ce se gîndește, la leafă, în loc să-și vadă liniștit de bătrînețe.

Simina îl apucă de braț și îl strînse, se lipi de el, așa cum facem cînd avem bănuiala că după ce ni s-a povestit ceva povestitorul simte nevoia să fim alături de el... Niculae însă nu arăta nici o turburare. Doar în glas ne-
cazul lui pe taică-său căpăta o tensiune neștiută parcă
nici de el...

— Data trecută l-a împins cineva în tramvai, continuă el. Că tata de unde să știe că în tramvai oamenii se pun fiecare la locul lor după distanța pe care o au de parcurs și au căpătat cu anii obiceiul de a elibera mereu locul de trecere spre coborîre. Tata se proțapise în mijloc și se împiedica lumea de el. „Moșule, zice unul, iritat, dumneata unde cobori ?” Tata l-a măsurat fără sfială : „În Bucureștiu ăsta, unde să cobor ?” i-a răspuns el. Ai observat ? Lumea înțelege fulgerător o întîmplare și rîde. Așa și acum. S-a rîs în vagon de acest bătrîn țaran căruia nu-i păsa de stațiile de coborîre ale altora și nici de a lui, care nu putea fi decît în Bucureștiu ăsta, unde dracu să fie ? Cînd ne-am dat jos a văzut el că sînt supărat, și ce să zică, să mă îmbuneze ? Părea, chipurile, și el supărat, și după o vreme îl văd că odată se oprește și spune : „E bine să ai tramvaiul tău, domnule !” Ți-nchipui ! M-a înmuiat !...

De astă dată, vădit, povestitorul avea ceva spart în glas... Se lăsă o lungă tăcere, în timp ce femeia, lipită de el, căpăta în mers o expresie din ce în ce mai gînditoare.

— Cînd mai vine să te vadă, spuse ea într-un tîrziu, cheamă-mă și pe mine...

Intraseră demult în parc, și Simina se opri la un moment dat într-un loc, și expresia ei gînditoare se limpezi.

— Vezi acest loc gol ? zise ea.

Și îl privi intens, ca și când i-ar fi dat un avertisment. Am și eu, parcă îi spunea, în acest oraș melancoliile mele care nu sînt mai prejos de ale tale. Ai putea să le înțelegi?

— Ei, șopti el, ce e cu acest loc gol ?

— Acest loc gol, reluă ea atunci cu o dulce indignare, nu mai înseamnă nimic. Nu-ți spune nimic... Dar aici erau pe vremea cînd aveam eu treisprezece ani doi uriași care vegheau o nimfă adormită, într-o grotă ascunsă a pădurii. Grotă și pădurea și tufișul din jur fuseseră alese de sculptor. Între uriași și nimfă susura un izvor limpede... Veneam totdeauna aici și stăteam ore întregi, vrăjită... Nimfa era de-o frumusețe perfectă, iar giganții aveau gîtul și torsul îndoit, sugerînd tandrețea lor umilă față de ea și de somnul ei... Aici citeam... visam... Erau două pietre mari pe care te puteai așeza. Din cînd în cînd mai venea altcineva, de obicei perechi, se uitau în tăcere, apoi plecau și rămîneau iar singură. Mă gîndeam că aici o să mă las prima dată sărutată de iubitul meu... N-am mai apucat. Cineva a scos nimfa de aici, a despărțit-o de uriașii ei și a distrus grotă. Era o lume a visului închipuită în piatră durabilă de un mare artist... Paciurea... Față de el Brâncuși e un mic sculptor fără imaginație. Un folclorist abstract... M-am interesat dacă nu cumva grupul acesta statuar n-a fost așezat în altă parte, într-o altă grotă la fel de frumoasă... Nu, i-am văzut pe uriași singuri pe o alee, expuși în mod absurd copiilor și îngrijitoarelor lor, lipsiți de dimensiunea lor pe care le-o crease artistul, de forță înblînzită și tăcută, care veghează un miracol al lumii. Acolo unde erau acum nu mai veghează nimic... Unii își închi-

puie că noi, artiștii, lucrările noastre adică, pot fi luate, duse unde vor ei, sau pur și simplu aranjate, sau lovite cu ciocanul... Dar nu asta vreau să-ți spun... Vreau să-ți spun că te-am înțeles bine când mi-ai povestit despre ceea ce nu mai este în viața ta, deși experiența mea e mai restrânsă... Și acum, Niculae, sărută-mă! Tu ești iubitul meu.

El avu o ezitare, fiindcă nu înțelesese în prima clipă, iar apoi Simina, deși nu era mai scundă decât el, se dădu într-o parte și se făcu mai mică, în așa fel ca fața ei să se uite la el de jos în sus. Niculae îi puse mîna pe ochi, o mîngîie... Brățele lor se încleștară...

Din deal se vedea soarele viu făcînd și mai negru un imens monument funerar înălțat pe o construcție funerară și care domina, de sus, întregul parc. Mai încolo încremiseră, uitîndu-se la perechea îmbrățișată, două femei și un bărbat care stăteau să se odihnească lîngă tumbăraiele lor, pe o bancă chiar în fața uriașului despărțit de nimfa sa. După un timp una din femei se ridică, se apropie de tumbăraie și spuse adresîndu-se bărbatului :

— Hai, nea Ioane !... Și adăugă după un timp cu o resemnare ironică : Hai la lupta cea mare !

Trezindu-i pe cei doi din lungul lor sărut.

Posomorît, măturătorul chemat nu prea vru să se ridice, dar în cele din urmă, văzînd că e lăsat singur, se urni de pe bancă și începu și el să curețe aleea de hîrtii și gunoaie...

Niculae chicoti. Strada Lînăriei pe care stătea Simina începea chiar de lîngă parc. Mergeau unul lîngă altul, ea continuînd să-l țină strîns de braț, cu aceeași expresie gînditoare de mai înainte, încît parcă nu auzi rîsul lui.

— ...Hai la lupta cea mare, spuse el. Vezi, e bine că nu ne fanatizăm... Întrebarea e însă dacă o idee prinde fără să ne smintim în același timp la cap...

— Asta vroiam să te întreb și eu pe tine, zise ea tresărind.

— E o întrebare, zise el pe gânduri.

— Niciodată, spuse ea fremătînd parecă de curiozitate, nu mi-ai povestit cum ai trecut și cum ai ieșit tu din experiența asta. Anul trecut nici eu nu eram prea curioasă. E adevărat că eram uimită de fiecare dată de independența ta... Cum să-ți spun... e vorba de independența ta ca soi de bărbat... Asta mă fascina, n-am avut timp...

— Nu prea înțeleg, zise Niculae.

Simina scoase cheile și descuie la intrare. Ajunseseră. Urcară niște scări din ciment negru, foarte vechi, strălucind de curățenie, și femeia o luă înainte și îl duse pe Niculae trecînd printr-un hol, în odaia ei, care avea stururile trase. Ea făcu lumină și deschise geamurile. Încăperea nu era mare, dar lucrurile fixe din ea, un covor scump pe jos, aparatul de radio, model vechi dinainte de război, studioul, un șifonier, erau bine așezate și era loc destul să te miști în ea în voie. Și aici mirosea a pictură proaspătă, dar nu erau atît de multe tablouri pe lîngă pereți ca în atelier. Erau însă multe pe pereți...

— Am norocul, zise ea, că această cameră e complet izolată de restul apartamentului. Ca să nu-ți faci vreo idee, e cazul să-ți spun că după ce m-am măritat am plecat de-aici.

— Nu-mi fac nici o idee, zise el. Treaba ta ce-ai făcut cu „mult“ înainte să mă cunoști pe mine...

— Hai să mergem în bucătărie, spuse ea după o clipă. Bucătăria, dealtfel ca și camera, era așezată cu spațele la stradă, și de pe geam se vedeau în depărtare vîrfurile copacilor din parc. Simina pregăti ouă la pahar, în care puse mult piper, sendviciuri din brînză albă și unt și o salată de roșii cu ceapă, în care de asemeni puse piper și mult oțet și untdelemn. Căută în cămară, în frigider vin, și găsi o sticlă, pe care Niculae o destupă cu oarecare caznă. Înjură...

— De cînd eram mic, explică el, m-a enervat să duc sau să trag ceva cu palmele... Cînd dam cu sapa îmi venea să mor, iar unei fete care mă găsisese de cavalier să-i duc geamantanul la gară, i l-am dus eu cam vreun sfert de oră, dar o dată m-a apucat și i l-am trîntit în stradă...

— Atunci, zise ea, cum ai îndurat atîția ani să muncești la grădină, la castel ?

— Am îndurat, ce era să fac ! răspunse el cu umor. N-aveam încotro... Mai pe urmă, cînd inginerul a aflat că învăț, m-a scutit de datul cu sapa... Spuneai adineauri, pe drum, ceva care n-am înțeles, adăugă el mîncînd.

Ea nu răspunse îndată și continuară multă vreme să mănînce amîndoi tăcuți și înfometați.

— Asta pot să-ți explic mai bine decît ai putea tu s-o faci dacă te-ași întreba ce ți-a venit în primele clipe cînd ne-am cunoscut noi, să mă simpatizezi, zise ea întru tîrziu. Fiîndcă de muieri sper că n-ai dus lipsă. Presupun că și la Marioara rămîneai din cînd în cînd peste noapte.

— Nu, niciodată ! zise Niculae. Dar ai dreptate, ceva mi s-a întîmplat cînd te-am văzut intrînd în seră. Erai foarte frumoasă... Niciodată n-am cunoscut o femeie care

să fie atât de frumoasă și în același timp să nu i se vadă pe chip, cât e de neroadă în mîndria ei că e frumoasă... Asta e chiar exagerat la tine, adăugă el parcă cu gelozie, ar trebui să fii puțin mai mîndră de frumusețea ta ! Chiar și în clipa asta ai aerul că nu mă crezi...

— Da, așa este, zise ea cu fruntea încrețită parcă de o suferință ascunsă... Așa este, mi-e gîndul mereu la altceva... Tu ești, în privința asta, foarte prezent, asta numeam eu independența ta ca soi de bărbat... Ești inteligent, gîndirea ta e surprinzătoare, totuși, tu nu gîndești, tu trăiești... Și trăiești în firea ta, deși îmi dau seama de fiecare dată că problemele ți se pun ție, și nu nouă... Vreau să spun, celor pe care îi cunosc eu... Chiar și tata e înrobît de pasiunea lui pentru gravură, cu toate că nu e un mare artist... Noi sîntem cei obsedați... Și ca soi de bărbați, sau de femei, nu prea sîntem reușiți... Cum să-ți spun, am sentimentul, cînd te uiți la mine, că mă iubești cu toată ființa ta, deși poate că tu nu-ți dai seama.

— Ba îmi dau seama, zise el, și cred că greșești... Nu cunosc oameni care să nu fie obsedați de ceva... Un om simplu, ai zice că nu e, he, ha... E mai încrezut decît regele Angliei. Nici el nu gîndește, ci trăiește... Da, am văzut că i-ai făcut portretul unuia, Damian Gheorghe... Să te duc într-o seară acolo unde petrec ei... Să-l vezi...

— E un om foarte cumsecade, zise pictorița contrariată.

Niculae se uită la ea țintă, apoi își dădu capul pe spate și rîse nestăpînit : ha, ha, ha... ha, ha, ha... Și iar : ha, ha, ha... Și apoi : he, he, he, he...

— Chiar te rog să mă duci, zise ea acceptînd deodată toate sugestiile rîsului tău. E așa de tîmpit tabloul meu ?

— Ba nu, zise el, și nu știu ce să-i mai spună, rămase tăcut, dar cu chipul încă vesel sub stăpînirea de astă dată a unui rîs interior.

Ea arăta stingherită, dar nu intimidată... Redeveni gînditoare, în timp ce turna cafeaua neagră în cești... Le puse pe o tavă de argint și se întoarseră s-o bea în odaie.

XI

— E ceva ciudat în amintirile tale, zise ea așezîndu-se în pat. Nu povestești nimic senzațional... Poți să-ți imagi-nezi că am văzut și eu destule apusuri de soare... dar n-am putut să memorez nici unul ! Pe-al tău, însă, am senzația că l-am trăit eu...

— Da, zise el, fiindcă, așa cum ți-am spus, am început să îmbătrînesc, și copilăria îndepărtată începe să renască...

— Nu e adevărat, zise Simina, la treizeci și cinci de ani sau cîți ai tu nu renasc amintirile. Amintirile nu re-învie decît atunci cînd viitorul ni se îngustează... Ce vrei să spui, că nu te mai gîndești la viitor ?

— Ce mult îmi placi tu cînd pui degetul pe rană ! zise Niculae parcă cu o admirație fără voie. Ai dreptate... Între viitorul și trecutul meu e un joc... Mă simt liniștit și împăcat, dar îmi dau seama că viața mea înseamnă chiar acest joc între trecut și viitor, care e anormal la vîrsta

mea... Nu vreau eu să mă gîndesc la viitor, dar atunci apare în mine, pretîmpuriu, trecutul, ca un mare semn de întrebare, pe care eu mă prefac că nu-l văd... și dacă stau să mă gîndesc bine, așa este, nu există în amintirile mele, în afară de apusurile de soare, nimic neobișnuit în afara bucuriei care mă apuca după ce glasul tatei ne anunța că în ziua respectivă nu mai aveam nimic de făcut...

— Ba nu, zise Simina, văzînd că el s-a oprit. Eu am să aflu pînă la urmă ce se ascunde în viața ta. Prea sînt ciudate povestirile tale ca să nu bănuiesc în ele ceva aproape tragic...

— Fugi d-aici, zise el incredul, pentru mine e o simplă bucurie pe care vreau să ți-o transmit...

Și se urcă și el în pat și se culcă alături de ea. Arăta parcă glumeț, dar surîsul său ironic și privirea sa care sticlea n-o convinsese pe ea, a cărei expresie gravă nu i se ștergea de pe chip.

— Bine, zise el, hai atunci să privim amîndoi acest semn de întrebare... Fiindcă ai venit atît de aproape de mine, de ce să te îndepărtezi ? Am încredere în tine... Am să-ți povestesc într-adevăr amintirea mea cea mai secretă, care s-a petrecut în perioada cînd am fost silit, după ce am urmat trei clase de școală normală, să redevin țaran... Adică între cincisprezece și optsprezece ani... Verile mi le petreceam pe cîmp cu caii, cu prietenul meu, Mărin al lui Matei... Din pricină că diminețile au fost totdeauna legate în amintirea mea de treburile la care, cum ți-am spus, ne lua tata să le facem, și care mă chinuiau chiar dacă erau însoțite de cîntecul pitpalacului și al ciocîrliei, am început

să aștept ca pe adevărata viață care mai îmi rămînea și mie numai acea parte a timpului care începea cu aceste asfințituri și înserări... toate gesturile care precedau asfințitul soarelui se încărcau cu ceva tainic... Totul se potolea, toți cădeau care pe unde nimereau, și atunci totul începea pentru mine să trăiască din nou... Să nu mai faci nimic, ce minune ! Cînd nu veneau singuri, tata se ducea spre cai și îi aducea la căruță mergînd între ei cum merg niște prieteni care se înțeleg bine între ei... Într-o mină îl ținea pe unul de lanțul de la gît și în alta pe celălalt... Frații și surorile strîngeau uneltele, secerile sau sapele, rotilele sau plugul, din bota de apă se spălau de sudoare, fetele se dezbrobodeau, își scoteau ciorapii care le fereau pulpele de miriști și de mărăcini... Nimeni nu vorbea în timp ce soarele cobora strălucind peste cîmpia care începea să se coloreze. Auriul și violetul, sau roșul de foc, cu albastruverzui amestecate la buza asfințitului, te făceau să simți, și asta nu numai pentru o clipă, ca o iluzie, că te afli pe o planetă necunoscută, fantatiscă în frumusețea ei orbitoare, și că te afli în ea nu de ieri sau de azi, ci de totdeauna și vei rămîne totdeauna... Viața și moartea pe ea sînt apropiate, intră unul din noi în pămînt, rămîne altul cu ochii deschiși ca s-o vadă... Moare un cal, rămîne un mînz, se cosesc ierburile acestei veri, griul și porumbul înalt, la primăvară vor răsări altele... Și veșnic va apune acest soare de aramă, pentru ca dimineața să apară iar... În acest timp tata nu mai termina de dezlegat lanțul de la gîtul unui cal. Vita parcă înțelegea și stătea cuminte, în timp ce omul bestecăia din mîini lîngă coama ei. Din cînd în cînd doar, calul își apleca delicat gîtul, se scărpinga cu

dinții lui lați la un genunchi, apoi își ridica la loc capul și ofta izbit de melancolia sublimă a clipei... În acest timp lanțul continua să nu se desfacă... Lucrurile au câteodată această încăpăținare în inerția lor fără viață. Era un simplu nod, nu vroia să se mai deznoade, și bineînțeles că nici pe cap nu-l putea scoate de la gîtul calului. Îmi amintesc... Ne trebuia acel lanț pentru opritori sau răscruci, nu puteam pleca numai într-un cal. Mîinile puternice și dibace ale tatei renunțară, nu mai știa ce să facă. Și le duse în șold scos din pepeni, dar și uluit că trebuia să recurgă la o soluție extremă : „Acuma nu ne mai rămîne, a zis el, decît să tăiem gîtul calului și să-i scoatem lanțul“... Nu glumea deloc, cum credeam eu totdeauna... Nu-i ardea de glumă, deși rîsul meu nestăpînit, în ciuda celui „tu ce rîzi, mă, acolo ?“ cu care mi se adresa supărat, îi dovedeau că gîndirea lui nu era atît de obișnuită, cum îl făceau, poate, grijile și necazurile să creadă : unul din băieții lui se bucura, rîdea că el există, că e tatăl lui, deși îmi făcuse un rău atît de mare prin rătăcirea care îl îndemnase să se ducă cu toți banii la băieții lui fugiți să-i aducă înapoi, sacrificîndu-mă pe mine... Venea apoi seara... Pe un întineric beznă mă pomeneam că mă strigă la poartă Mărin al lui Matei... să mergem cu caii la cîmp... Puneam o dulamă sau o tunică peste ei și plecam... Pe miriște îi împiedicam, și în întinericul cîmpiei, cu măciucile lîngă noi, aprindeam focul și ne apucam să coacem porumb... Asculтам zgomotul trenului care trecea la miezul nopții parcă rostogolindu-se și pe care, din pricina depărtării, nu-l zăream : fluiera prelung, asemeni unui animal apocaliptic al acelei ore, care vine, trece și piere în hăul nopții...

Auzeam bătaî de aripi,  ipete scurte  i ascu ite de animale pe care ziua nu le vedea nimeni  i mai ales auzeam via a mare a nopții...  ir itul greierilor ne făcea să ne dăm seama cum urcă  i coboară ca într-un somn viu răsuflarea p m ntului. Stam de vorbă cu glasuri  n bu ite, în timp ce din c nd în c nd sforăitul cailor care păşteau iarba, fără s-o vadă, ne aducea la clipa prezentă  i puneam m na pe măciuci. Era cineva prin apropiere ? Vroia cineva să ne fure caii ? Ne ridicam,  i în timp ce unul din noi ducea măciuca la spate  i o  inea cu am ndou  m nile, celălalt se urca pe ea  i se uita... Nu era nimeni ! Nu se vedea nimic... Ne a ezam iar jos, coceam mai departe porumb  i continuam să vorbim. „Ce-ar fi să fie o fată cu noi ! Ce i-am face ! Cutare fată, de pildă.“ R m neam pe g nduri, în timp ce flăcările făceau să joace în grămezi întunericul deasupra capetelor noastre. „Da, cutare fată, dacă ar fi cu noi aici jos pe tunică ! A a e“, zicea  i Mărin al lui Matei,  i dinții lui ca de lup t n r  i r deau la bătaia focului. Despuia alt cotolan  i il punca l ng  jeratic. M nea fl m nd, parcă h mesit, din altul copt. Se ridica apoi în picioare  i, arunca în beznă coceanul gol... Într-o noapte Mărin al lui Matei zise : „Se vede cineva !“ „Unde ?“ l-am întrebat. „La ai lui Bădăuță !“ „C  i sînt ?“ zic. „Nu-mi dau seama !“ Mărin al lui Matei se dădu jos de pe măciuca mea  i se a ez .  n depărtare  ip tul trenului despica noaptea. Stelele pe cerul înalt abia licăreau.  ntunericul apăsa. „Hai să-i batem“, zise Mărin al lui Matei. „Hai !“ răspunsei eu numaidec t  i puser m m na pe măciuci. Despiedic r m caii,  i legar m,  nc lic r m pe ei  i o luarăm la goană. Mărin al lui Matei, care  i văzuse pe  ia unde sînt, mergea

înainte. Trecurăm hotarul care ne despărțea de moșia lui Bădăuță și oprirăm călări lângă două mogildețe care stăteau sub un tufan și coceau ca și noi porumb. „Ce căutați voi, mă, aici, vă muma în...” zise Mărin al lui Matei și se dădu jos și se puse cu măciuca pe ei. Mă dădui și eu jos de pe cal și începui să lovesc. Icnelile, bufniturile scurte, pocnetele de lemne uscate izbite cu violență mă îmbătau. Simții la un moment dat un trăsnet în creierii capului, dar rămăsei în picioare, și nu numai că nu mă speriai, dar parcă aș fi mai vrut încă să primesc. Până una-alta dădeam înainte, pînă ce, trăgîndu-și dulămii cu o mîină și apărîndu-se cu alta, necunoscuții o luară la goană spre cai... Îi urmărirăm doar cu fluierăturile și înjurăturile noastre, îi lăsarăm... Pe unul îl lovisem eu groaznic peste fluierul picioarelor (fiindcă se apăra prea bine la cap), și deși întuneric, i-am văzut sticlirea de ură din priviri. Alerga șchiopătînd foarte tare, aproape că își tîra piciorul lovit... Pesemne că el mă pocnise după aceea în cap, dar în ciuda singelui care îmi umezise părul, eu nu simțeam nici o durere... Nu mi-a părut rău niciodată de ce-am făcut în noaptea aceea, și dacă aș fi aflat, să zicem, a doua zi că i-am rupt ăluia piciorul și că o să rămînă șchiop toată viața, ași fi ris... Într-o zi, însă, mă înțelesei cu Mărin al lui Matei, fiindcă aveam treabă, să vadă el de cai dimineța și eu după-masa. Cînd am venit după-masă, el plecase. Lăsase caii în grija unui al treilea, care ăsta îi lăsase să intre și pășteau liniștit pe miriștea unui al patrulea. Acest al patrulea tocmai intra și el pe miriște. Îl văd că se apropie de mine și îmi spune : „De ce, mă, ăsta al lui Moromete, paști tu caii pe miriștea mea ?”... Am crezut că se adre-

sează celui vinovat. Pînă să-mi dau eu seama că la mine se uită, îl și văd că ridică ciomagul și mă lovește vîjiind în cap. Am mai avut timp să mă apăr cu cotul, dar forța loviturii m-a aruncat cu cracile în sus. Și înjurături fioroase. Nu era cu mult mai mare decît mine, dar chiar dacă n-ar fi fost, eram în clipa aceea dezarmat în fața violenței lui sălbatice... L-am urît mulți ani, multă vreme chiar după ce am devenit matur. Iar el cînd mă vedea nu-și întorcea privirea și nu-i trecea prin cap să retracteze ceva, deși îmi dădeam seama că el știe, n-a uitat nimic... Dimpotrivă, această privire a lui avea licăriri stranii, cu foc de ură asemănătoare cu cea de atunci... Chestia asta, care m-a buimăcit cîteva zile de uimire, și altele pe care nu ți le mai spun acum, mă făcură să începă să-mi placă numai singurătatea... Încălicam pe cai singur și o luam încet spre loturile noastre. Îi împiedicam pe miriște, mă duceam la marginea porumburilor, așterneam tunică pe jos și mă întindeam cu fața în sus... Deodată nu-mi mai plăcură ceilalți, cu violențele lor alternate doar cu gînduri la fete sau la muieri, dar nu gînduri de dragoste, ci tot de violență. Exhibarea organelor lor procreative începu să mi se pară animalică, iar a găoazelor lor vinete în momentul cînd se aruncau în gîldău la scăldat, și li se despicau fesele, respingătoare. O dată pe unul l-am prins violînd o mie, iar altădată pe o miriște alții au copt atîta porumb și au mîncat atîția struguri și pepeni și după aceea au băut atîta apă, încît unuia din ei i-a venit, după ce s-au trezit din somn, o idee. A luat-o încet, legănîndu-se, spre un păr bătrîn de pe miriște, s-a suit în el și ne-a strigat : „Uitați-vă, băăăă !” Nu înțelegeam ce vrea să facă, dar

după gemetele pe care le scotea, bănuiam. Și într-adevăr s-a urcat sus pe o cracă groasă și așezându-se asemeni unui tun anti-aerian și-a dat jos izmenele și a împroșcat cerul luminos, murdărindu-l cu conținutul înfierbântat al intestinelor sale... Nici cîinii, odată lăsați să crească, nu erau cruțați... Un alt prieten al meu, tot Mărin, dar al lui Țugurlan, nu al lui Matei, avea doi la care ținea, unul era mai mare, și altul mai mic. Dar cel mic nu era cățelul celui-lalt. Era uimitor să-l vezi cu cîtă mîndrie îi lua după el, rupea mămăliga în două și le-o arunca la ficcare direct în gură... Atît i-ar fi trebuit cuiva, să se atingă de ei... Cum stăteam odată întinși cu burțile pe pămînt și cu cîinii alături, culcați cu boturile spre noi, îl aud pe Mărin și-l văd punînd ușurel mîna pe ciomagul ager de corn : „Îl omor, zice, pe ăsta mai mare !” Eu n-am zis nimic și nici n-am înțeles de ce. De ce avea doi ? De ce l-a mai luat, de unde l-a luat, pe ăl mai mic, dacă acum vrea să omoare unul din ei ? Cîinii erau răi cînd îi asmuțea pe cineva, dar blînzi ca niște miei cu stăpînul lor. Nu l-am văzut nici odată pe Mărin al lui Țugurlan că dă în vreunul. În clipa cînd el ridică ciomagul în aer, cel mare nici nu-și mișcă botul de pe labe. Într-o clipă însă am mai avut timp să-i văd ochii lui umezi de credință, apoi l-am văzut sărind în sus și scoțind un schelălăit prelung, cu botul în sus, spre cer, de groază și de implorare. A doua și a treia lovitură se abătu însă năprasnic peste capul lui, și schelălăitul i se sfîrșise, și ochii începură să capete o fixitate sticloasă... Muri repede și mi s-a părut că un lucru invizibil, o prezență ca o enigmă și care mă înfiora așa ca o bătaie ușoară de vînt înghețat, se așezase pe capul lui, care zăcea acum

mort pe pământul negru, și al cărui os alb, sub lovituri, se dezvelise de piele și se pătase, de pe ciomag, cu sînge care îi picura încet din nas și se închega pe miriștea scăldată în lumină... Pe urmă Mărin al lui Țugurlan l-a apucat de picioare și l-a tras undeva în porumb... Nici un gest, nici un cuvînt din partea lui, care să explice ce-i venise... E drept că era un băiat crescut așa de tat-său, un om care ura tot satul... Dar parcă cîți din ei nu se urau din lucruri care aveau legătură cu dispariția a ceva din gospodăria lor ? Unelte, vitele lor, brazda lor de pământ, parcă erau din aur, atît de groaznic li se aprindea furia, de puneau mîna pe sape și se tăiau, înroșind cu sîngele lor, de astă dată omenesc, brazda neagră... Bănuind parcă ce se petrece cu mine, cu toate că nu-mi spuneam gîndurile nimănui (nu mi se păreau nici mie, toate acestea, nefirești), mama mă întrebă într-o zi, cu un glas pe care n-am să-l uit, fiindcă de-aici începe amintirea mea cea mai secretă, pe care vreau să ți-o povestesc, un glas în care mirarea se amesteca cu grija, și tremura cînd cuvintele îi ieșeau din gură : „Niculae, maică, ce faci tu singur pe cîmp ?” „Ce să fac, nimic !” „Nu ți-e urît, maică ?” „Nu mi-e urît deloc.” „Du-te și tu cu Mărin al lui Matei, sau cu al lui Țugurlan. De ce nu te mai duci cu ei ?” „Așa, nu mai vreau eu...” Se uita la mine auzindu-mi glasul decis, cu chipul luminat de revelația ei veche, care fusese singurul meu sprijin în numeroasa noastră familie, cînd forțasem nu atît voința tatălui să mă dea la școala normală, mai ușor de învins, cît mai ales a fetelor, ale căror socoteli de măriș și de pământ puteau fi invincibile. Continua să creadă în mine și nu-și pierduse speranța, înțelegea ce mi se întîmplă,

dar era temătoare și neliniștită... Mama silabisea greu o carte, atît cît putuse să prindă de la mine. Într-o zi însă, în curte, înainte să plec, o văd că vine spre mine, lîngă cai, cu una cu scoarțele negre și moi și cu o cruce galbenă pe ea. Tocmai încălicasem și mă uitam la mama de sus. „Ce e, mamă ?” Mi-a întins-o și mi-a spus cu o rugămintă în care am simțit că i se adună în gît toată duioșia de care era în stare, amestecată cu presentimentul că dacă n-o resping o să se simtă de mii de ori mai fericită că eram copilul ei : „Ia-o, maică, și citește-o !” Mama nu era o femeie blîndă. Se stăpînea cu greu cu credința ei tîrzie în Cristos să nu devină agresivă. Cu mine însă glasul i se înmuia. Se gîndea pesemne că dacă de mic voi descoperi adevărul din acea carte, viața mea nu va merge pe drumurile întunecate pe care mersese (cum credea ea) a ei, în tinerețe. „Bine, mamă, i-am răspuns eu. Dă-o-n-coace !” Și pe miriște, în timp ce caii împiedicați pășteau prin preajma mea, am început să citesc cartea aceea. Am găsit în ea, cu surprindere, aceeași violență, pe care o cunoșteam din mica mea viață. Era însă mult mai sîngeroasă, și extinsă la un popor întreg, în numele lui Dumnezeu. În cîteva săptămîni mi-am pierdut credința pe care atît familia, cît și biserica unde mă ducea școala mi-o insuflase ca un lucru firesc, așa cum există soare și copaci. Stăteam cu fața în sus și nu-mi reveneam din puternicul șoc pe care mi-l provocase istoria plină de cruzime a Poporului ales. Nu-mi luam gîndul de la un ofițer care fusese ucis de ai săi fiindcă salvase de la unul din numeroasele lor măceluri o tînră femeie cu copilul ei. Toate simbolurile pe care le ghiceam în spatele acestor crunte istorii, sim-

boluri înalte, de expansiune a unei idei mari, a Dumnezeului unic, se stingeau în vărsările de singe care trebuiau să le-o impună celor care nu credeau în El... Întru tirziu, când a apărut apoi un om simplu și luminos, cu totul diferit de ei, și care cerea aruncarea săbiei și a trufiei și plecarea cu umilință a frunții în fața violenței, ea o expresie a credinței adevărate și a mântuirii, nu m-am mai mirat că l-au răstignit repede pe cruce. Dar nu înainte ca el să-și facă numele și parabolele sale cunoscute unui număr oarecare de oameni, care au avut grijă să le păstreze și cu ajutorul lor să întemeieze apoi o nouă religie... Hm ! Parabole, așadar... Că a ieșit într-o zi un semănător să-și semene sămînța sa și una a căzut așa și pe dincolo, pe pămînt sterp, și n-a prins rod, și alta au mîncat-o păsările, și alta în cele din urmă a căzut pe pămînt roditor și a prins rod !... Că un stăpîn de vie a angajat, la diferite ore ale zilei, muncitori și că la plată le-a dat la toți o simbrie ca și cînd ar fi venit toți de dimineață, asta vrînd să însemne că n-are importanță cînd vii spre o idee și spre o credință și că cei dinții pot fi cei din urmă și cei din urmă cei dinții, excepțional gîndit... Stăteam zile întregi pe spate, cu ochii spre cerul care din pricina tensiunii simțirii mele îmi părea veșnic albastru sau veșnic acoperit de grămezi de nori, uitînd de trecerea clipelor și de apropierea nopților, simțind cum nu puterea pămîntului urcă în mine și mă îmbată, ci puterea gîndirii mele plutește biruitoare pe deasupra pămîntului... Așadar parabole ? Voi inventa eu altele, care să recucerească din nou lumea, să schimbe această omenire care e sălbatică și murdară fără să fie măcar călăuzită, asemeni vechiului

Israel, de o Idee... Și am închis, simțind că îmi ajunge; Vechea Carte. Faptele Apostolilor m-au plictisit, scrisorile lor către Efeseni, prea bătrânești în înțelepciunea lor de imitație, iar Apocalipsul Sfântului Ioan Teologul mi s-a părut o sperietoare pentru babe... Da, voi întemeia o nouă religie, care să țină seama de forțele oarbe care pun nu o dată stăpânire pe om, și care să propună altceva decât umilința înrobitoare, inacceptabilă pentru mândria firească a unui animal atât de liber și de viclean cum este omul. Da, mă voi gândi îndelung, ani mulți, pînă ce voi începe să-mi spun parabolele mele... Simțeam însă că am nevoie de un semn, de o confirmare că ceea ce gîndeam eu nu mai gîndea nimeni și că ceea ce vreau eu să realizez voi realiza. Cine știe ? Cîți oa mine nu vor fi simțit la fel ? Cum să aflu că puterea pe care o simțeam copleșindu-mă va deveni Idee ? Un semn puteam primi numai din partea destinului, care în acele clipe mă vedea și mă știa. Unde să-l caut ? În firele ierbii ? Nu. Ar însemna să consult un destin mic. Și cum stăteam cu nasul în iarbă, am văzut foarte aproape de mine o șopîrlă care se uita direct la mine, cu gura deschisă și cu gușa palpitînd de căldura zilei de vară. Uite, mi-am zis, ce-ar fi să caut un semn în șopîrlă asta ? De ce-o fi venit ea la mine tocmai acum, și atât de aproape, și nu fuge ? Cînd le întîlneam pe miriște le loveam cu biciul peste cozi, care se rupeau și se zbăteau pe urmă singure printre țepile miriștii vreme îndelungată. Am întins încet mîna spre ea și am văzut că nu fuge. „Dacă șopîrlă asta, am gîndit eu atunci, trece de trei ori peste mîna mea, înseamnă că tot ceea ce simt

eu acum este pe deplin adevărat și că în decursul vieții mele totul se va realiza..." Și mi-am împins cu precauție răbdătoare mîna spre botul ei mic. Inima îmi bătea. Dacă fuge înapoi ? În acele clipe gîndeam că trecerea trebuie să se facă fără ca șopîrla să fugă și eu să-i ies înainte de fiecare dată... Asta nu mai era un semn atît de sigur, cu toate că în mod obișnuit șopîrla fuge la apropierea omului și cu atît mai puțin trece peste mîna cuiva. De astă dată însă eram, pe lîngă că îmi bătea inima, liniștit, chiar convins că ea va trece peste a mea. Și într-adevăr, cînd dunga palmei mele i-a atins ușor picioarele din față, în loc s-o ia la fugă înapoi și să se piardă pe întinsa miște, a făcut deodată o săritură peste palma mea întinsă. Și a repetat apoi această săritură de trei ori... M-am întors cu fața în sus și mi-am dus cotul la ochi, să mă apăr de soare. Soarele însă nu mai era acolo unde credeam eu, demult coborîse spre marea de porumburi. Mult timp pusese destinelul ca să-și arate semnul, nici nu-mi dădeam seama cum se scursese parcă în cîteva clipe o după-amiază întreagă... Și nimeni nu turburase cu nimic această dezvăluire secretă, nici un om nu trecuse pe la capătul loturilor, nici un băiat, nici o muiere, iar caii, ca niște zeități protectoare, nu se îndepărtaseră nici ei de tînărul lor stăpîn, care nu se știe ce făcea acolo jos de stătea atît de îndelung nemișcat... Simțisem doar într-o vreme, ca pe-o amintire îndepărtată, că îmi zboară gîndul la o fîntînă... Mi-era sete. Dar cînd m-am ridicat, și după ce am despiedicat caii și am încălcat pe ei, mi-am dat seama că setea mi se topise... Am luat-o însă la goană mare spre sat... Îmi

plăcea totdeauna, la întoarcere, să alerg cu ei... Să le simt trupurile mari zvienind unul sub mine și altul alături, pe care puneam o mână... Să le văd, gîturile întinse și să le aud gîfîitul... Să las trîmbe înalte de praf în urma noastră întunecînd asfințitul...

Niculae tăcu. Se făcuse palid, ca și cînd dezvăluirea amintirii lui secrete ar fi făcut să se ardă în el puteri ascunse, iremediabil pierdute... Își reveni însă, și ea îl lăsă fără să-l turbure. Ca și cînd un obstacol greu ar fi fost dat brusc la o parte, deodată el zise :

— Anul trecut ți-am povestit ceva despre un notar. Mai îți amintești ?

El evita acum să continue povestirea, care se pare că avea o urmărire... Ce făcuse deci cu gîndul acela al lui, că era destinat să dea oamenilor o nouă religie ? Îl uitase ? Nu, fiindcă el singur numise acea întîmplare amintirea sa secretă. Ce se mai petrecuse cu el după aceea ? Cit timp mai crezuse în adevărul acelui gînd ? Și cînd nu mai crezuse ce se întîmplase ? Sau mai credea și acum ? El tăcea. Atunci ea răspunse ezitînd :

— Da, îmi amintesc tot ce mi-ai povestit... cu un notar și o istorie cu ai tăi din sat... Ai fost, adăugă ea, încolțit de țărani ! Era să te omoare în fața primăriei satului... O mulțime întăritată. După ce acest notar te-a atras și te-a trimis în mijlocul lor... Îmi dau seama... Pînă să le aduci o nouă religie ai vrut să dărîmi lumea lor, la care totuși țineai. Ce era în mintea ta, Niculae, exclamă ea deodată, singurătatea ta e o enigmă... Nu înțeleg semnul de întrebare pe care ți-l ridică trecutul...

— Da' nu e, cum spui tu, nimic tragic, zise el cu un glas senin, însingurat și parcă umil.

Și un surîs strîmb apăru și stăruie pe chipul lui.

— Ai avut acum în glas, zise Simina, ceva care seamănă cu glasul cu care ai vorbit cu maică-tă, înainte să-ți dea cartea... Parcă te văd plecînd pe urmă cu caii, cu *Biblia* pe coama lor... Numai că, Niculae, mă gîndesc... nu-mi dau seama... e totuși ceva tragic aici... Asta nu te împiedică acum să fii fericit, dar...

— Ce puteam să fac ? ! strigă el deodată. Nu i-am urît nici măcar o singură clipă... Erau nemiloși, moldovenii erau loviți de nenorocire, de o secetă totală, care se repeta, și ei le luau, pentru un sac de porumb, hainele de pe ei, și hainele aduse cu ei ale copiilor lor, încălțăminte din pîcioare...

Ea negă foarte hotărîtă din cap :

— Nu despre asta e vorba, zise. Asta e bine. Mă gîndesc... Excluderea ta, poate, e tragică...

— Dar n-am fost exclus, protestă el.

— Ba da, zise ea, e ca și cînd ai fi fost... În sufletul tău tu ai trăit-o ca și cînd ai fi fost... O trăiești încă, iată, asta mi se pare că e ceva tragic, deși tu ești un om liniștit, n-am cunoscut un bărbat mai echilibrat și mai puternic ca tine...

Niculae izbucni în rîs, dar nu spuse de ce, și ea rămase contrariată. În cele din urmă el îi explică : tocmai se întâlnise acum cîteva zile cu un prieten al său, unul Iosif, și discutaseră tocmai despre subiectul ăsta, în cîte categorii se împart cei excluși din partid ; unii care se consi-

deră și ei excluși, odată cu evenimentul, și pun punct la toată istoria, și alții care nu se împacă nicidecum cu excluderea, și numai la' ea se gîndesc. Ei, el, Niculae, dacă ar fi fost exclus, ar fi făcut parte din prima categorie, nu dintr-a doua, dar cum nici n-a fost, ce să mai vorbim... Avea dreptate, zise ea în cele din urmă, șovăind, începînd parcă să-l creadă. El știa mai bine...

Își contempla însă mai departe, gînditoare, ideea ei, ca pe-o bănuială... Se vedea că povestirea lui o impresionase foarte tare și că avea să revină, chiar în lipsa lui, asupra ei, avînd sentimentul că îi scapă ceva...

XII

Această expresie a ei ultimă Niculae o văzu seara sub pleoape, printre flori. Se întorsese la castel la ora obișnuită a dimineții cînd îl vedeau muncitorii că iese din casă. Horticultorul bătrîn îi dăduse o hîrtie în care un raion din capitală le comanda să pună flori în fața a două blocuri mari din centrul Bucureștiului, care tocmai se termina-seră. Niculae se întoarse în oraș să vadă terenul, care se întindea de-a lungul unui trotuar foarte lat, cîteva sute de metri, vizavi de cinematograful Patria, și pînă seara se gîndi cum să execute lucrarea. Avea loc pentru ronduri mijlocii, dar se gîndea să facă totuși ceva dreptunghiular ; desenă lucrarea și i-o arătă și bătrînului horticultor : erau dreptunghiuri lungi care formau triunghiuri interioare din flori diferite dintre cele mici și rezistente, care nu trebuiau udate prea des... Bătrînul horticultor dădu din cap că era foarte bine și îi spuse să întocmească și hîrțiile necesare pentru administrație ; Niculae se duse apoi și

se culcă. Înainte de a adormi, văzu printre florile care trebuiau plantate în fața acelor blocuri, și care i se aprindeau și se stingeau neîncetat sub pleoape, în preajma somnului, care din pricina nopții nedormite întârzia, chipul ei cu privirea într-o parte, cu expresia concentrată, gândindu-se la el, la soarta lui, pe care vroia s-o descifreze. „De ce ești tu atât de neliniștită ? o întrebă el cu un gând limpede și îndepărtat, asemănător cu cel care ne vine când înotăm în adîncul unei ape. Te gîndești la mine ?... Sau la tine ?... Nu e nici o cifră enigmatică în existența mea, afară de aceea pe care ți-am și dat-o azi și care poate fi și poezie, dar poate fi și adevăr, acest semn al șopîrlei, pe care nu l-am uitat niciodată. Așa este, cum zici tu. N-am întemeiat o nouă religie, dar am descoperit secretul ca ura să nu aibă putere asupra mea, ceea ce, dă-mi voie să-ți spun, poate deveni, împreună cu încă ceva, o nouă religie... Numai că tocmai aici, în acest încă ceva, se pare că n-am reușit eu... La asta te gîndești ?... Știu eu, vrei să afli cum s-a întîmplat de am eșuat și mai ales de ce acest gînd al eșecului mă lasă perfect liniștit... Ei, n-o să afli... Știu eu că n-o să-ți găsești liniștea pînă nu-mi dibui toate secretele, dar, deși am cunoscut puține femei, vă cunosc eu totuși bine, și n-o să mai afli tu nimic de la mine !...”

Și nu-i mai dădu nici un semn timp de mai bine de o săptămînă. Într-o după-amiază însă, spre seară, urcă scările castelului și bătu la ușa ei. Abia își stăpînea un fel de rînjit, care pe figura lui de adolescent avea ceva straniu.

— În „Casa grădinii“, zise el, vecinul meu, domnul Anghel, și-a prins nevasta, pe doamna Anghel, cu Damian Gheorghe. Știi, gelozia i-a strîmbat ăstuia complet mințile. Cînd se uită la tine parcă te face răspunzător de ceea ce îi trece lui prin cap, cu toate că... stai să vezi, nu i-a trecut la nimeni prin cap ca să-i spună lui să taie liliacul mare din spatele casei... I s-a părut că doamna Anghel trăgea prea des cu ochii spre el, ca și cînd acolo, în spatele lui, ar fi așteptat-o amantul ei, în fiecare seară... Ei, nu după un liliac a prins-o acum... stai să vezi... Damian Gheorghe și-a gonit nevasta și copilul ca să-și aducă concubina... Că ăsta așa face; le alternează... Trăiește cînd cu una, cînd cu cicalaltă. N-am văzut-o pe concubină cum arată cîcă ar fi trimis-o acasă la părinți, într-o comună de lîngă Pitești, să-și aducă certificatul de divorț ca să-și schimbe buletinul... Și pînă una-alta, a pus mîna pe doamna Anghel și a vrut s-o tragă la el în odaie... A tras de ea, ce mai încoace și încolo, și era cît pe-aci s-o și încuie cu cheia la el, dacă la țipetele ei n-ar fi sărit cineva... Domnul Anghel, care era plecat după pește, tocmai s-a întors, și i se povestește faptul... Damian Gheorghe e la bufet cu cumnatu-său, Pecingine Ion, barcagiul... Piticul ! exclamă Niculae, ea și cînd ar fi avut o revelație. Vrei să-i vezi ?

Ea lăsă fără grabă cartea la care citea deoparte. Ce era asta ? Se petrecea cumva un lucru care putea fi mai senzațional decît faptul de a se vedea ei doi ?

— Dacă Damian Gheorghe n-ar fi vrut s-o violeze pe doamna Anghel, zise ea cu ironie, așezîndu-se mai bine pe pat, n-ai fi dat un semn de viață ?

Și se uită la el cu aceea privire a ei nemișcată și intensă, care arăta mai multă dragoste decât orice cuvinte sau gesturi. El rîse atunci și de întrebarea, dar mai ales de bucuria sa de a o regăsi. Se apropie de pat, o luă în brațe și se aplecă asupra acelei priviri atît de bogate, în care se uită așa cum ne uităm așezați pe ghizdurile unei fîntîni : vedem un strat de întuneric, dar curînd zărim cerul răsturnat și pe noi înșine în adîncuri, într-un ochi de lumină.

— Nu, zise el, te iubesc ! Îmi place să nu te văd și să te iubesc !

Ea căscă ochii. Așa era, ăsta era el, dar de ce o izbea atît de tare declarația lui ? Fără să-și micșoreze privirea, se retrase însă într-o tăcere pe care se vedea că n-o va mai părăsi pînă nu va înțelege bine acest adevăr al lui, atît de simplu, dar atît de greu de acceptat. Era o tăcere a ei, pe care nici cuvintele și nici actele n-o puteau turbura.

— Ce-i facem, zise ea, și eu te iubesc, dar îmi place să te văd... Te înțeleg... Să umbli așa singur cu iubirea în inimă și să nu vrei s-o vezi pe ființa pe care o iubești... De ce oare ?

— Nu știu, zise Niculae. Dar în clipele acelea te iubesc foarte tare. Mi-ești foarte dragă.

— Și care e legea iubirii tale ? zise ea. Cum trebuie să se împlinească, prin absență ?

— Nu, de ce ? Tot prin prezență, dar însoțită de o oît mai mare absență.

— Și ar mai urma să spui, continuă ea, cu ironie, că cu cât absența va fi mai mare, cu atât mă vei iubi mai mult ?

— Da, așa este, zise el parcă strigînd.

— Da, zise ea, așa se întîmplă, dar asta numai cînd împrejurările îi împiedică pe cei care se iubesc să se vadă. Împrejurări grele ca niște munți. Ori tu... Să fii la doi pași și să te simți bine că n-o vezi pe femeia pe care o iubești... Nu înțeleg, Niculae...

— S-ar putea să fie vreun reflex uitat ? zise el cu falsă mirare. Răstrăbuncii mei, țărani, lipseau mult de pe-acasă, duși cu vitele sau cu carele... Se întorceau după zile, sau chiar săptămîni... În acest timp, gîndul le era la femeia lor, dar nu sufereau... Dimpotrivă, se bucurau la gîndul că o aveau și o știau acolo la rostul ei, așteptîndu-i...

— Dar eu nu vreau să trăiesc pe reflexe uitate ! zise ea atunci, desprinzîndu-se încet, dar hotărît, din îmbrățișarea lui.

Niculae rămase pe marginea patului, tăcut.

— Crezi că eu nu te pot aștepta dacă ai fi plecat și n-ai putea veni ? Dar să fii plecat, nu să fii prin preajma mea și să mă ocolești cu bună-știință.

El se uită drept în ochii ei ; îi spuse întristat :

— Nu mai îmi place de tine !

Și se ridică fără grabă și începu să se uite pe fereastră, prin care se întunerecea. Prin ea, grădina era de o frumusețe bogată, poiana din spatele castelului mărginită de copaci înalți și cu coroanele pierdute unele în altele își sporea înaintea ochiului dimensiunile, în timp ce călcă

cu piciorul era mai mică. Era liniște desăvârșită, ca într-un vis...

El nu se uită să vadă nesiguranța din privirea ei. O luă încet spre ușă și ieși. Pictorița sări jos din pat și începu să se plimbe de colo până colo, prin odaie, dar fără agitație. Purta un pantalon alb și o bluză albastră și era ca în ziua când o întâlnise el pe alee, machiată în vînăt, dar la lumina înserării el nu observase. „Nu-i mai place de mine, gîndi ea. Ce simplu ! În timp ce eu stau de trei zile și îl aștept... Ce-ar fi să nu-l mai aștept ?... asta e iubirea pe care i-o propun eu, e cu viață scurtă, și se cere vijelios împlinită, în timp ce a lui nu are sfîrșit, ca o floare care nu s-ar mai veșteji... În realitate se veștejește și a lui, fiindcă în acest timp gîndul lui nu rămîne cu adevărat numai la mine. Este el eroul ? Iată întrebarea !... Dacă aflu că sînt cu adevărat mereu în inima lui, am să mă liniștesc, am să-l iubesc și eu în felul lui, fără să-l doresc în fiecare clipă. Dar cum să aflu ? Unde s-o fi dus el acum și ce-o fi gîndind despre mine ?“

Simțea un fel de panică năvălindu-i în inimă, la gîndul că totul s-ar fi putut întrerupe între ei din nou pentru multă vreme, din pricină că ea încălcase pactul. Îi spusese ea însăși : „te iubesc fiindcă ești singur și liber“... Dar iată, astfel de cuvinte le spunem doar cînd cel căruia îi sînt adresate este lîngă noi. „Nu pot trăi fără să-i văd chipul și fără să-i aud glasul, și reușisem să-l uit sau cel puțin să-l iubesc cum mă iubește el acum... Ce mă fac ?... Fiindcă nu numai odaia mea de-aici și cea de-acasă sînt pustii, dar și sufletul mi se face pustiu la gîndul că l-ași putea pierde... Mai ales acum, după ce știu de unde vine,

cînd nenumărate tablouri ale vieții lui mi se suprapun peste ale mele cele mai dragi, mai ascunse... Cum totdeauna a căutat el timp pentru sine și o oală malefică, pe care ai lui o botezaseră Bisisica, nu vroia să știe de asta și îl silea să fugă după ea... Îi văd mai pe urmă, după ce se făcu mai mare, chipul ars de soare în liniștea cîmpiei unde stă lîngă caii lui citind Vechea Carte. Ce curios, Pătrașcu, care e un mare artist, și care vine tot de-acolo, e o vită... Amintirile lui sînt moarte, cu tot cultul lui folcloric pentru nea Ilie și nea Gheorghe ! Mă plictisesc de moarte numai la gîndul că am putut, cîndva, să mă îndrăgostesc de el... Dar nici acum nu e bine de mine ! Ce mă fac ? O să-mi pierd capul și abia atunci voi pierde și orice șansă de a-l mai ține... El nu știe de complicațiile noastre, îți trîntește în față cu tristețe că nu-i mai plăci și se duce !... Ei bine, ducă-se ! Nu ne potrivim ! Îi sînt chiar recunoscătoare că e atît de sincer cu mine. Nu-i mai plac ! Ei, și ? De ce ar trebui să-mi placă mie după o astfel de declarație ? Ei află, băiatule, că ești foarte departe de mine și n-ai decît să nu te mai întorci ! Sau dacă te întorci, o să știu eu cum să te primesc... Caută-ți alta, să vedem dacă atunci, prin regrete tîrzii, n-o să înțelegi că numai eu, eu singură și nici o altă femeie în afară de mine nu te poate iubi așa cum ești, adică cu cea mai adevărată dintre iubiri, cea mai rea pentru mine, fiindcă nu mă pot trezi din nici o înșelăciune, știu de ce ești în stare, din nenorocire iubirea mea nu e scaldată în nici o iluzie... Cunosco piatra prețioasă și o deosebesc de cea falsă... E secretul meu... Nu te cunoști tu cum te cunosc eu... Simt

că trăiesc, cu tine, tu nu știi asta. Dar mă faci să plătesc prea scump...”

Simina își încetă plimbatul și se uită spre ușă. Se întinse la loc pe pat și rămase multă vreme cu privirea pironită într-acolo. Între timp întunericul umpluse odaia. Dar ușa rămânea mereu închisă. Se sculă și își vîrî picioarele în pantofi. Coborî și intră într-o mică nișă, pe după o perdea, așezată lingă intrarea în holul cel mare, unde era un telefon, și formă un număr.

XIII

Bărbatul pe care îl chema era singurul ei prieten. Anul trecut, după despărțirea de Niculae, nimerise chiar în seara aceea într-un grup și se amășise, bînd ceca ce beau toți ceilalți, și gata să cedeze unuia dintre ei, tot pictor, pe care îl chema Caț. Stătuse tot timpul lîngă ea și încercase s-o distreze. Întîmplarea făcea însă că și el fusese în zilele acelea părăsit de o femeie pe care o iubea și nu-i ardea să se consoleze cu nimeni... O protejase deci în felul acesta pe ea de o amintire tristă, care i-ar fi agravat înfrîngerea cu al treilea bărbat de care se îndrăgostise și despre care îi povesti în șoaptă, spre enervarea celorlalți, pînă spre ziua.

— Ce e, Simina? zise el cu acel glas care nu ia la rost, al prietenilor adevărați.

Se așezară amîndoi la o masă.

— Mă simt singură, zise ea cu o tristețe parcă vindecată, dar cu atît mai rea, fiindcă era doar stăpînită, ca să nu arate cît era de înlănțuită în singurătatea ei.

— Te simți singură, sau ești ? zise el. Fiindcă e o mare deosebire : cînd ești, singurătatea însăși te vindecă de durerile pe care tot ea ți le provoacă, cu condiția s-o privești în față. Cînd nu ești, atunci e foarte rău !

— Ai ghicit, nu sînt ! zise ea.

— Ce, nu cumva... exclamă el speriat.

Dar ea îl întrerupse și îl opri foarte posomorîta :

— Nu, fii liniștit...

— Atunci ?

— Băiatul meu, horticultorul... Între noi fie vorba, adăugă ea, „băiatul“ ăsta e mai mare ca mine cu vreo cincisprezece ani...

— V-ați împăcat ! exclamă el.

Părea încîntat la auzul acestei vești, și singură această oucurie a lui nemotivată (fiindcă totdeauna dorim de la un prieten lucruri nemotivate, cele motivate fiind chiar cele care ne chinuiesc pe noi) o despovără vizibil, de neliniștea ei, pe Simina.

— Ne-am împăcat, dar nu ne merge bine, zise ea. Adică mie nu-mi merge. Mă iubește ca un țaran, în timp ce eu simt că nu e țaran, altfel cum aș putea să țin la un țaran, n-am nimic comun cu ei, în timp ce el are, a făcut cu una un copil, ți-am spus...

— Nu cumva a început să trăiască și cu ea și cu tine ?

— Nu, deloc, dar ar fi capabil. Nu cu ea, dar cu alta...

— Am înțeles, ești geloasă.

— Nu atît, mă simt pierdută... Știi, de cînd eram mică, mă gîndeam că atunci o să mă îndrăgostesc eu de un bărbat cînd o să îndeplinească trei condiții. Prima, să-l iubesc ca pe tata, a doua, să-i fac un copil, și a treia, să mă

las pentru el de pictură. La toate trei răspunde băiatu ăsta al dracului... Tata, țin foarte mult la el, fiindcă nu e capabil să mă judece niciodată urît, dar fără să fie incapabil să mă protejeze, nu e, adică, un tată mălăieț. Singura lui slăbiciune e pasiunea pentru artă, i-a părut rău și îi pare și acum că m-am despărțit de Pătrașcu. L-ași lăsa însă dacă Niculae mi-ar cere acest lucru, înțelegi, dacă ar fi vorba de căsătorie... M-ași recăsători cu el... pe urmă, un copil ași vrea să fac cu Niculae, chiar nelegitim ! Iar cît despre pictură, ei bine, cînd sînt cu el, mă simt ca și cînd n-ași fi pictoriță, și totuși mă simt cu rost, n-am sentimentul că sînt frustrată.

Caț se uita acum la ea cu zîmbetul celui care a dibuit soluția

— I-ai spus și lui toate astea ? zise el.

— Nu !

— Păi de ce ?

— Atît mi-ar mai trebui. M-ași descoperi definitiv, ași ajunge o jucărie în mîna lui.

— Se joacă cu tine ?

— Nu, nici o clipă. Dar s-ar putea să-i trezesc cheful.

— Dimpotrivă, zise Caț, l-ai subjuga.

— Așa crezi ?

— Acuma, depinde. Nu știu cît ești tu cu el de degajată.

Între timp în sufragerie se petrecea ceva și amîndoi urmărind cîtva timp, mișcarea chelnerițelor ; pregăteau o masă lungă. Apariția în holul sufrageriei a unor personaje, unirea cîtorva mese anunțau o petrecere sau o sărbătorire. Erau inși care se înțelegeau între ei parcă prin

alte mijloace decît cele obișnuite, cuvinte sau chiar semne. Nu vorbeau deloc și te întrebai ce făceau ei cu limbajul, dacă îl au, și cum îl vor folosi... Simina se uita la ei ca la niște cai care ar fi nimerit acolo și îl întrebă pe Caț, nedumerită :

— Ce e cu ăștia ? Tu îi cunoști ?

— Nu pe toți... Pesemne că sînt agitați, nu știi nimic ?

— Nu. Și nu s-ar zice că sînt cum spui tu.

— N-ai fost invitată ? ! zise Caț mirat.

— Nu, se miră și pictorița.

Atunci el îi explică : Avusese loc chiar azi o adunare importantă, în care era condamnată arta fără conținut. Și ăștia probabil că erau fierți.

— Regret, zise Simina. Mă simt obligată în acest caz să renunț la punctul meu de vedere, cu toate că nu-i consider pe ăștia adevărați artiști.

— Nu e glumă, zise Caț.

— Cred și eu, zise Simina. Se vor găsi destui care să mă judece pe urmă și pe mine că de ce nu pictez oțelari în care vătraiul pe care îl țin ei în mînă să apară pe primul plan. Îi știu eu pe cei care scot capul după astfel de condamnări... Am mai trăit așa ceva...

Dar iată că unul din ei puse cuiva o întrebare, nu prin cuvinte, ci printr-o uitătură insistentă pe care celălalt nu păru s-o ia în seamă, dar începu să se plimbe înapoi și încolo, ca și cînd ar fi căutat ceva, nu în viața reală, fiindcă nu se uita la nimeni, ci undeva în amintirea sau închipuirea lui. Și deodată, foarte liniștit, își duse brațele înainte, se aplecă și rămase într-un picior, în care încercă să se țină cu o stîngăcie stranie, care simula ceva de ne-

înțeles... Purta barbă și plete, era însă îngrijit îmbrăcat. Toți se uitau la el cu priviri opace și imobile, fără curiozitate, străine de el, dar și de ei înșiși.

— Dane, strigă Simina.

El se uită la ea, dar nu se redresă, ci se apropie în felul acesta, cu barba înainte, ca un călugăr cu privirea albită de o iluminare.

— Dane, zise Simina, ce e cu tine ? Ți-ai lăsat barbă!? De ce faci așa ?

— Mă simt ca o pasăre ciungă ! rosti atunci bărbosul.

De ce se simțea astfel ? îl întrebă Simina. Bărbosul se redresă, trase un scaun, dar nu răspunse la întrebare. Nu era clar ?

— Tu nu faci artă fără conținut, reluă Simina.

Bărbosul nu era însă prea vorbăreț. Când i se lumina mintea că vrea să spună ceva, asta i se vedea și pe față, care căpăta în clipa aceea o expresie intensă de inteligență, care apoi se stingea.

— Apropo de barbă, acum câteva zile, începu el să povestească, m-a oprit un ins pe stradă. Era un om în vîrstă, serios, avea păr alb... „Domnule, îmi zice, nu vă supărați... vă deranjez... aș vrea să vă întreb ceva dacă sînteți amabil...” „Da, vai de mine, zic, poftiți !” Și atunci el îmi spune : „De ce p... mă-tii nu te razi ?” Am rămas cu gura căscată... „De p... mă-tii”, i-am răspuns și eu și m-am cărat...

Simina rîdea. Bărbosul se ridică și se duse și se așeză lângă soția lui, unde rămase după aceea toată seara foarte liniștit.

— Odată, la ziaristi, zise Caț, povestind despre el, i-a dat cineva un brînci și a căzut și s-a tăiat rău la mină, avea două sticle în brațe. S-a ridicat și l-a pocnit și el pe ăla, uite, drept aici, la mir, i-a lăsat un semn pe viață. A venit milițianul și i-a cerut buletinul, fiindcă scena avusese loc la ieșire, în stradă. Dan și-a scos buletinul din portofel, l-a pus pe palma care gîlgîia de sînge și „na, mă, zice, buletinul, fire-ai al dracului !” Și pe urmă i-a zis iar : „Tu în loc să vezi că pot să mor aici în fața ta, îmi ceri buletinul. Ia-l, băga-te-ași în mă-ta !”

— Și ? zise pictorița.

Caț rîdea. Pesemne că scena la care luase parte îi lăsase în amintire ceva hazliu, tonul pictorului invitîndu-l pe milițian să ia buletinul : adică, ia-l, mă, murdărit de sînge, și uită-te la el, să vezi cine sînt, că de asta îți arde ție acuma !

— Ce era să-i mai facă ? zise. A plecat și ăla ! La noi omul ordinii nu e un Javert, să te înhațe dacă ai călcat legea, în cazul de față injuria la adresa lui, mai dă și el din umeri și se cară.

— Ce caută el printre ăștia ? E un băiat talentat, zise Simina.

Dar el nu avu timp să răspundă la această întrebare. Intraseră tocmai atunci în sufragerie doi inși, și Simina tresări. Pe unul din ei îl cunoștea prea bine, era scriitorul ei de la Sinaia, cu veselia lui care o cucerise. Da, iată-l, arăta neschimbat. Atîta doar că părea puțin cam cătrănit... O fi fost din pricina aceleiași adunări despre care era vorba, unde erau, probabil, atinși și ei, scriitorii ? Dar, dimpotrivă, această cătrăneală îi făcea veselia și mai con-

tagioasă, ca și cînd neputîndu-l părăsi prin natura ei, această veselie a lui se întărea și se îmbogățea cu nuanțe irezistibile : expresia lui era la adresa cuiva, sarcastică, și ceea ce simțea el în acea clipă dădea parcă pe dinafară sub avalanșa de idei și imagini care stăteau gata să-i gîlgiie din gîtlej, neduse după obiceiul lui pînă la cap, ca la un butoi prin care lichidul ar fi țîșnit pe lingă cep ; iar privirea sa era cinică, așa cum probabil o avusese în lipsa ei, în noaptea aceea, cînd vrusese s-o dea pe ea cu banul. Alături de el, holbatul ! Omul cu motocicleta, care se îndrăgostise de ea cu obsesia însurătorii... Se prefăcu că nu-i vede. Încercare zădarnică, fiindcă scriitorul nu luă în seamă această fereală, se apropie, îi apucă mîna, i-o sărută cu un respect însoțit de un rictus pe care ar fi vrut să i-l explice, dar se abțîncea fiindcă se distra mai mult cu el neexprimat și îi spuse, cu o tandrețe învăluitoare :

— Dacă vrei să nu vă vadă persoane nedorite, mîrlani și alți paraziți ai societății... hî (și se înecă scurt într-un rîs sugrumat ridicînd capul sus), atunci nu veniți aici, fiindcă nu-i puteți împiedica să vă admire. V-am văzut cum ați întors capul, vă las, și dacă aveți nevoie de sprijinul meu, faceți-mi un semn, și lăsați, că au de-a face cu mine, îmi cunosc eu marfa, nici o grijă...

Și îi făcu, îndepărtîndu-se, semne pline de subînțele-suri liniștitoare, în timp ce holbatul, care o salutase scurt, îl urma. Se așezară chiar la masa care se pregătea. Așadar masa era pentru ei... Nimeni din ceilalți nu părăură contrariati și probabil că mai urmau să vină și alții. Cel care mîmase o pasăre ciungă era invitat.

— Ce sărbătoriți ? zise Simina cu o ironie absentă, disprețuitoare, adresându-se scriitorului.

Făcea desigur aluzie la sărbătorirea lor de anul trecut, cînd într-o seară ca și acum, la o astfel de masă, el povestise ca un mîrlan, cum bine se caracterizase, scene intime dintre ei doi, care nu se povestesc niciodată.

— Nici nu bănuți ! răspunse el făcîndu-se că nu înțelege, dar cu un glas atît de curat încît puteai cădea la îndoieli chiar dacă știai bine că ceea ce ți se povestise nu putea fi pus în nici un fel sub semnul întrebării. O să vină acum între noi un geniu, însoțit de o grămadă de admiratori, continuă el. Dar ce fel de admiratori... O să-i vedeți, nu plecați, o să vă desecrețească fruntea...

Dar demult ea nu părea să-l fi auzit.

— Sînt foarte degajată, șopti ea adresîndu-se prietenului. Asta e, sînt degajată, prea degajată. Ași putea să-i povestesc despre cele trei condiții, dar am pornit-o greșit, nu sînt sigură că așa putea urmări, în timp ce i-ași face această declarație, efectul în sufletul lui, așa cum mă simt eu urmărită de el. Cu toate că nu e iscoditor. Cum să-ți spun să mă înțelegi, am sentimentul (ce mai încoace și încolo !) că mă face praf, în timp ce eu nu știu nimic încotro merg, în sufletul lui, sentimentele mele. Cu toate că văd că îl atrag.

— Dacă îl atragi, ce nevoie mai ai să știi și cum ? zise Caț.

— Nu pot să alerg după el.

— De ce nu ?

— Mi-a rămas, de la Pătrașcu, o silă să alerg după un bărbat. Îmi dau seama că Niculae n-are nici o vină și că

poate alergatul meu după el e doar o obsesie, da... e foarte adevărat... foarte întristat mi-a spus astăzi : „nu mai îmi place de tine“ ! Da ! adăugă Simina deodată cu un glas febril, ai dreptate, mi-a spus-o un copil, atît de spontană era sinceritatea care tremura în glasul lui... trebuia să sar imediat din pat, să închid uşa şi să-l opresc... Mă duc după el ! O să luăm masa aici, noi trei. Nu pleca..

Şi se ridică şi ieşi.

XIV

Un om care moare, nu moare într-un teritoriu al morții, adică să plece dintre noi într-o lume de coșmar și acolo să se chinuie și să-și dea duhul. El moare între noi, pe soare sau într-o încăpere în care mai sînt și alții, și care se uită în acest timp la el cu ochii vii. E adevărat că se strîmbă sau dă ochii peste cap, înainte de a scoate un țipăt final... Dar poate, ochii, să-i țină și immobili, și îngrozit de simțirea lui să nu facă nici o mișcare, paralizat de suflul cel rece...

Un astfel de om văzu Simina cînd intră în încăperea bufetului, în care petreceau de obicei oamenii lui Niculae. Fumul de țigări era gros și nu putu, din primele clipe, să-și dea seama unde era și dacă era acolo prietenul ei. Era o liniște stoarsă, ca printre naufragiați... Cei așezați pe scaune la mese se uitau la chipul celui om care, prin ochii săi holbați, suporta cu o spaimă liniștită o povară : ducea în spinare un om care încălicase pe el și îl călărea de colo pînă colo prin încăpere. Vedeți, spunea privirea lui înfricoșată, nimeni nu e stăpîn pe propria lui soartă,

iar eu sînt omul care sînt așa cum gîndiți voi despre mine că sînt... Și fac ceea ce gîndiți că trebuie să fac...

Simina rămase nemișcată la intrare. Niculae stătea la masă singur, cu un pahar mic în față, chiar lingă tejghea, jumătate întors cu spatele la ușă și la ceea ce se petrecea în încăpere. Și n-o văzu imediat în acele clipe. Dar apoi se întoarse de tot și se uită și el, ca și ceilalți, mut, la spectacolul care se petrecea sub ochii lui. Cel călărit era domnul Anghel. Venise să-i ceară socoteală lui Damian Gheorghe. Intrase în bufet și i se adresase cu o blîndețe parcă ireală :

— De ce, bă, mi-ai violat nevasta ?

Se vedea, pentru cine îl cunoștea bine, că el nu mai putea de-aici înainte, pînă la sfîrșitul zilelor sale, să creadă că fapta nu avusese loc, cînd din nimic tăiasse li-liacul din spatele casei. Dar acum ? Cine mai putea să-l asigure că fapta nu se comisese ? Și mai ales cine ar putea să-i spună în față, dacă s-a comis, că s-a comis ? Ai fi zis, după expresia teribilă din privirea lui bulbucată, că întrebarea va fi însoțită de o săritură de fiară întăritată. Dar nu se întîmplă nimic. Catastrofa se pare că îl lăsase pe domnul Anghel incredul, și el nu venise, după cum se părea, aici, să ceară socoteală, ci mîntuire, să-i spună adică Damian Gheorghe el singur cu gura lui că nimic nu s-a întîmplat, că a stat toată după-amiaza aici la bufet, cu martori, uite, să spună și ei, sînt aici de față... Nu e așa, Stane, nu e așa, Vasile ? Uite, bufetiera, tovarășa Mimi, care nu minte niciodată și nu ține cu nimeni, femeie cu carte, a fost funcționară la birouri, dar a făcut, tîrziu, un copil cu electricianul ei și s-a trecut la bufet, unde

cîştigă mai bine. Să spună ea, n-a stat el, Damian Gheorghe, tot timpul, cum stă acuma cu cumnatu-său, barcagiul, Pecingine Ion, la masa aceea și au băut bere ? !

Damian Gheorghe însă tăcea și se uita la el cu o expresie de stupeoare pe chipul lui cu nasul lung ca o sabie. „Ce vrea ăsta de la mine ?” parcă spunea. Și apoi îl întrebă :

— Ce vrei, bă, de la mine ?

— De ce mi-ai violat nevasta ? repetă domnul Anghel.

Întrebări, răspunsuri... Cine i-o fi învățat pe oameni să le pună, să le dea ?... Să nu-l omori pe ăsta ? Damian Gheorghe părea totuși de astă dată îngăduitor. Se ridică de la masă și deodată îi sări domnului Anghel în spinare. Dar nu-i făcu nimic. Începu să hăulească : hă, hă ! Hă, hă ! Și să-i dea domnului Anghel, care era voinic, pîteni. Apoi Damian Gheorghe se liniști. Dar nu se dădu jos de pe șalele gelosului, a cărui privire, între timp, se bulbucase.

Niculae se ridică, îi ocoli pe cei doi cum ai ocoli un copac, și o scoase pe Simina afară.

— Ce drăguță ești tu, îi spuse, nu mă așteptam să mă cauți, taman mă pregăteam să viu eu după tine...

— De ce îl lăsați ? zise ea indignată.

— N-are rost să te amesteci în distracțiile lor, răspunse Niculae patern, ca și cînd cei pe care îi lăsase la bufet ar fi fost fiii săi, care se distrau în felul acela cam brutal.

— Asta numești tu distracție ?

— Asta da, de obicei Damian Gheorghe apucă omul de fâlci, îi deschide gura ca la cai, și dacă nu e prin preajmă un perete, atunci spre un copac îl împinge și îi zdrăngăne de el tărtăcuța...

— S-ar părea că și pe tine te distrează un astfel de spectacol.

— Da, mă distrează, zise Niculae vesel. De dimineată s-a dus peste nevastă-sa, la dormitorul comun... Una Florica, nu știam că e nevastă-sa, adăugă Niculae parcă rîzînd în întuneric, și se opri din povestit... Din primăvară, continuă el, n-o mai căutase deloc, așa spun toți, foarte mirați, să vezi de ce. Că el o trimisese pe concubină să-și aducă actul de naștere, ți-am spus eu... Și în lipsa ăleia, s-a dus peste asta, nevastă-sa gonită... Dar stai să vezi, că era de fapt sentimental, fetița lor împlinea cinci ani, și o căuta pe nevastă-sa să-i aducă un pachet cu jucării... Și o vede pe-aia de la distanță stînd de vorbă în grădină cu un bărbat. S-a apropiat de ea și în loc să-i dea jucăriile a început s-o lovească. Ala s-a cărat. Pe urmă, hai să-i dea muierei pachetul, dar aia a luat-o la goană.... Spre seară, așa cînd începe soarele să coboare, și începe și în noi să coboare un fel de final, așa, cu semnul întrebării : ce facem, de ce să trăim ?, Damian Gheorghe, negăsind un răspuns care să-l liniștească, ți-am povestit, a încercat să-l afle cu forța între picioarele doamnei Anghel...

— Și tu de ce ești grosolan ? Și de ce rîzi ?

— De ce rîd ! se supără Niculae rîzînd. Așa ! Fiindcă ai venit tu după mine.

— Îți pare bine ?

— Nici nu știi cît de mult.

— Așa vrea să știu.

Se lăsase răcoare, aerul era puțin umed. Cerul înalt, plin de stele. Pictrișul de pe alei le scîrțîia sub picioare.

— Mergem înăuntru să mîncăm, zise ea. Ești invita-
tul meu.

— Văd lume multă, luminație mare, răspunse el.

— Ce ne pasă nouă ? ! zise pictorița lipindu-se de el.
Poate ne și distrăm.

Înăuntru însă nu se anunță pentru ea nimic distrac-
tiv. Pe chipul ei apăru brusc teama, aproape spaima. Din
prostie, din neatenție, uitase că Niculae nu-l cunoștea pe
Caț : cînd văzu unde îl duce, el se posomorî, și în loc să se
așeze la masă rămase posomorît în picioare. Cine era acel
bărbat cu care, se vedea, ea stătuse mai înainte la masă ?
Bîlbîindu-se, ea încercă să facă prezentările, dar Caț în-
țelesc fulgerător ce se întîmplă și o întrerupse : el pleca,
„sărut mîna, bună seara“... Cum să dregi o astfel de gafă ?

— Cum poți fi atît de slabă încît să te consolezi, în
lipsa mea, cu altcineva, indiferent cine ar fi ?

— Te-am așteptat, Niculae, în odaie, să te întorci...

— Ei și ? Nu poți trăi cu mine în gînd ? Măcar un
ceas ? Ași fi venit, cum de nu ți-ai dat seama ?

O bruscă revelație apăru pe chipul Siminei : Iată-l !
Și el era ca ea ! Da ! Gelozia ! Și încă una proaspătă și
necruțătoare, de adolescent... „Trebuie să-l scot repede
de-aici, gîndi, pînă nu-l descoperă el la masa aceea pe
scriitor... Sînt neroadă, nu știu ce fac, unde îmi umblă
mintea... Dar el e de vină, nu sînt din firea mea o ză-
păcită.“

— Niculae, hai mai bine să ieșim ! Mergem la Bucu-
rești, luăm masa într-un restaurant civilizat și urcăm pe
urmă sus în atelier...

— Hm ! făcu Niculae, uitîndu-se mirat la ea cum se
ridică de pe scaun, gata să plece. De ce ? zise el bănuitor.
Ce e necivilizat aici ?

Și privirea îi alunecă rapid în toate părțile.

— Stai jos, îi șopti. Ce-ți închipui ? L-am văzut !... Nu te așeza cu spatele la el... Nici cu fața... Trebuie să te dirijezi ca pe-un copil ?

Ea nu se fisticise, dar într-adevăr vrusese în prima clipă să se așeze în așa fel încît să nu vadă ce se petrece la masa aceea lungă.

— Te rog să nu mă intimidezi, zise ea.

— Maică-ta, șopti el discret, sărbătorește Paștele ?

— Cum să nu ? tresări Simina. Dar de ce ?

— Așa !

— Ce-ai tu cu paștele mamei mele ? zise ea, dîndu-se mai aproape de el. Apoi deodată înțelese. Dacă o să-i spun că ai vrut s-o blagoslovești de paște, o să leșine, cred că nu i-a spus nimeni în viața ei așa ceva... Adică nu, reveni pictorița parcă încîntată, odată a înjurat-o un vînzător de la pîine... Nu știu ce-a vrut mama, pîine mai coaptă, cu coaja mai rumenită... Nu mai era nimeni în chioșc. Și ăla s-a uitat în ochii ei și i-a spus : „Du-te în p... mă-tii !” Mama nu înțelegea ! A venit acasă și ne-a spus ; era complet aiurită ! Tata, care are un umor al lui, cît e el de blind, a stat și s-a gîndit. „Să știi că te face mare la raion“, i-a spus el. „Cum adică ?” a strigat mama. „Așa ! Au vrut să te pună la încercare să vadă cum reacționezi ! Vor să te facă mare !” „Ești nebun !” a zis mama uluită. Și i-au trebuit cîteva zile pînă să-și revină în fire.

„Ce inteligentă e, gîndi Niculae, șterge repede prostia pe care a făcut-o stînd la masă cu insul ăla, probabil vreun prieten din meseria lor... Unde i-o fi mergînd min-tea, de nu e atentă la ce face ?”

XV

Chelnerița se opri la masa lor și comandară ceea ce se servea de obicei seara aici, grătar și brânzeturi... La masa cea lungă se aduceau însă și castroane mari pline cu pește mărunț, prăjit, cumpărat de pe la pescarii care stăteau toată ziua pe lac cu bărcile lor mici cît niște troace.

— Se așteaptă sosirea unui geniu, însoțit de admiratorii săi, zise Simina. Sărbătoresc ceva.

— Nu-ți pare rău că nu ești cu ei ? zise el simulînd multă înțelegere.

— Maică-ta se duce la biserică ? îl întrebă ea la rîndul ei.

— Ce-ai tu cu biserica mamei ?... Hm, făcu Niculae, o să te înveți să injuri ca o golancă, ia te rog, asta e o artă care nu e de domeniul tău !

— Ca să fiu sinceră, cînd ți-am spus că poate ne distrăm, la ei m-am gîndit... Vedem cum ne simțim... Dacă nu, plecăm...

— Fii serioasă ! zise el. Crezi că ai des ocazia să vezi un geniu ? Sînt curios...

Acesta nu întîrzie să sosească. Pe uşă intrară la un moment dat unul după altul şase-şapte inşi, care se îndreptară parcă alene spre masa care îi aştepta. Era uşor de recunoscut, călca cel mai alene din toţi, în timp ce ceilalţi, siliţi să-şi încetinească mişcarea de inerţie a corpurilor lor în preajma lui, îl desemnau involuntar drept astru al cărui sateliţi erau. Era voinic de statură, dar puţin obosit în mişcări ; mai degrabă îmbătrînit. Contrastul dintre robusteţe şi oboseală sugera înţelepciune, stăpînire de sine şi mai ales un anume scepticism, care însă îi ţinea spiritul activ şi nu, dimpotrivă, blazat, oboseala fiind deci a trupului, nu a minţii. Blazarea era doar aparentă, se vedea acest lucru din privirea pătrunzătoare cu care cerceta figurile necunoscute.

Se aşezară la masă şi începură să mănînce. Ceilalţi care veniseră primii şi cărora s-ar fi zis că le lipsea graiul demult ocupaseră alte mese. Numai unul era singur, dar părea să fie tot scriitor, şi nu pictor, fiindcă stătea cu faţa spre masa cea lungă şi se adresa tare, poate prea tare, veselului, care dealtfel nu-i acorda nici o atenţie.

Niculae avea un surîs rece în colţul gurii.

— N-o să ne distrăm, spuse el uitîndu-se cu o privire întunecată la prietena lui.

— Nu înţeleg, zise ea, ce-ţi veni... Adineauri spuneai că eşti curios... S-a întîmplat ceva ?

— Încă nimic, îi răspunse el posomorît, punînd cuţitul şi furculiţa cruciş pe farfurie ; nu mai avea chef de mîncare. Bău însă un pahar mare de vin fără apă sau

sifon. Dacă m-ai întreba, continuă el cu dispreț, în câte categorii se împart oamenii cînd petrec, ți-ai răspunde fără șovăire : în bețivi !

— În bețivi și mai ce ? zise ea neînțelegînd.

— Atît, în bețivi ! Degeaba încerci, adăugă el, să înțelegi despre ce e vorba uitîndu-te într-acolo. N-ai să descoperi nimic. Dar eu îi cunosc, de orice meserie ar fi, de la muncitori la intelectuali... Sînt prea tăcuți... Asta înseamnă că în general sînt amorțiți și că numai un anu-mit număr de sticle îi binedispune.

— Bun, zise ea, și de ce ești tu așa de supărat ?

— Fiindcă nu știu să mă port cu bețivii. Îi iau drept oameni normali, fiindcă prea dau la iveală la beție ceea ce ar dori atît de tare să facă atunci cînd sînt treji.

— Nu te distrează ? se miră ea. Adineauri, după ce-am ieșit de la bufet, cînd te-am întrebat cum poți să suporti astfel de spectacole, mi-ai răspuns că te distrează.

— Nu sînt dintre cele care au vreo atingere cu viața mea, răspunse el.

Ea rămase gînditoare.

— Aha, zise. Înțeleg...

Era deosebit de frumoasă în astfel de clipe, cînd nu numai cu inima, ci și cu gîndul era, în prezența lui chiar, obsedată de el.

— Știi ce, zise ea, hai să plecăm.

— Nu e așa de grav, răspunse el, iarăși îmblînzit. O să plecăm, dar mai stăm... Da, zise deodată, iată-l, se foiește, o să vină la masa noastră... Simina, șopti el cu ochii într-acolo, să te învăț cum să te uiți cînd ești în incurcătură...

— Dar nu sînt în încurcătură, răspunse ea dînd din umeri mirată.

— S-ar putea să fii, zise el. Ești ușor de lovit... Ascultă... Cînd eram activist trebuia să stau de vorbă cu tot soiul de oameni și cum cîteodată n-aveam nici un chef să mă uit în luminile porcine ale ochilor cîte unuia, dar nici de felul meu n-aveam obiceiul să mă uit în lături, am învățat să mă uit pe deasupra individului, uite, pe-aici, zise Niculae arătîndu-și creștetul capului. Te uiți drept aici și nu-l mai vezi, dar el crede că îl vezi...

Ea zîmbi și se uită la el în felul acela.

— Ai dreptate, zise.

— Ei, așa să te uiți la scriitorul tău dacă vine. Și să nu faci conversație.

Dar ca și cînd ar fi ghicit că venirea sa n-avea să fie o surpriză pentru cei doi (și numai la adăpostul surprizei poți opera asupra candorii cuiva), scriitorul încetă să se mai foiască și enervat se decise să-i acorde totuși atenție pisălogului care sta singur la o masă și nu-l slăbea :

— Du-te, mă, în paștele mă-tii, și lasă-mă să beau și eu un pahar de vin liniștit... Ce vrei ? Oricum ai suci-otu, tot atîta talent ai, cît ai, adică atît cît să-l găsești mîine dimineată trezit în fundul paharului, chiar dacă am umbla noi amîndoi de gît în fiecare zi și ne-am îmbăta ca niște porci... Eu a doua zi, hîi, mă trezesc, dar tu tot nu devii mai talentat...

Revenise la veselia lui abia ținută în frîu. Pisălogul tăcu cîteva clipe, apoi răspunse că își rezervă dreptul unei replici la care rămînea să reflecteze... Să continue ei toți

și să nu se jeneze de el și în acest timp el se va gândi și îl va zdrobi pe paranoicul acela...

Ajunseseră la cafele, scoaseră țigări și începură să fumeze. Presupunerea lui Niculae nu se adevăra : băuseră un număr de sticle, dar nu deveniseră mai comunicativi. Un fapt deosebit de grav probabil că se produsese și care îi ținea pe toți tăcuți, fiindcă în afară de cuvinte uzuale, în legătură cu mîncarea și schimbul de țigări sau chibrituri, nu se întrezărea deloc motivul pentru care erau împreună atît de mulți : nici vorbă de petrecere. Să fi fost vorba de ședință aceea care tocmai avusese loc și care îl făcuse pe pictorul cu barbă neagră dintre ei să se simtă ca o pasăre ciungă ?

— În fond, zise la un moment dat unul dintre ei, ca și cînd ar fi vrut să-i justifice pe toți, o descoperire are în ea totdeauna ceva brutal. Gîndiți-vă la titlul pe care l-a dat Spengler descoperirii lui : „Declinul Occidentului“. Așa sîntem și noi acum. Sîntem în fața unei descoperiri ; nici n-avem ce mai zice.

Sub efectul vinului, cel care pronunțase aceste cuvinte se făcuse roșu la față și o irepresibilă veselie, pînă atunci secretă, începu să-i strălucească în priviri, în timp ce strivea țigare de la țigare. Starea lui se deosebea de a scriitorului vesel prin ironia intensă a luminilor ochilor, în timp ce pe chipul aceluia veselie era ca o spumă a vitalității sale debordante colorată de intense străluciri de cinism turbure în priviri...

— Ba avem, zise veselul, nu trebuia chiar așa, Virgil, să-i spună pe nume descoperirii : literatură didactică. Nu sună bine, he... s-ar putea să apară nedumeriri. Eu am o

asemenea nedumerire, și te întreb, Virgile, explică-mi și mie : ce-ai vrut să spui, că ai scris textual, oamenii trebuie învățați, cu ajutorul literaturii, cum să trăiască, la propriu, adică cum să stea la masă, cum să țină furculița... În afară de răul tău exemplu personal, că văd că ții cuțitul cu care cureți mere în dreptul nasului, deloc didactic, gata să-l bagi în ochii lui Radu, hî, nu pricep cum o să scrii tu de-aici înainte conform teoriei, adică cum, didactic ?...

Cel numit Radu începu să dea din cap extrem de nemulțumit de ceea ce auzise și bătu cu cuțitul în pahar. Se ridică în picioare.

— Tu ești mai subtil, îi zise veselul, ești admiratorul lui numărul unu, spre deosebire de Mihai, care e admiratorul numărul doi, știu că tu o să explici, așa, să ridici puțin mai sus sensul, iar Mihai, care e cult, o să vină cu argumente de bun-simț și de informație... Uite ce e, Virgil a scris exact în studiul lui cuvîntul „didactică”, s-a terminat. Ce vrei să mai spui tu, stai jos, hî...

Parcă se îngrășa de plăcere vorbind, dar cel numit Radu nici nu se gîndi să renunțe ; un surîs bizar îi apărui în colțul gurii.

— Nu trebuie, zise acest Radu, nimic luat *ad litteram*. Ideile lui Virgil sînt de o claritate de cristal și dau impresia că sînt ușor de înțeles. Literatura didactică nu înseamnă, în mod simplist, ceva în sensul unor istorioare morale care să se predea în manuale, cum ar crede cineva, ci o literatură care să-l silească în sfîrșit pe om să vadă realitatea. Cuvîntul „silească” în studiul lui Virgil nu apare, dar stă în spatele cuvîntului „didactică”. Totul trebuie luat în înțelesul superior. Omul, după vechea li-

teratură care s-a făcut pînă acuma, apărea ca un posedat de idei sau pasiuni. E timpul ca el să vadă și să înțeleagă ce e un copac, un copil, o femeie, sau o picătură de ploaie. Literatura care s-a făcut pînă acuma n-a fost o literatură falsă, dar a luat drept realitate ceea ce era fals în om... Consecințele acestei descoperiri sînt importante. Sigur, ceea ce s-a scris pînă acum e bun, dar e încheiat și în mod inevitabil se vor auzi strigăte de disperare în urma eliminărilor tragice care vor urma...

Astfel vorbea admiratorul... Geniul asculta, pierdut parcă în acțiunea sa de a curăța mere, și numai un observator atent ar fi putut distinge la el un vag surîs batjocoritor în colțul gurii, la adresa admiratorului său, care, la rîndul lui, avea și el același surîs în colțul gurii, la adresa nu se știe cui, poate chiar, și el, la adresa celui a cărui doctrină încerca s-o explice ?

— N-aș fi crezut, strigă veselul, că zace în tine un dictator fanatic... Îți place, adică ți-ar plăcea și ție să retezi capete !...

— Ce e de mirare aici ? zise atunci cel al cărui chip se înroșise sub influența vinului, și despre care veselul spusese că e admiratorul numărul doi, cel cult, cu irepresibila lui veselie ironică din priviri... Cine ar fi bănuît, zise el fără să se ridice însă în picioare, și cine mai știe astăzi că pe pergamentele vechilor scrieri păgîne călugări intransigenți și fanatici, după ce aveau să șteargă capodopere ale unei întregi civilizații, aveau să scrie, peste ele chiar, texte creștine, inaugurînd o eră nouă ? Nimeni nu mai știe ! Și nimeni nu mai deplînge azi distrugerea acestor valori cu atît mai prețioase cu cît reprezentau nu

o civilizație în declin, ci una, pe plan spiritual vorbind, în apogeu, fiindcă năvălirea barbarilor n-a scos la iveală în imperiul roman decât slăbiciunea structurilor sociale, arta fiind pe deasupra acestor convulsii... *Satiricon* e o operă naivă, deși arată moravuri corupte... Și naivitatea înseamnă aici tinerețe... Unii își închipuie că civilizația noastră creștină s-a impus cu blindețe și că numai persecuțiile au născut martiri, că n-a existat la apariția ei nici o reacție spirituală superioară... Nu mai știm noi, dar reacția a existat, minunile lui Cristos au fost ridiculizate, parabolele lui au stîrnit pamflete strălucite... De pildă al lui Celse, *Discursul adevărat*... El vedea în creștini niște ignoranți care își închipuiau că cultul zeilor însemna chiar adorația față de o bucată de piatră, incapabili să înțeleagă că o statuie reprezintă un simbol spiritual, în timp ce doar așa-zisele „minuni“, grosolane, cu învieri și vindecări de bilci îi puteau impresiona și fanatiza. Un călugăr, Origene, a scris o carte împotriva filosofului, din care însă a citat copios, lăsîndu-ne în felul acesta fragmente importante, fiindcă opera aceluia a fost pe urmă distrusă... Și nu numai a lui... Aici am vrut s-ajung. Au fost rase... Așa că...

Așa că asta va fi și soarta vechii literaturi în fața celei noi, inaugurată de... Dar cultul se opri aici, cu poameții înroșiți, în timp ce soția lui, o tînără femeie care abia își luase examenul de stat și mai păstra încă neatinse candorile culturale, se uita într-o parte incredulă, neștiind, pesemne, cum să înțeleagă această neverosimilă comedie pe care soțul ei o juca de fiecare dată... De unde știa că e comedie? La început, surprinsă de comportarea lui, îi reproșase prietenia nejustificată pe care i-o arăta desco-

peritorului, cînd acela nu dădea nici un semn de reciprocitate. Atunci el îi spusese rînjind : „Dragă Rodica, cea mai înaltă formă a disprețului meu e prietenia.“

Adică cum ? ! Prietenia, formă a disprețului ? Și care ar fi fost atunci forma prețuirii ? Probabil dușmănia, ostilitatea ?

Se lăsă o tăcere. Astăzi, subiectul era prea grav, descoperitorul literaturii didactice se hotărîse să-și publice ideile, și ceilalți admiratori, mai șterși, păreau copleșiți. Dar nici în alte dăți nu vorbeau prea mult, fiindcă, de pildă, pronunța unul dintre ei cuvîntul *umilit* ! Subtilul tresărea : se putea pronunța acest cuvînt despre alții, în fața lui Virgil ? Să-ți povestească el umilințele lui ! Sau, din întimplare, zicea unul : cutare a suferit mult... A suferit ? Hm ! făcea subtilul batjocoritor ca și cînd deodată el n-ar mai fi găsit cuvintele cu care să bagatelizeze orice suferință care s-ar fi putut compara cu cea îndurată de Virgil. Sigur, zicea al doilea admirator, cel cult. Oamenii își închipuie că suferința și umilința lor au valoare dacă nu sînt fecundate de spirit. Și Petru a fost răstignit pe o cruce, ca și Cristos, dar faptul nu se reține. Numai organizarea religiei îl revendică, dar pe cei aruncați în groapa leilor cine îi mai revendică ? Nimeni !...

Sugestia era că de la descoperitorul literaturii didactice va fi revendicat totul, în timp ce suferința și umilința lui Ics, Mics, Drics, de ce-ar fi revendicate, cu ce sens ?

XVI

— Gata, am găsit, strigă în clipa aceea cel care stătea la masă singur, ridicînd un braț în sus. Avea o voce înaltă și neplăcută și te izbea cu ea adînc în creieri. Știu că sînt un imbecil, urlă el. Un imbecil prin ex-ce-len-ță, rupse el cuvîntul, afectat, ca și cînd ar fi fost imbecil cu blazon, dar și tu, mă Luciene, ești un ratat (Ion Lucian îl chema pe cel vesel). Cînd îmi spui astfel de cuvinte, tam-ta-ra-ra, tam-ta-ra-ra... clopote de moarte... De ce să-mi spui tu că n-am talent, cînd nici tu n-ai mai mult, ești un vorbăreț, un palavragiu reținut, vrei să faci poezie în proză, ra-ta-ta... Ai aflat și tu că marii scriitori au stilul sobru, și încerci și tu, dar deja imaginile... Vă îneacă imaginile... Pe toți... N-o să le rezistați... Pe tine, mă, care ești cel mai talentat, te vor sufoca, te vor strînge de gît, în timp ce tu ai să stai legat cu brațele pe pat, neputincios... Să nu crezi că vreau să-ți fac curte, puțin îmi pasă de tine, dar îți spun, o să mori pe marginea unui șanț, cîine ce ești...

— În pat, sau pe șanț ? zise veselul și rîse. Îmi dorești moartea, văd eu, și tu dorești capete tăiate, bețivule, hî...

Acela era într-adevăr deja beat, dar în beția lui se vedea că suferă de ceva : Îl iubea pe scriitorul cel vesel și ar fi vrut ca acesta să-i dea un semn de prietenie, să nu-l lase să stea acolo singur la masă, în timp ce ei toți petreceau și oficiau liturghia unui mit pe care îl creau sub ochii lui buimăciți, deși era și el un scriitor la fel de bun ca și ei, și cu succes, dar nu se știe de ce, era ocolit, uitat... Un succes amar... Unde sînt admiratorii ?

Cei doi care dominau masa cea lungă se uitară cîteva clipe unul la altul. Întemeietorul literaturii didactice făcu un semn de dispreț. Veselul rîse. Într-adevăr, nimeni nu-l putea împiedica pe ăla să le strice toată petrecerea, mai ales că era, ca statură, bine legat și era exclus să-l reduci la tăcere prin forță.

— Vino, mă, încoace, cretinule ! zise veselul înțeleghător.

Acela se ridică și i se făcu loc la masa cea lungă.

— Dar dacă, reluă veselul, o să ne spargi iar urechile cu glasul tău de măgar isteric, te bușesc de nu te vezi...

— Pe cuvîntul meu că n-am să spun nimic, strigă acela, într-adevăr cu un glas care îți intra ca niște sulite în auz. Nimic, urlă el, eu vă admir pe toți, dar voi nu mă admirați pe mine... Voi vă uitați la mine ca la o muscă...

Întemeietorul literaturii didactice se uită însă la el cu multă considerație sinceră, încît scriitorul fără admiratori tăcu brusc.

— Ba te admirăm, îi spuse el cu multă afecțiune înțeleaptă, dar dacă urli, mai ne ascundem și noi sentimentele, ce să facem !

— Gata, nu mai spun nimic, răzni celălalt. Numai să mi se aducă și mie un pahar...

— Dați-i un pahar, zise descoperitorul patern.

Ar fi trebuit însă să nu i se mai dea, fiindcă după ce îl bău, reluă cu o violență extremă.

— Asta nu înseamnă, mă, că te-am iertat în sinea mea pentru cuvintele pe care mi le-ai spus, se adresează el veselului. Te-am iertat numai de conveniență.

— Te privește, zise veselul, numai taci din gură.

— Știi că ai haz ? De ce să tac eu înaintea ta ?

— Nu înaintea mea, și eu nu zic să taci, vorbește ce vrei, cretinule, dar nu acoperi tu conversația prin răcnete, și nu ne plictisi cu persoana ta mai mult decât te plictisim noi pe tine. Mai lasă-ne și pe noi să spunem două vorbe.

Era prea târziu. El îi plictisea ? strigă scriitorul fără admiratori și deodată se roși, izbi cu pumnul în masă. El îl plictisea pe el, pe cel vesel ? Totdeauna l-a iubit și nu înțelegea de ce se purta astfel cu el, când acasă avea cărțile lui pe noptieră și totdeauna a vrut ca ei doi să formeze o prietenie care să aducă în jurul lor toată generația, grupul *Cîmpia eternă*... la care n-a aderat nimeni, fiindcă el, veselul, a ris de el când a auzit și totul s-a compromis pentru totdeauna...

Veselul rîse și acum auzind această dezvoltare patetică.

— Ce vrei tu, mă, să te conjur ca pe un sfînt ? reluă celălalt.

Nici nu mai părea că beția îl împingea să se umilească astfel dincolo de extrema limită. După expresiile celorlalți această criză nu putuse fi prevăzută... Acum așteptau liniștiți să se consume. Îl lăsau să și-o etaleze... îi acordau acest drept...

— Să-ți ridic un altar ? Să-ți scriu cite-un poem, de fiecare carte pe care o publici, ce vrei tu ?

— Mă, eu nu vreau nimic de la tine, zise veselul de astă dată excedat, grupul tău *Cimpia eternă* formează-l cu altcineva, n-o să fac eu cu tine o afacere proastă în care tu să faci pe nebunul ca acum și eu să înghit... Te bag în... mă-tii !

— Ascultă, mă, acest moment al tău de glorie cere victime, ești avid după victime, și prima ta mare victimă vrei să fii eu ! Spune, ce vrei ? Să-mi scot un ochi în fața ta ? Îl scot !! O să zici că mi-a rămas celălalt. Atunci ce vrei, să-mi fac harachirii ? Îmi fac ! Îmi fac harachirii înaintea ta, să-mi contempli satisfăcut mațele scoase afară. Cu cuțitul ritual mi-l fac, urlă el punând mîna pe-un cuțit obișnuit.

Și dădu la o parte pe vecini cu coatele, aproape că-i trînti de pe scaune, și cu mișcări febrile începu să se desfacă la pantaloni. Avea un corp mușchiulos, cu burta păroasă și suptă și șoldurile înguste. Te întrebai cum într-un astfel de bărbat, cu toate atributele virilității în corpul său voinic, ascundea o astfel de slăbiciune care îl împingea atât de jos, în gîndirea lui chiar, pe treapta servituții umane. Se aruncă pe mocheta verzuie care acoperea sufrageria, și ridică cuțitul în aer, izbucnind în plîns. Lacrimile îi udară burta dezvelită, care tremura în spasme în fața cuțitului.

Asta era intolerabil... Săriră și îl opriră... Cine putea ști dacă o dată ajuns să trăiască o astfel de clipă, n-ar fi încercat s-o ducă în vreun fel la capăt, dacă nu omorîndu-se, măcar rănindu-se ? Sînge... Salvare... Spital... N-aveau nevoie în seara aceea de astfel de complicații.

Veselul îl luă de braț și îl aduse chiar lingă el în capul mesei. Începu să-i șoptească insistent ceva. Celălalt mai încercă să ridice vocea de cîteva ori, reluînd aceleași idei obsesive, mai încercă să se ridice de pe scaun, înjură... O soartă nedeslușită îl chinuia, pe care în general o suporta cu stoicism, dar vederea acelei mese lungi la care el nu fusese chemat îi luase parcă mințile. Ceea ce îl tortura nu era altceva decît un simplu sentiment uman de simpatie, să nu creadă cineva, zise el, că era pederast, dacă ținea prea tare la un om și simpatia lui era neîmpărțită... De ce ? De ce, mă ?... Întrebările acestea erau însă acum mai potolite.

— Mai vorbim noi, zise veselul cu un glas fratern. Du-te acuma și te culcă. Ce paștele mă-tii, vrei să lipsești literatura română de unul din nenumăratele ei genii ? Poartă-ți crucea !

— Mi-o port, dar am vrut să-ți arăt cît ești de ticălos, răspunse el.

Și se ridică în cele din urmă și părăsi sufrageria, luminată mereu *a giorno*.

— Drama omului care nu știe să tacă, zise, în urma lui, descoperitorul literaturii didactice.

Ca de obicei, el nu-și exprima pînă la capăt un gînd. În cazul de față vrusese să spună că unul din motivele

pentru care era el admirat era tăcerea. Plăcerea de a vorbi o lăsa celorlalți.

— O gîndire originală, singura care interesează, traduse cultul cu pomeții parcă rîzînd în locul gurii, se exprimă mai mult prin sugestie. Țasta, cu intențiile lui japoneze, a făcut prea mult scandal ca să-l iei în serios. Nici nu cred că și-ar fi atins burta dacă îl lăsam.

Se răsucise însă degeaba spre astrul pe care îl admira, ca acesta să-i confirme ipoteza. Liniștit, descoperitorul literaturii didactice se uita prin fumul țigării și clipea rar, ca un om bătrîn, care a văzut multe, și n-are chef să-și răcească gura comentînd ipoteze atît de simple.

— În fond, de ce nu, o întoarse atunci, chicotind, cultul. Multe sinucideri sînt precedate de astfel de crize cu aparență hilară. Dar cînd reușesc, nimeni nu-și mai aduce aminte că n-au fost luate în serios.

— Ah, Mihai, exclamă atunci soția cultului. Poți s-o întorci, așa, imediat ce ai exprimat o idee, să adopți ideea contrarie ! ?

Arăta necăjită, dar avea de pe acum în glas acea filozofie a soțiilor reușite, care știu că un bărbat nu poate fi schimbat și că cel mai bun lucru e să trăiești în pace cu el... Cu condiția, însă, să nu-și dea nici el prea tare în petic...

XVII

Veselul puşe palmele pe masă şi se ridică, cu acea înfăţişare a cuiva care a luat, după ce s-a gândit bine, o hotărîre. Se apropie de masa lui Niculae şi rămînînd liniştit în picioare, cu o expresie cu totul deosebită de cea dinainte (veselia îi căzuse de pe chip ca o mască şi descoperise un domn grav şi politicos), rosti cu un glas care descoperea o dorinţă neacoperită, care se justifica prin ea însăşi suficient ca să mai fie nevoie să inventeze o justificare mai abilă :

— Sărut mina, stimată doamnă, bună seara, domnule inginer. Mă numesc Ion Lucian... După cum v-aţi dat seama, avem aici o petrecere... Nu e nimic intim la mijloc, discuţiile noastre şi încă ceva în plus (aţi văzut, hî, nu se putu stăpîni să nu savureze pe faţă scena la care făcuse aluzie) se consumă în văzul tuturor şi sîntem bucuroşi să lărgim cercul. Noi între noi ne cunoaştem, şi în ce mă priveşte, mai curios sînt să ştiu ce părere aveţi dumneavoa-

tră, domnule inginer, a cărui viață nu mi-e absolut necunoscută. dar a cărui gândire mă intrigă, decît să-i văd a nu știu cîta oară pe cei pe care i-ați văzut cădelnițînd sub privirile ironice ale geniului chiar, și jucînd o comedie nu tocmai de cel mai bun gust, cu toate că nu lipsită de haz...

Niculae se uită la Simina și îi întîlni privirea mare, care se uita la el cu o încredere totală : cum o să vrei tu, așa o să fie bine, spunea această privire.

— Ca spectatori, zise Niculae (și se uită în sus peste capul scriitorului), și dacă acceptăm invitația dumneavoastră, această calitate nu se schimbă, vedem mai bine de-aici. Fiindcă problemele dumneavoastră sînt de specialitate, și nu pot avea păreri despre ele. Ar mai rămîne simpla dumneavoastră dorință... Dar luați loc, zise Niculae politicos, arătîndu-i un scaun.

Scriitorul se așeză, și în aceeași clipă ridică mîna și ceru chelneriței să-i aducă paharul lui de la masă. I se aduse și ciocniră și băură. Simina își însușise perfect felul de a se uita de care îi vorbise Niculae, nu se ferea de musafir, dar privirea îi sărea peste el dînd chipului ei un aer pe care altfel nu-l avea, de mîndrie independentă, rămînînd sinceră în atitudinea ei. Niculae însă se uita direct și neclintit în ochii scriitorului.

— Mi se pare nejustificată dorința dumneavoastră, cu toate că s-ar putea să venim, zise Niculae. M-a impresionat afirmația pe care ați făcut-o că viața mea nu vă e absolut necunoscută.

„Știu, gîndi Niculae, în timp ce scriitorul reflecta parcă la ceea ce i se spusese, o vezi schimbată, e frumoasă, ai

vrea să știi dacă mă iubește și simți nevoia s-o vezi de aproape.”

— Eu n-am încredere în comportarea dumneavoastră, continuă el văzînd că musafirul se uita într-o parte înghesuit parcă de dorinți și intenții contradictorii. Scena la care am asistat m-a surprins, în sensul ăsta n-am încredere, ceea ce pentru dumneavoastră poate să pară normal, pentru mine să fie jignitor, așa cum se întîmplă de obicei cînd se adună oameni de profesii prea diferite. Mie mi-a plăcut băiatu ăla care vă iubea. N-am văzut mulți inși care să țină la cineva în felul ăsta.

— Domnule inginer, zise scriitorul, credeți că nu-mi cunosc eu farseurii mei ? Știu că ține la mine, dar atît mi-ar trebui, să-l mai și încurajez ! Știu eu de ce ține, lăsați... Mi-a dat ultimul lui roman, în manuscris, să i-l citesc... Am citit un capitol, și era atît de tîmpit încît am scos bricheta și i-am dat foc... Două ore mi-au trebuit, hîi, uite, aici sus, pe terasă, pînă să-l ard tot... Și de-aia mă iubește... Lăsați, dacă mai stați, o să vedeți că se întoarce, vă fac cunoștință cu el, să stați împreună numai un ceas ! V-ar ajunge, hî, hî...

— Un lucru era clar, zise Niculae : plîngea. Lacrimile erau adevărate.

— De acord cu dumneavoastră, vedea și el unde ar fi putut ajunge și n-a ajuns, dacă și-ar fi creat și el grupul acela al lui...

— *Cîmpia eternă !* exclamă Niculae. Sună foarte frumos...

— Da, dar grupurile nu se fac din mai mulți oameni talentați, zise scriitorul, nu țin, se fac dintr-unul talentat

și ceilalți admiratori. El a venit la mine... cum o să accept eu să fac un grup cu el ? Îmi fac grupul meu ! -

— Bine, dar vă admiră, zise Niculae.

— Da, dar vrea să fie și el admirat. Ori eu n-am nevoie de asta, cum o să-l admir eu pe el ?

— De ce, nu e scriitor bun ?

— Ba e foarte bun ! exclamă scriitorul fără ironie.

— Scuzați-mă, zise Niculae, și dumneavoastră vă credeți mare ?

— Eu ! ? Hiii !... Cel mai mare, răspunse veselul nu chiar cu umor.

— Sinteți simpatic, zise Niculae, uitându-se de astă dată într-o parte, și adăugă : poate că venim la masa dumneavoastră...

Scriitorul se ridică, spuse că îi așteaptă cu plăcere și se întoarse la locul lui.

— Dacă ar fi încercat să se scuze pentru porcăria pe care ți-a făcut-o, zise Niculae, ar fi însemnat că e adevărat, că a făcut-o. Așa, rămîne doar porcăria de a fi inventat-o...

— E același lucru, zise ea cu o nespusă gravitate liniștită, ceea ce însemna că ea nu-l ierta, cu toate că considera istoria îngropată.

Și această declarație a ei aduse o lumină intensă, și parcă neștiută de el, pe chipul lui Niculae. Nu era bătaia singelui, ci iradiația sufletului. Se vedea că îi plăcuse foarte tare felul cum se purtase ea, nescotînd nici un cuvînt, nedorînd să scoată în forul ei interior și sugerînd, la limita extremei politetei, că prezența și invitația scriitorului nu stîrnise în ea nici un ecou și nici o reacție : el nu mai exista, era ca și cînd nu l-ar fi cunoscut niciodată. Ori el

nu tocmai de aceea venise ? Și invitația nu avea același scop, să-i reamintească acele ore frumoase pe care le trăiseră împreună, atunci, cu doi ani în urmă, la Sinaia ?

— I-ai spus foarte bine, zise ea, ca spectatori vedem mai bine de-aici...

Deci ea nu dorea să se ducă, deși el lăsase o porțiță deschisă. El tăcea.

— Putem merge, dacă vrei, reluă ea.

— Nu, nu, zise el. Mai stăm puțin să vedem ce mai e, și pe urmă plecăm. Mi-e dor de tine, îi șopti.

Ea îi apucă mâna de pe masă și i-o strînse. Și în aceeași clipă se pierdu : închise ochii și respiră greu, ca într-o transă, apoi îi redeschise și murmură :

— Te iubesc, Niculae.

El îi primi declarația în tăcere, atent deodată la ceea ce se petrecea la masa cea lungă.

— Ați dat de dracu în seara asta, strigase în clipa aceea veselul, cu o stare de spirit hotărât rea, cu toate că expresia de pe chipul său reapăruse după ce se întorsese la locul lui. În seara asta, vă spun eu cine sînteți... Virgile, geniul e solitar... Nu cunosc geniu înconjurat de cete de admiratori... Cu excepția lui Radu, care e un critic subtil, așa cum e și ca om, cu toate că face și el cîteodată prea multă pilpulistică ca să ajungă să spună despre o carte că e o simplă neghiobie, și cu excepția lui Mihai, care, nu-i spun ce, să nu se îngîmfe, restul sînt... La muncă, strigă el deodată, la bătut țaruși cu curul, paraziților... Îi mîncăți lui Virgil toate drepturile de autor, hîii...

Înainte de a-și continua imprecția sa, veselul se opri cîteva clipe ca să rîdă de acest fapt, pe care îl descoperea

chiar atunci, că adică, Virgil, își plătea în felul acesta admiratorii, din drepturile lui de autor...

— Admiratori plătiți, strigă el. Eu am mai puțini, dar nu le dau bani decât cînd ajung la ananghie, nu e așa, mă ? se adresă el holbatului, care stătea lîngă el tăcut și fuma ca un scăpat din pușcărie.

— Tu îmi dai mie bani ? ! exclamă acesta stupefiat.

— Jalnic aspect, strigă veselul, unii dintre noi alergăm cu limba scoasă ca să fim traduși, considerînd că sîntem universali și numai o soartă vitregă ne ține departe de circuitul cel mare... Cînd colo, prezentăm aspectul tuturor culturilor pierdute la marginea civilizațiilor : grandomanie, numeroase curente, preocupare pentru limbă... Se știe, scriitorul român scrie cu limba ! exclamă veselul, și-și scoase limba afară și începu să scrie cu ea în aer, cu capul aplecat de la dreapta la stînga, apoi revenind și scriind iar... Hîii, se înghesui el într-un rîs de nestăpînit, deși Virgil face excepție, nu scrie cu limba, scrie în schimb prost, prea prost ca să-l dau exemplu de cum ar trebui să fie un scriitor care are ce spune și scrie la temperatură mare, care topește stilul... Literatura noastră nu e la înălțimea istoriei pe care am înfruntat-o veacuri la rînd, ieșind biruitori... Care scriitor român a ieșit biruitor în lume ? Nici unul, hî ! Creangă, Eminescu și Caragiale sînt genii fondatoare, n-am nici o pretenție de la ei, dar de la ceilalți am, dacă vreunul izbutea, ne-ar fi tras după el și pe noi, și noi pe alții, și prin noi civilizația noastră handicapată... Așa, în zece ani îmbătrînim, și alții mai tineri ne vor învinui de eșecul nostru... Veleitarilor, să nu vă mai vîd în ochi, Virgil singur e un scriitor, dar scrie prost, și voi nu-i

lăsați timp să mediteze, să „lucreze asupra cuvîntului“, hî, fiindcă el are ce spune, nu ce credeți voi, și nici ce crede el, fiindcă dacă ar fi așa, ași muri de plictiseală citindu-i cărțile... Omul nu trebuie învățat nimic, în nici un fel, sau dacă trebuie, au grijă de asta instituțiile de educație, arta nu trebuie să se îndepărteze de ceea ce are în el omul misterios și inexplicabil, prostia... încăpățînările lui de catir... și mai ales geniul lui în eșecuri, care e mai mare, orice s-ar zice, decît în reușite... În privința asta, noi, românii, avem o experiență suficientă și pentru alte popoare ! Ar avea ce învăța de la noi, am putea trăi foarte bine în conștiința omenirii cu această experiență... Mai ceva decît italienii... Toarnă-mi, mă și tu niște vin aici, ce fel de admirator ești tu, care nu ești atent că am răgușit vorbind ? ! se adresă el holbatului, care exclamă stupefiat :

— Din ce să-ți torn ? Nu vezi că nu mai e ? Mai cere un chil !

— Și tu n-ai gură ?

Și veselul îi cîrpi una după ceafă.

— E furios, șopti Niculae.

Simina zîmbea.

— E furios, zise ea, că nu venim. A ghicit că i-am respins eu invitația.

— Mai bine, zise Niculae, e foarte interesant ce zice... Altfel n-ar fi spus nimic.

În acest timp, cei admonestați, cu expresii de încîntare pe chip, ca și cînd li s-ar fi adus numai elogiile care îi flatau, așteptau ca veselul să-și reia imprecățiile. Unul avea un suris de Buda, care nu-l părăsea tot timpul. Făcea, dealtfel, nestingherit, în redacția în care lucra, exerciții yoga, cu picioarele în sus... Alături de el era unul care era

atît de fericit că are ce bea, încît făcea cu sticlele și cu paharele un fel de prestidigitație, tot timpul turna și le turna și celorlalți vin, apă, sifon, în pahare, și din pahare în el, și pe urmă iar din sticlă celorlalți și lui iar între două picături... Fusesse trimis profesor la țară și se spunea că n-a stat acolo nici trei zile... Din prima seară s-a îmbătat așa tare că a ieșit pe urmă în grădină, gol, cum avea obiceiul în București cînd se trezea noaptea din somn și se ducea la toaletă... Și că pe urmă, în loc să se întoarcă în casă, unde era găzduit, a nimerit-o în altă parte... S-au luat cîinii după el... S-au trezit țărani... Huo !... A doua zi a plecat... Mai era pe urmă un altul care scria de mulți ani la o nuvelă... Într-o zi, cînd Virgil nu era cu ei, scosese din buzunar o hîrtie și le citise cum începe ! Omul săpa aplecat... Asta era începutul ! Ei ? ! exclamase el, vîrînd hîrtia la loc în buzunar. Ce ziceau ? *Omul săpa aplecat*. Lucian putea să înceapă astfel o nuvelă ? Toți căzuseră de acord că începutul era formidabil și că nu numai Lucian, dar nici Virgil nu era în stare...

Se uitau la cel vesel ca la o zeitate, îi urmăreau toate mișcărilor, cum își toarnă în pahar, cum bea, cum își aprinde țigarea... Dacă n-ar fi fost nimic de capul lor, li s-ar fi adresat în felul acela acest scriitor, care avea de pe acum un nume consolidat în literatura română ? gîndeau ei. Erau, desigur, martorii dezvăluirii unei gîndiri adînci, care se apăra de dramatism înjurîndu-i pe ei, bînd vin, și izbucnind des în rîsul lui strîns parcă cu menghinea. Insulte lui la adresa lor erau pure abstracțiuni...

— Suferi de complexul de inferioritate de scriitor necunoscut peste hotare, zise descoperitorul literaturii didactice cu un glas flegmatic.

— Cuvîntul sufăr îl resping, răspunse veselul. Am complexul, dar nu sufăr.

— Eu nu-l am, zise descoperitorul.

— Tu îl ai pe cel de scriitor care va fi în curînd cunoscut de lumea întreagă. Asta e ridicol ! Nu vei fi cunoscut, mă, Virgile ! Și rise de astă dată behăind victorios. Mulțumiți-vă, găinarilor, că trăiți într-o țară frumoasă, cu douăzeci de milioane de locuitori, în care chiar dacă trăiesc mulți sabotori ai istoriei, în schimb trăiesc destui, și avem parte și de oameni providențiali, care o fac la înălțime, și pentru care merită să scrii. Fiindcă nu e așa de ușor cum cred unii, că poți să fii un scriitor mare pentru douăzeci de milioane de locuitori. Unii chiar și cred că au aceste douăzeci de milioane în buzunar ; iar pe alții nici nu-i interesează, ca și cînd ar scrie pentru pereți... Jocuri de cuvinte în care străduința de a nu spune nimic ar trebui admirată, dacă n-ar fi semnul unei grave confuzii a spiritului... Unii au fugit împinși de demonul afirmării persoanei lor, ca și cînd ai putea afirma persoana ta... Pe mine nu mă interesează persoana mea, sau a oricui... Mă interesează mama, tata, curtea natală, a mea, a celor despre care scriu și a voastră pe care vă disprețuiesc... Cum vom putea, altfel, trăi o clipă sublimă pe acest pămînt pe deasupra scoarței lui inundată de soare și de vînt înainte de a dormi cu țeasta înăuntrul lui, unde nu e nici lumină, nici

verdeată, dacă am oferi lumii doar spectrul singurătății noastre ? Ah ! cînd fug norii pe cerul albastru în grămezi mari și albe, și bate vîntul cu soare, și îndoaie virfurile plopilor care foșnesc și spulberă părul iubitei care se întoarce cu spatele și se ferește cu un hohot de rîs divin !... Cum vom putea, altfel, să ne simțim oameni liberi și nu niște sclavi nemernici, chiar ai succesului și ai gloriei, dacă ne vom gândi numai la persoana noastră... ?

Îi trecuse furia. Cînd evocase norii și plopii, glasul lui se înecase de lirism, ca și cînd s-ar fi adevărit spusele colegului său fără admiratori, conducător al acelui ipotetic grup numit *Cîmpia eternă*, și care nu mai reapărea, că pe el, cel vesel, îl vor îneca imaginile. Dar se opri. Descoperitorul literaturii didactice arăta însă liniștit, impenetrabil. Parcă nici n-ar fi auzit ceea ce spusese veselul în general și lui personal. Subtilul, în colțul gurii căruia reapăruse acel rînjet bizar, care însoțea toate intervențiile lui, bătu din nou cu cuțitul într-un pahar.

Între timp, sufrageria se umpluse cu fum de țigări, fiindcă nu se deschideau geamurile, să nu năvălească ținării și fluturii de noapte. Scrumierele erau pline de mucuri rău mirositoare. Degeaba le schimba pe toate chelnerița și le aducea curate pe masă, repede se umpleau la loc și se murdăreau, și se murdărea și mai rău fața de masă, care de mult era pătată de urmele de vin ale paharelor și de scrumul țigărilor... Ora se făcuse parcă tîrzie, din pricina ceții groase în care pluteau toți, deși nu era încă miezul nopții.

Subtilul se ridică apoi în picioare, după obiceiul lui, și începu să spună că toată neînțelegerea pe care Lucian

vrea s-o creeze între el și Virgil provine din viziunea simplistă a lui Lucian asupra condiției geniului. Nu mai vorbim că Lucian s-a încurcat în contradicții, întâi a spus că geniul trăiește solitar, pentru ca la urmă să afirme că îl interesează tata și mama...

Aici toată lumea rîse cu hohote, și, curios lucru, rîse și cel vesel.

— Există două feluri de genii, continuă subtilul autoritar, aproape poruncitor, vrînd parcă să șteargă repede impresia pe care o făcuse veselul. Mai bine zis a existat o viziune clasică asupra condiției geniului și una nouă, dacă nu chiar cu totul nouă. Geniul se caracterizează prin modestie. Nu ca scriitor, fiindcă Balzac n-a fost deloc modest, s-a comparat cu Napoleon, iar Tolstoi cînd a fost întrebat ce părere are despre propria sa carte de început, *Copilăria, Adolescența, Tinerețea*, a răspuns astfel : „Fără falsă modestie, e ca *Iliada* !” Fără falsă modestie, strigă subtilul triumfător, ridicînd didactic un deget în sus. Virgil e un astfel de geniu, dar și ca om, nu numai ca scriitor. În paranteză vorbind, are și el mamă, tată, curte, prieteni... Nu știu, pînă acuma nu ne-a mărturisit încă dacă în copilărie a ocolit sau a călcat în balega natală și dacă a pupat drept în bot un vițel crud (și aici izbucniră iar toți în hohote, dar veselul începu, vizibil, să dea semne de enervare, nu-i plăcea, se pare, că discursul său fusese redus la neant atît de repede), știu însă că Virgil a devenit universal, ceea ce nu înseamnă că nu mai exprimă pe nimeni. Opoziția e artificială... Cum să vă fac să înțelegeți ?

— Ce să ne mai faci, e prea clar, strigă veselul.

Subtilul negă însă cu energie cu același deget, dar și cu capul, țîstuind ca și cînd se crease o situație în care locul comun era pe punctul de a pune stăpînire pe acest dialog, între cei doi scriitori, și nu ! El nu voia să-l coboare pe cel vesel...

— Nu e clar, zise el. Nu e clar, repetă (și ajuns aici, rînjetul lui deodată îi spori, cîștigînd și restul feței, semn că găsise ceva ce căuta, exemplul revelator), Virgil e ca om un geniu atît de lipsit de modestie încît, și aici văd eu deosebirea între el și geniul de tip clasic, dacă eu o să vreau să-i sărut acuma mîna, o să vedeți că el mă lasă...

— Sărută-i-o, strigă veselul. Nu te cred. Adică pe tine te cred, că ești capabil, dar pe el nu-l cred.

Subtilul scrută asistența, care înțelegea greu această ipoteză neașteptată : Ce vroia să spună ? Că apelul lui Lucian la modestie era naiv, prea corect și școlăresc pentru un geniu atît de total, cum era descoperitorul literaturii didactice ? Desigur, asta vroia să spună ! Și vroia să-i arate printr-o demonstrație spectaculoasă cum arată în realitate un geniu puternic. Se uitau la el cu licăriri de speranță : Într-adevăr, se va petrece sub ochii lor o asemenea scenă ?

— Să vedeți, zise subtilul.

Și se aplecă elocvent spre descoperitorul literaturii didactice, care îl privi de jos cu un surîs accentuat de simpatie secretă și mulțumire pentru intuiția sa extraordinară. Își deplasă ușor, fără s-o ridice, mîna dreaptă de pe masă. Subtilul i-o luă, i-o ridică la buze, și i-o sărută. Veselul se pocni în clipa aceea, cu palma peste frunte în timp ce subtilul stătea mai departe în picioare și rînjea batjocoritor. Descoperitorul literaturii didactice, cu un aer firesc, fuma și se uita contemplativ înainte, fără să vadă pe nimeni, liniștit și învăluit în fumul țigării.

Pînă și cultul, care de obicei vorbea imediat, aducînd argumente logice din istoria culturii, ca să sprijine intuițiile subtilului, de astă dată rămase parcă fără grai. Dar rînjea și el, în timp ce sîngele își accentua pe chipul lui năvala în ochi și în pomeți.

Veselul se ridică în picioare și declară că el e atît de beat, încît i s-a părut că cineva... nu știe cine... i-a sărutat mîna altcuiva... ețetera, se duce să se culce, nu mai stă... Nu arăta bine, fiindcă nu mai era nici furios, nici vesel. Trecu pe lîngă masa lui Niculae și dădu foarte ceremonios bună seara... Ieși fără să se împleticească.

— Ei, Niculae, zise Simina cu privirea strălucind. Recunoaște că e mai distractiv decît la bufet, adăugă cu un glas de parcă ea ar fi fost autoarea care organizase totul.

— Recunosc, zise el. Cu toate că *distractiv* nu e chiar cuvîntul potrivit. Mergem ?

XVIII

Ieșiră în curtea castelului. Se făcuse, în noaptea fără lună, răcoare. Se vedea limpede cerul brăzdat de fantastica pulbere lactee. Deși era mai puțin de un kilometru pînă la șoseaua națională asfaltată care tăia satul, ceva greu de explicat crea aici alt aer și alt spațiu decît cel din sat. Se simțea imediat ce intrai sau ieșeau din incinta castelului. Era întii liniștea, care nu era spartă decît de țipătul păunilor. Toți care locuiau însă în el declarau că se învățaseră cu aceste păsări reci și nu le mai auzeau strigătul. Era apoi cerul, înnobilit de gîndirea celui care construise aici, pe marginea lacului, cu două sute de ani în urmă, castelul și zidul care îl înconjura. Se vedeau chiar și în noapte frumoasele lui ferestre, în stilul zis brîncovenesc, și turnul de la intrare, cu o platformă cu ferestre oarbe în același stil. Și se ghicea dincolo de curte grădina care cobora pînă departe, pînă la zidul care oprea cu o perdea înaltă de plop, undeva în fund, întinderea

cîmpiei. Paznici cu cîini treceau tăcuți prin fața castelului, sugerînd și mai mult atmosfera medievală de odinioară de la această veche curte, în care se retrăgea vara domnitorul.

— Să ne plimbăm, zise Simina, abia acum îmi dau seama că dacă mai stăteam mă sufocam de fumul țigărilor lor împutite.

Niculae rîse. Dar cu perceptibilă întîrziere, așa cum facem cînd gîndul nu ne e cu totul epuizat. O luară pe aleea pietruită spre turn și ieșiră în aleea cea mare asfaltată, mărginită de castani, care ducea spre poarta exterioară de la intrare. Pe alee era întuneric profund, ca într-o pădure. Merseră în tăcere mai multe minute.

— Spune-mi, zise Niculae, ceea ce am văzut eu acum a ceva obișnuit la voi sau ceva neobișnuit ?

— Da și nu, zise ea. În mod obișnuit există tot felul de grupuri... Așa care l-am văzut noi e unul dintre cele reușite.

— Ce înțelegi tu prin reușit ?

— Adică cel care e șeful lor e un artist veritabil. Fiindcă alții nu sînt, vreau să spun că nu numai că nu sînt cunoscuți de public, dar nici printre ei nu se bucură de vreo recunoaștere. Nu există criterii sigure de recunoaștere, totuși, în zilele noastre, greu se poate întîmpla ca un scriitor sau artist de valoare să nu fie cunoscut măcar în anumite cercuri... De pildă, cei doi sînt mult mai bine cunoscuți în lumea literară decît printre cititori. Totuși sînt cunoscuți.

— Înțeleg, zise Niculae.

— Nu trebuie să fii dezamăgit, zise ea, spectacolul a fost reușit, nu contează ce gîndește un artist despre

sine... Asta e așa ca o haină, și cînd se așează la masa lui de lucru sau înaintea șevaletului, pur și simplu o dezbracă și devine cu totul alt om...

— Nu pot să cred ! zise Niculae.

— Adică ! zise ea. Ce nu ți-a plăcut ?

— Nu e cuvîntul potrivit. N-am fost pe poziția spectatorului cînd i-am ascultat... De pildă, ce-a spus cel vesel... Sau mai bine zis ce n-a spus... M-a șocat...

— În ce sens ?

— Nu-mi dau seama... M-a șocat, atît... Și să-ți spun drept, asta nu mi se întîmplă des...

— Nu, am întrebat în ce sens, zise Simina, așa, în general, dacă în bine sau în rău. Dacă de pildă ți-a lăsat o rea impresie ?

— Nu, fiindcă am bănuît și eu ce spuseși tu, cu haina pe care o poți dezbrăca... Asta mi se întîmplă și mie... Seara, înainte să adorm, fac și eu operația asta... Altfel nu pot dormi... Ți-nchipui, cum poți să adormi în gînd cu o porcărie pe care ai făcut-o... De ce m-a șocat, nu-mi dau seama. Înțelesul o să-mi apară poate mai tîrziu, așa mi se întîmplă cîteodată... Mai ciudat e că mă simt prost...

— Ce ai ? zise ea lipindu-se de el.

— Nu știu. Sînt neliniștit de ceva.

— E vreo legătură, zise ea atunci foarte aproape de el, cu un glas voalat de o tandrețe nesfîrșită, între neliniștea ta de acum și șocul de care vorbeai adineauri ?

— Nu, zise el surprins. Nu-mi dau seama. În orice caz, în glasul, mai mult decît în cuvintele scriitorului care a plecat, am surprins, m-a atins ceva. Chiar dacă, să

zicem, era și el în clipele acelea beat... Dar, cum ți-am spus, la mine beția nu e o stare anormală...

„Nu, nu era beat, gândi ea. Tot așa m-a înșelat și pe mine și mă bucur că în felul ăsta ți-ai dat și tu seama că n-aveam cum să bănuiesc ceea ce avea să facă el în cameră, în lipsa mea. Sau să inventeze că ar fi făcut, ceea ce e același lucru.“

— E o lume mișcătoare, zise ea. Altădată, dacă ai să-l mai vezi o să-ți facă o cu totul altă impresie. Și ceilalți la fel. Numai eu sînt stabilă, șopti ea, fiindcă te iubesc pe tine... Și, repetă ea cu un glas foarte scăzut, dar foarte limpede : Numai eu sînt stabilă, fiindcă am de ce să mă sprijin, și te rog, despre lumea noastră, să adopți părerile mele, fiindcă eu o cunosc și știu ce legi o guvernează : legile creației, restul e nimicnicie !

„Și fiindcă n-ai înțeles că ceea ce te-a șocat a fost faptul că el, Lucian, era șocat că a descoperit că nu m-a uitat și mă iubea, și îi părea rău de ceea ce a făcut, și a încercat să găsească un mijloc să-și exprime aceste regrete tîrzii, și noi l-am respins cu brutalitate, așa precum merita... Mi-a plăcut de tine cum te-ai purtat, ai prevăzut și ai luat în serios venirea lui la masa noastră... temător și cu grijă să mă aperi să nu fac vreo prostie din dorința mea de a-ți arăta că între mine și acest scriitor nu mai e nimic... Mă iubești... Am văzut, în sfîrșit, și eu această floare rară în inima ta ferită, acumă știu, ești al meu...”

Intrară în „Casa grădinii“. Clădirea zăcea într-un întineric total, accentuat de tufele mari de liliac, care aproape că astupau și scara.

— Spune-mi că mă iubești, zise ea triumfătoare, oprindu-l cu mîna să nu aprindă lumina.

El rîse în întuneric. Se așează apoi pe pat și începu să se dezbrace. Și îi spuse aceste cuvinte bizare, care o făcură și pe ea să rîdă nestăpînit.

— Te iubesc, păcătoaso !

Așadar îi ghicise gîndurile ? Își dăduse și el seama ce era cu fostul ei curtezan de la Sinaia ?... Așadar, nici o umbră nu mai era între ei ?... Păcatele ei erau iertate ? Stătea dreaptă în fața lui, acoperind cu trupul ei fe-reastră, care între timp începuse să prindă contur. Ea tremura, îi clănțăneau dinții. Începu s-o sărute...

— Ai gura dulce-amară, îi spuse.

„Ce-o fi cu gustu ăsta al gurii ei, astăzi ?“ se întrebă apoi, într-un tîrziu, Niculae, cînd ea începuse să respire regulat lîngă coasta lui și el rămase cîtva timp treaz, cum avea obiceiul, curios să vadă ce-o să-i apară sub pleoape, înainte de a adormi, acumă cu ea alături, în patul lui mic ? Îi apăru un om care deschise o gură ca de balaur înaintea lui și se strîmba deschizînd fălcile și topindu-se într-o lumină de scînteii galbene. Deschise ochii. „N-am să uit niciodată gustul gurii ei din noaptea asta... Mi-e milă de ea, dar ași trezi-o să vedem dacă...”

Niculae se răsuci pe-o coastă și îi căută gura. Ea nu se trezi sub sărutarea lui, dar îl înlănțui...

De astă dată rămaseră apoi îmbrățișați și Niculae nu se mai gîndi să vadă ce-o să-i apară sub pleoape. O vedea parcă pe ea, mare și vie, și somnul, care simțea că se apropie de el, parcă venea din ea, nimicindu-i gîndurile...

Îl trezi Michi, care se repezise afară în cineva. Cine ieșea la ora asta din „Casa grădinii“ ? Fiindcă Michi nu lătra niciodată când cineva străin intra, ci numai când ieșea îl lua în primire și îl apuca de pantaloni. Chiar așa se întâmplase și acum, i se auzea glasul înecat în stofa aceleuia. Cine dracu putea fi ? Se auzi apoi o bufnitură și schelălăitul jalnic al cîinelui : fusese lovit foarte tare. Indignat, Niculae sări jos din pat și ieși repede afară. Musafirul, ca să nu fie pesemne recunoscut și admonestat că a dat în ciinele inginerului, se aplecase în jos pe burtă și pieri fugind astfel prin grădina din spatele castelului. Niculae îl mîngîie pe Michi pe cap.

— Vezi dacă ești prost și latră aiurea, când pleacă cineva, și nu când intră, ca toți cîinii ?

Și rîzînd în sinea lui de pățania lui Michi, se întoarse în odaie și încuie ușa.

Lector : RODICA IOAN
Tehnoredactor : AURELIA ANTON

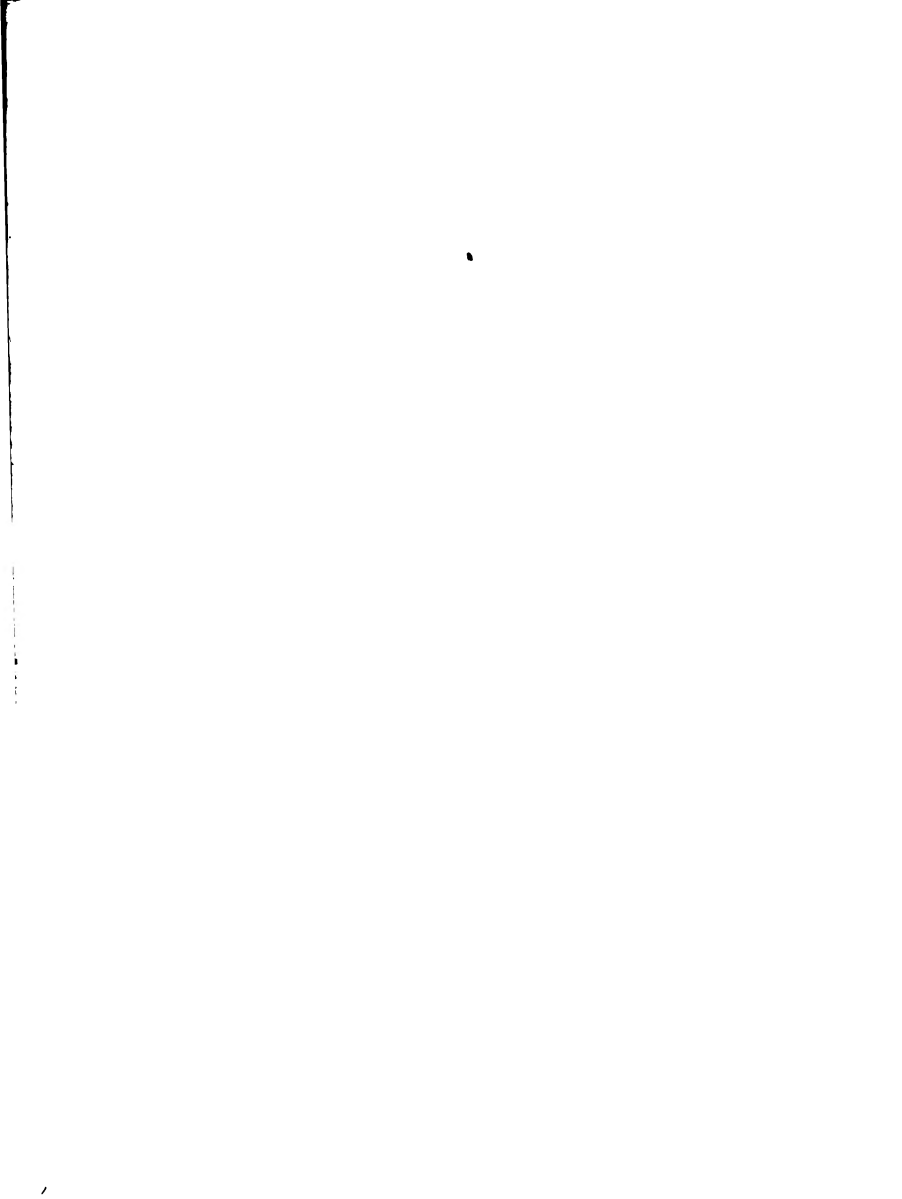

Bun de tipar : 7.VIII.1978. Tiraaj 100 120 ex. bro-
șate. Coli ed. 12,11. Coli tipar 9,50

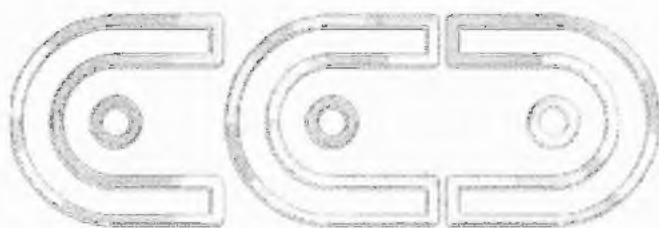

Comanda nr. 80 212
Combinatul Poligrafic „Casa Scinteli“
Piata Scinteli nr. 1, București,
Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2026

